

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

KUZEY IRAK DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAIQ ABDULKAREEM HAJI AL HABASH

GAZİANTEP

EKİM 2017

T.C.

UNIVERSITY OF GAZIANTEP

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF PUBLIC LAW

MANAGEMENT OF DUHOK CITY IN NORTHERN IRAQ

MASTER'S OF PUBLIC LAW THESIS

FAIQ ABDULKAREEM HAJI AL HABASH

GAZIANTEP

OCTOBER 2017

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

KUZEY IRAK DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAIQ ADBULKAREEM HAJI AL HABASH

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Bayram ÖZBEY

GAZİANTEP

EKİM 2017

T.C.
UNIVERSITY OF GAZIANTEP
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC LAW

MANAGEMENT OF DUHOK CITY IN NORTHERN IRAQ

MASTER'S OF PUBLIC LAW THESIS

FAIQ ABDULKAREEM HAJI AL HABASH

Supervisor
Asst. Assoc. Dr. Bayram ÖZBEY

GAZIANTEP
OCTOBER 2017

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

KUZEY IRAK DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİ

FAIQ ABDULKAREEM HAJI AL HABASH

Tez Savunma Tarihi: 27. 10. 2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

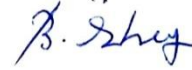
Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Doç. Dr. Emine KOBAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Bayram ÖZBEY
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:
(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

Yrd. Doç. Dr. Bayram ÖZBEY

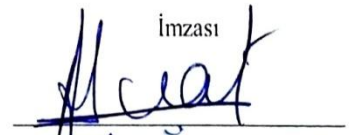
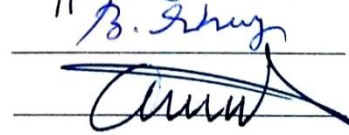
Yrd. Doç. Dr. Ahmet BOZDAĞ

Yedek Jüri Üyeleri:

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Yrd. Doç. Dr. A. Almila PAZARCI

Yrd. Doç. Dr. Ahmet TUNÇ

İmzası

İmzası

İmzası

T.C.
UNIVERSITY OF GAZIANTEP
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC LAW

MANAGEMENT OF DUHOK CITY IN NORTHERN IRAQ

FAIQ ABDULKAREEM HAJI AL HABASHI

Date of Viva: 27. 10. 2017

Approval of the Graduate School of Social Sciences

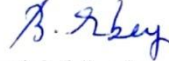

Assoc. Prof. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
Director

I certify that this thesis satisfies all the requirements as a thesis for the degree of Master's of public LAW.

Assoc. Dr. Emine KOBAN
Head of Department

This is to certify that I have read this thesis and that in my opinion it is fully adequate, in scope and quality, as a thesis for the degree of Master's of public LAW.

Asst. Assoc. Dr. Bayram ÖZBEY
Supervisor

This is to certify that we have read this thesis and that in our opinion it is fully adequate by unanimous vote/a large majority, in scope and quality, as a thesis for the degree of Master's of public LAW.

Examining Committee Members:

(Title, Name And SURNAME)

Assoc. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

Asst. Assoc. Dr. Bayram ÖZBEY

Asst. Assoc. Dr. Ahmet BOZDAĞ

Reserve Committee Members:

(Title, Name And SURNAME)

Asst. Assoc. Dr. A. Almıla PAZARCI

Asst. Assoc. Dr. Ahmet TUNÇ

Signature

Signature

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Faiq Abdulkareem Haji AL HABASH

27. 10. 2017

Yeni Ay İçin...

ÖNSÖZ

Aziz ve Celil olan Allah'a hamd ve şükür ederim. Beni, bu çalışmamı tamama erdirmeye muvaffak kılan O'dur. Bana sağlık, afiyet ve çalışmamı bitirmemde kararlılık bahşeden Allah'a çokça hamd ve şükürler olsun.

Çalışmam esnasında değerli bilgilerini benimle paylaşan, beni yönlendiren ve çalışmamda bana danışmanlık yapan kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Bayram Özbey'e en derin şükran ve takdirlerimi sunuyorum.

Aileme, benim için bir şefkat otağı olan annem ve ablalarım, hayatımda bana örneklik eden kardeşim Bêkes'e ve mutluluk kaynağım kardeşim Merdan'a müteşekkirim.

Yine aynı şekilde bir ilim kaynağı olan arkadaşım Rêwan Mîranî'ye, sabır ve kararlılığında bana ilham veren arkadaşım Yusuf Mahmud'a ve yol arkadaşım Mehvan Sincarî'ye çok teşekkür ediyorum.

Son olarak çalışmamda bana önemli yardımı dokunan ve yolumu aydınlatan Mehmet Halim Erol'a, ilim aşığı Halim Halid'e ve hayatımda bana yardımı dokunan herkese minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Faiq Adbulkareem Haji AL HABASH

ÖZET

KUZEY IRAK DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİ

FAIQ ABDULKAREEM HAJI AL HABASH

Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Sayfa 220, Ekim 2017

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bayram ÖZBEY

Duhok'un konumu, sürekli barınılan bir yer olması bakımından şehri ayrıcalıklı kılmaktadır. Çünkü bu şehir Kürdistan bölgesinin batısındaki en uçta, stratejik bir konumdadır. Ayrıca Irak, Suriye ve Türkiye arasında bir bağlantı noktasındadır. Yerli halk, çeşitli üretim alanlarında faaliyet göstermektedir. Duhok şehri İslam, Hristiyanlık, Yezidilik ve başka dinlere dayalı köklü bir kültüre sahiptir. Öte yandan Duhok şehrinin yerel yönetim şekli, Irak Kürdistan bölgesi iç sisteminde özel bir öneme sahip olduğu gibi bölgede yürütülen genel siyasette de etkin bir rol oynamaktadır. Bu tez çalışmasında Duhok şehir yönetimine ilişkin kanuni sistemi ele alırken bunun yanında şehirde uygulanan yönetim sisteminin kamu hayatındaki etkileri de değerlendirildi. Duhok yönetimindeki kanuni sistemi anlatmaya, şehrin Kürdistan bölgesinde genel sistemik yapı içerisindeki konumunu açıklamaya ve bunlarla birlikte kanuni sistemin bu şehirde ortaya koyduğu çalışma ve faaliyetlerin keyfiyetini irdelemeye çalıştım. Yine bir başka açıdan da Duhok şehir yönetimindeki kurulların çalışmalarında ortaya çıkan kanuni engellerin neler olduğuna dair görüş ve bu engellerin aşılmasına dönük öneriler sunmaya çalıştım. İl meclisleriyle Irak'taki mahalli meclislerin yasama takvimlerinin ve takvimli yasama çalışmalarının Duhok şehir yönetimindeki işleyişe ne kadar uyup uymadığını anlatmaya çalışıldı. Bu sorgulamalar, çalışmanın bilim ve uygulama alanındaki önemini ortaya koymaktadır. Bilimsel açıyı, kanuni sistemin ve Duhok'taki idari mekanizmaları baz alarak mahalli meclisleri ve il meclislerini anlatmaya çalıştık. Çünkü halkın kendisini ve çıkarlarını ifade edebilmesi, kanuni sistemin ortaya koyduğu projeksiyona bağlıdır. Çalışma ve uygulama planları açısından olaya bakarak Duhok mahalli idare meclislerinin oluşturulması ve bu meclislere lazım olan yetkilerin ivedilikle verilmesi gerektiğini anlattım. Zira şehir, bu yetkilere dayanarak Erbil'deki bölgesel hükümetle birlikte ilerlemeye ve toplumsal refahın sağlanmasına daha fazla katkı yapacaktır. Duhok, Irak'taki ve Kuzey Irak bölgesindeki gelişmeleri sergilemekten asla geri durmamıştır. Buradakidaki yönetim gerçeğini araştırmak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Duhok şehir yönetimi, Duhok il yönetimi, Duhok belediye yönetimi.

ABSTRACT

MANAGEMENT OF DUHOK CITY IN NORTHERN IRAQ

FAIQ ABDULKAREEM HAJI AL HABASH

Gaziantep University, Graduate School of Social Science

Department of Public Law

Master Thesis, pages 220, October 2017

Supervisor: Asst. Assoc. Dr. Bayram ÖZBEY

The location of Duhok makes it a privileged place with regard to a sheltered place. Also Iraq, it is a connection point of between of Turkey and Syria. Local People has Islam, Christianity, Yezidizm and other well established culture besides the production activities. On the other hand, The management style of Duhok City, it has special importance as it politics plays an active role in general policy Iraq Kurdistan. While dealing with the legal system of city administration besides influences in public life with the management system applied in this city. We tried to explain the legitimate system for administration purposes and tried explain the location of the city in the general systemic structure of the Kurdistan region and to introduce the nature of the activities the legal system with it's varieties. On the other hand, we tried to present to the discretion of the public opinion what the legal obstacles to the work of the boards of the Duhok City administrations. On the other hand , we tried to present to discretion public opinion what the legal obstacles to the work of the committees of Duhok city administrations. We tried to explain how the legislative councils and the legislative timetables of the local parliaments in Iraq fit into the workings of the Duhok city administration. These inquiries reveal the importance of our work in the field of science and practice. We tried to explain the local assemblies and provincial councils on the basis of the scientific aspect, the legal system and administrative mechanisms in Duhok. Because the people can express themselves and their interests depends on the projections that the legal system reveals. We talked about establishing Duhok local administrative councils and the authorities needed for these councils to be given urgently by looking at them in terms of their work and implementation plans. The city will make more contribution to the progress of the provincial government in Arbil and the social welfare based on this authority. Duhok never stopped back from exhibiting developments in Iraq and the Northern Iraq region. It is necessary to investigate the administrative realities of the administration.

Key words: Duhok city administration, Duhok provincial administration, Duhok municipal administration.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	X
ABSTRACT.....	XI
İÇİNDEKİLER.....	XII
ŞEKİL LİSTESİ.....	XVIII
KISALTMALAR.....	XIX
GİRİŞ.....	1
I. TEZİN AMACI.....	6
II. TEZ KONUSUNUN ÖNEMİ.....	6
III. TEZİN KAPSAMI.....	7
IV. TEMEL KAVRAMLAR.....	8
A. Yasal Düzen.....	8
B. Merkeziyetçilik.....	9
C. Adem-i Merkeziyetçilik ya da Yerinden Yönetim.....	9
Ç. İl Meclisi.....	9
D. Belediye Meclisleri.....	9
E. Yerel Meclisler.....	9
F. Yerel Yönetim ve Yerel Otorite.....	10
V. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	10
VI. TEZ ÇALIŞMASINDA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİNDE YASAMA ÇALIŞMALARININ GEÇİRDİĞİ EVRELER

I. IRAK'TA YERİNDEN YÖNETİM VE MERKEZİ YÖNETİM UYGULAMALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE BUNA BAĞLI OLARAK DUHOK ŞEHİR İDARESİ.....	12
A. Kadim Irak Medeniyetleri.....	12

B. İslami Dönemlerde Irak'ın Yönetimi.....	15
C. Selçuklular Dönemi.....	18
Ç. Moğollar Dönemi.....	19
D. Celayirliler Dönemi.....	21
E. Osmanlılar Dönemi.....	22
F. Birleşik Krallık (Britanya) İşgali Döneminde.....	29
II. İDARİ SİSTEMİ GELİŞTİRMER İÇİN OLUŞTURULAN KANUNLARDAKİ GELİŞMELER VE BUNA BAĞLI OLARAK DUHOK ŞEHRİNİN İDARİ YAPISI.....	31
A. Kraliyet Dönemindeki Irak Yönetimi (Duhok Şehri Yönetimi).....	31
1. 1925 tarihli Irak Anayasası.....	33
2. 1927 tarih ve 58 sayılı Sancak İdareleri Kanunu.....	33
3. 1931 tarih ve 84 sayılı Belediyeler Kanunu.....	34
4. 1936 tarih ve 70 sayılı Yeni Köylerin Oluşturulması ile İlgili Kanun.....	35
5. 1945 tarih ve 16 sayılı Sancakların Yönetimiyle İlgili Kanun.....	36
6. 1957 tarih ve 16 sayılı Köy İdareleri Kanunu.....	37
B. Cumhuriyet Döneminde Irak Yönetimi (Duhok Şehri Yönetimi).....	38
1. 1958 tarihli Irak Anayasası.....	38
2. 1959 tarih ve 9 sayılı Belediye Meclislerinin Lağvi Kanunu ve 1959 tarih ve 36 sayılı Sancak Genel İdare Meclislerinin Kurulmasına İlişkin Kanunu.....	39
3. Devrim Konseyini 15 mart 1963 tarihli Manifestosu.....	40
4. Anayasaların Gölgesinde bir yıl (1964).....	41
5. 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri Kanunu.....	41
6. 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller Kanunu.....	46
7. 11 mart 1970 Manifestosu.....	53
8. 16 temmuz 1970 tarihli Anayasası.....	53

9. 1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim Kanunu.....	54
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİNİN YAPISI

I. İDARİ MECLİSLERİN OLUŞTURULMASINDA GÖZETİLEN GENEL KANUNİ ESASLAR.....	60
--	-----------

A. Yetkiler.....	60
B. Özerklik.....	61
C. İdari Denetim.....	64

II. 2003 SONRASINDA DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİNİN GEÇİRDİĞİ İDARİ EVRELER.....	65
---	-----------

A. 2004 tarihli geçiş dönemi Irak Devlet Yönetimi Kanunu.....	65
B. 2005 tarihli Irak Anayasası.....	66

III. 2009 TARİH VE 3 SAYILI KUZEY IRAK BÖLGESİ İLLER KANUNUNA GÖRE DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİ.....	69
---	-----------

A. Duhok Valiliği ve Duhok İl Yönetimi.....	75
1. Duhok İl Valisinin Yetkileri ve Görevleri.....	75
2. Duhok İl Meclisi.....	77
a. İl Meclisinin Tanıtımı.....	77
b. İl Meclis Başkanlığı.....	79
c. İl Meclis Komisyonları.....	81
ç. Duhok İl Meclisinin Sorumlulukları.....	87
d. Duhok İl Meclis Üyesi Olmak İçin Aranılan Şartlar.....	92
e. Duhok İl Meclisinde Üye Olan Kişilerin Görevleri ve Hakları.....	93
f. Meclis Üyesinin Üyeliğinin Sona Ermesi ve Üyelikten Düşürülmesi.....	97
3. Duhok İlinde Yürütme Organları ve Hükümet Daireleri.....	98
a. Duhok İlindeki Yürütme Organı.....	98
b. Duhok İlindeki Hükümet Daireleri.....	98

4. Duhok İlinin Mali Gelirleri.....	100
5. Duhok İlinde Yönetim Daireleri ve Meclislerin Denetimi.....	100
6. Duhok İlinde Yeni İdari Birimlerin Oluşturulması.....	103
7. Duhok İlinde İdari Kurulların Lağvi ve Feshi.....	103
B. Kaza ve Nahiye Yönetimi.....	104
1. Kaymakam ve Nahiye Müdürü.....	104
a. Kaymakam ve Nahiye Müdürünün Seçimi.....	104
b. Kaymakam ve Nahiye Müdürünün Görevleri.....	105
2. Kaza ve Nahiye Meclisleri.....	106
a. Kaza ve Nahiye Meclislerinin Seçimi.....	106
b. Kaza ve Nahiye Meclislerinin Görevleri.....	106
C. Duhok Belediye Yönetimi.....	108
1. Belediye Kavramı.....	108
2. Belediye Kurulması.....	109
3. Belediyelerin Sınıflandırılması.....	111
4. Belediyenin Görevleri.....	111
5. Duhok Belediyesinin Organları.....	112
a. Belediye Başkanı.....	112
i. Belediye Başkanının seçimi.....	112
ii. Belediye Başkanının Yetkileri ve Görevleri.....	114
b. Belediye Meclisi.....	114
i. Belediye Meclisinin Seçimi.....	114
ii. Belediye Meclisinin Görevleri.....	115
iii. Belediye Meclisinin Feshedilmesi.....	117
6. Belediye Teşkilatı ve Hizmet Birimleri.....	117
a. Duhok Belediyesi.....	118

i. Batı Belediye Bölgesi.....	118
ii. Doğu Belediye Bölgesi.....	119
iii. Hizmet ve Yol Bakım Onarım Bölgesi birimleri bulunmaktadır.	119
b. Duhok Belediyesine Bağlı Müdürlükler.....	120
i. İdari İşler ve Personel İşleri Müdürlüğü.....	120
ii. Saymanlık Müdürlüğü.....	120
iii. Tetkik Müdürlüğü.....	121
iv. Hukuk İşleri Müdürlüğü.....	121
v. Emlak ve Arazi Müdürlüğü.....	121
vi. Sözleşmeler Müdürlüğü.....	122
vii. Park ve Bahçeler Müdürlüğü.....	122
viii. Planlama ve İzleme Müdürlüğü.....	123
ix. Temel Tasarımlar ve Kadastro Müdürlüğü.....	123
x. Proje Tahmin ve Tasarım Müdürlüğü.....	124
xi. Fen İşleri Müdürlüğü.....	124
xii. Bilgi Teknolojileri Müdürlüğü.....	125
xiii. Araç-Gereç ve Depo Müdürlüğü.....	125
xiv. Çevre ve Temizlik Hizmetleri Müdürlüğü.....	126
7. Belediyenin Lağvı.....	126

SONUÇ VE ÖNERİLER

I. SONUÇ.....	130
II. ÖNERİLER.....	135
KAYNAKÇA.....	139
EKLER.....	147
EK 1. 1993 TARİH ve 6 SAYILI KUZEY IRAK BÖLGESİ BELEDİYE İDARELERİ KANUNU ve BU KANUNDA YAPILAN DÜZENLEMELER.....	148

EK 2. 2005 TARİHLİ IRAK ANAYASASI.....	171
EK 3. 2009 TARİH VE 3 SAYILI KUZey IRAK BÖLGESİ İLLER KANUNU.....	205
ÖZGEÇMİŞ	220

ŞEKİL LİSTESİ

ŞEKİL 2.1: IRAK İLLERİ.....	70
ŞEKİL 2.2: KUZHEY IRAK BÖLGESİNE BAĞLI İLLER.....	71
ŞEKİL 2.3: DUHOK İLİNE BAĞLI KAZALAR VE NAHİYELER.....	72
ŞEKİL 2.4: DUHOK VALİLİĞİ GENEL OFİSİ.....	73
ŞEKİL 2.5: DUHOK VALİLİĞİ ÖZEL OFİSİ.....	74
ŞEKİL 2.6: DUHOK İLİNE BAĞLI BELEDİYELER.....	128
ŞEKİL 2.7: DUHOK İLİNE BAĞLI BELEDİYELER.....	129

KISALTMALAR

B.	: Bölüm
b.	: Baskı
C.	: Cilt
f.	: Fıkra
GIS.	: Geographic Information System (Coğrafi Konum Bilgi Sistemi)
H.	: Hicri
K.	: Kanun
k.	: Kitap
M.	: Miladi
m.	: Madde
M.Ö.	: Milattan Önce
S.	: Sayı
s.	: Sayfa

GİRİŞ

Duhok şehri, coğrafi olarak yan yana uzanan iki sıradağın arasında yer almaktadır. Coğrafi konumunun böyle olması, şehrin tarih boyunca sürekli bir yerleşim yeri olmasına neden olmuştur. Herhangi bir yerleşim yerinin yönetim kademeleri ve aşamaları üzerinde çalışma yapılırken, bu yerin geçirdiği tarihi süreçleri de bilmek gerekmektedir. Elbette ki böyle bir çalışmanın, gözetilen amaca hizmet etmesi için gerekli kaynaklara ulaşılması ve delillerin toplanması elzemdir.

Bir yerleşim yeri olarak Duhok, coğrafi bakımdan kuzeybatı Irak'ın en uzak noktasında bulunmasının avantajlarından da yararlanmaktadır. Aynı zamanda Irak'ın kuzeyinde bulunan Kuzey Irak Bölgesi yöresinin de batı ucundaki ili durumundadır. Yine bu şehir stratejik bir geçiş noktası olarak Türkiye, Irak ve Suriye topraklarının kesiştiği bir coğrafyadadır.

Miladi IV. asrın başlarında Duhok şehri, Duhokâ Dasniyâ olarak adlandırılmaktaydı. Çünkü bu sırada Yezîdî Kürtlerin egemenliğindeydi. Dasniyâ, Şeyhân bölgesindeki bir dağın adıdır. Yezîdîlik anlamındaki Dasniyâ, kendi tarihi süreci itibariyle Yezîdîlik kelimesi kadar eski bir kelimedir¹.

Duhok kelimesinin anlamı ve kökenini açıklamak için farklı tezler ileri sürülmektedir. Bazı bilim adamları kelimenin kökenini Keldânîler döneminde kullanımda olan Cahûk adlandırmasına dayandırmaktadır. Kimileri de miladi IV. asırda buranın hakimi olan Âkh Şandû'nun buradan gelip geçenlerin mallarından vergi (haraç) olarak ikişer avuç aldığı ve bu aldıklarıyla ticaretini yürüttüğünü söylemektedirler. Çünkü Duhok, dû (iki) ve hûk (yumurta)² kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur demektedirler. Başkaları da şehrin bu şekildeki isimlendirilmesini, birbirine girintili iki zirvenin veya iki beyaz tepenin arasında yer almasıyla anlamlandırmışlardır. Buna göre ser ve hûk yani girintili anlamında olmakta; dû ser hûk ise birbiriyle kesişmiş iki dağ anlamına gelmektedir. Başka bir görüşe göre ve bir çok kimse arasında yaygın olduğu ve şehrin yaşlı insanların da açıkladığı üzere kelimenin aslı dehrûktan gelmektedir. Bu da "giriş" ve "kapı"

¹ EL-BÂMERÎ, Karzân Muhammed Hüseyin Reşit, *Duhok Hilale'l-ahdi'l-Âşûriyyi'l-hadîs*, Duhok, Matbaatu Hâvâr, 2015, s. 12.

² MİRALAY, Tabip, Kürt şehri Duhok kelimesinin Etimolojisi üzerine, *Siverek Name*, Şanlıurfa, <http://www.siverekname.com/haber/kurt-sehri-duhok-kelimesinin-etimolojisi-uzerine-4715.html>, 2.6.2017.

anlamındadır. Çünkü uzun zamanlar boyunca Duhok, civarındaki bölgelere ulaşımı sağlayan bir geçiş noktası olmuştur³.

Araştırmacılar, genellikle Irak'taki şehirlerin nasıl yönetildiklerini anlamaya özel bir önem vermektedirler. Ancak, kuzey Irak'taki Kürt şehirleri ve bu şehirlerin tarihi serüveniyle birlikte çok çeşitli yönetim şekillerine maruz kaldığını ve bu alanda yapılan belgelere dayalı güvenilir çalışmaların henüz yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Bu eksikliğin sebebinin, bölgede süregelen siyasi istikrarsızlıklar olduğu da belirtilmelidir. Çünkü Kürtlerin tarihiyle birlikte bu tarihle ilgili eserleri barındıran kütüphanelerde bu alanda yeterli düzeyde kaynakların bulunduğunu rahatlıkla söylenememektedir. Bu eksikliğin bir başka nedeni olarak söylenilecek olursa; Irak'ın kuzeyi mıntıkasında bulunan şehirlerle ilgili eserleri kaleme alanlar, genelde bu mıntıkanın insanları değildir. Dolayısıyla da bölgeyle ilgili eserlerinde verdikleri bilgilerde arzulanan dikkati ortaya koyamamışlardır. Bu durumda da bölgenin yönetim geçmişinin ve tarihinin araştırılmasında bölge insanına özel bir görev düşmektedir. Bu bağlamda milattan önceki birinci bin yılda Duhok bölgesinin özel bir önem arz ettiğini söyleyebiliriz. Milattan önce birinci bin yıl dolaylarında Asurlular, bugünkü Duhok şehrinin girişindeki bölgede askeri amaçlı bir kale inşa etmişlerdir. Daha sonraları da başlı başına bir şehre dönüşen kale ve çevresine Asur kaynaklarında belirtildiği üzere "giriş" anlamına gelen Mâlyâtî adı verilmiştir. Arkasındaki dağlık bölgenin girişinde bulunan bu alana ait kale kalıntıları, Duhok şehrinde bulunan Tell Mâltâ'da gözlemlenebilmektedir⁴.

Osmanlılar döneminde Duhok uzun bir müddet Musul vilayetine bağlı bir il olarak kalmıştır. İşte bu aşamadan sonra Osmanlı kaynakları özel bir önem arz etmekte ve dikkatlerimizi, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarına doğru Duhok'un nasıl idare edildiğine çevirmemiz gerekmektedir. Bu konu hakkında, bize bilgi veren kaynaklar olan yıllıklar (salnameler) ve bu kaynakların içeriğine bakmamız gerekmektedir. Salnameler, bir çeşit yıllık faaliyet raporlarıdır. O zamanlarda her bir vilayetin kendi salnamesi bulunmaktaydı. Mesela, Bağdat'ın 1876'dan itibaren salnamesi tutulmuştur. Basra ve Musul vilayetlerinin salnameleri ise 1890-1891'den itibaren tutulmaya başlanmıştır. Duhok şehriyle ilgili bilgiler ise beş defa çıkarılan Musul salnamelerinde geçmektedir. Buna göre Duhok, Musul eyaletinin merkezi olan Musul sancağına bağlı bir kaza idi. Bu salnamelerden birinde geçen bir bilgiye göre Duhok kazası, Akra kazası gibi üçüncü sınıf bir kaza idi.

³ SEYFO, Mînâs, Karyetu Ma'lathâyâ ve Kenîsetu Mâr Sîfâ ve Deyr Mâr Avdâ, *Mecelletu's-savti'l-Keldânî*, Duhok, 1997, 6. S, s. 74.

⁴ SEYFO, Karyetu Ma'lthâyâ ve Kenîsetu Mâr Sîfâ ve Deyr Mâr Avda, s. 74.

Aynı dönemlerde Zaho ise ikinci sınıf; İmâdiyye ise birinci sınıf kaza idiler. Bu sınıflandırmalar, muhtemelen nüfuslarına ve yüzölçümlerine göre değil de bu yerlerin siyasi önemi ve vilayete sağladıkları ekonomik katkıya göre olsa gerektir. Duhok kazasına bağlı olan tek bir nahiye var idi ve o da Mizûri idi. Mizûri'nin merkezi de Atruş idi. 1911-1912 yıllarına dayalı hazırlanan salnamedeki bilgiye göre Mizûri, büyükçe bir nahiye olup, yine bağlı oldukları kaza çapında büyük ve mamur köylerin varlığından bahsedilmektedir. Kaza merkezi olan Atruş'a bağlı köylerin sayısı doksan olarak bildirilirken ayrıca bu köylerin bazılarının mamur olmadığı bilgisi de vardır. Mizûri'ye bağlı köylerin sayısı 130 olup bunlardan otuz adedinin mamur olmadığı bildirilmektedir. Osmanlılar döneminde Duhok kazasının idaresi, Musul vilayetine (eyaletine) bağlı olarak sürdürülmüştür. Kazaya gönderilen kaymakam, kazanın yönetimi, maliyesi ve düzenin tesisi gibi her türlü görevle sorumluydu. Kazaya bağlı nahiye müdürlerini atama yetkisi kaymakamın elindeydi⁵. Uzmanların belirttiğine göre oldukça büyük bir köy sayılabilecek olan bir yerin nüfusu 5000 dolaylarında; küçük bir şehir sayılabilecek bir yerin nüfusu 20000 dolaylarında; orta ölçekteki bir şehrin nüfusu ise 100000 dolaylarındadır. Büyük şehirlerin nüfusu ise 1-1,5 milyon civarında hesaplanmaktadır. Bu tespitler çerçevesinde şehir olma özelliklerini taşıyan Duhok, buna ek olarak sıralayacağımız özellikleriyle de başlı başına bir şehir olma vasfını belirgin bir şekilde hissettirmektedir:

- A. Kavşak özelliği olan bir coğrafi konumu vardır.
- B. Yerli halkı, çeşitli üretim sektörlerinde faaliyet yürütmektedirler.
- C. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de ticaret filolarının uğrak yeridir.
- Ç. Şehirde birden fazla kale bulunmaktadır.
- D. 1907 tarihli Musul salnamesinde geçtiği üzere Duhok, adeta bir liman şehri gibidir.

Duhok 1842'de Musul eyaletine bağlanmıştır. 1918'in Ekim ayında Musul düştüğünde, İngiliz kuvvetlerinin şehre girişiyle birlikte yönetimde Iraklı biri görevlendirilmiştir. 1921 yılında Faysal bin Hüseyin Irak kralı olunca kurulan yeni hükümet, 1922 yılının Nisan ayında şehre yeni bir kaymakam atamıştır.

Duhok'un çeşitli dönemlerdeki nüfus verilerine temas edecek olursak:

1923 yılında 2700 olan nüfus;

⁵ EL-UBEYDÎ, Selâm Fevvâz, *Duhok lemehât an mâdîhâ ve hâdirihâ*, Duhok, Matbaatu Khânî, 2015, s. 19-20.

1947 yılında 5621'e

1957 yılında 7680'e

1965 yılında 8602'ye

1977 yılında 36512'ye

1983 yılında ise 80347 nüfusa ulaşmıştır.

2013 yılında yapılan resmi nüfus sayımında ise Duhok'un nüfusu, 1 356 415 kişiye ulaşmıştır⁶.

Son zamanlarda Irak yönetimi, ülke kalkınmasında ve toplumsal görevlerde illerin rolünü artırmak için illerin kendi yönetim meclislerini oluşturmalarına imkan sağlayan kanuni düzenlemeler getirmiştir. Bu uygulamayla ülkesel kalkınma ve birtakım yeni imkanların oluşturulmasında vatandaşların da katkı yapması hedeflenmiştir.

Irak yönetimi; refah düzeyinin yükseltilmesi, yerel yönetimlerin idaresinde vatandaşların da katılımının sağlanması, kalkınmanın temini, gelişmenin önünü açılması, kendi kendine yeterliliğin sağlanması, iş çevrelerinin hür bir şekilde projelerini gerçekleştirmeleri, kırsal kesim ve şehir halklarının bu sayılanların getirilerinden yararlanmaları için çalışma alanlarını genişletmiştir. Bu amaçla 1965 tarih ve 165 sayılı kanunu yayınlamıştır. Devamında valiliklere, belediyelere ve diğer yerel yönetimlere, temsil ettikleri kurumlar adına ilerde de açıklanacağı illere özerklikle birlikte geniş yetkiler verilmiştir. İçeriğinde önemli ilkeler barındıran bu kanuni düzenleme, ileri demokrasilere sahip ülkelerdeki il, belediye ve diğer mahalli idarelere sağlanan yetkileri Irak genelinde de sağlayacak özellikler taşımakta ve merkezi yönetimin yerel yönetimlere engel teşkil edecek müdahalelerine de kısıtlamalar getirmekteydi. Böylelikle her yerel yönetim kendi projelerini bağımsız bir şekilde yürütme hakkına kavuşmuş olmaktaydı.

1969 yılına gelindiğinde, Irak hükümeti mevcut illere yenilerinin eklenmesi kararına vardığında il statüsü verilen yerlerden biri olan Duhok, Irak'ın 18. ili oldu.

1995 yılında mahalli halk meclislerinin oluşturulmasını sağlayan 25 sayılı kanun çıkarılmıştı. Bu kanunun çıkarılmasıyla merkezi yönetimin icraatlarında mahalli idarelerin ve halkın, merkezi idarenin yüküne katkısı amaçlanmıştı.

Çıkarılan bütün bu kanunlar doğrultusunda, 1973 yılında halk meclisleri oluşturulmuş; 1964 tarih ve 165 sayılı kanunla belediye meclisleri oluşturulmuş; 1969

⁶ EL-UBEYDÎ, *Duhok Lemehât an mâdîhâ ve hâdirihâ*, s. 20-21.

tarikh ve 159 sayılı kanunla da il meclisleri oluşturulmuştur. Kanun, şu hükmü ortaya koymaktadır: "Her bir il, kaza ve nahiyede mahalli halk idareleri oluşturularak bu gibi yerlerin manevi hüviyetinin ortaya çıkarılması, bu teşekküllerin idari karargahlarının ve her idari birimin bağılı bulunduğı il idaresinin olması gerekmektedir"⁷.

Buna göre meclisler, atanmış ve seçilmiş üyelerden oluşmakta olup bu üyeler, kendilerine verilen yetkilerle hareket etmekteydiler. Meclislerdeki seçilmiş üyeler ise genel seçimle belirleniyorlardı. Genel seçimler doğrudan yapılmaktaydı. Mahalli idare meclislerinde, merkezi yönetimi temsilen bulunan atanmış üyelerin sayısı kadar da seçilmiş üyeler bulunmaktaydı.

Bu dönüşüm, sadece meclislerin oluşturulmasıyla yetinilen bir dönüşüm mekanizması olmakla kalmamış aynı zamanda hayat standartlarının yükselmesine de olumlu yansımaları olmuştur. 2003'te Irak'ta gerçekleşen devrimle birlikte, daha önceki tek partili sistemden çıkılarak çok partili sisteme geçilirken, yine sosyalist sistemden liberal ve dini tonları hep birlikte taşıyan sisteme geçilmiştir.

Temsilciler meclisi benzeri bu meclislerin oluşturulması ve demokratik işleyiş ortamına dahil edilmesi, demokratik bir yönelişin de işareti olmaktadır. İl genel meclisleri, belediye meclisleri ve diğer mahalli meclislerin oluşturulmasında, halkın sağladığı üstün katkıyı da önemsemek gerekmektedir. Yalnız, bütün bu kanuni düzenlemelerin gerçek bir kazanca dönüştürülmesi için, bu meclislere gerekli çalışma ve uygulama özgürlüğünü sağlayan yeni kanuni düzenlemelere de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düzenlemelerle vatandaşların kendi haklarını dile getirebilecekleri yasal ortam sağlanmalı, yerel meclislerle temsilciler meclisi arasındaki farklılıklar ortaya konulmalı, temsilciler meclisinin hangi şartlarda ili temsil edebileceği belirtilmeli, il genel meclislerinde veya mahalli meclislerde il temsilcisinin yetkileri düzenlenmeli ve böylelikle bu meclis ya da kurullara üye seçen halkın rolünün önemi ortaya konulmalıdır.

İl genel meclisleri ve diğer mahalli meclisler ya da kurullar, vatandaşlara en yakın konumdaki meclislerdir. Bu meclislerdeki üyeler, toplumla devlet arasındaki bağlantıyı sağlayan organlar konumundadır. Aynı zamanda bu meclisler, demokrasinin olgunlaştırılması ve uygulanmasının öğrenilebileceği en uygun okullardır. Bu da bir bakımdan vatandaşlarla sürekli iletişimde olma imkanı sağlanacaktır. Vatandaşın kendi başbakanını ve milletvekilini seçmekten geri durmaması ve aksine buna önem

⁷ 1995 tarih ve 25 sayılı Mahalli Halk İdareleri K. m. 1.

göstermesinin sağlanması için özellikle yerel yönetim düzeyinde vatandaşlarla sürekli bir işbirliği içinde olunması gerekmektedir. Bunun içindir ki yürütme göreviyle birlikte ülke kalkınması için çalışılırken aynı zamanda siyasi ortamlarda çoğulcu katılımın sürekli dile getirilmesi de boşu boşuna değildir.

I. TEZİN AMACI

Bu çalışmanın ana hedefi öncelikle Duhok ilinin yönetim şeklini ve bunun dayandığı yönetim sistemini değişik yönleriyle irdelemektir. Çünkü özelde Duhok'ta ve genelde de Irak'ın tamamında uygulanan bu sistem, henüz araştırmacılar tarafından çalışılmamış bir konudur.

Yine bu tez çalışmasında bir yandan Irak düzeyinde il genel meclisleriyle diğer mahalli meclisleri ilgilendiren kanuni düzenlemelerle beraber bu kanuni düzenlemelerin Duhok ili düzeyindeki yeterlilik ve uyumu değerlendirilecektir. Daha sonra da sistemsel dönüşümün, ekonomi, toplum ve siyaset bağlamında uzandığı noktalara temas edilecektir. Ek olarak, Irak devlet sistemi üzerinden bir bakış açısıyla Duhok ilinin yönetim şeklini irdelemeye, bir devlet sisteminin görev ve hedeflerine içerden bir bakış gerçekleştirmeye ve çoğulcu katılım düzeyinin yükseltilmesine dayalı uygulamaların içeriğine bakmaya çalışılacaktır. Duhok özelinde ve Irak genelinde oluşturulan söz konusu meclislerin çalışmalarını düzenleyen kanun metinlerinin tahlili yapılarak kanunlardan kaynaklanan aksamalar ve boşluklar da ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Yine bu çalışmada, Irak'ta uygulanan sistem ile dünyanın başka bölgelerinde uygulanan diğer sistemler ve kanunlarla uyum yönleri, ters düşen yönleri ve halihazırda Irak'ta uygulamada olan yerel yönetim yasalarının muhtevasının kamu haklarını temsil etmeye ne kadar uygun olup olmadığı ele alınacaktır.

II. TEZ KONUSUNUN ÖNEMİ

Çalışmanın önemi, böyle bir çalışmanın özelde Duhok'un ve genelde Irak'ın idari sisteminin araştırmacılar tarafından henüz çalışılmamış olmasında yatmaktadır. Duhok'ta yaşayan vatandaşlardan birisi olmamız dolayısıyla konu bizim için oldukça önem arz etmektedir. Duhok'un bir yerleşim yeri olarak ilk ortaya çıktığı zamandan bugüne kadar geçirdiği tarihsel evreleriyle ilgili kaynakların azlığına ve esasen konunun kendi içinde barındırdığı bütün zorluklarına rağmen bu çalışma üstlenilmiştir.

Çalışmada önem arz eden diğer bir yön ise, illerde bulunan mahalli idare meclislerindeki ve il genel meclislerindeki idari mekanizmanın nasıl işlediğini, yapılan

kanuni düzenlemeler bağlamında ortaya koymaktır. Çünkü bu kanuni düzenlemeler, gerçekleşen eksiklikleri gidermek ve toplum yararını temin etmek için yapıldığından dolayı toplumu da doğrudan ilgilendirmektedir. Hali hazırdaki liberal yönetim tarzı, gerçek bir demokratik temele oturtulmadıkça ve kanunların yozlaştırılmasını engelleyen bir düzen sağlanmadığı müddetçe, toplum katmanlarının taleplerini karşılayamayacaktır.

Elbette ki Duhok, Irak'taki ve diğer dünya ülkelerindeki gelişmelerden uzak kalmış değildir. Bir bakıma uzun süreden beri devam edegelen iç karışıklıktan dolayı da bölgedeki yönetim tarzını inceleme zorunluluğu doğmuştur. Özellikle de buradaki yönetim tarzının işleyişinin içinde barındırdığı kapalı kalan noktaların tespiti, gerçek planda karşılaşılan uygulama eksikliklerinin giderilmesi ve uygulamaların icap eden seviyeye çıkarılması gerekmektedir.

III. TEZİN KAPSAMI

Tez çalışmasının hedeflerine ulaşabilmesi için aşağıdaki sorulara cevap bulmamız gerekmektedir:

A. Irak'ta ve Kuzey Irak'ta nasıl bir taşra yönetimi var, nasıl bir teşkilatı ve görevleri var?

B. Irak'ta ve Kuzey Irak'ta nasıl bir yerel yönetim teşkilatlanması ve yerel yönetimler arasında nasıl bir görev bölüşümü vardır?

C. Duhok Özelinde görevli yönetim teşkilatları hangileri ve bunlar arasında nasıl bir görev bölüşümü vardır?

Örneğin : 1. Duhok il yönetimi (teşkilatı, görevleri).

2. Duhok belediye yönetim (teşkilatı, görevleri).

Ç. Duhok ilinin yönetiminde geçerli olan kanuni düzen nedir?

Bu çalışmada, Irak'taki mahalli ve il idare meclislerine dair yapılan yasal düzenlemeler hukuki yönden tartışılacak ve irdelenecektir. Buna ek olarak da Irak'ın kuzeyi ve özellikle de 1964 yılından bu yana Duhok'la ilgili yapılan düzenlemeler irdelenecektir.

Çalışmadaki en önemli alanlardan biri de kendi tarihi süreci içerisinde, Irak üzerinde başka ülkelerin yoğunlaşmış olmaları ve bu esnada bir takım düzenlemeler

yapmış olmalarıdır. Bu sebepten dolayı Irak geneli ve Duhok ili özelinde ortaya konulan il genel meclisleri ve mahalli meclis uygulamaları da özel bir öneme sahiptir.

Bu çalışma, Duhok şehrinin yönetiminde esas alınan yasal çerçeve ve il idaresinin buna dayalı uygulamalarının sosyal yaşama etkilerini, olumlu ve olumsuz yönlerini ele almaktadır.

Tez çalışması Irak geneli ve Duhok özelindeki il genel meclisi ve mahalli meclislerle sınırlandırılacaktır.

Bu çalışma iki ana bölüme ayrılmıştır. Bunlar aşağıda geldiği şekildedir:

Birinci bölüm, bazı aşamalar şeklinde ele alınacaktır. Birinci aşamada Irak'ta yerinden yönetim ve merkezi yönetim uygulamalarının tarihsel süreçte ortaya çıkışı işlenecektir. Yine özelde de bu anlamda Duhok şehri incelenecektir. İkinci aşamada ise Irak'taki mahalli meclisler ve il genel meclislerinin yasa yapma alanında ortaya koydukları gelişme incelenirken bu bağlamda Duhok şehri de ele alınacaktır.

İkinci bölüm, Duhok şehir yönetiminin nasıl olduğuna ayrılmıştır. Bu bölümdeki konular iki temel aşamada ele alınacaktır. Birinci aşamada Duhok şehir yönetiminde yer alan mahalli meclisler ve hali hazırdaki il meclisinin kanuni statüsü; ikinci aşamada ise Duhok şehir yönetiminde yapılan idari düzenlemeler ele alınacaktır.

IV. TEMEL KAVRAMLAR

A. Yasal Düzen

Yasal düzenle kastedilen, belli bir sosyal olay çerçevesinde ortaya konulan kanuni kurallar topluluğu ya da fertler arasındaki toplumu da ilgilendiren ilişkileri aynı bölümler içerisinde düzenleyen kurallar topluluğu yahut belli bir alan ve zaman diliminde uygulanan herkesi bağlayıcı kurallar topluluğu ya da yasama organının belli bir konuda düzenleme yapmak için ortaya koyduğu kurallar topluluğudur⁸.

⁸ ÂMİR, Abdulaziz, *El-Medhalu li dirâseti'l-kânûni'l-mukârani bi'l-fikhi'l-İslâmî (Nazariyyetu'l-kânûn)*, Bingazi, Ed-Daru'l-Cemâhiriyye, 1977, s. 12.

B. Merkeziyetçilik

İcraatlarını, çeşitli idari mekanizmalar aracılığıyla devletin başkentinden yürütmeyi öngören ve bütün görevlilerine merkezi idareye mutlak bir bağlılık marifetiyle iş yaptırın örgütlenme yöntemidir⁹.

C. Adem-i Merkeziyetçilik ya da Yerinden Yönetim

Merkezi hükümetin yönetimi ve koordinasyonu bazı idare görev ve yetkilerinin başkent ve bağlı bölgeler, şehirler ya da mıntikalar arasında dağıtılmasıdır¹⁰.

Ç. İl Meclisi

İl idari sınırları içerisinde koordinasyon vazifesi gören meclistir. Bu meclis, il sınırları içinde mali ve idari işlerin düzenlenmesi için birtakım kararlar alıp düzenlemeler yapabildiği gibi bu yetkilerine bağlı olarak bu işlerle ilgili talimatlar da verebilmektedir. Bütün bu işlemleri, yerinden yönetim kuralları ve bölgede geçerli yasalar ve anayasal çerçevenin sunduğu imkânlar mesabesinde gerçekleştirebilmektedir¹¹.

D. Belediye Meclisleri

Belediye meclisleri mahalli idarelerin bir parçasıdır. Buna bağlı bir tüzel kişiliği vardır. İdari ve malî bağımsızlığı söz konusudur. Yönetmelik, tüzük ve kanunlara dayalı olarak kendisine verilen görevleri yerine getirir¹².

E. Yerel Meclisler (Kaza Meclisleri, Nahiye Meclisleri)

Bu meclisler merkezi hükümetin bazı idari görevlerini yürütmesini sağlarlar. Bu meclis içerisinde mahalli görevleri ve yetkileri yerine getirmek için mecliste veya meclise seçilmiş kişiler görev almaktadır. Bu meclis merkezi hükümetle yerel hükümetler arasında koordinasyon görevi görür¹³. Mahalli meclisler nahiye ve kaza boyutunda koordinasyon yetkisini elinde bulundururken bununla birlikte kendine özgü tüzel kişiliği, mali ve idari bağımsızlığı vardır¹⁴.

⁹ BEDR, Ahmet Selâme, *El-Kânûnu'l-idâriyyi'l-Mısrî ve'l-Khalîcî*, Kahire, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyyeti, 2015, s. 47.

¹⁰ EL-HULÛ, Mâcid Râğib, *El-Kânunu'l-İdârî*, İskenderiye, Dâru'l-Matbûâtî'l-Câmiiyye, 2000, s. 113.

¹¹ 2009 tarih ve 3 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi İlleri K. m. 5.

¹² ABDULVEHHÂB, Muhammed Rıfât, *Mebâdiu ve ahkâmu'l-kânûni'l-idârî*, Beyrut, Menşûrâtü'l-Halebiyyi'l-Hukûkiyye, 2005, s. 205.

¹³ EL-MEHDÎ, Muhammed Ma'tûk, Takyîmu vâkii edâil-mecâlisi'l-mahalliyyeti ve âfâku tatvîrihâ, *Mecelletu Kulîyyetu Bağdat lil-ulûmil-İktisâdiyyeti*, Bağdat, 2001, 7. S, s. 240.

¹⁴ 2008 tarih ve 21 sayılı Bölgelerde henüz İl statüsüne kavuşturulmamış yerlerle ilgili K. m. 12.

F. Yerel Yönetim ve Yerel Otorite

Yerel yönetim ve yerel otorite tanımlamaları ile ilgili olarak iki yaklaşım sergilenmektedir. Buna göre:

1. Birinci Yaklaşım:

Yerel yönetim ve yerel otorite (federal otorite) terimlerini aynı anlama gelen iki ayrı kavram olarak değerlendirmektedir¹⁵.

2. İkinci Yaklaşım:

Bu yaklaşıma göre yerel otorite ile yerel idare kavramları birbirinden farklıdır. Buna göre yerel otorite basit devlet yapılanması içerisinde yer alan bir yapılanmadır. Çünkü bu yapılanmaya göre bazı yasama yetkileri mahalli idarelere bırakılmaktadır. Yani yerel otoriteye bazı yasama yetkileri verildiğinde bu yetkileri kullanacak olan yerel meclisler bölgesel siyaset yürütme yetkisini elde edeceklerdir. Ancak yerel yönetim kavramına gelince, bunların rolü sadece uygulama yetkilerinde geçerlidir. Yerel otorite ise bunun tam tersine yerel yönetim politikalarında bir genişlik hakkına sahiptir. Buna karşın yerel yönetimin kendine özgü bir yapısı vardır¹⁶. Yerel otorite şekilsel olarak siyasi yapıyı anlatırken yerel yönetim ise idari yapıyı anlatmaktadır¹⁷.

V. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırmada Irak'ın kuzeyinde yer alan Duhok şehrinin yönetiminin kuruluşu ve gelişme aşamasını inceler iken kronolojik yöntemle dayalı olarak inceleme yapılacaktır. Çünkü dayandığımız vakalar bugünü anlamamıza yardımcı olacak şekilde geçmişteki yaşanmış tarihi gerçeklere dayalıdır.

Yine bu araştırmada analizci bir betimleme yöntemi takip edilmiştir. Böylelikle çalışmada Irak'ta yönetimdeki genel uygulamalar ve kanunlar bazında genel teorik yaklaşımlardaki ortalamayı tutturmak hedeflenmiştir. Yani Irak siyasal ortamındaki hassasiyetlere bağlı bir yaklaşım daha gerçekçi olacağından bu yaklaşıma dayalı olarak araştırma konusuyla ilgili olan kanun metinleri tahlil edilmiştir. Böylelikle göze çarpan

¹⁵ EL-TAÂMÎNE, Muhammed Mahmud, *Nuzumu'l-idareti'l-mahalliyyeti*, Bahsun mukaddemun ile'l-Munazzamatil-Arabiyyeti Li't-Tenmiyyeti'l-İdâriyyeti, Saltanatu Umman, 2013, s. 7.

¹⁶ ÂŞÛRÎ, Sekîne, *El-İtticâhâtul-muâsıratu li nuzumi'l-idâratil-mahalliyyeti*, doktora tezi, Câmiatu Muhammed Hızır, Kuliyetu'l-Hukûki ve'l-Ulumi's-Siyâsiyyeti, Cezayir, 2014, s. 23.

¹⁷ EL-TAMÂVÎ, Süleyman, *El-Vecîzu fi'l-Kânuni'l-İdârî (Karşılaştırmalı hukuk çalışması)*, Kahire, Matbaatu Aynu Şems, 1989, s. 87.

kusurları tespit edebilme ve kanun maddelerini şaibe altına sokan kanunlardaki birtakım boşlukları göz önüne getirerek bunların nasıl engelleneceğine ışık tutmak istenilmektedir.

VI. TEZ ÇALIŞMASINA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Irak genelindeki il idare meclisleri ve diğer mahalli idare meclisleri, birbirinden izole edilmiş şekilde bağımsız çalışmaktadırlar. Duhok ili de kendi yerel yönetim sistemi içinde bu bölgede daha önce görülmemiş geniş yetkiler elde etmiştir. Ancak bu yetkiler bazı kanuni sorunları da beraberinde getirmiştir. Çünkü yerel kanunlarla diğer kanunlar arasında çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Mesela 1993 tarihli Belediye İdareleri Kanunu'nun 17. maddesine göre belediye meclisi halk tarafından seçilirken 2009 tarihli İller Kanunu'nun 35. maddesine göre il meclisi tarafından seçilmektedir. Yine 2003'teki Amerikan idaresi döneminden sonra çıkarılan kanunların Irak Anayasası ile de uygulamada ve teoride çatışmaları söz konusudur. 2005 Irak Anayasası ile 2008 tarih ve 21 sayılı Bölgelerdeki henüz İl statüsüne kavuşturulmamış yerlerle ilgili Kanunu arasındaki çelişkiyi buna örnek verebiliriz. 2005 Irak Anayasası, kanun yapma hakkını sadece parlamentoya verirken, 2008 tarih ve 21 sayılı Bölgelerdeki henüz İl statüsüne kavuşturulmamış yerlerle ilgili Kanunu il meclisine de kanun yapma hakkı tanımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİNDE YASAMA ÇALIŞMALARININ GEÇİRDİĞİ EVRELER

Duhok şehir yönetimi ile ilgili yasama çalışmalarının uğradığı evreleri anlamak için Irak'taki yerinden yönetim uygulamalarının tarihi kökenine vakıf olmak gerekmektedir.

Bir sınırlama getirerek söylenilecek olursa özellikle cumhuriyet döneminde Irak projesinin gerçekleşmesi için üç türlü kanun çıkarılmıştır. Bunlardan birisi yerinden yönetimin geliştirilmesi ile ilgili kanunlar, bir diğeri gözetilen siyasetin ortaya çıkardığı ihtiyaçlara cevap vermek için çıkarılan kanunlar ve birbirinden farklılık arz eden bölgesel yönetimleri ilgilendiren kanunlar.

Bu bölüm iki temel aşamada ele alınacaktır. Her bir aşamayı da yeri geldikçe ayrıntılı olarak incelenecektir.

I. IRAK'TA YERİNDEN YÖNETİM VE MERKEZİ YÖNETİM UYGULAMALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE BUNA BAĞLI OLARAK DUHOK ŞEHİR İDARESİ (YÖNETİMİ)

Irak kendine has tarihi süreci boyunca başka devletlerde görülmeyen çeşitli idari sistemlerden geçmiştir. Burada kadim dönemlerden beri süre gelen tarihi dönemde Irak'ta uygulanan idare şekillerini açıklamak ve bu anlamda şu güne kadar gelen bu sürecin kısa bir özetini yapılacaktır.

A. Kadim Irak Medeniyetleri

Irak tarihiyle ilgili şu ana kadar bulunan tarihi vesikalar, hanedanlar döneminin başlangıcına kadar gitmektedir. Tarihçiler, Irak'ta ilk olarak ortaya çıkan kadim medeniyetlerin M.Ö. 3000 yılının başlarında ortaya çıktığı görüşündedirler¹⁸. İşte M.Ö. 3000'li yılların başlarında ortaya çıkan bu otorite düzenleri, şehir ya da site devlet düzenleri olarak adlandırılmaktaydı. Bir başka deyişle Sümer şehir devletleri olarak dile getirilmekteydi¹⁹. Bu şehir devletlerinin her birinin başında bir yöneticisi bulunmakta ve bu yönetici, yönettiği şehrin civarındaki köylere de şehirle birlikte hükmetmekteydi. Söz konusu devletçiklerdeki yönetim sistemi dini karakter taşımakta ve her bir şehir bu dini

¹⁸ FARAH, Farah Yâsîn, *Mefâhîmu havle'l-merkeziyyeti ve'l-lâ merkeziyyeti'l-idâriyyeti*, Yüksek lisans tezi, Câmîatu'l-Kadârif, Kuliyetu'l-iktisâdi ve'l-ulumil-idariyyeti, Sûdan, 2015, s. 3.

¹⁹ SÜLEYMAN, Âmir, *Mevsûatu'l-Mevsîlî'l-Hadâriyyeti*, Dâru'l-Kütübi Câmîatu'l-Mevsîlî, 1992, C. 1, 1. b, s. 62.

karaktere göre genellikle yönetilmektedir. İşte bu bölgesel yönetim tarzında işleyen şehir devletleri, site devleti anlayışı için bir numune teşkil etmekteydi. Belirgin dini tonlar üzerine kurulu olan bu şehirlerin inşası halkın tapındığı tanrıların arzularına göre şekillenmekteydi. Bir nevi putçuluk dönemi diyebileceğimiz bu dönemle ilgili yaygın kanaate göre her bir şehirde oturan bir tanrı vardı ve o şehrin ahalisi o tanrıya tapınmaktaydı. O dönemdeki şehirlerin isimlerinin dini birtakım anlamlar içermesi de bundan dolayıdır. Mesela Babil şehri ismini "tanrının kapıcısı" anlamından almaktaydı ve Karşmaş şehri de ismini Şamas adlı tanrıdan almaktaydı²⁰.

Irak, kendi tarihi süreci içerisinde birçok toplumlar, devletçikler ve imparatorluklar görmüştür. Üçüncü bin yılın başlarında bölgeye hakim olan toplumlar arasında öncelikle Luluları, daha sonra Kuttileri, daha sonra Kâşîleri, daha sonra Kaldelileri ve bir diğer adıyla Subarrular olan Hurriler'i görmektediriz. Medler ise bölgede yaklaşık 150 yıl kadar²¹ hüküm süren büyük bir imparatorluk kurmuşlardır. Bu imparatorluk, M.Ö. 550 yılında Akhameni kralı II. Kûrş tarafından yıkılınca kadar devam etmiştir²². Irak'ın kuzeyi bölgelerinin tamamı Arakhmînîler (Kiyânîler) döneminde, M.Ö. 331 yılında Makedonyalı Büyük İskender'in bölgeyi tamamı ile almasına kadar bağımsızlığını korumuştur. Bundan sonra 600 yıl boyunca bölge, Romalılarla İranlılar arasında bir çatışma sahasına dönüşmüştür. Bu çatışma, Sasaniler bölgeyi ele geçirinceye kadar devam etmiştir (miladi 364-636). Bu gibi siyasi çatışmalar sonucunda bölge, geçen zaman zarfında herhangi bir uygarlık ve yönetim ilerlemesine şahit olamamıştır²³.

Akad İmparatorluğu döneminde Duhok, Akad İmparatorluğu'na boyun eğmek zorunda kalmıştır. Küçük Asya ve Fırat ile Dicle'nin arasındaki coğrafi konumundan dolayı Duhok, ticari ilişkilerde önemli bir konuma sahip olmuştur²⁴. Daha sonra Akadlıların egemenliği Irak'ın tamamına yayılmıştır. Kral Sargon, site devletlerini ortadan kaldırarak bütün ülkeyi tek bir yönetim altında toplamış, yönetimde hükümdarları da kendisine yardımcı memurlar olarak atamış, sonuçta yönetici sınıfı daha önce görülmemiş bir şekilde büyük bir güce ve nüfuza kavuşmuştur. Kral adına yetkisini kullanan bu hükümdarların ortaya koydukları hükümler hep bağlayıcı olmuştur. Kral Sargon, daha önce site

²⁰ EL-CUBÛRÎ, Mahir Salih Allâvî, *Mebâdiu'l-kânuni'l-idârî*, Bağdat, El-Mektebetu'l-Kânûniyyetu, s. 43. (Kitabın orijinal baskısında baskı tarihine yer verilmemiştir).

²¹ ŞÜKRÎ, Nişvân, *El-Nizâmu'l-hadariyyu fi Muhâfazati Duhok*, Erbil, Matbaatu'l-Hâc Hâşim, 2009, 1. b, s. 64.

²² ZEKÎ, Muhammed Emin, *Hulâsatu tarîhi'l-Kürdi ve Kürdistâne min akdâmi'l-usûli'l-tarihiyyeti hattâ'l-ân*, Beyrut, Matbaatu Kürt Press, 1996, 1. B, 4. b, s. 107.

²³ ŞÜKRÎ, *El-Nizâmu'l-Hadârî fi Muhâfazati Duhok*, 1. b, s. 65.

²⁴ EL-BÂMERÎ, *Duhok Hilâle'l-Ahdi'l-Âşuriyyi'l-Hadîs*, s. 27.

devletlerinde geçerli olan takvim sistemini de değiştirerek bir tek takvim sistemine ya da ortak takvim sistemine dönüştürmüştür. Kral Sargon, Irak'ta bulunan şehirler ve bu şehirlere bağlı yerlere hükümdarlar atamıştır. Site devletlerinde geçerli olan taht varisliği sistemini ortadan kaldırmıştır. Akad İmparatorluğu'nun üçüncü döneminde idare kolları genişletilerek aşağıda sayılacak sınıflar da idare kolları içerisinde vazife almıştır²⁵.

1. Katipler ve Sicil Memurları: Bu sınıfın kendi arasında rütbe ve dereceleri vardır. Bunların altında katipler, sicil memurları ve onların da altında daha küçük derecedeki memurlar olan muhasebeciler ve başka memurlar vardı.

2. Memurlar arasında en yüksek dereceye sahip olanlar saray ve mabet gibi özel çalışma alanlarında görev yapan idareciler idi. Bu idarecilerin arasında sarayları yöneten idareciler, erkek ve kadın kahinler, ordu komutanları, şehir ve bölge hükümdarlarını sayabiliriz.

3. Piramidin en üst tepesinde kral, danışmanları ve vezir-i azam vardı.

Akadlar döneminde ülke topraklarının bir egemenlik altında toplanması ve toprakların üçüncü Ur hanedanı zamanına kadar genişlemesi, devlet idaresinde gittikçe bir karışıklığa yol açmıştır. Bu dönemde kralın yetkileri alabildiğine artmış yetki konusunda yeni bir görüş ortaya çıkmıştır. Yetkilerinin artmasıyla birlikte artık kral, bir ilaha (tanrıya) dönüşmüş, ve tanrılaştı. Yetkileri oldukça artan kral, yönetimi altındaki devletçiklere ve farklı bölgelere kendisini temsil etmesi için hükümdarlar atıyordu. Dolayısıyla hanedanlar döneminin ilk dönemlerinde şehirlerde kralı temsil eden hükümdarlar, bir bakıma kralın tanrılığını da temsil ediyorlardı²⁶. Kısacası kral yetkinin doruğundaydı. Yetkilerin kaynağında ve kanun koyucuydu. İşte bu, bizim merkezi idare olarak isimlendirdiğimiz yönetim sistemi idi.

Eski Babil döneminde siyasi ve idari düzen tekrar ve yeniden site devletleri sistemine dönmüş idi. Bu dönüşüm, Asurluların Babillileri Vadirrafidîn'e sürmesinden sonra olmuştu.

Birinci Babil hanedanının krallarından olan VI. Hammurabi zamanında ülke birliği sağlanmış idi. VI. Hammurabi, dehası ve askeri yeteneği ile birleşik bir krallığın bütün bölgelerine Vadirrafidîn'e ve Şam diyarının önemli köşelerine nüfuzunu geçirmeyi başarmıştı. Onun ön plana en fazla çıkan eseri, yasama planında ortaya çıkardığı meşhur

²⁵ BÂKIR, Tâhâ, *Mukaddimetun fî târîhi'l-hadârâti'l-kadîmeti*, Bağdat, 1955, s. 353-354.

²⁶ ZİBARÎ, Muhammed Salih, Duhok Abre'l-Usûli't-târihiyyeti'l-kadîmeti (M.Ö. 2500- 641), *Mecelletu Duhok*, Duhok, 1997, S. 1, s. 72.

Hammurabi Kanunları'dır. Hammurabi Kanunları içeriği itibariyle döneminin uygarlık düzeyine ışık tutan kanun maddeleridir. Bu dönemde yüksek bir uygarlık düzeyine ulaşılmış idi. O zamamlarda Vadirrafidîn olarak adlandırılan Irak bölgesine bağlı alanlar da Hammurabi kanunlarına göre yönetiliyorlardı²⁷.

İşte bu değinilen hususlar, kadim Irak medeniyetleri hakkında söylenilen idari yöntem çeşitlerine dair hızlı bir bakıştır. Buradan eski dönemde Irak'ta uygulanan nizamın merkezi yönetim olduğu, bunun yanında şehrin hakimi ya da kralının olduğu da anlaşılmaktadır. Şehrin kralı, bazı durumlarda ilahların temsilcisi olduğundan dolayı bütün yetkileri elinde topluyordu. Ya da III. Ur hanedanının uygulamasında olduğu gibi şehrin kralı, ilahın ta kendisiydi. İşte söylediğimiz ve hakkında fikir vermeye çalışılan bu düzende kral, köylerin, şehirlerin ve bölgelerin hükümdarlarını bizzat kendisi tayin ediyordu.

Şu da var ki merkeziyetçilik ya da merkezi yönetim sisteminin bazı zamanlar, günümüzde adem-i merkeziyetçilik olan yerinden yönetimlere de dönüştüğü dönemler olmuştur. Hanedanlar döneminin başında ortaya çıkan site devletlerinde görülen yönetim şekli üç kısma ayrılmaktaydı. Bunlar; şehir merkezi, şehrin mücavir alanı, liman, ticaret ve depolama bölgesiydi. Liman, ticaret ve depolama bölgeleri, şehir devletlerinin idari bağımsızlığını büyük anlamda temsil ve ifade eden ticaret merkezi durumundaydı. Ancak şu da var ki site devletlerinin birleştirilmesi ve bir tek krallık yönetimi ortaya konulması, bütün krallık topraklarının bir noktadan yani kralın sarayından yönetilmesi sonucunu doğurmuştur ki bu da bütün bölgelerin merkezi idareyle yönetilmesi anlamına gelmektedir²⁸.

B. İslami Dönemlerde Irak'ın Yönetimi

Hulefâ-i Râşidîn döneminde Riddet Savaşları'ndan sonra İslam'ın erkanları iyice güçlenince, bu güçlenme Irak'ta da etkisini göstermiş ve Irak'ta yerinden yönetim ya da diğer adıyla eyalet yönetim sistemine geçilmiştir. Bunun yanında daha küçük yönetim birimleri oluşturulmuş ve daha küçük yönetim yerlerinin özelliklerine göre buraları yönetebilecek memurlar atanmıştır²⁹.

Bu yönetim sisteminde eyaleti idare etmekle görevlendirilen vali, elinde hazine, yargı ve namaz kıldırma görevlerini topladıktan sonra bu önemli görevlerin icrası

²⁷ SÜLEYMAN, Âmir ve diğer, *Târîhu'l-Irâki'l-kadîm*, Bağdat, Dâru'l-Cumhuriyye, 1987, 1. C, s. 183-184.

²⁸ CEVAD, Muhammed Ali, *Mebâdiu'l-kânûni'l-idârî*, Beyrut, Mektebetu's-Senhûrî, 2010, s. 131-132.

²⁹ MANSUR, Ali Ali, *Nuzumu'l-hükmi ve'l-idareti fi'l-Şer'ati'l-İslâmiyyeti ve'l-kavânîni'l-vad'iyyeti*, Beyrut, Dâru'l-Feth, 1971, 2. b, s. 247.

hususundaki yetkiyi uygun gördüğü şahıslara dağıtmaktaydı. Hulefâ-i Râşidîn döneminde vali seçiminde son derece dikkat ve özen gösteriliyordu. Valiler uygun zamanlarda kontrol ediliyor, icraatları takip ediliyor, şüpheli durumlarda ve gerektiğinde elde ettikleri mallarını beyan etmeleri isteniyordu. Çünkü valilerin insanların hakkını çiğneyerek insanlara haksızlık edebileceği ihtimali dikkate alındığından dolayı bu gevşeklik gösterilemeyecek bir durumdu³⁰.

Irak, H. 15, M. 636 senesinde İslami fetihlerin bölgede tamamlanmasıyla birlikte İslam Devleti içerisinde bir yönetim düzenine kavuşmuştu. Bu yönetim düzenini Rasulullah (s.a.s.) kurmuş, halifesi Ebubekir (r.a.) ve Ömer (r.a.) geliştirmişti. İşte Irak'ta da bu yönetim sistemi üzerine dayalı bir idare kurulmuş, bu sırada Hz. Ebubekir (r.a.), devleti 12 eyalete bölmüştü. Bu sistemde her bir eyalet kendi başına bir yönetim sistemine sahipti. Daha sonraları İslam fetihlerinin oldukça geniş alanlara yayılmasıyla birlikte bu eyaletlerin sayısı arttırılmıştır³¹.

Bu sistemdeki yönetim uygulaması, yerinden yönetim uygulaması şeklindeydi. Her bir eyalet bir memur, vali ya da halife tarafından tayin edilmiş bir emir tarafından idare ediliyordu. Bu dönemde Irak'ın özgürleştirilmesinden sonra Hz. Ömer, Irak'ı iki idari bölgeye ayırmıştı. Bunlardan biri Basra Eyaleti diğeri de Kûfe Eyaleti idi. Hz. Ömer eyalete kendi idari, mali ve yargı özgürlüğünü vermiş ve bu her iki eyalete de valiler atamıştı. Yapılan bu taksimata göre Basra emiri Irak'ın kuzeyini yönetiyordu. Buna ek olarak Basra emiri İslam ordusu tarafından doğuda yeni fethedilen bölgelerin yönetimini de üstlenmekteydi. Kûfe emiri ise Irak'ın orta bölgelerini ve kuzeyini yönetmekteydi³². Bu dönemde Irak 12 idari bölgeye ayrılmıştı. Daha sonraları ortaya çıkan bu taksimatta bölgelere "küre" deniyordu. Her bir küre "tamsuc" denilen yeni bölgelere, tamsuclar da yine "rastık" denilen bölgelere ve köylere ayrılıyordu³³.

Emeviler döneminde yönetim sistemi içerisinde en etkin kuralın kabilecilik olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü halifelik yönetimi Emevi sülalesinde temerküz ettiğinden Emevi sülalesi ferdi olan her bir kişi yönetimde yer edinmek istemiştir. Bu dönemde halifeler egemenlikleri altında bulunan kabilelerin kralları ve şeyhleri gibiydiler. Bu sebeple halife kendisini aşiretlerin doğal reisi olarak hissettiğinden davranışları da buna

³⁰ HASAN, Hüseyin El-Hâc, *El-Nuzumu'l-İslamiyyetu*, Lübnan, Müessesetu'l-Câmiyyetu, 1987, 1. b, s. 48.

³¹ EL-YÜZBEKÎ, Tefik, *Mevsuatu'l-Mevsili'l-Hadâriyyeti*, Musul, Dâru'l-Kütübi Câmiatu'l-Mevsil, 1992, 2. cilt, 1. b, s. 278.

³² TABALİYYE, El-Kutub Muhammed El-Kutub, *Nizâmu'l-idareti fi'l-İslam*, Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1978, 1. b, s. 70.

³³ ZELÛL, Abdulkadîm, *Nizamu'l-hükmi fi'l-İslam*, Lübnan, Menşûrâtı Hizbi't-Tahrir, 2002, 6. b, s. 205.

göre geliyordu. Bu kabilelerin reisi olan halife kendisini o kabileden biri gibi sayıyor ve başlarındaki kişi olarak yetkilerini kullanıyordu. Emeviler artık kabile, gelenek ve örfüne önem verdikleri kadar idaredeki ya da yönetimdeki siyasetlerine önem vermiyorlardı. Ancak şu da vardı ki hali hazırda uyguladıkları sistem Hulefâ-i Râşidîn döneminde tesis edilen İslami düzendi. Fakat onlar bunu göz ardı ederek davranıyorlardı. Yönetimin kabilecilik tarzına dayalı bir yönetime geçmiş olması o zaman şartlarında devleti dar bir devlete dönüştürmüştü. Yani devlet, geniş devlet kalıbından dar devlet kalıbına sokulmuştu. Fakat daha sonraları Emevi halifeleri zaman geçtikçe uyguladıkları sistemin farkına vararak bunu değiştirmeye çalıştılar. Yani ellerinde bulundurdıkları yönetim hakkını idari birimlere dağıtmaya başladılar³⁴.

Sonuçta idare bu aşamada bir takım birimlere bölündü. Yani mahalli idareler ortaya çıktı. Buna bağlı olarak büyüklükleri birbirinden farklı olarak 14 eyalet ortaya çıkarıldı. Bunlara bölgeler anlamında "iklimler" deniliyordu. Her bir eyalette üç divan bulunmaktaydı. Bunlar askeri divanlar, mali divanlar ve yazışma divanlarıydı³⁵.

Emeviler döneminde Irak'ın Raşid Halifeler döneminde olduğu gibi iki eyalete bölündüğünü, bunların Basra ve Kûfe olduğunu biliyoruz. Bu eyaletler hilafet merkezine gayet uzak olduğu için buralara tayin edilen emirler geniş yetkilerle birlikte tayin edilmiştir³⁶.

Abbassiler döneminin ilk sıralarında Abbasi Devleti merkezi bir yönetim siyaseti izlemiştir. Belki de Abbasi Devletini ilk sıralar böyle bir davranışa sürükleyen şey, işlerin kontrolünü ele geçirmek, fitneleri önlemek ve iç kalkışmalara engel olmak içindi. Sonuçta eyalet valileri bulundukları makamlarda somut bir devlet memuru olmuşlardı. Böylelikle yerel yönetim sistemi merkezi yönetim sistemine dönüşmüş oluyordu. Ne var ki merkezi sisteme geçilirken öte yandan da bölgelere tayin edilen valiler bulundukları makamı bir veraset makamına dönüştürmüşlerdi. Bu davranış, devletin ilerde küçük emirliklere dönüşmesi sonucunu doğururken, halifenin başta bulunması ise sembolik bir tona bürünmeye başlamıştı. Eyalet divanlarının bağlı olduğu bir divan da başkentte bulunuyor, eyaletlerden bir temsilci ya da bir görevli bu divanda yer alıyordu. İdarenin işlerini, eyaletin durumunu, valilerin icraatlarını ve diğer yerel memurların ya da görevlilerin

³⁴ EL-DÛRÎ, Abdulaziz, *El-Nuzumu'l-İslâmiyyetu*, Beyrut, Merkezû Dırâsâtî'l-Vahdeti'l-Arabiyyeti, 2008, 1. b, s. 40-41.

³⁵ ABDULHÂDÎ, Hamdi Emin, *Nazariyyetu'l-kıfayeti fi'l-vaziyyeti'l-âmmeti*, Kahire, Dârû'l-Fikri'l-Arabî, 1966, 1. b, s. 223.

³⁶ MÂRİD, İntisâr Şellâl, *El-Hudûdu'l-kânûniyyetu li sultati'l-idâratî'l-lâ merkeziyyeti'l-iklimiyyeti*, Doktora tezi, Câmîatu'n-Nehreyn, Külliyyetu'l-Kanun, Bağdat, 2008, s. 128.

durumunu kontrol eden mekanizma, eyaletteki "divanu'l-berid" denilen divanın başkanı aracılığıyla gerçekleştiriyordu. Çünkü bu divanın başkanı divan adına ve divan üyeleri adına tezkereler hazırlayarak halifeye sunuyor ya da merkezdeki (başkentteki) divanu'l-berid başkanına sunuyordu³⁷. Abbasiler döneminde Bağdat'ın ilk kuruluşu H. 145 ve 147 yılları arasında tamamlanmıştı. Bağdat, artık Abbasi halifeliğinin merkezi ve İslam Devleti'nin yönetim karargahı olmuştu. Bu sırada Irak, üç idari bölgeye ayrılmıştı. Bu bölgeler Bağdat, Kûfe ve Basra idi. Eyaletlerin başına seçilecek kişi halife tarafından belirleniyordu³⁸.

Eyaleti yöneten vali vazifesi gereği aynı zamanda şehri yönetiyor, yargı işlerine bakıyor, bunun yanında maliye ve askeriye ile de ilgileniyordu. Böylelikle eyalet valisi bölgedeki her türlü işten sorumlu olurken çeşitli divanlardaki divan üyeleri de bu işlerde valiye yardımcı oluyorlardı. Eyaletlerin bağımsız yerel yetkileri vardı. Eyalet sistemi içerisinde birtakım idari yapılanmalarla birlikte beytü'l-mal de vardı. Yani bu beytü'l-mal denilen hazine, eyaletin kendi hazinesiydi. Böylece kurulmuş olan bu idari düzen mahalli bir düzen, yani yerinden yönetim sistemi oluvermişti. Eyalet valisi gerekli gördüğü durumlarda eyalet içinde görüşüne müracaat edebileceği uzmanlara danışırdı. Bölge sınırları içerisindeki bu uzmanlar ya da görüş sahibi kimseler adeta bir yerel meclis mesabesindeydi³⁹.

C. Selçuklular Dönemini

10. ve 11. asrın sonlarına doğru Türklerin ortaya çıkışıyla birlikte İslam âleminde olayların seyrinde büyük bir değişiklik yaşanmıştır. O zaman şartlarında birçok iç ve dış sorunlarda Türklerin yardımından istifade ediliyordu. O sırada yaşanan sıkıntılar Abbasi hilafeti ve Fatımi hilafeti arasında otorite savaşı şeklinde seyrediyordu. Bu kargaşanın bu şekilde devam etmesi Türk devletinin de ortaya çıkışını meşrulaştırıyordu. İşte bu devletin ortaya çıkışı gerek Irak özelinde gerekse İslam dünyası genelinde medeniyet tarihi anlamında büyük bir değişimin başlangıcı olmuştu. Bu devlet bir takım Oğuz kabilelerine bağlı boylardan oluşmaktaydı. Bu boylar Türkmen kabilelerinden gelen 24 kadar boy olup Kınık boyu ya da Kınık kabilesi olarak bilinmekteydiler⁴⁰.

³⁷ EL-DÛRÎ, *El-Nuzumu'l-İslamiyyetu*, 1. b, s. 45-46.

³⁸ ABİD, Muhammed Tâlib, *El-La merkeziyyetu'l-idariyyetu fi't-tatbiki ala'l-mecalisi'l-mahalliyyeti*, Yüksek lisans tezi, Câmîatu'n-Nehreyn, Külliyyetu'l-Hukuk, Bağdat, 2010, s. 31.

³⁹ CEVAD, *Mebâdiu'l-kânuni'l-idarî*, s. 132.

⁴⁰ MUHAYSİN, Semah Muhammed Avvad, *Devletu'l-Etrâki's-Selâcikatî fi asri Sultan Sancar (1117-1160 m.)*, Yüksek lisans tezi, Camiatu'z-Zekazik, Kulliyyetu'l-Âdâb, 2005, s. 2-3.

1044 yılında Selçukluların sultanı Musul'a kadar gelmiş ve Musul'da kalmak için hayli uğraşmıştır. Ancak doğudan bekledikleri yardım gelmediği ve doğuyla olan bağlantıları kesildiği için bu hedeflerini gerçekleştirememişlerdir⁴¹.

1055 yılında Selçuklu sultanı Bağdat'a yanında ordusu ile birlikte geldi. Selçukluların gelme amacı, Buveyhilere karşı Abbasi halifesine yardım etmektir ve bunu da başardılar. Buveyhiler nihayet alt edilmişti⁴².

1116 yılına gelindiğinde Selçuklu sultanı Muhammed Bin Melikşah vefat etmiş ve ardından Irak'ta yeni Selçuklu sultanlarının çıkmasına uygun bir ortam oluşmuştu. Selçuklu Devleti bünyesinde bulunan bölgeler oldukça fazlaca olduğundan ve sultanın bütün bunları idare etmekte güçlük çekmesi sebebiyle içinde Irak'ın da olduğu bölgelere bir takım valiler tayin etmişti. Selçuklu sultanı, bu tayinleri Selçuklu hanedanına mensup emirler arasından yapmaya özen gösteriyordu. Bunu devletin bütünleşmesi için istiyordu. Selçuklu sultanının atadığı bu valilere "şah" ya da "melik" deniliyordu. Hükümdar bu görevlilere ya da yöneticilere yetkilerinin bir kısmını devretmişti. Fakat bu yetkilerin bir kısmını devrederken bazı kayıtlar altında bu işlemi gerçekleştirmişti. Mesela ortaya konulan kurallardan birisi şuydu: Herhangi bir emir bir diğerinin hakimiyeti altında bulunan toprakların, başka bir emirin yönetimi altında olduğunu hesaba katarak genişleme faaliyeti yürütmeyecekti. Sultanın atadığı bu emirler tayin edildikleri bölgelerde icranın en başında bulunmaktaydılar. Bu emirler yönetim özgürlüğü ile birlikte içişleri, savunma ve benzeri hususlarda özgür idiler. Bununla birlikte Selçuklu sultanının işlerine müdahale hakları da yoktu. Yani buna göre bu valiler başında bulundukları eyaletleri bağımsız bir şekilde yönetiyorlardı. Ancak kendilerine koşulan Selçuklu sultanına bağlılık ve itaat şartını da bu esnada göz önünde bulunduruyorlardı⁴³.

Ç. Moğollar Dönemini

Moğollar doğu ile batı arasındaki dengeleri altüst eden bir devrim şeklinde ortaya çıkmışlardır. Aslen çoban bir toplum olan Moğollar, Moğolistan diye bilinen Asya kıtasının kuzeydoğusundaki sert iklimli bir çölde yaşıyorlardı. Moğolların yaşadığı bu bölge ekonomik gelirleri az olan bir bölge olduğu için Moğollar çobanlık yaparak yaşıyor yahut da rızıklarını temin etmek için göçebe bir hayat sürdürüyorlardı. Yaşadıkları bölge onlara dar gelmeye başlayınca Moğollardan bazı kabileler mücavir alanlara yönelerek

⁴¹ TOKUŞ, Muhammed Süheyl, *Târihu's-Selâcikatî fî Bilâdi's-Şâm*, Beyrut, Dâru'n-Nefâis, 2009, 3. b, s. 96.

⁴² EL-HASENÎ, Abdulrezzak, *El-İrâku Kadîmen ve Hadîsen*, Sayda, Matbaatu'l-İrfân, 1958, 3. b, s. 22.

⁴³ EL-SALLÂBÎ, Ali Muhammed, *Devletu's-Selâcikatî veburûzu meşrûin İslamiyyin li mukâvemeti't-Teğâli'l-Bâtiniyyi ve'l-Gazvi's-Salibiyyi*, Bin Gazi, Matbaatu Bin Gazi, 2006, s. 38.

buradaki fırsatlardan istifade etmek isterlerken aynı zamanda uğradıkları yeri harabeye çeviriyorlardı⁴⁴.

Moğolların İslam dünyasında ortaya çıkışları H. 616 yılındadır. Bu tarihte Moğollar müslüman bölgelerine saldırılar düzenleyerek bu bölgeleri egemenlikleri altına almışlardır⁴⁵.

H. 656 yılında Moğollar Bağdat'ı istila ettiler. Bağdat'a girdiklerinde her şeyi yerle bir ederek Bağdat'ı adeta harabeye çevirdiler. Moğollar Bağdat'a girmezden önce bu şehir, uygarlığın ve bilimin şehri olarak ün salmış aynı zamanda yönetim düzeni noktasındaki ünü de her tarafa yayılmıştı⁴⁶.

H. 657 M. 1258 yılında Hülâgû büyük bir orduyla birlikte Kürt bölgelerine yönelmiş, Erbil ve Dasin bölgelerine girmişti. (Dâsin Irak'ın kuzeyi bölgesine düşen bir yer olup şu anki adı Duhok'tur). Erbil ve Duhok'a giren Hülâgû daha sonra Şehrezûr bölgesine girmiş ve saldırıları bütün Kürt bölgelerine yayılmıştı⁴⁷.

Hülâgû, Abbasi halifesi El-Mutasım Billah öldürüldüğü gün Irak'taki yönetim sistemini yeniden kurmaya karar verdi. Ardından bugünkü polis teşkilatı ya da güvenlik birimi anlamına gelecek "şihne" görevlilerini atadı. (Şihne kelimesi yönetici adına yönetilen yerdeki halkı kontrol altında tutmak için görevlendirilmiş asker anlamındadır. Bu kelime ve bu kelimenin türevleri Arapçadır. Kök anlamı itibariyle "bir beldenin veya bir yerin dolup taşması" anlamındadır)⁴⁸.

Hülâgû, Bağdat'a da şihne görevlisi ve birtakım vezirler atadı. Bu sırada Hülâgû, Irak'ta kontrol ettiği bölgeleri beş idari bölgeye ayırmış ve her birinin başına da "sadr" denilen görevlileri atamış ardından şehirlere naipeler yani idari memurlar (valiler) ve kontrol vazifesi görecek kişiler atamıştı. Böylelikle Irak, Moğol İmparatorluğu'nun eyaletlerinden biri oluvermişti. Hülâgû, Irak'ı yönetme işini de Irak'lılardan birine havale etmiştir. Bu grubun arasında yeni atanan şihne de vardı. Hülâgû, şihne temsilcisini kendisine bağlı Moğollardan olan has adamları arasından seçiyordu. Ancak idare paylaşımı

⁴⁴ EL-NUFEY'Î, Rahme binti Hammûd bin Fattîs, *El-Alâkatu's-siyasiyyetu li devleti'l-İlhânâtî'l-Moğol*, Doktora tezi, Câmiatu Ümmü'l-Kurâ, Külliyyeti'ş-Şeriatî ve'd-dirâsâtî'l-İslamiyyeti, Mekketu'l-Mukerrametü, 2013, s. 2.

⁴⁵ EL-AZZÂVÎ, Abbas, *Mevsûatu Tarihi'l-Iraki beyne İhtilâleyni (Hükümetü'l-Moğol)*, Beyrut, Dâru'l-Arabîyyeti li'l-Mevsûât, 2004, 1. cilt, 1. b, s. 116.

⁴⁶ EL-AZZÂVÎ, *Mevsûatu Tarihi'l-Iraki beyne İhtilâleyni (Hükümetü'l-Moğol)*, s. 197.

⁴⁷ TEVFİK, Zerrâr Sadîk, *Kürdistan fî ahdil Celâirî*, Duhok, Merkezu'd-Dirâsâtî'l-Kürdiyyeti ve'l-Hıfzî'l-Vesâiki, 2009, 1. b, s. 54-55.

⁴⁸ İBNU'L-HANBELÎ, Radiyyuddin Muhammed, *Durru'l-Hubebi fî târihi âyâni Haleb*, Dimaşk, Menşûrâtu Vezâreti's-Sekâfeti, 1973, C. 2, B. 1, s. 106.

henüz oturmamıştı. Çünkü Moğol sultanları ve onların naipleri ve Bağdat divanı başkanı olanlar arasından bazıları birden çok idari bölgeye bakmak zorunda kalıyordu. Ya da Hülâgû bazı görevlileri başka eşdeğer görevlilerin emrine veriyordu. Moğol İmparatorluğu yerel yönetim anlayışına sahipti. Irak'ı yöneten yönetici de üstlendiği görevinde sultanın hazinesine takdir edilen malı vermesi mukabilinde özgürdü. Aynı şekilde Irak'ta bulunan yönetici herhangi bir tehlike söz konusu olduğunda sultanın ordusunu destekleyecek askeri kuvvetleri de temin etmek zorundaydı. Ancak bu yerinden yönetim tam bir yerinden yönetim değildi. Çünkü sultan Irak'ı teftiş etmek için bizzat kendisi bölgeyi ziyaret ediyor ya da bölgeye müfettiş göndererek, bu müfettişe rapor hazırlatıyor ve bu raporda da bölge ile ilgili bilgileri istiyordu⁴⁹.

Bu dönemde Irak'ın kuzeyindeki Kürt bölgelerinin idaresinin nasıl olduğu ile ilgili olarak söyleyecek olursak, Hülâgû'nün bu bölgenin coğrafi yapısı ve dağlık iklimini gayet iyi bildiğini düşünüyoruz. Yine bu bölgenin yapısına uygun olarak bir idari çözüm bulunduğunu da biliyoruz. Hülâgû bu anlamda bölgenin idaresinin tamamını Kürt idarecilere bırakmış ve onlara bu noktada serbestiyet tanımıştır⁵⁰.

D. Celayirliler Dönemini

Celayirliler, büyük bir Moğol kabilesi olup uyumları ve güvenilirlikleri ile M. 1337 senesinde Irak'ta yönetimi üstlenmişlerdir. Buna göre Celayirlilerin komutanı olan Hasan el-Celayirî, 1337 senesinde Bağdat'ı istila ederek Irak'taki Moğol yönetiminin başına geçmiş ve burada yeni bir yönetim kurmuştur. Bu yeni kurulan idareye Celayirî yönetimi denildiği gibi Leylekânî yönetimi de (idaresi) denilmektedir⁵¹.

Daha önceki dönemden çok da farklı olmayan bu dönemde yönetim kabilelerin elindeydi. Sonuç itibarıyla durumun böyle olması Kürtlerin tekrar yeni oluşumlara ve ağalık sistemine dönmesine yardımcı olmuştur. Diğer anlamıyla Kürt bölgelerinin daha önceki haline dönmesine sebep olmuştur. Bu süreç bir bakıma da bölgenin emirlikler, ağalıklar ve bağımsız kabile ittifakları ile idare edilmesine sebebiyet vermiştir. Bu emirlikler arasından birisi olan El-İmâdiyye emirliği hali hazırda Duhok'a tabidir⁵².

⁴⁹ HASBAK, Cafer Hüseyin, *El-Iraku fi'l ahdi'l-Moğoli'l-İlhaniyyin*, Bağdat, Matbaatu'l-Ânî, 1968, 1. b, s. 66-67.

⁵⁰ TEVFİK, *Kürdistan fi'l ahdi'l-Celâirî*, 1 b, s. 54.

⁵¹ EL-AZZÂVÎ, Abbas, *Mevsûatu tarîhi'l-Iraki beyne ihtilâleyin (Hükûmetu'l-Celâirîye)*, Beyrut, D'aru'l-Arabiyyeti li'l-Mevsûât, 2004, C. 2, 1. b, s. 29-30.

⁵² TEVFİK, *Kürdistan fi'l ahdi'l-Celâirî*, 1 b, s. 56.

Buradaki emirlikler, elinde kaleler bulunduran Kürtler ve ağalık sistemini uygulayan azımsanmayacak kadar Kürt varlığı için şunu söyleyebiliriz: Bu oluşumlar birden bire meydana gelmemiş adeta birer tuğla gibi yavaş yavaş örülerek bir yapı ortaya çıkarmıştır. Nitekim buna delil olarak söyleyecek olursak, o esnada bazı Kürt emirlikleri ile nüfuzlu aileler, kendi ellerinde bulundurdıkları arazilerde ve kalelerinde yönetimlerini sürdürmekte ve kişisel bağımsızlıklarını korumakta idiler⁵³.

E. Osmanlılar Dönemini

Osmanlı Devleti, M. 13. asrın sonlarında kurulmuştur. Fakat Irak'ı ancak 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman devrinde fethedebilmişlerdir. Yani kurulduğundan itibaren iki yüzyıl kadardan daha fazla bir süre sonra fethedebilmişlerdir. Bu uzun sürede Osmanlı Devleti birçok hadiseler, dînî olan ya da olmayan tecrübeler yaşamış ve bu yaşanan olaylar kendine özgü bir şekilde seyretmiştir. Osmanlıların yaşadığı bu tecrübe Osmanlı yönetimini bir bakıma eski devletlerden ve yeni kurulan modern yönetime sahip devletlerden ayırmaktadır⁵⁴.

Irak, 1534 yılında Osmanlılar tarafından alındıktan sonra üç eyalete ayrılmıştır. Burada uygulanan sistemde eyalet birimi en büyük idari birim durumundaydı. Eyaletler sancaklara ayrılmıştı. Sancaklar bir diğer adıyla "liva" olarak isimlendirilmekte olup bugünkü il düzeydeki idari birimleri ifade etmektedir. Sancak idarecisine sancak beyi denilmekteydi. Daha sonraları Irak, dört eyalete bölünmüştür. Bunlar Bağdat, Musul, Basra ve Şehrezûr (Kerkük) tür. Bağdat eyaleti ise on sekiz sancağa bölünmüştür. Musul altı sancağa bölünürken Basra eyaleti ise sekiz Sancağa bölünmüş, bunun yanında Şehrezûr eyaleti ise yirmi sancağa bölünmüştür⁵⁵.

Bağdat valileri birinci dereceden paşa rütbesindeydiler. Diğer eyaletlerin başında bulunan paşalar ikinci dereceden paşalar sayılırken Bağdat'ı yöneten paşalar, Bağdat'ın Moğollar tarafından fethedilmesine kadar hilafetin başkenti ve dînî hürriyeti olan bir şehir olarak kalmıştır. Bu münasebetle burayı yöneten paşalar birinci dereceden paşalar olarak isimlendirilmişlerdir. Aynı zamanda Bağdat'ın kültürel zenginliği, ekonomik bir merkez olması ve büyük krizleri diğer bölgelere nazaran daha kolay atlatması gibi özellikleri de vardır. Osmanlılar, imparatorluğun diğer bölgelerindeki eyaletlerde uygulanan yönetim sisteminin aynısını Irak'ta da uygulamışlardır. Buna göre vali, yönetim organının başında

⁵³ HASBAK, Cafer Hüseyin, *El-Iraku fi'l ahdi'l-Moğoli'l-İlhaniyyin*, 1. b, s. 56-57.

⁵⁴ EL-VERDÎ, Ali, *Lemahâtun İctimâtiyyetun min târihi'l-İrâki'l-hadîs*, İran, Menşûratu'ş-Şerîf Er-Rıza, 1992, C. 1, 1. b, s. 33.

⁵⁵ CEVAD, *Mebâdiu'l-kânuni'l-idarî*, s. 133-134.

bulunmakta ve eyaletin yıllık olarak sultana vermesi gereken vergiyi göndermek yükümlülüğündeydi. Vali eyaleti yönetirken merkeze müracat etmez ancak bu noktada aşiret şeyhlerinden ve şehir yöneticilerinden yararlanırdı. Buradan da, devlet memuru olan valilere ihtiyari bir hürriyet hakkının tanındığı söylenebilir⁵⁶.

Ancak şu kadar var ki 1750 yılına varıldığında emirlerin nüfuzu daha geçerli hale gelmeye başlamıştı ve durum gittikçe kötüleşmekteydi. Bölgedeki emirler merkezi idareye karşı itaat etmemeye başlamışlardı (M. 1831). Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti Irak'a doğrudan müdahale etmeye başladı. Yalnız bu esnada tam olarak idare şeklinin nasıl olacağı bilinmiyordu. Bu, ancak 1848 yılına varıldığında belirginleşmeye başladı⁵⁷.

19. yüzyılın ikinci yarısında Irak'ta eyalet tarzı yönetim uygulanmaya başlandı. 1864 yılında Osmanlı hükümeti bu noktada bir ferman yayınlayarak Irak'ı üç eyalete böldü. Bunlar Bağdat, Basra ve Musul eyaletleriydi. Bu yapılanmada eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nahiyelere ve nahiyeler de köylere ayrılmışlardı. 19. yüzyılın ikinci yarısının sonlarına doğru idari birimlerdeki meclislerin şekli belirginleşmeye başlamıştı. Buna göre idari birimlerde sancak meclisi ve kaza meclisi gibi birtakım idari kurullar bulunmaktaydı. Bu kurullardaki üyelerin bir kısmı devlet tarafından atanırken diğer bir kısmı da özel komisyonlar tarafından seçilen kimselerden oluşmaktaydı⁵⁸.

Irak bölgesinde idari kademede gerçekleştirilen birçok silsile halindeki düzenlemeden sonra nihayet eyaletlerin idare şekline geçilmişti. Bu yönetim düzenine göre yönetim hakkı bölge sınırları içerisinde geçerliydi. Valiye bazı salahiyetler tanınmıştı. Tanınan bu salahiyetlere göre mahalli meclisler, eyalet meclisi ve şehir meclisi azalarından oluşacak, bu meclislerin azalarının seçimi eyalet idaresine bırakılacak, eyalet idaresinin uygulamadaki yetkileri belirlenecek ve başka eyaletlerle olan idari ilişkiler de yine eyaletin başındaki vali ve yetkili meclis tarafından tespit edilecekti⁵⁹.

Oluşturulan bu meclislerin çeşitli özellikleri vardı. Bu meclisler, idaredeki önemli görevleri üstlenmekte, gelirleri takip etmekte ve vatandaşların devlet memurları hakkındaki şikayetleriyle ilgilenmekteydi⁶⁰.

⁵⁶ NEVVAR, Abdulaziz Süleyman, *Târihu'l-Iraki'l-hadîs*, Kahire, Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî, 1968, s. 7-8.

⁵⁷ EL-AZZÂVÎ, Abbas, *Mevsûâtu tarihi'l-Irâki beyne İhtilâleyn (El-Ahdi'l- Osmâniyyi's-Sâlis)*, Beyrut, Dâru'l-Arabiyyeti li'l-Mevsûât, 2004, C. 7 , 1. b, s. 274-275.

⁵⁸ CEVAD, *Mebâdu'l-kânuni'l-idarî*, s. 133.

⁵⁹ MÂRÎD, *El-Hudûdu'l-kânûniyyetu li sultati'l-idâratî'l-lâ merkeziyyeti'l-iklimiyyeti*, s. 130.

⁶⁰ ABDULVAHHAB, Muhammed Rıfât, *El-Nazariyyetu'l-âmmetu li'l-kanuni'l-idariyyi*, İskenderiye, Daru'l-Câmia, 2012, s. 147.

1887 yılında "Osmanlı Eyaletleri Belediye Kanunu" çıkarıldı. Bu kanun uyarınca belediyelerdeki mahalli meclislerin kuruluşu tamamlanarak, bu meclislerin bulundukları mahalde yararlı olmaları ve görevlendirildikleri hizmetleri yerine getirmeleri sağlandı. Köylerin sorumluluğunu ise eyalet merkezi üstlendi. Bu düzenlemeden sonra günümüzde mahalli idareler olarak bilinen sistemin kuruluşuna girildi⁶¹.

Bu söz konusu ettiğimiz belediye kanunu uyarınca her bir şehir ve belde, belediye meclisleri oluşturuldu. Bu meclislere seçilecek kişiler, seçimle ilgili şehir ve belediye bölgelerinde oturan ahali arasından, bir meclis azasında olması gereken şartları taşıyanlardan atanıyor bu da duyuru ile ilan ediliyordu⁶².

Eyaletler kanununun uygulamaya konulmasındaki amaç ahalinin bu eyaletlerde oluşturulan meclislerle birlikte oturdukları bölgenin ıslahına katılımını sağlamak hedefini gözetmekteydi. Yine bununla birlikte ahaliyi yerel yönetim anlayışına hazırlamak ve halkın yönetim organlarına doğrudan katılımını sağlayarak şeffaflığı sağlamaktı. Sonuçta merkezi idare, devlet işlerinin sevk ve idaresinde en etkili organ olacak ve nüfuzu geçerli hale gelecekti. Irak'ta bulunan idari birimler dört eyalette bulunmaktaydı. Bunlar Bağdat, Musul, Basra ve Şehrezûr eyaletleri. Bu kanunla birlikte bu eyaletlerde birçok düzenlemeler yapıldı. Valinin yetki ve görevlerini belirleyen eyaletler kanununa göre sancak meclislerinin başkanlığı da valideydi. Her sancağı yöneten bir mutasarrıf vardı ve bu mutasarrıf valiye karşı sorumluydu. Bu mutasarrıfın da kendi sancağı içerisinde bir yetkisi vardı. Mutasarrıfı İstanbul'daki merkezi hükümet atamaktaydı. Sancak meclisine başkanlık eden mutasarrıf aynı zamanda merkezi hükümetin kendisine gönderdiği emirleri uygulamakla görevliydi⁶³.

Kazalar ise kaymakamlar tarafından yönetilmekte olup yine kaymakamlar da merkezi hükümet tarafından atanmaktaydı. Ancak idare olarak mutasarrıfa bağlıydı. Kaymakam güvenliği sağlamaktan düzeni muhafaza etmekten ve gelirleri temin etmekten sorumlu olup nahiye müdürlerini seçmede yetkili idi. Nahiyelere gelince; nahiyeler, müdürler tarafından idare edilmekte olup nahiye müdürü hükümet tarafından gönderilen talimat, yapılan düzenlemeler ve çıkarılan kanunları ahaliye tebliğ etmekle yükümlüdür. Nahiye müdürünün gelir kalemlerini kontrol etme görevi yanında yeni doğum ve ölüm

⁶¹ EL-BERZENCÎ, İsâm Abdulvâhhab ve diğer, *Mebâdiu ve ahkâmu'l-kanuni'l-idârî*, Bağdat, Daru's-Senhûrî, 2015, s. 144.

⁶² LONGRİGG, Stephen Hemsley, *Erbaatu kurunin min târîhi'l-Iraki'l-hadîs*, Tercüme: Cafer Hayyât, Bağdat, Matbaatu Burhan, 3. b, 1962, s. 283.

⁶³ YUSUF, Muhammed Ali, *El-Nizâmu'l-kânûnî li idâreti'l-mahalliyyeti fi'l-Irâk*, Yüksek lisans tezi, Câmîatu Bağdat, Külliyyetü'l-Kânûni ve's-Siyâseti, Bağdat, 1971, s. 15.

vakalarını da kaza merkezine bildirme görevi yanında cinayet olaylarının tahkikatını yapmak ve kan davalarını sulha kavuşturacak mecliste başkanlık yapmak ve alınan kararları kaymakama bildirmek görevi de vardı⁶⁴.

Musul sancağı altı kazaya bölünmüştü. Bu taksimata göre merkez kaza Musul olmak üzere el-İmâdiyye, Zaho, Duhok, Akra ve Sincar kazaları oluşturulmuştu⁶⁵. Osmanlı Hükümeti hayati önem taşıyan çeşitli noktalardaki paşalık düzenine bir takım yenilikler getirmeye başladı. Yeni düzene göre yapılan uygulamalar arasında Duhok'un Musul'a bağlanması da vardı. Böylece Duhok, Osmanlı döneminde nahiye oluvermişti (M. 1850). Duhok, daha sonra kaza olmuş, 1873 yılında da buraya kaymakam gönderilmiştir⁶⁶.

Bölgenin yaklaşık 400 yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde kalması dolayısıyla bölge tarihinin Osmanlı tarihiyle de bir ilgisi olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Osmanlı kaynakları, Duhok şehrinin tarihi ve idaresi ile ilgili çalışmalarda temel kaynak teşkil etmektedirler. Bununla birlikte, Duhok şehri hakkındaki tarihi vesikalar çok ciddi anlamda önem taşımaktadır. Ayrıca bölge tarihine farklı yönlerden ışık tutmak anlamında, Osmanlı Devleti'nin yayınladığı resmi yazılarda çok önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti'nin yayınladığı bu resmi yayınlar arasından salnameler ön plana çıkmaktadır.

Salname kelimesi iki kelimenin birleşmesiyle ortaya çıkmış birleşik bir kelime olup bunlardan "sal" kelimesi "yıl, sene" anlamında gelmekte; "name" kelimesi de "yazı" anlamına gelmektedir. Buna göre salnamenin anlamı "yıllık yazı, yıllık rapor" olmaktadır. Genelde salname isimlendirmesi Osmanlı Devleti'nin yıllık olarak yayınladığı resmi yazılar anlamında kullanılmaktadır⁶⁷.

İki çeşit salname vardı. Bunlardan birisi bugünkü bakanlıklar anlamındaki vezaret makamlarının ve diğer Osmanlı kurumlarının yayınladığı salnameler olup bunlara "hariciye nezareti salnamelerini" örnek verebildiğimiz gibi maarif salnameleri, ilmi salnameler ve askeri salnameleri de örnek verebiliriz. Sınıflandırmamızda ikinci kademede yer alan salname çeşidi ise Osmanlı eyaletlerinin çıkardığı salnamelerdir. Bu salnamelerin yayınlanışı ilk olarak 19. asrın ortalarına dayanmaktadır. Ne var ki salname yayınlama uygulaması Bağdat, Musul ve Basra gibi Irak bölgelerinde oldukça geç bir dönemde başlatılmıştır. Bağdat eyaleti, Bağdat'a özgü salnameleri ilk yayınlamaya 1876-1877

⁶⁴ MÂRİD, *El-Hudûdu'l-kânûniyyetu li sultati'l-idâratî'l-lâ merkeziyyeti'l-iklimiyyeti*, s. 131.

⁶⁵ ALÎ, Şakir Ali, *Mevsûatu'l-Mevsili'l-hadâriyyeti*, Musul, Dâru'l-Kütübi Câmiatu'l-Musul, 1992, C. 4, 1. b, s. 168.

⁶⁶ EL-BÂMERÎ, *Duhok Hilâle'l-Ahdi'l-Âşuriyyi'l-Hadîs*, s. 35.

⁶⁷ EL-BOTANÎ, Abdulfettah Ali, *Dirâsâtu ve Mebâhisun fî târihi'l-Kürdi ve'l-Iraki'l-Muâsiri*, Duhok, 2007, s. 81.

yıllarında başlamışken, Basra ve Musul vilayetleri ise 1890-1891 yıllarında salname yayınlamaya başlamıştır⁶⁸.

Araştırma çalışmamızı ilerletirken salnameler arasından bizi en fazla ilgilendiren salnameler, Musul salnameleridir. Çünkü Duhok, Osmanlı yönetimindeki vilayetlerden biri olan Musul'a bağlı bir şehirdi. O dönemde Musul vilayeti 3 sancaktan oluşmaktaydı. Bunlar Musul, Kerkük, Süleymaniye sancakları olup yine bu sancaklara bağlı kaza, nahiye ve köyler vardı.

Musul vilayeti ilk beş salnamesini 1891 yılında; ikinci salnamesini 1892-1893 yıllarında; üçüncü salnamesini 1894-1895 yıllarında; dördüncü salnamesini 1907-1908 yıllarında ve beşinci salnamesini 1911-1912 yıllarında yayınlamıştır.

Musul ile ilgili salnameler, diğer Osmanlı vilayetlerinde yayınlanan salnamelerde olduğu gibi bir içeriğe sahiptir. Bu salnamelerde genel olarak göze çarpan hususları dile getirilecek olursa şunlar söylenebilir: Vilayetin genel bir tarihi, vilayetteki yönetim taksimatı ve vilayette görev alan memurlarla ilgili bilgiler. Dile getirilen salname içerikleri, salnamelerin somut anlamda Musul idaresi genelinde ve Duhok şehrinin idaresi özelinde çalışma yapılması için tarihi bir kaynaklık arz etmektedir.

O zaman şu soru sorulabilir: Sözü edilen salnamelerde tarihi süreç içerisinde Duhok hakkında hangi bilgilere ulaşılabılır? Gerçek şu ki bu salnameler Duhok hakkında edinilebilecek bilgilerdeki boşlukları büyük anlamda kapatmaktadır. Bazı bilinen şeyleri bir kenara konularak söylenecek olursa salnamelerin içeriğindeki bilgiler tarihi süreçte Duhok şehir yönetimini gayet net bir şekilde tarihi ve özellikle idari yönden resmetmektedir.

Şu anda Duhok şehri sınırları içerisine giren yöreler bir zamanlar Musul eyaletinin merkezi sınırı içerisinde yer alan bir bölgeydi. Bu yöreler kaza adı altında bir takım bölgelere ayrılmıştı. Bunlar Duhok, el-İmâdiyye, Akra, Zaho ve Zîbâr idiler. 1894-1895 tarihli salnamelerde kayıtlı olduğu üzere Zîbâr kazası esasen 1878 yılında kurulmuş olup bu kaza sınırları içerisine Şirvan nahiyesi de eklenmiştir. Daha sonra kaza sınırları içerisine Mizûri nahiyesi de eklenmiştir. Ardından derecesi düşürülen Şirvan ve Mizûri nahiyeleri Revanduz kazasına bağlanmıştır.

1907-1908 tarihli salname, bölgeye bağlı idari yapılanmalar olan kazaların sınıflandırılmasında özellikle ön plana çıkmaktadır. Buna göre el-İmâdiyye birinci sınıftan

⁶⁸ EL-UBEYDÎ, *Duhok Lemâhâtun an mâdîhâ ve hâdirihâ*, s. 24.

bir kaza iken Zaho ikinci sınıf bir kaza; Duhok ve Akra ise üçüncü sınıf kazalar idiler. Bu kazalara da bazı nahiyeler bağlı idiler. Son salname olan 1911-1912 salnamesine göre el-İmâdiyye kazasına bağlı nahiyelerin isimleri şöyleydi: Dâvûdiyye, Pervâri bâlâ, Pervari Jîrî, Nîrve ve Rîkân nahiyeleri. Zaho'ya bağlı nahiyeler ise Selîfânî, Sindîgelî nahiyeleri idi. Zîbâr ve Surçî nahiyeleri ise Akra kazasına bağlıydılar. Duhok'a da sadece bir nahiye bağlıydı o da Mizûri nahiyesiydi. Aynı tarihli nahiye Mizûri hakkında bize aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Bu bilgilerde yer alan ayrıntılarda Mizûri'nin merkezinin Atrûş olduğu ve Atrûş'un da bölgedeki nahiyeler kadar büyük bir yerleşim yeri olduğu ayrıntısı geçmektedir⁶⁹. Burada, Mizûri hakkında söylememiz gereken bir diğer husus da Duhok'un nahiye olduğu 19. asrın ortalarında Mizûri'nin de bir kaza olduğudur.

Az önce söylenilen nahiyelerin dışında bölgede bulunan iki nahiye daha vardır ki bunlar Musul kazasına bağlıydılar. Bunlardan birisi yedi aşiretin birden yaşadığı Berdereş nahiyesi ve bir diğeri de el-Şeyhân nahiyesiydi⁷⁰. Tıpkı diğer Osmanlı Devleti kazalarında olduğu gibi Duhok, el-İmâdiyye, Akra ve Zaho kazalarında da yönetim erkânı olarak bir kaymakam, kaymakam vekili, tahrir katibi ve mal müdürü bulunmaktaydı. Zaho haricindeki kazalar olan el-İmâdiyye, Akra ve Duhok kazalarındaki görevlilere müftüler de eklenebilir.

Bu bölgedeki bazı uygulama farklılıkları ile birlikte genellikle kazalarda yer alan memurlar mal müdürü muavini, sandık görevlisi ve vergi memurları idi. Aynı şekilde kazalarda nüfus memuru ile birlikte nüfus katibi, divan-ı umumiye memuru, tabur memuru ve gelir işlerine bakan memura ek olarak Zaho'da da sadece bir posta memuru bulunmaktaydı. O zamanlar Duhok ve Akra'da Ziraat Bankası'nın birer şubesi bulunmakta, bu şubelerin her birinde şube başkanı, bir katip, bir tahsildar ve yöre sakinlerinden iki üye bulunmaktaydı. Diğerlerinden farklı olarak Akra'da ise bir eski divan katibi bulunmakta olup bu katip Ziraat Bankası Musul Şubesi'ne bağlıydı.

El-İmâdiyye ve Akra kendi belediye meclislerinin varlığıyla göze çarpılmaktaydılar. Bu meclis, bir reis ve hepsi yöre halkından olan azalardan oluşmaktaydı.

Adli organlara gelince; bölgede bulunan mahkemelerden birisi de "ihtisas mahkemeleri" idi. İhtisas mahkemeleri, meydana gelen olaylarla ilgili davalara bakan ilk derece mahkemeleri olup bunlara "bidayet mahkemesi" de denirdi. Bidayet mahkemeleri

⁶⁹ EROĞLU, Cengiz ve diğer, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, Ankara, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkez (ORSAM), 2012, s. 155-166.

⁷⁰ HEVRÂZ, Sivâr Ali, *Zaho fi salnâmâtî vilâyeti'l-Mevsili'l-Osmaniyyeti (1890-1912)*, *Mecelletu Metin*, Duhok, 2001, S. 112, s. 118-126.

bütün kazalarda bulunmaktaydı. Bu mahkemeler bir başkan, iki muhakkik (tahkikatçı), iki katip ve yöre halkından iki aza ve infaz icracılarından oluşmaktaydı. Bidayet mahkemelerine ek olarak yöredeki Zaho ve Akra kazalarında da birer şer'i mahkeme var idi.

Emniyet ve düzeni tesis etmekle görevli olan memurlar "zaptiye teşkilatı" (polis) ile takviye edilmişti. Yine güvenliği sağlamak için zaptiye teşkilatına ek olarak "tabur" denilen bir askeri bölük kazada hazır bulundurulmakta olup, bu birliklerden bir tanesi de Dâvûdiyye nahiyesinde bulunmaktaydı. Birliğin başında "mukaddem" denilen bir tabur komutanı, bir binbaşı, dört yüzbaşı ve sayıları altıya varan üsteğmen ve asteğmen bulunurdu. Bunlara yardımcı olarak da bir tabur katibi ve diğer alt rütbeliler bulunurdu.

Nahiyeler iki şekilde idare edilmekteydi. Birtakım nahiylere devlet bizzat kendisi nahiye müdürü ve katip atarken bazılarında da sadece yörenin bilinen ailelerinden seçilen bir müdür vekili bulunmakta idi. Müdür vekilinin vekaleti ile yönetilen nahiyeler arasında el-İmâdiyye kazasının nahiylere olan Pervârî Bâlâ, Pervârî Jîrî, Rîkân ve Nîrve'yi sayılabilir.

Burada şu önemli hususa da işaret etmemiz gerekir ki salnamelerde kazalarda bulunan bütün önemli görevlilerin isimleri ile birlikte zaptiye teşkilatının başında bulunanların isimleri ve ordu subaylarının isimleri açıkça geçmekteydi. Ne var ki salnamelerde geçen bu isimler tamamıyla geçmemekte isimler söz konusu olduğunda sadece ilk isimlere yer verilmekteydi. Bundan dolayı da salnamede ismi geçen bu yetkililerin çoğunlukla ve tam olarak kimliklerinin tespiti mümkün olmamaktadır⁷¹.

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden de ortaya çıktığı gibi genelde Irak'ın ve özelde de Musul eyaleti ve ona bağlı Duhok şehrinin muhatap olduğu bu mahalli yönetim tertibatı, söz konusu yörede bulunan idari mekanizmayı açıklayabilecek bir mahiyet arz etmektedir. Çünkü Osmanlı Devleti Irak'ın yönetimi ile ilgili bir takım kanunlar çıkarmıştır. Bu kanunlar eyalet ve belediye kanunları olup buradaki yönetim şekli bu kanunlara göre tesis edilmekteydi. Musul hakkında bilinmesi gereken bir diğer husus ise, Musul'un sözünü ettiğimiz zaman diliminde Irak eyaletleri içerisinde idari yapılanma itibarı ile en muntazam eyalet olmasıydı.

⁷¹ EL-UBEYDÎ, *Duhok Lemâhâtun an mâdîhâ ve hâdirihâ*, s. 26-27.

F. Birleşik Krallık (Britanya) İşgali Döneminde

1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başladığı sıralarda Irak, Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde bulunan en stratejik yerlerinden birisiydi. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti itilaf devletlerinin karşısında yer alan Almanya ile birlikte savaşa girmişti. Bu dönemde Irak, her üç eyaleti olan Musul, Bağdat ve Basra bölgelerinde İngiliz işgaline maruz kalmıştı. Her üç eyaletin de ayrı ayrı mutasarrıflığı vardı. Bağdat'ın da işgal edilmesinden sonra Musul, İngilizlerin girmediği son Irak şehriydi. Fakat Bağdat'tan Musul'a doğru ilerleyen İngiliz işgal kuvvetleri o sırada hem Musul hem de Musul'a bağlı olan Duhok şehrini işgal etmişlerdi. Musul'un İngilizler tarafından işgalinde albay Gerard Liegman gizliden gizliye büyük ve tehlikeli bir rol oynamıştı. Çünkü bu albay, İngiliz işgalinden önce Musul'da yaşamakta ve Musul ve bağlı bölgeleri üzerinde çeşitli çalışmalar yapmaktaydı. Albay Gerard Liegman, Musul sarayına giren ilk yabancı kişilerden biriydi (8 Teşrîn-î Sâni - Kasım 1918). Nihayet albay Gerard, İngiliz işgalinden sonra Britanya İmparatorluğuna bağlı olarak Musul'u yöneten ilk siyasi ve askeri yönetici olmuştur. Yönetimi devralırken aynı zamanda Musul kadısından da bütün askeri yetkilerini, siyasi yetkilerini ve idari faaliyet yetkilerini de devir teslim almıştır.

Musul eyaleti ve ona bağlı olan Duhok ilinin kendi yönetim şemasına (eski yönetim şekil) tekrar dönüşü Irak genelindeki illerin dönüşünden daha kolay olmuştur. Çünkü Musul eyaletinin Osmanlı dönemindeki resmi sicilleri diğer eyaletlere göre daha düzenli tutulmaktaydı. Buna bağlı olarak idari düzeni sağlam ve yine Osmanlı idaresi döneminde Musul eyaletinde görev yapan memurların çoğunluğu kendi görevlerinin başında ve Musul'da hazırda bulunmaktaydılar. Yeni gelen askeri yönetim birçok resmi daireyi lağvetmekle göreve başlamış ve Osmanlı döneminde bulunan bu resmi daireleri ortadan kaldırmış idi. Bu resmi dairelerin yerine ise yeni daireler ortaya çıkarılmış olup bunlardan biri de askeri yönetim danışmanlığı veya diğer adıyla askeri yüksek komiserlik idi⁷².

Kısa bir müddet sonra Irak'taki İngiliz yetkililer yeni bir düzenin kurulması için girişimlere başladılar. Bu yeni yönetimin adı "esnek yönetim düzeni" idi. Buna göre Irak'ta yönetim yetkisi Irak'lı siyasetçilere bırakılırken bunlara Britanyalı yardımcılar atanıyordu.

⁷² EL-CEMÎL, Siyâr Kevkeb Ali, *Mevsûatu'l-mevsuli'l-hadârîyyeti*, Musul, Daru'l-Kütübi Câmiatu'l-Mevsili, 1992, C. 5 , 1. b, s. 122-123.

Bu yönetim şekli işletilirken aynı esnada yönetim kademelerine aşamalı olarak ikincil vazifede görev alabilecek Irak'lılar da dahil ediliyordu⁷³.

Büyük Britanya egemenliği döneminde Irak'ta bulunan yerel meclislerin bazı hakları elde etmeye muvaffak olduklarını söyleyebiliriz. 30.08.1919 tarihinde işgal orduları genel komutanının yayınladığı 34 numaralı genelgenin 4. maddesinde Irak coğrafyasında bulunan mahalli idarecilerinin belediye meclisleri ve yerel idare oluşturma yetkilerini elde ettikleri anlaşılmaktadır. Buna göre yerel meclisler, çalışmaları ile ilgili yerel kanunlar çıkarabilecekler ve yine bu yetkiler çerçevesinde yerel yönetimlere Britanyalı olan yöneticiler atanacaktı⁷⁴.

Bununla birlikte uygulama alanında aşiret beyliği sistemine riayet edilerek işgal öncesindeki kanuni düzenin devam ettirilmesine karar verilirken aynı zamanda sancak meclisleri ve belediye meclislerinin de tekrar kurulmasına karar verilmişti. Bunun dışında Irak'ın genelinde o esnada bulunan başkaca kurulların da devamına karar verilmişti⁷⁵.

Daha sonraları Britanya'nın Irak genel valisi Percy Cox, eyaletlerde belediye meclislerinin mutasarrıflıklara bağlı olarak yapılanmasını sürdürmesine dikkat etmiştir. Kırsal kesimlerde de şehir yönetimine dair yapılan düzenlemelere paralel bir davranış sergilenmiş ve söz konusu olan bu yerlerde de aşiret düzeni devam ettirilmiştir. Bu uygulamanın desteklenmesinin en önemli görüntülerinden biri de aşiretlerle ilgili cinayet davalarına bakan bir kanunun düzenlenmiş olmasıdır. Bu kanun, aşiretler arasında meydana gelen çatışma ve nizaların geleneksel yöntemlerle çözüme kavuşturulmasını ön görüyordu. İşgal yönetiminin ortaya koyduğu bu idari yapılanmadaki ayrıntılardan bir diğeri de aşiret şeyhlerinin yönetime ortak edilmesi idi. Buna göre aşiret şeyhleri bazı idari birimlerin başına getirilmekteydiler. Aşiret şeyhlerine ulaşım yollarının korunması ve güvenliğin sağlanmasının yanında vergilerin toplanması ve suçluların yakalanması görevi de verilmişti⁷⁶.

Britanya'nın Musul'u işgali sırasında Musul eyaleti yeni bölgelere ayrılmıştır (1918). Bu ayırma göre Musul eyaleti on dört kaza, yirmi üç nahiye ve 3321 köye bölünmüştü. Musul sancağı bu taksimatta yedi kazaya bölünmüştü: Musul, el-İmâdiyye, Zaho, Duhok, Akra, Sincar ve Telafer. Musul sancağına bağlı merkez kaza olan Musul

⁷³ EL-BEZZÂZ, Abdulrahman, *El-Irak'u min ihtilali'n hatte'l-istiklâl*, Bağdat, Matbaatu'l-Ânî, 1967, 2. b, s. 79.

⁷⁴ EL-RAHHÂL, Hüseyin, KEMÛNE, Abdulmecid, *El-idâretu'l-merkeziyyetu ve'l-idâretu'l-mahalliyyetu fi'l-Irak*, Bağdat, Matbaatu Abdulkarim Zâhid, s. 56.

⁷⁵ LONGRİGG, *Erbaatu kurunin min târihi'l-Iraki'l-hadîs*, 3. b, s. 285.

⁷⁶ EL-BEZZÂZ, Abdulrahman, *El-Irak'u min ihtilali'n hatte'l-istiklâl*, 2. b, s. 81-82.

kazası ise el-Şeyhân ve el-Aşâiru's-Seb'a. el-Îmâdiyye kazası ise Dâvûdiyye, Pervârî Bâlâ, Pervârî Jîrî, Nîrve ve Rêkân olmak üzere dört nahiyeye bölünmüştü. Zaho'nun ise sadece bir nahiyesi vardı o da Sind-i Gelf idi. Duhok kazasının da tek nahiyesi Mizûri idi. Akra'nın da yine Zîbâr adında bir tek nahiyesi vardı⁷⁷.

II. İDARİ SİSTEMİ GELİŞTİRMEK İÇİN OLUŞTURULAN KANUNLARDAKİ GELİŞMELER VE BUNA BAĞLI OLARAK DUHOK ŞEHRİNİN İDARİ YAPISI

Çalışmanın bu bölümünde Irak'taki mahalli meclisler için ortaya konulan kanuni düzenlemelerdeki gelişmeler incelerken aynı zamanda Duhok şehrinin bundan nasıl etkilendiği veya nasıplendiği de açıklanacaktır. Burası üç başlık halinde ele alınacaktır.

A. Kraliyet Dönemindeki Irak Yönetimi (Duhok Şehri Yönetimi)

1914-1918 yılları arasında meydana gelen I. Dünya Savaşının sonlarına doğru Irak, İngiltere tarafından işgal edilmişti. İngiliz işgal kuvvetleri, Irak'ta, yönetim kadrosu İngiltere kökenli olan bir yönetim tarzı kurmuştu. Bu yönetim şekli oldukça göze batmaktaydı. Çünkü 1920 yılının Teşrin-i Evvel (Ekim) ayına kadar İngiliz işgal kuvvetleri Irak'ı doğrudan bir askeri yönetim altında idare etmekteydi. 1920 yılına varıldığında nihayet ilk geçici hükümet Abdurrahman el-Kîlânî başkanlığında oluşturulmuştu. Kurulan hükümetin temel amacı bölgedeki durumu düzeltmek ve İngilizlerin doğrudan kontrolü altında olan bir şehir yönetimi kurmak⁷⁸.

İngiliz işgal kuvvetlerinin Irak ile ilgilenen bakanlığı Irak'ta yeni bir yönetim sistemi kurmakla işe başladı. Buna göre bakanlar kuruluna, idari organı (yönetim organını) kurma ve bunlara bağlı çalışacak olan memurları atama görevi ve yetkisi verildi. Ancak İngiliz hükümeti bununla da yetinmemiş, gerekli kontrolü sağlamak ve İngiltere'ye bağlılığının devamını temin etmek için bölgeye bir İngiliz yüksek komiseri göndermişti. Irak'taki yönetimin alacağı bütün kararlar bu yetkilinin kontrol ve onayından geçerek uygulamaya konulabiliyordu. Yapılan yeni düzenlemede 1921 yılının başlarında Irak on sancağa bölünmüştü. Bunlar; Bağdat, Musul, Basra, Kerkük, Diyâlâ, Ammâra, Hille, Müntefik, El Dilem ve Kerbelâ idi. Her bir sancağın başında bir mutasarrıf bulunmakta ve sancaklar da otuz beş kaza ve seksen beş nahiyeye ayrılmaktaydı. 23 Ağustos 1921 yılında Faysal'ın kral olarak atanması ile birlikte Irak'ta yeni bir idari sistem dönemi başlamıştı.

⁷⁷ EL-CEMÎL, Siyâr Kevkeb Ali, *Mevsûatu'l-mevsulî'l-hadârîyyeti*, C. 5 , 1. b, s. 125.

⁷⁸ EL-CUBÛRÎ, *Mebâidu'l-kanûni'l-idarî*, s. 49.

Kral Faysal'ın atanması yeni devletin oluşturulmasındaki ilk adım olarak Irak'ta kurulacak yeni yönetim sisteminin ne olacağı hakkında ipuçları vermektedir⁷⁹.

1924 yılında yönetime getirilen yeni Irak hükümeti, çantasında yeni taksimatlarla birlikte gelmişti. Bu yeni hükümetle birlikte Irak on dört sancağa ayrılmıştı. Bu bağlamda da 21.3.1925 yılında yeni Irak anayasası oluşturuldu. Bu Irak'ın ilk anayasası idi. Yeni anayasanın 8. maddesi "bölgelerin yönetimini" bazı kurallara bağlamaktaydı. İşte "bölgesel yönetim", ilk olarak bu maddede yer almaktaydı. Irak'a bağlı bölgelerde oluşturulan bölgesel yönetimler ve yönetim sistemleri işte bu kanun maddesine dayandırılmakta idi. Yeni anayasa, idari bölgelerin kuruluşu, idari bölgelerin yeniden taksimi, bu bölgelerin çeşitleri ve isimlerinin nasıl olacağı noktasında özel bir özen gösteriyordu. Aynı özeni idari görevlilerin (memurların) özellikleri ve unvanlarında da ortaya koyuyordu⁸⁰.

Bu kanun aynı zamanda içeriğinde bazı argümanlar taşıyordu. Bu kanuna bağlı olarak bazı idari bölgelerde geçerli olan bir takım anlaşmaların uygulanmasını da hükme bağlıyordu⁸¹.

Söylenilmesi mümkün olan bir diğer husus da söz konusu anayasa kanununa bağlı olarak Irak'taki yerel yönetim işlerinin yerel yönetimler aracılığıyla gerçekleştirilmesi, burada da anayasanın ilgili maddesinde geçtiği üzere mahalli idareler çapında oluşturulacak idari birimlerin çeşitlerine özen gösterilmiş olmasıdır. Çünkü burada gözetilen hususlara göre yeni idari şekillenmenin Osmanlı sonrasında tüm Irak geneline yayılması gerekiyordu. Yine aynı maddeye bağlı olarak İngiltere'nin Irak'taki doğrudan yönetimi lağvediliyor ve yerine "ulusal yönetim" denilen yönetim sistemi kurgulanıyordu. Ulusal yönetimin kurulması yeni girilen çalışma periyodunda önemli bir yer tutmaktaydı. Buna göre yeniden modern bir devletin kurulması ve bu devlet içerisinde modern bir idare sisteminin kurulmasının yolu ancak ulusal yönetim idi. Bu açılıma göre yeni ulusal yönetim, ana teşkilatlanmanın tamamlanması uygulamalarında daha hızlı davranacaktı. Hele hele çeşitli sancakların yer aldığı bölgesel idarelerin yapılandırılmasında daha da hızlı davranacaktı. Başkentte merkezi idare yapılanmasının ortaya konulmasından sonra bölgesel idare yapılanmalarının da oluşturulması yeni düzenin omurgasını teşkil etmekteydi. Yeni dönemdeki konulan kanunlarda belirtildiği üzere Duhok şehri kraliyet döneminin bütün aşamalarında Musul eyaletine bağlı olarak kalmıştır.

⁷⁹ KEŞKÛL, Yemâme Muhammed Hasan, *El-Nîzam'u El-Kanuni'u li inşâ El-vahadât El-itihadîye*, Kahire, El-merkez'u El-kevmî'u lil isdarât El-kanuniye, 2015, 1. b, s. 15.

⁸⁰ 1925 tarihli Irak Anayasası, m. 109.

⁸¹ 1925 tarihli Irak Anayasası, m. 110.

1. 1925 tarihli Irak Anayasası

1925 tarihli Irak Anayasası 7. bölümü bölgesel idarelere ve mahalli idarelere (İl, Kaza, Nahiye) tahsis etmiştir. Bu kanun maddesine göre "idari bölgeler oluşturulması, oluşturulan idari bölgelerin çeşitleri, idari bölgelerin isimlerinin ne olacağı, bu idari bölgelerin nasıl kurulacağı, bu idari bölgelere görevlendirilen görevlilerin özellikleri ve bu görevlerin hangi ünvanla Irak devlet yönetimi sistemi içerisinde anılacakları "özellikle belirtilmiştir. Bu ayrıntıları ile birlikte hem 7. bölüm hem de bu maddeye bağlı 109. madde ayrı bir özellik arz etmektedir⁸². İlgili anayasa maddelerinden birinde de şöyle deniliyordu: "Önemli idari bölgelerdeki her bir milletin kendi meclisini oluşturma hakkı vardır"⁸³.

Bu maddede "millet" (tâife) kelimesi geçmekteydi. Bu maddede kullanılan bu kelimenin çok dikkatlice seçilmediğini fark ediyoruz. Başka bir ifadeyle maddede geçen tâife kelimesinin esprili olmadığını görüyoruz. Çünkü "bölgecilik" anlamına gelen bu kelimenin ilgili yasanın uygulanması bağlamında ortaya çıkardığı durumlar ya da kötü etkiler Irak genelinde hâlâ gözlemlenmektedir. Mesela şii-sünni ve Arap-Kürt anlaşmazlığı ve buna dayalı çatışmalar bu kabildendir.

2. 1927 tarih ve 58 sayılı Sancak İdareleri Kanunu

Bölgesel idari birimleri ortaya çıkaracak bir kanunun varlığı artık zorunluydu. ve bu kanun, bu idari birimlerin çerçevesini çizmeli ve amaçlarını ortaya koymalıydı. Ayrıca merkezi yönetim ile olan bağının ne boyutta olduğunu da beyan etmeliydi. İşte bu ihtiyaçlardan dolayı kraliyet döneminde Sancak İdareleri Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunda, içişleri bakanının teklifi ve kraliyet idaresinde yer alan bakanlar kurulunun onayıyla yeni idari bölgelerin kurulmasına izin veriliyordu⁸⁴.

Belki de 1927 tarih ve 58 sayılı kanun, yerel yönetimin gerekliliklerine muhalefet eden ilk kanun olma özelliğini taşıyordu. Bu kanunun içerdiği önemli unsurlardan birisi de kanunun sancak, kaza ve nahiyelere atıfta bulunmasıydı. Çünkü bu kanunda sancak, kaza ve nahiyelere atıfta bulunulurken bu gibi yerlerin tüzel kişiliğine işaret edilmemiştir. Diğer yandan da bu gibi yerlerin merkezi otoriteye bağlı olduğu dile getirilmiştir⁸⁵.

⁸² 1925 tarihli Irak Anayasası, m. 109.

⁸³ 1925 tarihli Irak Anayasası, m. 112.

⁸⁴ TOKAN, Sadâ Dahhâm, *İhtisâsâtü reîsi'l-vahdeti'l-idâriyyeti ve'l-iklimiyyeti fi'l-Irak*, Yüksek lisans tezi, Câmîiatu Bağdat, Külliyyetu'l-hukuk, Bağdat, 2005, s. 21.

⁸⁵ MANSUR, Şâb Tevmâ, *El-kanunu'l-idarî*, Bağdat, Matbaatu Daru'l-Irak, 1980, 1. k, 1. b, s. 132.

Bir tespit olarak söyleyecek olursak, 1925 Irak Anayasası ve 1927 tarih ve 58 sayılı sancak kanunu arasında bariz çelişkiler bulunmaktadır. Örnek olarak mezkur anayasa, sancaklar ve sancaklara bağlı idari birimlerin tüzel kişiliklerine atıfta bulunurken mezkur sancak kanununda bu yoktur. Tersine olarak bu idari birimlerdeki mahalli meclisler doğrudan merkezi otoriteye bağlanmakta ve 1925 Irak Anayasasındaki “Her milletin kendi meclisini oluşturma hakkı” görmezden gelinmekte ve uygulanmamaktadır.

Bunların yanında mahalli idare meclislerinin kendine özgü tüzel kişiliğinin olduğu ya da olması gerektiği belirtilmediği gibi çelişkili bir durum olarak mahalli idarelerdeki meclislerin merkezi otoriteye bağlı oldukları da özellikle belirtilmiştir.

Çıkarılan bu yeni kanuni düzenleme, yönetim sisteminde katı bir merkeziyetçiliğe doğru açılım sağlamaktaydı. Bu bağlamda mahalli idare sistemine herhangi bir salahiyet bırakmamaktaydı. Bu durum devletin yeni ve basit olmasıyla ilgili olduğu gibi aynı zamanda merkeze bağlı idari kurumların azlığıyla da ilgiliydi. Ancak şu da var ki merkezi otorite yeni idari birimlerin oluşturulmasını, sancak merkezlerinin yerinin değişimini, kazalar ve kazaların hududunun tayinini, yerleşim yerlerinin birbiriyle olan idari bağlarının koparılmasını, yerleşim yerlerine yeni isimler verilmesi gibi işlemleri ve tasarrufları kendi elinde ve yetkisinde toplamıştı. Bunlara ek olarak mutasarrıflıklardaki idari birimlerin başkanlıklarına atanacak kişileri, kaymakamları, nahiye düzeyindeki atamaları ve görevden almaları ve azletmeyi ve bu tür görevlileri emekliye ayırmayı da kendi yetkisinde toplamıştı. Halbuki bu son saydığımız görevliler, âmm (kamu) idaresi sorumluları olduğu gibi görev yaptıkları alanlarda en büyük idari birim amirleri konumundaydılar⁸⁶.

3. 1931 tarih ve 84 sayılı Belediyeler Kanunu

Irak devlet otoritesi, mahalli idareler sisteminin kurallarını ve merkezi yönetim bağlamında ortaya koyduğu otoritenin merkezileştirilmesi ilkelerini benimsedikten sonra tekrar başa dönerek belediyeler kanununu çıkarmıştır. Bu durum üzerine belediye idaresi mahalli idarenin (il meclisi) otoritesi altında bir birim oluvermiştir. Sonuçta ulusal hükümet döneminde Irak'ta yerel yönetimler sisteminin ilk tohumu atılmış oldu⁸⁷. Kanun metninde belirlenmiş olduğu üzere, "tüzel kişiliği bulunan her bir yerel kurum veya mahalli kurum, bir takım yararlı hizmetleri gerçekleştirmek ve bu kanunla ya da başka kanunlarla kendisine tevdi edilen görevlerin yerine getirmek zorundaydı". Bu kanuna göre belediye meclis heyeti, belediye reisinden ve belediye meclisinden oluşmaktaydı. Belediye

⁸⁶ EL-BERZENCÎ ve diğer, *Mebâdiû ve ahkâmu'l-kanûni'l-idârî*, s. 145.

⁸⁷ EL-HASENÎ, Abdulrezzak, *Tarihu'l-Iraki's-siyasi*, Lübnan, Matbaatu'l-İrfan, 1948, s. 8.

reisi merkezi otorite tarafından tayin edilmekte ve doğal bir sonuç olarak belediye meclisinin başkanı sıfatını taşımaktaydı. Belediye meclisi ise seçilmiş üyelerden oluşmaktaydı. Belediye meclisinin üyelerinin sayısı belediyenin tabi tutulduğu sınıflandırmaya göre altı kişiden on kişiye kadar ulaşmaktaydı. Belediye meclisi üyelerinin seçimi yerli halk nezdinde yapılan gizli oylama sonucunda gerçekleşmekteydi. Belediye meclisinin başlıca iki türlü görevi vardı. Bağlayıcı olan bir takım görevleri vardı ki buna göre belediye meclisi belediye sınırları içerisindeki yerleşim yerlerinin güzelleştirilmesi ve sağlıklı hale getirilmesiyle görevliydi. Belediye meclisinin inisiyatifine bırakılmış olan bir takım görevlere gelirse kanun, bu görevlerin ne olduğunu sadece örneklemeye dile getirmişti. Bunlar arasında belediyenin yapacağı ya da yapmasının mümkün olduğu âmmehizmetleri vardı⁸⁸. Bunlar arasında temizlik işleri, park ve bahçeleri, cadde ve yol yapımı, kaldırımları ve bütün bu alanlardaki bakım çalışmaları sayılabilir.

İşte tam da bu sıralarda Duhok şehri belediyesi Irak'ın kuzeyindeki Musul sancağına bağlı olan mahalli idareye tâbi üçüncü sınıf bir belediye statüsündeydi. Bu kanun Irak genelinde belediyelere özgü olarak düzenlenmiş ilk kanun idi. Osmanlı Döneminden itibaren sözünü ettiğimiz kanun çıkarılıncaya kadar Irak'ta herhangi bir belediyeler kanunu çıkarılmamıştı. Bu da Osmanlı döneminde belediyelere özgü Irak genelinde bazı kanuni düzenlemelerin olduğunu açıkça göstermektedir.

4. 1936 tarih ve 70 sayılı Yeni Köylerin Oluşturulması ile İlgili Kanun

Süreç içerisinde mahalli idarelerin oluşturulması, yeni köylerin oluşturulması ile ilgili 1936 tarih ve 70 sayılı kanun çıkarılıncaya kadar sadece belediye meclislerinin oluşturulmasıyla sınırlı kalmıştı. Çünkü 1936 tarih ve 70 sayılı bu kanun kendi yapısına uygun bir köy meclisinin her bir köyde kurulmasını kurala bağlıyordu. Yine bu kanun, köyün kurulması esnasında sağlanması gereken sıhhi şartlarla birlikte aranılan bayındırlık şartlarının ne olması gerektiğini de açıklıyordu. Köylerle ilgili başka yenilikler de ortaya koyan bu kanun köylerin mali gelirleriyle ilgili bir takım kurallar da koymaktaydı. Bunu gerektiren sebep ise, kanun koyucunun oluşturulan ya da oluşturulacak olan bu köylere sırf binalar topluluğu açısıyla bakmasıydı. Bu çalışma, mahalli idarelerin yapılandırılmasında yeni bir çalışma şekliydi. Bu yeni çalışma şekli Osmanlı yönetiminden sonra mahalli idare düzenlemelerine getirilen yeni bir tarz idi. Çünkü Osmanlı döneminde köyün tüzel kişiliği söz konusu idi ve mahalli idareler düzeni içerisinde zaten dolaylı olarak yer almaktaydı. O sıralarda Duhok şehri Musul eyaletine bağlı bir kaza idi. Yine o esnada Musul eyaletindeki

⁸⁸ EL-CUBÛRÎ, *Mebâdiu'l-kanuni'l-idarî*, s. 50.

idari meclis yapılanmaları şu şekildeydi: Yıllık toplanan vali başkanlığındaki umumi eyalet meclisi, seçilmişlerden ve atanmışlardan oluşan eyalet idare meclisi, sancak idareleri meclisi, kaza idareleri meclisi, nahiye idareleri meclisi ve köy ihtiyar heyetleri⁸⁹. Bütün bunlara karşın çıkarılan bu kanun bir süre sonra nüfuz sahiplerinin çıkarlarıyla çeliştiğinden dolayı dondurulmuştur ve bir türlü uygulamaya konulamamıştır. Neticede köy meclislerinin nasıl oluşturulacağına dair herhangi bir özel düzenleme yapılamamıştır⁹⁰.

5. 1945 tarih ve 16 sayılı Sancakların Yönetimiyle İlgili Kanun

Bu kanun 1927 tarih ve 58 sayılı kanunun yerine getirilmiştir. Çünkü daha önce bölgelere ayrılmış olan Irak coğrafyası, bu kanunla birlikte merkezi idareye bağlı sancaklara bölünmüş, yeni bir tasnif oluşturularak daha önce ismi bilinmeyen sancak genel meclisleri oluşturulmuştu. Nitekim kanunun dördüncü bölümünde sancak meclislerinin tüzel kişiliğinin olduğu ifade edilmiş, ellerinde bulundurdıkları mallarının da devlet malı olduğu açıklanmıştır. Sancağın yönetim işleri sancak muhafızı ya da mutasarrıfı denilen kişi ve maiyyetindeki sancak genel meclisi marifetiyle yürütülürdü. Ayrıca merkezi otoritenin yetkili temsilcisi olarak mahalli idarelerle ilgili alınan kararların uygulanmasını merkezi idarenin atadığı temsilci takip ederdi. Aynı şekilde bu temsilci sancak idaresi ile ilgili görevlilerin yetkileri ve sancağın mali gelirlerini takip eder bunun yanında gider kalemlerini ve bulunduğu meclislerdeki işleyişi izlerdi. Merkezi hükümet temsilcisi, yönetim sisteminin nasıl kurulacağına karar verebildiği gibi icraatların uygulamaya konulmasında bir onay makamı ve görevlilerin görevleri ile ilgili hususları belirlemede yetkiliydi.

Bu kanun, idari birimlere 1925 yılında çıkarılan kanunun tanımadığı tüzel kişilik hakkını tanıyordu. Bu kanun, sancak genel meclisinin oluşturulmasında ihtiyaç duyulan azaların devamlı bir seçim sistemiyle tespitine imkân sağlıyordu⁹¹.

Sancak idareleri kanununun bir maddesinde şu husus belirtilmiştir: “Sancak idaresi işleri muhafız ve sancak genel meclisi tarafından yürütülür”⁹².

⁸⁹ EL-CEMİL, *Mevsûatu'l-mevsili'l-hadâriyye*, Musul, 5. C, 1. b, s. 121.

⁹⁰ MÂRİD, *El-Hudûdu'l-kânûniyyetu li sultati'l-idâratî'l-lâ merkeziyyeti'l-iklimiyyeti*, s. 133.

⁹¹ ABİD, *El-Lâ merkeziyyetu'l-idariyyetu fi't-tatbîki ale'l-mecâlisi'l-mahalliyyeti*, s. 36.

⁹² 1945 tarih ve 16 sayılı Sancak İdareleri K. m. 61.

Aynı kanunun bir başka maddesinde düzenlenen hususlardan biri de şuydu: Mutasarrıf sancaklardaki mahalli idare işlerinde verilecek kararları uygulamada tek yetkili kişiydi⁹³.

Sancak idareleri kanununun diğer bir maddesindeki bir fıkrada ise şu hüküm vardı: Adı geçen hizmetlerin yerine getirilmesi, merkezi hükümetin belirlediği ve zaman zaman çıkardığı yönetmeliklere göre olacaktır. Kanundaki bu madde başkent olan ili bağlamamaktadır⁹⁴.

Kanunun maddelerinden birinde ise şu hususa dikkat çekilmekteydi: Mutasarrıf, sancaktaki yerel dengeyi kurarken amir kişidir. Ayrıca mutasarrıf, gelir tablosunun gerektirdiğine göre aylık olarak gider tablosu düzenleyerek içişleri bakanlığına bildirir⁹⁵.

Mutasarrıf ya da muhafız, bakanlar kurulu onayı ve içişleri bakanının teklifine dayalı olarak görev yerine cumhurbaşkanı marifetiyle atanır ve gönderilir⁹⁶.

Bazı araştırmacıların yaptıkları tespitlere göre sancak meclisleri, danışma kurulu statüsünde değillerdir. Bunlar olsa olsa ancak yerel kurullar olabilirler. Bu bağlamda da yerel bir takım işlerin idare ve düzenine yetkilidirler. Bununla birlikte bu meclisler, ilgili kanundaki kural gereği yerel halkı temsil etme fonksiyonunu da tamamen yitirmemiş, bu durum 1950 yılından sonraki döneme kadar sınırlı bir dönemde geçerli olmuştur⁹⁷.

6. 1957 tarih ve 16 sayılı Köy İdareleri Kanunu

Bu kanun, merkezi otoriteye belli şartlar altında köylerdeki yerel kalkınmayı sağlamak için idari birimler kurma yetkisi veriyordu. Bu şekliyle köylerde oluşturulacak olan idarelere tüzel kişilik kazandırılmış oluyordu. Kanun metninde geçtiği üzere köylerde bir heyet oluşturulacak, bu heyetin başına da "umde" denilen "köy başkanı ya da reisi" seçilecekti. Köy başkanının seçimi, köy sakinlerinin gösterdiği adaylar arasında merkezi idarenin birini seçip atamasıyla gerçekleşecekti. Köy meclisi de köyü temsilen köyün tüzel kişiliğini oluşturmuş olacaktı. Köy idare meclisi umde (köy başkanı), seçilmiş iki üye ve bazı görevli üyelerden oluşacaktı. Köy meclisinde başkan ve iki üye haricinde yer alan diğer görevliler katip, öğretmen ve eğer varsa sağlık memuru olabilmekteydi. Köy meclisinin en önemli görevi üzerinde yoğunlaşacak olursak, bunun köyün mali işlerini

⁹³ 1945 tarih ve 16 sayılı Sancak İdareleri K. m. 62 .

⁹⁴ 1945 tarih ve 16 sayılı Sancak İdareleri K. m. 63, f. 2.

⁹⁵ 1945 tarih ve 16 sayılı Sancak İdareleri K. m. 71 , f. 1.

⁹⁶ 1945 tarih ve 16 sayılı Sancak İdareleri K. m. 10 .

⁹⁷ EL-BERZENCÎ ve diğer, *Mebâdiû ve ahkâmü'l-kanûni'l-idârî*, s. 147.

idare etme ve köy meclisini oluşturmak olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında köy meclisinin görevleri arasında köyle ilgili hizmetlerde yardımcı olacak elemanların temini ve köy yollarının düzenlenmesini de sayabiliriz. Bunlara ek olarak köy meclisinin kendi ihtiyarına bağlı bir şekilde köyle ilgili yapabileceği işler de söz konusuydu. Mesela köyün kültürel düzeyinin yükseltilmesi, sağlık şartlarının iyileştirilmesi, hayratlar oluşturulması ve ziraatın ilerletilmesi bunlar arasında sayılabilir⁹⁸.

Duhok şehri o sıralarda Musul eyaletine bağlı bir kaza durumunda olup Musul eyaleti de şu kazalara bölünmüş haldeydi: Musul, el-Şeyhân, Duhok, el-Îmâdiyye, Zaho, Telafer, Sincar ve Akra. Merkez kaza olan Musul'a bağlı nahiyele de şunlar idi: el-Şûrâ, el-Hamdâniyye, el-Şergât, el-Hümejdât ve Telkîf. Şeyhân kazasına sadece el Kuş nahiyesi bağlı olup bu nahiyede yetmiş beş kadar köy var idi. Duhok'a ise, merkez nahiye Duhok, el-Doski ve el-Mizûri nahiyeleleri bağlı olup bu nahiyelere bağlı 200 köy vardı. El-Îmâdiyye kazası üç nahiyeye ayrılmıştı. Bunlar, Nîrve, Rîkân ve Pervâri Bâlâ idi. Bunlara bağlı olarak da 135 köy vardı. Zaho kazasının üç nahiyesi olan el-Selîfânî, el-Sindî ve el-Geli'ye bağlı 193 köy vardı. Akra kazası da el-Surciye, el-Aşâirusseba ve Beyra Kubra nahiyelelerine bölünmüş olup buralara bağlı 225 köy bulunmaktaydı⁹⁹.

B. Cumhuriyet Döneminde Irak Yönetimi (Duhok Şehri Yönetimi)

Krallığın devrilmesinden sonra Irak'ta birçok anayasalar, kanunlar ve Irak'ta bulunan illerin idari şekliyle ilgili yönetmelikler çıkarılmıştır. Bu aşamada kronolojik bir sıralama gözetilerek bu kanunların ve anayasa maddelerinin geçirdiği evreler açıklanacaktır.

1. 1958 tarihli Irak Anayasası

14 Temmuz 1958 yılında gerçekleşen devrimden sonra 27 Temmuz 1958 tarihinde geçici Irak anayasası hazırlanmıştır. Dolayısıyla Irak'ta mahalli ve merkezi idare sisteminde yeni bir döneme girilmiştir. Yeni anayasa, yerel yönetim konusuna herhangi bir şekilde atıfta bulunmamıştır. Çünkü bu aşamada bu anayasa herhangi bir anayasal durum içermekten de zaten uzak kalmıştır. Bu sebeple de bu dönemde bir takım anayasal haklar kaybedilmiştir. Konuyu araştıran araştırmacılar şöyle demektedirler: Bu anayasanın

⁹⁸ EL-CUBÛRÎ, Necip Ahmet Halef, *El-kanûnu'l-idarî*, Süleymaniye, Mektebetu Yadgâr, 2014, 1. b, s. 115.

⁹⁹ EL-HASENÎ, Abdulrezzak, *El-Îrâku Kadîmen ve Hadîsen*, Sayda, Matbaatu'l-Îrfân, 1958, 3. b, s. 247-265.

gölgesinde kalan merkezi idare, başkanlık konseyi ve başbakanıdan oluşmakla birlikte önemli görülen idari görevlerin tamamını uhdesine almıştır¹⁰⁰.

Cumhuriyet döneminde olaylar böyle gelişince sonuçta yerel yönetimin hiçbir eseri kalmadı. Bu da Irak'ta cumhuriyet döneminin başlaması sadece bir dönem olmasından ibaret kaldı. Yani Irak'ta böyle bir cumhuriyet dönemi oldu. Fakat bu cumhuriyet yönetimi bütün yetkileri tek merkezde yani kendi elinde topladı. Bu da elbette ki demokrasinin gerektirdiği temel şartlardan birisi değildir. Cumhuriyet yönetimi kendi temsilcilerini seçme hakkını halka vermedi. Bu dönemde halk yerel yönetim meclislerinde kendi temsilcilerini seçme hakkından mahrum bırakıldı.

2. 1959 tarih ve 9 sayılı Belediye Meclislerinin Lağvi Kanunu ve 1959 tarih ve 36 sayılı Sancak Genel İdare Meclislerinin Kurulmasına İlişkin Kanunu

Cumhuriyet döneminde 1959 tarih ve 9 sayılı kanun çıkarılarak, kamu maslahatıyla çeliştiğinde belediye meclislerinin ve diğer meclislerin lağvına yasal zemin hazırlamıştır. Gerekli görüldüğünde lağvedilen meclis yerine de geçici meclis kurulması ve bu meclisin de yeni seçimler yapılana kadar görev yapması yasal kurala bağlanmıştır. Daha sonra da merkezi yönetim 1959/36 sayılı kanunu çıkarılmış ve bu kanundaki 6. madde gereğince bütün sancak meclislerinin halline yasal zemin oluşturulmuştur. Böylelikle 1945/16 sayılı kanunla oluşturulan sancak meclisleri lağvedilebilecekti. Bunun yanında bu sancak meclislerinde bir takım düzenlemeler yapılabildiği gibi seçim dönemine kadar geçici olmak şartıyla meclis aza sayısının düşürülmesi yine kanuni kurala bağlanmıştı¹⁰¹.

Sancak meclislerinin lağvedilmesinden sonra tekrar başa dönülerek sadece belli vazifeleri yapacak azalar atanmıştır. Burada, sancak meclislerine atanarak görev alan kişiler daimi aza statüsündeki kişiler olup eğitim-öğretim müdürü, sağlık kurulu başkanı, ziraat bakanlığındaki en yetkili memurlardan birisi, ekonomi müdürü, ulaştırma ve sancaklarda muhtelif işlere bakan müdürlerdi. Bunlara ek olarak da sancak merkezindeki belediyenin reisi ve mahalli idarelerle alakası olan bütün bakanlıkları temsil eden bir mümessil de bu mecliste zorunlu üye olarak bulunmaktaydı¹⁰².

Böylece seçimle gelerek bu mecliste bulunması gereken bir üyenin bu mecliste nasıl bulunabileceğiyle ilgili bütün kurallar lağvedilmiş, mecliste bulunan bir kişide üyelik

¹⁰⁰ EL-MEFRECÎ, İhsan Ahmed ve diğer, *El-nazariyyetu'l-âmmetu fi'l-kânûni'd-dustûriyyi ve'n-nizâmi'd-dustûriyyi fi'l-Irak*, Bağdat, El-Mektebetu'l-Kanûniyyetu, 1990, s. 235.

¹⁰¹ 1959 tarih ve 36 sayılı Sancak Meclislerinin kaldırılmasına dair K. m. 6.

¹⁰² EL-ŞÂVÎ, Münzir, *El-Kanûnu'd-dustûrî (El-Nazariyyetu'l-Âmmetu)*, Bağdat, Merkezu'l-Buhûsi'l-Kânûniyyeti, 1981, 3. b, s. 240-241.

şartlarının oluşması ve bu üyelik şartlarının tekrar düşürülmesiyle ilgili hükümlerin hepsi herhangi bir açıklama yapmaksızın tek taraflı bir kurala bağlanmış daha önceki haklar da yer ile yeksan edilmiş idi.

Sonuçta az önce bahsettiğimiz şartlarda mahalli idare heyetleri ortaya çıkmış bu heyetler arasında en ön plana çıkanı da sancak genel meclisi yapılanması olmuştur. Bu teşebbüs, 1957 tarih ve 16 sayılı kanunda geçen köy idare kanunu ve belediye seçimlerinin durdurulması ile ilgili kanunun dondurulmasıyla ve yeni kanunun yürürlüğe girmesiyle gerçekleşmiştir. Yine 1957 tarih ve 16 sayılı kanunun dondurulmasıyla, mahalli meclislerdeki azalar merkezi otorite tarafından tayin edilmiştir. Böylece bu meclislerdeki heyetler salt merkezi otoriteye tabi heyetler olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak, yerinden yönetim sistemi daha önce elde ettiği kazanımları tekrar elde edememiştir. Çünkü yerinden yönetim sistemindeki unsurlar arasında önemli bir yer tutan meclislere seçilme ve seçim sonrasında meclis heyetinin oluşturulması gibi bir durum tamamen kaybedilmiştir. Böylece bu meclislerin bağımsızlıklarını kaybetmeleri ve merkezi otoriteye mutlak bir suretle bağlanmaları sağlanmıştır¹⁰³.

3. Devrim Konseyini 15 mart 1963 tarihli Manifestosu

8 Şubat 1963 tarihinde gerçekleştirilen devrimin hemen akabinde 15 Mart 1963 tarihinde ulusal devrim konseyi azınlıkların hukukuna saygı temeline dayalı olan yerinden yönetim sistemini benimsediğini tekit eden bir beyanatta bulunmuştur. Bu beyanatta, azınlıkların vatandaşlık haklarının güvenceye alındığı da belirtilmiştir. Bu manifestonun ardından 1.6.1963 tarihinde bakanlar kuruluna bağlı bir takım kurulların oluşturulmasına dair projeler ortaya atılmış ve bu projelerde yerinden yönetim sistemi desteklenerek Irak'ın idari bakımdan çeşitli illere ayrılmasına işarette bulunulmuştur. Buna göre, her bir il kendine yetecek çalışma şartları altında ve hükümet kontrolü çerçevesinde işlerini yürütecekti. Bu proje çeşitli düzeydeki bütün devlet memurlarını kapsıyor ve bu memurlar marifetiyle çeşitli idari birimlerin oluşturulması sağlanacaktı. Bunlar arasında seçilmiş meclisler, il meclisleri ve icra meclisleri gibi dillendirilen meclis çeşitleri vardı. İl meclisi, bağlı bulunduğu bakanın onayıyla il çapına özgü bir takım düzenlemeler yapabilecekti. İcra meclisi, ise il merkezindeki daire başkanlarından oluşmakta olup bu meclisin üyeleri ve başkanı bakanlar kurulunun kararıyla belirlenmekteydi. Tayin edilen kişiler arasından birisi de başkan yardımcısı olarak bu mecliste görev yapacaktı. İcra meclisi il meclisinin

¹⁰³ ABİD, *El-Lâ Merkeziyyetu'l-idâriyyetu fi't-tatbîki ala'l-mecâlisi'l-mahalliyyeti*, s. 37.

aldığı kararları uygulama göreviyle, kanunları uygulamakla, düzenlemeler yapmakla ve merkezi hükümetin emirlerini gerçekleştirmekle yükümlüydü¹⁰⁴.

4. Anaysaların Gölgesinde bir yıl (1964)

1964 yılında üç adet geçici anayasa çıkarılmıştır. Bunlardan biri 4 Nisan 1964 anayasası, bir diğeri de 22 Nisan 1964 anayasasıydı. Ancak çıkarılan bu her iki anayasa da hiçbir şekilde idari düzenlemelere yer vermemekteydi. Yalnızca, bu iki anayasadan sonra çıkarılan üçüncü geçici anayasa olan 29 Nisan 1964 tarihli anayasada mahalli idareler için iki madde konulmuştu. Bir maddede Irak Cumhuriyeti'nin kanunlara uygun olarak idare edilen ve düzenlenen bir takım idari bölgelere ayrılması dillendiriliyordu¹⁰⁵. Diğer maddede ise idari birimleri temsil eden heyetler, "sadece bulundukları birimlerdeki görevlerini temsil etmekle ve ilgili görevleri yapmakla yükümlüdürler" denilmekte, ayrıca "devletin atacağı adımlarda rol alırlar" denilmekteydi. Yine aynı maddeye göre bu idari kurumlardaki temsilciler yerel ve ulusal bazda yapılacak etkinlikler için hazırlık yapar ve bu etkinlikleri idare ederlerken ekonomik, toplumsal, sağlık ve eğitim alanındaki projeleri kanunda açıklandığı şekilde yürütürler¹⁰⁶.

5. 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri Kanunu

Bu kanun bu zaman dilimi için adeta bir zorunlulukla ortaya konulmuş bir kanundur. Nitekim bu kanunun yapılmasını gerektiren bir takım sebepleri sıralayacak olur isek bunlar arasında 1931 tarih ve 84 sayılı belediyeler kanununda yer alan içeriğe uygun olarak devrimin şartlarını ve hedeflerini vatandaşlarla işbirliği içerisinde gerçekleştirmek ve böylece mahalli kurumların idaresinde, geliştirilmesinde ve ayağa kaldırılmasında bir dayanak yapmak amacı söz konusuydu. Bunun yanında bu kanunda gözetilen hedeflerden birisi de mahalli kurumlara yerel hizmetleri gerçekleştirmede bir özgürlük tanımak idi. Vatandaşların ihtiyaç duyduğu işlerde vatandaşlara yardımcı olmak ve onların mahalli düzeydeki menfaatlerinin teminini sağlamak ve vatandaşlara geniş sorumluluklar ve görevler vermek yine kanunda yer alan hükümlerden bazıları idi. Bu anlamda ve bütün bunları gerçekleştirmek için belediye meclislerine özerklik ve belediye işlerini idarede geniş yetkiler tanıdı¹⁰⁷.

¹⁰⁴ YUSUF, *El-Nizâmu'l-Kânûniyyu li'l-idâreti'l-mahalliyyeti fi'l-Irak*, s. 30.

¹⁰⁵ 29.4.1964 tarihili Geçici Irak Anayasası, m. 83.

¹⁰⁶ 29.4.1964 tarihili Geçici Irak Anayasası, m. 84.

¹⁰⁷ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri Kanununun çıkarılmasına dair gerekçeler.

İçerisinde önemli ilkeleri barındıran bu kanun şu gibi hususları dile getirmekteydi: Belediye idarelerine vatandaşların demokratik katılımlarını başka ülkelerde bulunan modern bir düzeye çıkarmak ve merkezi otoriteyi de aldığı kararlarda ve ortaya koyduğu projeleri gerçekleştirme noktasında sabitlemek idi.

1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri Kanununun 1. maddesine göre, tüzel kişiliğe sahip olan belediyeler yapacağı işleri ve kamu hizmetlerini bu kanun ve ilgili diğer kanunlarda gözetilen hususları dikkate alarak yapmaları gerekmektedir.

Bu kanunda beyan edilen hususları şu şekilde maddelendirebiliriz:

a. Kanunda geçen beşinci maddede belediyelerin kurulumu aşağıdaki şartlar çerçevesinde olacaktır: "Belediye kurulacak yerin sancak, kaza ya da nahiye olması. Nüfusu üç bin kişiden az olmayan köylere belediye statüsü verilmesi bakanın talebine bağlıdır. Nüfusu bin ile üç bin kişi arasında değişen köylerin belediye statüsüne kavuşturulması bölgedeki idari yetkilinin teklifi, mali imkanların yeterliliği ve bakanın onayıyla gerçekleşir. Sayısı bin kişiden ibaret olup yeni belediyeler kanunu çıkmazdan önce kurulmuş olan köy belediyeleri belediye olarak devam ettirilir. Ancak idari otoritenin teklifiyle bakanın bu gibi belediyeleri lağvetme yetkisi vardır"¹⁰⁸.

b. Belediyelerin ilgasına bir başka açıdan baktığımızda kanunun belediye ve köy işlerine bakan yetkili bakana merkezi otoritenin teklifi doğrultusunda bu belediyeleri ilga ve aşağıdaki şartlar altında sancak genel meclisini genişletme yetkisi vermektedir. Buna göre, "Belediye yönetimini kurmak için gerekli şartların ortadan kalkması. Daha önce kurulmuş olan belediyenin bir başka belediyeyle birleştirilmesi. Eğer hali hazırdaki belediyenin mali durumu istikrarlı olmayıp beklenen hizmetleri yapamıyor ya da icraatlarını gerçekleştiremiyorsa sancak genel meclisinde genişletme yapılabilir"¹⁰⁹.

c. Belediyenin, bakanın talebi doğrultusunda tasfiyesi, hakkında lağvedilme kararı alınmış belediye malları, belediyelerin ellerinde bulunan akar ve menkul türünden malların teslim alınması ve divanın tasfiyeden sonra naklinin gerçekleştirilmesi aşağıdaki şartlar altında olacaktır "Eğer belediye, a ve b fıkralarında belirtilen şartlar çerçevesinde lağvedilmişse belediye hizmetleri idari birimin merkezindeki belediyeye havale edilir. b fıkrasında belirtilen şartlar çerçevesinde hali hazırdaki belediye bir başka belediye ile birleştirilmişse, hizmetler birleştirilmiş belediye tarafından yürütülür".

Herhangi bir belediyenin lağvedilmesi bakanın yayınlayacağı açıklamayla gerçekleşir. Bu açıklama resmi gazetede yayınlanır. Her iki işlem için de bakanın alınan kararı, resmi gazetede ve başka ilan yollarıyla, yapılacak itirazların ve değerlendirmelerin itibara alınabileceği bir müddet olan otuz gün içerisine yayınlaması gerekmektedir. Burada

¹⁰⁸ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 5.

¹⁰⁹ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 13.

konuyla ilgili itirazlar ve değerlendirmeler, resmi daireler tarafından, yarı resmi kurumlar tarafından ve ilgili vatandaşlar tarafından yapılabilir. Bütün bu itirazlardan sonra ortaya çıkan sonucu bakan değerlendirir ve görüşünü beyan eder. Ancak ilgili bakan aldığı kararı cumhurbaşkanına sunar¹¹⁰.

ç. Belediyelerin sınıflandırılması belediye sınırları içerisinde bulunan belli bir nüfus sayısına göre olup aşağıdaki maddeler çerçevesinde değerlendirmesi yapılır: "Başkent belediyesi "özel sınıf" bir belediyedir. Musul, Basra ve Kerkük belediyeleri yüksek düzeyli belediyelerdir. Diğer sancakların belediyeleriyle nüfusu yetmiş beş binin altına düşmeyen yörelerin belediyeleri birinci sınıf belediyelerdir. Nüfusu on beş binin altına düşmeyen belediyeler ikinci sınıf belediyelerdir. Nüfusu beş binin altına düşmeyen belediyeler üçüncü sınıf belediyelerdir. Nüfusu beş binin altında olan belediyeler beşinci sınıf belediyelerdir"¹¹¹.

Belediyelerin hangi kategoride veya hangi sınıfta yer alacağı yapılan nüfus sayımı sonuçlarıyla değerlendirmeye alınır. Buna dair açıklamayı köy ve belediye işleri ile ilgilenen bakan açıklar ve resmi gazete de yayınlar.

Belediyelerin kaçınıcı sınıf belediyeler oldukları, iki ya da daha çok belediyenin sınırlarının genişlemesi ya da belediye sınırlarının birbirine bitişmesi durumunda bir belediye çatısı altında birleştirilmesi, devlet otoritesine bağlı olarak çalışan bu belediyelerin meclislerinin aldığı kararlar ve ilgili bakanın muvafakatiyle (oluruya) gerçekleşir. Alınan karar resmi gazetede yayın tarihinden itibaren yürürlüğe konulur¹¹².

d. Bu kanunda belediyelerin hangi organlardan oluşacağına dair şu hususlar belirtilmiştir: "Atanmış bir belediye reisi. Belediye meclisi".

Belediyenin iki türlü yetkisi vardı. Bunlar karar alma ve kontrol yetkileriydi. Bu yetkileri belediye meclisi ilgili kanuna uygun bir şekilde üstlenirdi. Bu kararları uygulama yetkisi belediye reisinin ve mahiyetindeki iki görevli memurun aracılığıyla gerçekleşirdi.

Belediye meclis üyelerinin sayısı, içinde belediye reisi de olmak üzere beşten aşağı yirmi birden yukarı olamaz. Bu azaların sayısının böyle olması belediyelerin altı kategoriye ayrılmasından dolayıdır.

Belediye meclis üyeleri yöre sakinleri arasından aday olanlardan doğrudan bir seçimle ve gizli oylamayla seçilirdi¹¹³.

e. Belediyeler kanunu şöyle bir prensip benimsemiştir: Belediye meclislerinin görevden alınması, ilgili bakanın merkezi otoriteye teklifiyle gerçekleşir. Aynı zamanda belediye ve köy işleriyle ilgilenen bakan başkent ve diğer aşağı derecedeki belediye

¹¹⁰ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 15.

¹¹¹ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 11.

¹¹² 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 12.

¹¹³ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 17.

meclislerinin feshedilmesini hükümete teklif edebilir. Bu aşağıda gelen şartlar çerçevesinde olacaktır "Belediye meclisleri ilgili kanunda kendilerine çizilen çerçevenin dışına yetki ve sınır anlamında çıkarlarsa. Belediye meclisinin devamı güvenliğe ve kamu yararına zarar veriyorsa. Belediye meclisi herhangi bir sebeple üyelerinin çoğunluğunu kaybederse ilgili bakan meclisin feshini teklif edebilir".

İşte yukarıda sıraladığımız şartlar altında kanun, belediye meclislerinin feshini caiz görmektedir. Bu durum da merkezi otoriteye istediği durumlarda belediye meclislerini feshetmesi için geniş ve kapsamlı bir yetki vermektedir. Buna ek olarak şunu da söylemeliyiz ki ilgili bakan belediye meclisinin feshinden itibaren kırk beş gün içerisinde ilgili yörede yeni belediye meclisinin oluşturulması için ilan yapması gerekmektedir. Aynı şekilde dört yıllık görev süresini bitiren bir meclisten sonra yeni bir meclisin oluşturulması için de bakanın kırk beş gün içerisinde yeni belediye meclisi seçimlerinin yapılması doğrultusunda ilan yapması gerekmektedir. İlgili kanun bütün bunların yanında bu kanundan önce oluşturulmuş olan belediye meclislerinin devamına hükmederken daha önce oluşturulmuş olan bu belediyelerin belirlenen seçim dönemine kadar görev yapacağını da kurula bağlamıştır¹¹⁴.

Bu kanundaki kurallardan biri de şöyledir: Başkent belediyesi başkanı ve diğer belediye başkanları, görevleri itibarıyla ilgili kanunlara uymak zorundadırlar¹¹⁵. Kanundaki bir başka madde de şöyledir: Başkent belediye başkanı ve diğer belediye başkanlarıyla birlikte belediyelerde çalışan diğer görevliler belediye kanunlarına özgü olan hükümleri gözetmek zorunda oldukları gibi belediye kurumlarında görev yapan söz konusu görevliler şehircilik hizmetleri kanununa tabidirler¹¹⁶.

Bütün bunlara ek olarak belediye müdürü belediye meclisine ve belediye oturumuna başkanlık yapar. Meclisin aldığı kararı uygulamaya koyar.

f. Belediye meclisi aşağıdaki ana iş kolları, hizmet ve görev alanlarında yapılacak kararları alır "Caddelerin temizliği, kamuya açık alanların temizliği, çöp, atık, zararlı, kirli ve rahatsız edici maddeleri kamunun rahatı için temizlemek, yakarak imha etmek veya vatandaşları rahatsız etmeyecek ve vatandaşların sağlığına zarar vermeyecek alanlarda toplamak. Caddelerin aydınlatılması. Yağmur suları ve atık sular için depolar ve kanallar inşa etmek. Diğer resmi dairelerin yanına belediyelerin de doğal su birikintilerini, sel dolayısıyla oluşan çukurları ve sağlıklı olmayan bir takım yerleri kapatmak gibi bir görevi de vardır. Umumi tuvaletler yapmak ve çöp yığınlarını şehirden uzaklaştırmak. Uygun yerlerde pis suların birikebilmesi için depolar oluşturmak, biriken bu suları vatandaşları rahatsız etmeyecek şekilde başka yerlere taşımak ve bir takım çöp ve atıkları yakarak imha etmek. Caddelerin tesviyesi veya kilit taşı döşenmesi. Caddelerden toz kalkmaması ve savrulmaması için caddelerin suyla veya neftle yıkanması. İlgili makamlarla iş birliği

¹¹⁴ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 71.

¹¹⁵ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 22.

¹¹⁶ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 76.

yaparak çevrede başı boş gezen hayvanları yakalamak. Çevrede başı boş gezen camız (öküz) ve benzeri hayvanlar için barınaklar hazırlamak. Ulusal ve yöresel törenler için uygun alanlar tahsis etmek ve hazırlamak. Sağlıklı ve çağdaş kesimhaneler kurarak buraların dışındaki yerlerde kesim yapılmasını engellemek, etlerin sağlığının korunmasını sağlamak, etlerin sağlıklı bir şekilde depolanmasını sağlamak ve kesimhanelerden tüketiciye sağlıklı bir şekilde ulaştırılmasını temin etmek. Toptan ya da perakende et ve balık ürünlerinin satılabileceği yerler ve pazarlar hazırlamak ya da yer tahsis etmek. Çiçekçilerin sattığı çiçekleri toptan olarak ya da mezatta satabilmeleri için uygun yerler hazırlamak ya da tahsis etmek. Yanıcı ve parlayıcı kimyasal maddelerin alınıp satılabilmesine özgü dükkanlar tahsis etmek veya hazırlamak. Ölçü ve tartı aletlerinin düzgün kullanılmasını sağlamak için kontrol yapmak. Bunlarla ilgili düzenlemeler yapmak. Yangınları söndürmek ve yangınlardan korunmak için çalışmalar yapmak. Özellikle fakirlerden ve genellikle de ahaliden ölenlerin cenazelerinin yıkanabileceği, kafenlenebileceği ve nakledilip defnedileceği gasilhane tertibatı ayarlamak ve tahsis etmek. Çalışamayacak durumda olanlara, güçsüzlere, düşkünlere ve fakirlere mali yardım ulaştırmak. Konutları, caddeleri ve bölgeleri ilgili kurumla iş birliği içerisinde numaralandırılmak ve isimlendirilmek. İşte bu gibi hizmetler, belediyelerin mecburi olarak yapmak zorunda oldukları hizmetlerdir. Bu hizmetleri belediyeler belediye sınırları içerisindeki her bir ferde günlük olarak ulaştırmak zorundadırlar"¹¹⁷.

g. Belediye meclisi, belediye bütçesinin müsait olduğu durumda kamu yararının temini için aşağıdaki görev ve çalışmaları yapma noktasında karar alabilir "Yeni yollar açmak, dar caddeleri genişletmek, kavşak ve virajlarda düzenleme yapmak. Yollarda gidiş geliş yönlerini ve caddelerin genişliğini bölge sakinlerinin talep ve arzularına göre ayarlamak. Caddeleri taşla döşemek, tesviyesini yapmak, caddelere kaldırımlar yapmak, caddelerde ağaçlandırma çalışması yapmak, yolları sulamak ve başka uygun şeylerle yolların temizliğini gerçekleştirmek. Caddelerdeki kaldırım çalışmalarını yapmak, kaldırım çalışmalarından artan moloz ve benzeri şeyleri değerlendirmek, belediyeye ait olan boş arsaları değerlendirmek. Bunun yanında seyyar satıcıların ve yol kenarlarındaki satış kulübelerinin kamu yararına zarar vermeyecek şekilde düzenlemesini yapmak. Kamuya açık parklar ve bahçeler yaparak bunların genişletilmesi, sınıflandırılması ve ilgası ile ilgili çalışmalar yapmak. Nehir vasıtaları için kanallar, iskeleler ve limanlar inşa etmek. Bölgesel yönetim ve devletin yapmak zorunda olduğu işlerden farklı olarak belediye sınırları içerisinde gerektiğinde köprüler ve geçiş noktaları inşa etmek. Yol güzergahlarındaki nehirlerin, su kaynaklarının, tarihi ve görüntü güzelliği olan kamuya açık yerlerden geçen kanalların derinlik ve uzunluğunun tayin edilmesi. Güzellik ve görsellik açısından binaların yüksekliğini ya da binaların ne yükseklikte yapılabileceğini tayin etmek. İmar çalışmaları çerçevesinde, bina inşaatlarında hangi inşaat malzemelerinin kullanılamayacağını belirlemek ve bina yapımıyla ilgili şartları belirlemek. Yıkılmaya yüz tutmuş binaları

¹¹⁷ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 46, f. 1.

yıkarak ve vasıtaların geçmesini engelleyen molozları yollardan kaldırmak. Konut yapımı için bölgeler ve alanlar belirlemek, bölge sakinleri için kamusal alanlar, çarşılar, satış büfeleri, dükkanlar, taksi durakları, garajlar, hayvanları eğitmek ve bağlamak için kullanılan alanlarla birlikte bu gibi hizmetleri görece alanları inşa etmek ve bütün bu çalışmaları belli bir mimari bölge anlayışı çerçevesinde gerçekleştirmek. Açık mezar alanlarıyla birlikte başka çarşı-pazar alanları kurmak. Fabrikalar ve atölyeler için site alanları oluşturmak, bu gibi yerleri esnaf türüne göre ayırmak ve esnafın ihtiyaç duyduğu alanı oluşturmak. Doğal, tarımsal ve hayvansal bütün ürünlerin hayvanların, sebzelerin ve et ve balık çeşitlerinin satılabilmesi için modern çarşılar ve pazarlar kurmak, bütün bu gıdaların uygunsuz şartlarda satılmasına engel olmak. Garajlar ve fennî ahırlar inşa etmek. Demirciler, dökümcüler ve madeni işlerle uğraşan esnaflar için çarşılar düzenlemek yahut bunları bir sitede toplamak veya hali hazırda imkânlarını iyileştirmek. Nakil araçlarının durak olarak kullanabilecekleri, yolcu indirip bindirebilecekleri garlar ya da duraklar inşa etmek. Çeşitli madeni atıkların biriktirilebileceği yerler tespit ve tayin etmek, inşaat atıklarının bırakılabileceği yerler tespit etmek ve bunlarla ilgili iyileştirici düzenlemeler yapmak. Konferans salonları, tiyatrolar, sinema salonları, oyun alanları, oteller, nehir kenarlarında ya da başka yerlerde yüzme havuzları, hamamlar, gazinolar, yerel ürünlerin sergilendiği müzeler, lokantalar yapmak veya büro olarak kullanılan yerlerin oluşturulmasında ve yapımında halkı teşvik etmek"¹¹⁸.

ğ. Belediye kurumu ya da köy ve belediyelere bakan bakanlığa tabi genel müdürlükler, aldıkları kararları alırken belediye kanunu dışındaki kanunu da gözetmek zorundadırlar.

Buna göre "Kamu yararı söz konusu olduğunda belediye kendi namına olmak üzere ticaret, konut, tüketim, sanayi bölgeleri ve gıda alanında çeşitli gelir kalemleri oluşturabilir. Belediyeler, yörelerindeki üretimi desteklemek, vatandaşların rahatını temin etmek ve vatandaşların alım satımdaki karını yükseltmek amacıyla üretim yapabilir ve ürettiği malları satabilirler"¹¹⁹.

6. 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller Kanunu

Bu kanun ve bu tarihin özellikle Duhok şehri için çok önemli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Duhok, bu tarihten önce uzun bir müddet Kürt kavmiyetçiliği ve Irak hükümeti arasında kalmıştı. Bu esnada da Irak'ın kuzeyindeki Kürt şehirleri ile ilgili olarak 29 Haziran 1966 yılındaki anlaşma yapılmaya kadar bir çok ihtilaflar süregelmişti. Yapılan anlaşmanın içeriği Irak'ın kuzeyindeki Kürt şehirleriyle ilgiliydi. Yapılan anlaşmayla gerek Irak hükümeti gerekse Kürtleri temsil eden taraflar anlaşmanın bütün maddeleri hususunda ittifak ettiler. Bu anlaşma sonrasında da her iki taraf bir müddet

¹¹⁸ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 47.

¹¹⁹ 1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri K. m. 51.

sessizliğe büründü. Anlaşma metninde geçen maddelerden doğan haklarla Duhok şehri 27.5.1969 tarihinde il oldu. Bu tarihten önce Duhok, Musul eyaletine tabi bir kaza durumundaydı. Yine bu anlaşmanın olduğu dönemlerde, 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun o dönemin ortaya çıkardığı bir zorunluluk olarak yapılmıştır. Ayrıca 1969 tarih ve 159 sayılı kanun Irak'taki iller ve özelde de Duhok'la ilgili olarak çıkarılan ilk kanundur. Bu kanuna göre idari taksimatta bir takım yenilikler yapılmıştır. Ancak şu da açıkça ortadadır ki illerde de beyan edeceğimiz üzere bayındırlık durumu, nüfus yoğunluğu, mali ve siyasi etkenlerin yanında sosyal, ekonomik, coğrafi ve tarihi etkenler maalesef anlaşma çerçevesinde ortaya konulan taksimatın kesin bir sebebi olmuştur. Buna göre:

a. 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller Kanununun 1. maddesine göre, "İdari birimler bölge, il, kaza ve nahiyelere ayrılmıştır. İdari birim başkanları olarak il muhafızı (vali), kaymakam ve nahiye müdürü makamları oluşturulmuştur. İl meclisi, aynı zamanda ilin mahalli idare meclisi olmaktadır. Kaza meclisi aynı zamanda kazanın mahalli idare meclisidir. Nahiye meclisi aynı zamanda nahiyenin mahalli idare meclisi statüsündedir. Yerel görevli, yönetim biriminde yerel yönetim görevlerinden biri olarak görevini yerel yönetim sınırları içerisinde sürdürürken maaşını da yerel yönetimin bütçesinden alır. Yerel yönetimlerde görev yapan hizmetliler de aynı şekilde hizmetlerini mahalli idare sınırları içerisinde bağlı bulundukları idari birim altında gerçekleştirirlerken maaşlarını da bağlı bulundukları idarenin bütçesinden alırlar. Köy: Nüfusu üç yüz kişiden az olmayan mesken bölgeleridir".

Bu kanunda dillendirilen idari taksimat şu şekildeydi: Irak Cumhuriyeti illere, iller kazalara, kazalar nahiyelere bölünmüştür. Bu idari birimlerin her biri gördükleri vazife çerçevesinde tüzel kişiliğe sahiptir. İl idarelerinin kurulması ya da yeni il statülerinin verilmesi, bakanın talebi, bakanlar kurulunun muvafakatı ve devrim konseyinin olurundan sonra cumhurbaşkanlığı makamının emriyle gerçekleşir¹²⁰.

b. İdari birimler için kanunda verilen yetkiler aşağıdaki şekildedir "Kanun hükümlerinde tanımlanan yetkilerden yararlanmak. Kanun hükümleri uyarınca vergiler ve harçlar koymak. İlgili kanun ve başka kanun hükümleri uyarınca belirlenen yetkilere dayalı olarak hizmetleri ve görevleri yerine getirmek. İhtilaflı konularda kanun hükümleri

¹²⁰ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 2.

çerçevesinde ihtilafı çözmek için anlaşmalar yapmak. Lehinde ve aleyhinde yürütülen bütün davalarda taraf olmak"¹²¹.

İdari birim, belirlenen yasal sınırlar içerisine bir takım başka alt birimlere ayrılabilir. Ancak bu işlem, idari birim meclisinin aldığı karara istinaden valinin ilgili bakandan talebi ve ilgili bakanın da yazılı beyanatıyla gerçekleşir. Buna göre her bir mahalle ve köyün bir muhtarı olmalıdır. Ayrıca bu gibi alt birimlerde göreve getirilen kişilerin göreve seçilme yöntemleri, görevlerini yaparken gözetmesi gereken hususlar ve bu görevlilerin taşınması gereken özellikleri bir yönetmelikle belirlenir¹²².

c. Bu kanunda il valisi, kaymakam ve nahiye müdürü görevlerinin oluşturulmasıyla hedeflenen hususlar belirtilmiş ve sözü edilen memurların da idare ettikleri mntıkada kanunun çıkarılmasıyla gözetlenen hedefleri gerçekleştirmesi istenmiştir. Buna göre söz konusu memurlar aşağıdaki hedefleri kanun uyarınca yerine getirmek zorundadırlar: "Güvenlik ve düzenin (asayişin) sağlanması. Fertler arasında eşitlik ve hürriyet ilkelerinin gözetilmesi. Adaletin yaygınlaştırılması ve bağımsız yargı şartları çerçevesinde adaleti temin edecek yolların kolaylaştırılması. Genç kesimi hedef alan projelere, ilgili bakanlığın attığı adımlara ve bu adımların gerektirdiği gençlere dönük alt yapı çalışmalarına dair projelere önem vermek"¹²³.

ç. Çıkarılan bu yeni kanunda, Irak'ta daha önce çıkarılmış olan kanunlarda görülmemiş bir şekilde nahiye müdürleri, kaymakamlar ve valiler için yeni tanımlamalar getirilmiştir "Muhafız (vali): İl düzeyindeki en yüksek dereceli uygulama memurudur. Kanunların, düzenlemelerin, yönetmenliklerin ve bakanlıklardan çıkarılan emirlerin uygulanma görevi valiye aittir"¹²⁴. Kaymakam: Kazadaki en büyük devlet adına uygulama yetkisi bulunan memurudur. Yine kaymakam da tıpkı vali gibi bulunduğu mahalde kanunların, düzenlemelerin, yönetmeliklerin ve valinin çıkardığı emirlerin uygulanmasıyla görevli olduğu gibi ilgili bakanlıktan çıkarılan emirlerin uygulanmasıyla da görevlidir¹²⁵. Nahiye müdürü: Nahiyede uygulama yetkisi bulunan en yüksek rütbeli devlet memurudur. Nahiye müdürü de kanunların, yönetmeliklerin, düzenlemelerin uygulanması ile mesul

¹²¹ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 3.

¹²² 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 7.

¹²³ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 17.

¹²⁴ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 20.

¹²⁵ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 34.

olmasının yanında üstlerinin ve bakanlıkların yayınladığı emirleri uygulamakla da mesuldür"¹²⁶.

Buna göre her bir idari birimin kendi meclisi bulunmaktaydı. Yani ilde il meclisi, kazada kaza meclisi ve nahiyede nahiye meclisi bulunmaktaydı¹²⁷.

d. İl, kaza ve nahiye meclislerinin kendi idare etmekle yükümlü oldukları bölgelerde yerine getirmekle görevli oldukları vazifeler de şöyledir: "Tali yollar yapmak. Geçitler, küçük ve büyük köprüler yapmak. Bataklıkların kurutulması ve yakın çevredeki çöplüklerin temizlenmesi. Yerel yönetimin bütçe ve bilançosunun müsaade ettiği kadarıyla bir takım işleri projelendirerek uygulamak"¹²⁸.

e. Elinde bulundurduğu imkanlara göre meclislerin sunacağı hizmet ve göreceği vazifeler de aşağıdaki şekildedir "Toplu taşıma araçlarının korunması ve bakımının yapılması. Orman ve koruluk alanlar oluşturularak buradaki ağaçların bakımının yapılması. Fidanlıklar ve bahçeler kurularak buraların işletilmesi. Sağlık merkezleri açmak"¹²⁹.

f. Duhok şehrindeki yerel yönetime (il meclisi) merkezi idarenin bıraktığı görev ve hizmet alanlarına gelince aşağıdaki gibidir:

i. Eğitim ve öğretim alanındaki çalışmalar "Ortaokul ve lise düzeyindeki öğrencilere hizmet verecek okul binaları açmak ve yönetmek. Bu okul binalarının yanında gerekli olan iç üniteleri oluşturmak ve bunları korumak. Üniversite öğretim üyelerinden başka ortaokul ve lise de görev yapan öğretmenlere de konut yapmak. Bütün bu işlemlerin eğitim ve sağlık şartları gözetilerek yapılmasının kolaylaştırılması"¹³⁰.

ii. Duhok iline merkezi hükümetin tevdi ettiği sağlık ve tıp alanındaki hizmetler ise şunlardır "Devlet hastaneleri kurmak ve bunların teçhizatını temin etmek. Göz hastaneleri kurmak, teçhizatını temin etmek ve bu hastanelerde hizmetin yürütülmesini sağlamak. Göğüs, akıl, sıtma, çocuk, doğum, anne ve çocuk sağlığı alanlarında hizmet verecek hastaneler kurmak, buralarda ihtiyaç duyulan teçhizatı temin etmek ve hizmetin yürütülmesini sağlamak. Yukarda sayılan kanun maddelerinin hükümlerinden pilot

¹²⁶ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 42.

¹²⁷ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 52.

¹²⁸ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 86, 87, 88.

¹²⁹ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 86.

¹³⁰ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 91.

uygulama yapan sağlık kurumlarıyla araştırma ve uygulama hastaneleri istisna tutulmuştur"¹³¹.

iii. Merkezi yönetimin Duhok il yönetimine sosyal hizmetler ve çalışmalar alanında tevdi ettiği görevler "Dernekler kanunu uyarınca yardımlaşma cemiyetlerinin açılmasına ve kurulmasına izin vermek, bunların gerekli kontrollerini sağlamak. Yöresel el sanatlarının geliştirilmesi, finanse edilmesi ve tanıtımının yapılması için finansman ayarlamak ve bu hizmeti yürütmek. Olağanüstü hallerde ve kriz durumlarında devreye konulmak üzere yardım organizasyonları yapma kararı almak, bunların yanında sosyal yardım kapsamında parasal destekte bulunmak ve bir defada 10 dinarlık tutarı aşmamak şartıyla aynı yardımda bulunmak. Evsizler ve suçlular için eğitim kurslarının yapılacağı binalar inşa etmek ve buralarda yapılacak eğitimi yönetmek, yetim çocuklara ve kayıp çocuklara barınak sağlamak"¹³².

iv. Duhok il yönetimine, merkezi hükümetin tevdi ettiği tarımsal faaliyetler "Tohum dağıtımı, tohum satışı tarım kooperatifi uygulamaları, tarımsal afetlerle mücadele, tarımsal ve hayvansal verilerin toplanması için tarımsal kalkınma büroları kurmak ve buralarda verilecek hizmeti yürütmek. Et kalitesinin ve deri kalitesinin kontrolü, evcil ve diğer hayvanların maruz kaldığı hastalıklarla mücadele edecek büroların, merkezlerin, hayvan hastanelerinin, veteriner kliniklerinin kurulması ve gerekli teçhizatla donatılması. Tarımsal ve hayvansal birimlerle ilgili özel büroların oluşturulmasının yanında tarımsal ve hayvansal ürünlerin sergilendiği müzeler ve sergi salonları kurmak ve buralarda gerekli hizmetin yürütülmesini sağlamak. Pamukların işlenmesi için çırçır atölyeleri ya da fabrikalar kurulması, gerekli alet ve edevatla donatılması ve buraların işletilmesi. Bunun yanında kimyevi gübre temin merkezleri kurulması, çiftçilerin bu gibi yerlere üye yapılması, çiftçilerin gübre kullanmaya teşvik edilmesi ve çiftçilerin gübre alım satım sektöründe girişime teşvik edilmesi"¹³³.

v. Ulaşım hizmetlerinde, merkezi hükümetin Duhok il yönetimine tevdi ettiği başlıca görevler "İl merkezinin yöredeki diğer yerleşim yerleriyle bağlantısını kuran ana yollarının kurulması. Genel kullanım amaçlı yolların, köprülerin ve geçitlerin inşasına ve açılmasına eşlik ederek yetkisini aşan durumlarda da ilgili bakanlığa gereğinin yapılması üzere talepte bulunmak. Ulaştırma bakanlığına başvurarak demir yolu hizmetlerinin

¹³¹ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 92.

¹³² 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 93.

¹³³ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 94.

iyileştirilmesi, istasyonların kurulması, tren seferlerinin seyri ve demir yolu trafiğine dair meselelerde ulaştırma bakanlığına yapılması gerekenlerle ilgili olarak başvuru ve önerilerde bulunmak. Deniz ulaşım araçlarının sevk ve idaresinin yapılacağı bakım istasyonları kurmak ve bu istasyonları donatmak"¹³⁴.

vi. Merkezi hükümetin, Duhok il yönetimine tevdi ettiği ekonomik alandaki görevler "İlgili kanun uyarınca ticaret odalarının açılmasını izin vermek, gerekli hazırlıkların yapılmasını organize etmek ve lağvedilmesi gerektiğinde de lağvına karar vermek. Vatandaşların zorunlu ihtiyaç maddelerinin sağlanması için iktisadi teşebbüslerde bulunmak, bu iktisadi teşebbüslerin yapıldığı yerleri idare etmek ve gerekli donanımı temin etmek. Yöresel el ürünleriyle ziraat ürünlerinin depolanması ve pazarlanması için uygun bürolar açmak ve bu büroları idare etmek. Yöresel ürünlerin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bununla birlikte bu ürünlerin kullanılabileceği alanlar oluşturmak için bürolar açmak ve buraları işletmek"¹³⁵.

vii. Merkezi hükümetin kültür ve tanıtım işlerinde Duhok il yönetimine tevdi ettiği görevler "Tanıtım ofis ve merkezleri kurarak bu merkezlerin ihtiyaç duyduğu donanımı temin etmek ve buraları işletmek. Yerel bazda müzeler açmak, tarihi sit alanları oluşturmak, bu alanları gerekli ekipman ile donatmak ve işletmek. Huzurlu bir şekilde, tarihi alanlar ve sit alanlarının gezilip görülmesine teşvik etmek. Bu gibi organizasyonları yapmak için uygun birimler oluşturmak ve bu birimlerin hizmet verdiği alanları işletmek. Sinema filmlerinin ve tiyatro oyunlarının gösterimine yardımcı olmak, bunun yanında tiyatrocuların ekip kurmasına ve sanatsal faaliyet göstermesine ön ayak olmak"¹³⁶.

viii. Sulama ve tarımsal ıslah işlerinde merkezi yönetimin Duhok il meclisine tevdi ettiği görevler "Sulama dairesinin ilettiği kararlar doğrultusunda taşkınlarla mücadelede önemli bir yer teşkil eden setlerin kurulması ve korunması. Ana sulama kanalları ve su dağıtım kanallarının açılması ve bunların temizliği. Bu hizmetin gerçekleşmesi için yapılan kanuni düzenleme; gerek yerel yönetimin uygun gördüğü şartlarda ve gerekse de sulama hizmetinden yararlananlar ve sulama hizmetini yürütenler için aynı sorumlulukları ön görmektedir. Arazilerin işlenmesi, yeni kanalların ve setlerin inşa edilmesi için öneride

¹³⁴ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 95.

¹³⁵ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 96.

¹³⁶ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 97.

bulunmak ve teklif vermek. Tarımsal ıslah kanunu uygulamaları çerçevesinde tarımsal faaliyetler alanında yapılacak önerileri bir havuzda toplamak"¹³⁷.

ix. İskan ve çalışma alanında merkezi hükümetin Duhok meclisine tevdi ettiği görevler "Vatandaşlar için konut projelerine girişmek, üretilen konutların satışını yapmak, bunları kiraya vermek ve vatandaşlara daha büyük çapta konut sitelerinin satışını gerçekleştirmek. Hükümet binaları inşa etmek. Hükümet binalarını korumak ve bu binalarda hizmetin devamını sağlamak"¹³⁸.

x. Merkezi hükümetin, gıda işlerinde Duhok il yönetimine tevdi ettiği görevler "Somun ve diğer ekmek çeşitlerini üretmek için fırınlar ve ekmek fabrikaları kurarak buraların işletilmesini ve teçhizatının teminini gerçekleştirmek, halka ucuz fiyattan ekmek satışına yardımcı ve aracı olmak. Hububat alımı yaparak alınan hububatı öğütmek ve bunları idari birimler arasında dağıtmak. Ekmek üretimi yapmak isteyen özel sermaye müteşebbislerine ruhsat vermek, ekmek üretimi için açılan bu gibi üretim merkezlerinin ununu sağlamak, buralarda üretilen ekmeklerin ihtiyaç sahiplerine düşük fiyattan dağıtımını yapmak, buralarda yapılan çalışmaları ve üretimi kontrol etmek. İhtiyaç durumuna göre bütün idari birimleri ve bunun yanında köyleri de kapsayacak şekilde zorunlu durumlarda her bir birime tayin edilen buğday ve unun aylık takibini yapmak ve gerektiğinde verilen buğday ya da unun ihtiyaca göre artırılmasını ya da azaltılmasını takip etmek"¹³⁹.

Bu kanunla yerinden yönetim uygulamalarında bir genişlik sağlandığı değerlendirilmektedir. Çünkü yerel yönetim kademesinde bu kanuna göre üç farklı yerel meclis oluşturulması ön görülmektedir. Bunlar il meclisi, kaza meclisi ve nahiye meclisleridir. Bu meclislerin hepsinde de geçerli olacak tek bir sistem uygulanmaktadır. Burada farklı olan durum ise il meclisinin kurulmasının devrim konseyinin onayına bırakılmış olmasıdır. Çünkü il meclisi, merkezi yönetimi il bazında temsil eden en yüksek organdır. Bunun yanında kaza meclislerinin kurulması ise, tek elden ve doğrudan cumhurbaşkanının emri ile olmaktadır. Her ne kadar ildeki en küçük düzeydeki idari birim olan nahiyelerin tüzel kişilikleri ile ön plana çıkmaları gerekse de bu kanunda, nahiyelede idari birim oluşturulması için herhangi bir kural koyulmadığı gibi nahiyelede idari birimleri oluşturmakla görevli organa tüzel kişilik verilip verilmediği de belli değildir.

¹³⁷ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 98.

¹³⁸ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 99.

¹³⁹ 1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller K. m. 100.

Her bir belediyenin hizmetlerini ve yerel görevlerini yerine getirebilmesi için söz konusu birimlerin her birinde de birer meclis kurulmuştur. Bu meclisler illerde, kazalarda ve nahiyelede sunulacak olan hizmet ve vazifelerin yukarıda belirtilen bütün çeşitlerini üstlenmişlerdir. Böylelikle daha önce yerel idarelerde mevcut olan ve ihtiyaç duyulan idari birimlerden herhangi birinin de yeniden oluşturulmasına gerek kalmamıştır. Ayrıca hizmet ve görev alanlarında görülen çift başlılık sorununa da çözüm getirilmiştir. Zira merkezi hükümet daha önceleri doğrudan il meclisini ilgilendiren alanlara müdahale etmekte idi. Örneğin daire müdürlerinin tayininde zaman zaman müdahil olmaktadır.

7. 11 Mart 1970 Manifestosu

11 Mart 1970 tarihinde Kürt meselesini barışçıl bir yolla çözmek için devrim konseyi bir manifesto yayınlamıştır. Bu açıklamaya göre Irak Cumhuriyeti çatısı altında Kürt halkına özerklik hakkı tanınmıştır. Yine bu açıklamaya göre Duhok, Erbil ve Süleymaniye illerinde yoğunlaşmış olan Kürt nüfusunun barındığı bu illerin idari yönden birleştirilmesinin tamamlanması ve bunun resmi nüfus sayımlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi ön görülürken, bölgedeki her üç ilin sahip olduğu doğal kaynaklardan yararlanma hakkının doğal olarak Irak Cumhuriyeti'nde olduğu da belirtilmiştir¹⁴⁰.

Bu kanunda, özellikle Irak'ın kuzeyindeki iller ve genelde de tüm Irak illeri için ikinci bir özgürlüğün daha verildiğini görüyoruz. Aralarında Duhok'un da sayılacağı bu illerde, yönetim bizzat bu illerde oturan fertlerden birinin içinde yer alacağı yönetim mekanizması ile idare edilecekti.

8. 16 Temmuz 1970 tarihli Irak Anayasası

Devrim konseyi bu tarihte yeni ve geçici bir anayasanın çıkarılmasını kararlaştırmıştır. Bu anayasanın sekizinci maddesi, Irak Cumhuriyeti'nin yerinden yönetim sistemine uygun idari birimlere bölünmesini ön görmekteydi¹⁴¹.

İşte bu kanun, mahalli idarelerin faaliyet göstermesi gereken alanı mahalli idarelere sağlamaktaydı. Tam da bu noktada tez konumuzda da ele aldığımız üzere Irak illerinin yönetim şekli ön plana çıkmaktadır.

Çıkarılan bu geçici anayasaya göre nüfusunun çoğunluğu Kürt olan bölgeler kanunun belirlemiş olduğu husus üzerine özerk yönetim hakkına sahiptir¹⁴².

¹⁴⁰ 11.3.1970 yılında çıkarılan Irak Cumhuriyeti Devrim Konseyi Manifestosu.

¹⁴¹ 16.7.1970 tarihili geçici Irak Anayasası, m. 8, f. b.

¹⁴² 16.7.1970 tarihili geçici Irak Anayasası, m. 8, f. c.

Böylelikle Irak Kürdistan'ına ve dolayısıyla Duhok'a yerinden yönetim sisteminin gayet yakınında duran bir hak verilmiştir. Kanunun konuyu bu şekilde ele alması, o dönemdeki idari sistemin içinde olduğu siyasi durumdan kaynaklanmaktaydı. Bu durum, Duhok şehrinde idari sistem aşamaları içerisinde yeni bir aşamaya geldiğini gösteriyordu. Çünkü bu kanunla birlikte şehir yeni bir yönetim keyfiyetine sahip olmuştu.

1970 geçici anayasası her ne kadar bu haklara işaret etmiş olsa da aslında bundan önce hazırlanan anayasalar da yerinden yönetim ilkesine işaret etmekte ve vurgu yapmaktaydı. Nitekim 29 Nisan 1964 ve 21 Eylül 1968'de hazırlanan anayasaların 83. ve 84. maddeleri bir tek hüküm içermektedir. Bu maddelerde, Irak Cumhuriyeti'nin yeni idari birimlere bölünmesi ve bu idari birimlerin ilgili kanun çerçevesinde işletilmesi ön görülmektedir. Yine bu iki maddenin ele aldığı bu tek hüküm, daha önce 29 Nisan 1964 tarihinde hazırlanan anayasadaki 77. ve 78. maddelere atıfta bulunmaktaydı. Bu maddelere göre idari birimlerin kendilerine özgü temsil heyetleri oluşturması, temsil ve devletin atacağı adımların uygulanmasında iştirake bu heyetlerin gerekli rollerini oynaması hususu dile getirilmekte ve yine bu maddelerde dile getirilen bu ayrıntı için 21 Eylül 1968 anayasasına atıf yapılmaktaydı.

9. 1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim Kanunu

Daha önce 1970 yılında çıkarılan geçici anayasanın 8. maddesinin c fıkrasında şu hususun geçtiğini dile getirmiştik : "Kanunun çizdiği sınırlar çerçevesinde, nüfusunun çoğunluğu Kürt olan bölgeler özerk yönetim hakkına sahiptir". 2. maddesinin c fıkrasına devrim konseyinin kararı doğrultusunda eklenen bu fıkra, 11.3.1974 tarih ve 274 sayılı olarak ilan edilmiştir. Bu anlamda yasa koyucu, Kuzey Irak bölgesine özerklik veren kanunu 1974 tarih ve 33 sayılı kanun olarak yayınlamıştır. İlerde bu kanunun ele alındığı temel noktaları açıklamaya çalışırken Kuzey Irak bölgesi ve bunun yanında Duhok şehri özelinde uygulanacak olan bu yönetim sisteminin keyfiyetine de temas edilecektir.

Bu kanunda şu ayrıntı da dile getirilmiştir: Kuzey Irak bölgesi özel yönetim hakkından yararlanacaktır. Bu bölge kanunda belirtildiği isim üzere isimlendirilecektir. Yine bu bölge idari birimler içerisinde yer alan bir bölge olarak değerlendirileceğinden tüzel kişiliği söz konusudur. Irak Cumhuriyeti'nin ekonomik, siyasi ve kanuni sınırları içerisinde özerk yönetim haklarından yararlanacaktır. Bu bölgedeki idari taksimat, Irak iller kanununun verdiği yetkiler çerçevesinde yürütülecektir¹⁴³.

¹⁴³ 1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim K. m. 1.

Böylece 1969 tarih ve 159 sayılı Irak iller kanununda geçen ve açıklanmaya çalışılan idari taksimat gözler önünde belirivermektedir. Kuzey Irak Bölgesi'nin ve buna bağlı olarak Duhok şehrinin mali yapılanması bu kanunda şöylece belirtilmiştir: "Bölgenin, devlet ekonomik yapılanması altında bağımsız bir ekonomi yönetim birimi vardır. Bölgenin çeşitli ve kendine özgü mali bilançosu olup, bu bilanço kanunen yürürlükteki uygulamalar ve kurallara bağlı olarak düzenlenip yürütülür"¹⁴⁴.

Kanun koyucu, bölgenin bütçesini de değerlendirmiş ve açıklamıştır. Bu bütçenin nerelere ait olduğunu bildirmiştir. Buna göre bölgenin bütçesi başlıca aşağıdaki bütçelerden oluşmaktadır: Bölgenin olağan bütçesi, idari birim meclislerinin bütçesi, belediye meclisinin bütçesi ve yıllık gider bütçesi¹⁴⁵.

a. Kanun koyucu, bölgenin, idari birimlerin ve bu idari birimlerden birisi olan Duhok'un bütçe gelirlerinin neler olduğunu şöyle açıklamıştır:

i. Hususi gelirler. Bunlar aşağıdaki kalemlerden oluşmaktadır "Belediye için ayrılmış ödenek gelirleri. Bu gelir türü, yürürlükteki kanunlar gereğince bölgeye mahalli idari olmasından dolayı ayrılan ödenektir. Satılan mallardan elde edilen gelirler, belediyenin yaptığı hizmet gelirleri, kurumların gelirleri, özerk yönetimle idari ve mali yönden bağlantılı olan atölyelerden elde edilen gelirler. Atölye ve dükkânların belediyeye vermek zorunda olduğu kararlaştırılan harçlarla birlikte bölge içerisinde yer alan başka büyük kuruluşların belediyeye vermeleri gereken harçlardan oluşan bütçe. Konut ve dükkân gibi gayrimenkullerden alınan vergilerle birlikte bölge içerisindeki başka gayrimenkullerden alınan vergiler.

ii. Devletin olağan bütçesinden tahsis edilen bütçe payı ve yıllık üretim programından elde edilen bütçe. Bu bütçe, ulusal yatırım alanında atılan adımların doğurduğu bölgedeki bütçeyi karşılamak üzere bütün Irak genelindeki denk bütçe içerisinde karşılanır¹⁴⁶.

b. Bu kanunda yasama kurulları ve uygulama kurulları olarak bölge için iki meclis belirlenmiş olup bunları açıklamaya çalışırken kanunda belirtilen esaslar çerçevesinde açıklamaya çalışacağız. Çünkü açıklamaya çalıştığımız bu hususlar, bu bölgenin idari birimleriyle ilgili olduğu kadar bunun yanında bölgenin bir parçası olan Duhok ili idaresiyle de ilgilidir. Buna göre;

¹⁴⁴ 1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim K. m. 5-6.

¹⁴⁵ 1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim K. m. 7.

¹⁴⁶ 1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim K. m. 8.

i. Yasama Kurulu

Yasama kurulu, "bölgede yasa yapan ve halk içinden seçilmiş üyelerden oluşan bir heyet olup, çalışmaları kanunda belirtilen çerçevede olmak ve sınırlı kalmak zorundadır". Yasama kuruluna başkanlık eden başkan, başkan yardımcısı ve sekreter yasama kurulunun üyeleri arasından seçilir. Yasama meclisinin oturumları, üyelerin çoğunluğunun bulunmasıyla gerçekleşir. Yasama meclisi aldığı kararları hazırda bulunan üyelerinin çoğunluğuyla alır. Ancak kanunda bu hususta bir ihtilaf da söz konusudur. Aynı ihtilaf yasama meclisi ile ilgili hükümleri koyan kanunda da söz konusudur¹⁴⁷.

Yasama meclisi anayasal çerçevede ve aşağıdaki kanunların verdiği yetkiler çerçevesinde çalışmalarını yürütür: "İç tüzüğün belirlenmesi, bölgenin geliştirilmesi için gerekli kararların alınması, devlet siyasetinin genel sınırları içerisinde yörenin durumuna uygun olarak ekonomi, kalkınma, kültür ve toplum alanlarında ilerlemeyi sağlamak. Bölgenin kültürü, folkloru ve geleneklerinin yerel bazda geliştirilmesi için bir takım yasal kararların alınması. Yürütme kurulundaki ya da yürütme meclisindeki üyelerin kendi görev alanları içerisine giren hususların ne olup olmadığının değerlendirilmesi"¹⁴⁸.

ii. Yürütme Kurulu ya da Yürütme Meclisi

Yürütme meclisi, bölgede hüküm süren özerk yönetimin uygulamalarını gerçekleştiren heyettir. Yürütme meclisi bir başkan, bir başkan yardımcısı ve azalardan oluşur. Yürütme meclisi azaları oluşturulan idari kurullar sayısınca on dört veya daha üzeri olabilir. Cumhurbaşkanı yasama meclisi üyelerinden birine yürütme meclisine başkanlık etmesi ve yürütme meclisini oluşturması görevini verebilir. Cumhurbaşkanı, yürütme meclisi başkan yardımcısı makamı boş kaldığında ya da yürütme meclisi azalarından eksilme olduğunda boş kalan makamın işlerini yürütecek özellikleri taşıyan birini bu boş kalan göreve getirmesi için meclis başkanına kişiler önerebilir. Ya da yasama meclisinin çoğunluğunun güven oyununu aldıktan sonra cumhurbaşkanı olarak kendisi, bir kişiyi boş kalan görevi üstlenmek üzere getirebilir. Bu durumda göreve yeni getirilen kişi daha önceki yürütme meclisi üyeliğinden veya başkanlığından istifa etmiş sayılır. Eğer bu kişi cumhurbaşkanının kararıyla meclisi oluşturmak için görevlendirmiş ise, cumhurbaşkanının onayının gerçekleştiği andan itibaren de daha önce yaptığı genel görevinden istifa etmiş sayılır. Yürütme meclisindeki üyelik süresi, bütün alanlarda görülen devlet hizmeti olarak kabul edilir. Yürütme meclisinin başkanı ve üyeleri resmiyette bakan düzeyindedirler. Bu

¹⁴⁷ 1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim K. m. 10-11.

¹⁴⁸ 1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim K. m. 12.

durumda cumhurbaşkanının yürütme başkanını, yürütme meclisi başkanlığı görevinden muaf tutma hakkı vardır. Ancak şartlar bu çerçevede cereyan ettiği durumda ise meclis lağvedilmiş olur. Meclisin fesholması ya da gen soru durumunda meclis sadece normal işlerini yürütür. Bu durum on beş günü geçmemek üzere on beş gün içerisinde yeni meclis oluşturulana kadar devam eder¹⁴⁹.

(1) Bölgenin bütün illeri ve bunun yanında Duhok ili, özerk yönetim meclis başkanına bağlıdır. Bunun yanında Duhok il yönetim şeması aşağıdaki dairelerden oluşmaktadır: "İçişleri Dairesi: Bu daire idari birim meclisleri, şehir savunma gücü ve şehircilik hizmetleri birimlerinden oluşur. Eğitim Öğretim Dairesi. Genel Hizmetler ve İskan Dairesi. Tarımsal Islah ve Tarım Dairesi. Kültür ve Gençlik Dairesi. Belediyeler ve Yaylalar Dairesi. Belediye daireleri halen faaliyette olup yaylalarla ilgili daire turizm dairesine bağlı olarak çalışmaktadır. Sosyal İşler Dairesi. Mali ve Ekonomik İşler Dairesi¹⁵⁰.

(2) Uygulama meclisi aşağıdaki yetkilerle iş yapar "Düzenin tesis ve kanunların uygulamasını garanti etmek. Yargı kararlarına bağlılığı sağlamak. Toplum fertlerinin arasında adaletin sağlanması, güvenliğinin temini, genel düzenin korunması, kamu hizmetleriyle birlikte ulusal ve yerel hizmetlerin devamı. Devlet mallarının ilgili kanun uyarınca korunması. Devletin maliye sistemi içerisinde ilgili kanun ve yasalar çerçevesinde bölgeyle ilgili denk bütçenin (olağan bütçenin) uygulamaya konulması"¹⁵¹.

c. Özerk Yönetimin Aldığı Kararların Denetimi

Merkezi hükümet, özerk yönetim üzerinde geniş bir denetim uygulamaktadır. Irak cumhurbaşkanı, özerk yönetim yürütme meclisi başkanını görevden alabilir. Bu durumda meclis fesholunmuş sayılır. Aynı şekilde yürütme meclisinin aldığı kararları ve kararların alındığı tarihten itibaren ivedi bir şekilde adalet bakanlığına sunulmak zorundadır. Dile getirdiğimiz bu son işlemde önemli bir ayrıntı vardır. Buna göre meclisin aldığı kararı bakan bozarsa meclis tebelluğ tarihinden itibaren otuz gün içerisinde meseleyi temyiz mahkemesine götürebilir. Burada bahsettiğimiz temyiz mahkemesi esasen bir yargı heyeti olup, bu dava için oluşturulmuş bir heyettir. Bu yargı heyeti bir temyiz mahkemesi başkanı ve dört adet de temyiz mahkemesi üyesinden oluşur. Bu mahkemenin üyeleri, temyiz

¹⁴⁹ 1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim K. m. 13.

¹⁵⁰ 1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim K. m. 14.

¹⁵¹ 1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim K. m. 15.

mahkemesi üyeleri arasından seçilir. Temyiz mahkemesi üyeleri üç yılda bir seçilerek yenilenir¹⁵².

İşte bu temyiz mahkemesi üyesi, özerk yönetim meclislerinin aldığı kararların kanuna uygun olup olmadığını denetler. Bunun yanında temyiz mahkemesi, özerk yönetimin aldığı kararların anayasa, kanunlar ve yönetmeliklere uygun olup olmadığını da denetler. Eğer soruşturmaya gerek bir durum var ise, temyiz mahkemeleri soruşturma açıldığı andan itibaren otuz gün içerisinde kararını açıklamak zorundadır ve bu karar kesindir. Zikretmemiz gereken bir diğer husus da bakanın, özerk yönetimin aldığı kararları bozması durumunda özerk yönetim aldığı kararları dava sonuçlanıncaya kadar uygulayamaz. Eğer denetim heyeti alınan kararların meşru olmadığına hükmederse bu durumda alınan kararlar, yayınlandığı tarihten itibaren mülga hükmünde olup, alınan kararın uygulanmasıyla birlikte ortaya çıkan durumların hepsi yok hükmünde sayılır¹⁵³.

¹⁵² RÂDÎ, Mâzin Lilo, *El-Vasîtû fi'l-kânûni'l-idârî*, Lübnan, el-Müessesetu'l-hadîsetu li'l-kitâb, 2013, 1. b, s. 91.

¹⁵³ RÂDÎ, Mâzin Lilo, *El-Kânûni'l-idârî*, Duhok, Menşûrâtü'l-câmia, 2013, s. 74.

İKİNCİ BÖLÜM

DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİNİN YAPISI

Daha önceki bölümlerde Duhok şehrinin geçirdiği tarihi evreleri ele almaya çalışmıştık. Bu bölümde de hali hazırda (bu tezin hazırlanmakta olduğu 2017 yılı itibarıyla) Duhok şehrinde uygulanan il yönetim şekli ele alınacaktır. Yani bu bölüm, Duhok şehrinde şu anda uygulanmakta olan kanuni ve idari düzenlemelere ayrılacaktır.

Duhok şehrinde idari kurulların uyguladığı kanuni düzeni bilmek, bu kurulların yapısını ve bu kurulların oluşturulmasına kaynaklık eden kanuni düzenlemeleri bilmeyi gerektirdiği gibi merkezi yönetimin Duhok şehrine dönük olarak yaptığı uygulamaları da bilmeyi gerektirir. Burada işaret etmemiz gereken önemli bir husus da şudur: Duhok şehri şu anda, daha önce yaşamadığı yeni bir tecrübeye şahit olmaktadır. Çünkü 1991’de özerklik elde edilmiş olmasına rağmen iller kanunu ancak 2009’da çıkarılabildiği. Bu da uygulamada bir başıboşluk doğurmuştur.

Bir kurumu ve bununla birlikte uygulamalarındaki ciddiyeti, başarı oranını ve başarısızlığını anlamak çoğunlukla idarenin uygulamalarına dayanan malumatları bilmekle ilgilidir. Ek olarak, kanunların beklentileri ne kadar karşıladığını, yeni gelişen hadiseler karşısında kanunlarda ne kadar bir esneklik olduğunu, zorunlu durumlar ve olağanüstü durumlarda kanunların ihtiyaca cevap verip vermediğini bilmekle ilgilidir.

2008 tarih ve 21 sayılı olarak çıkarılan ancak çok da düzenli olmayan Irak İller Kanunu, devlet yapılanmasında üç aşamalı bir yetkilendirme ortaya koymuştu. Bunlar merkezi otorite, bölgesel otorite ve yerel otorite idi. Kanun bu otoritelerin her birine ayrı ayrı yükümlülükler getirmekteydi. Buna göre merkezi otorite Irak’taki federal (birleşik) otoriteydi. Bölgesel otoriteyle de Irak’taki Kuzey Irak Kürdistan bölgesi kastedilmekteydi. Yerel otorite ise, Irak’ın bütününde yer alan il otoriteleriydi. Yine bu il otoritelerine bağlı olarak Duhok ili de belli bir şekilde idari bakımdan bazı yetkilerle donatılmıştı. Çünkü Duhok, idari konum olarak Irak’ın Kuzey Irak Kürdistan bölgesinde yerel bir idari kurulla (meclis ile) yönetilecek ya da temsil edilecekti.

2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak bölgesi illeri kanununda şu hüküm yer almaktaydı: "Bölge idari olarak illere, iller kazalara ve kazalar da nahiyelere ayrılmış olup her bir idari birimin tüzel kişiliği ve il bütçesi içerisinde kendi bağımsız bütçesi vardır"¹⁵⁴.

¹⁵⁴ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 3.

Bu kanun maddesinden Duhok ilinin kanuni ve idari yönden kazalara ve nahiyelere ayrıldığını anlıyoruz. Buna göre Duhok ilinde il meclisi bulunacak ve bunun yanında daha alt idari birimler olan kazalar ve nahiyelerin de meclisi bulunacaktı.

I. İDARİ MECLİSLERİN OLUŞTURULMASINDA GÖZETİLEN GENEL KANUNİ ESASLAR

İdari meclislerin oluşturulmasında gözetilen genel kanuni esaslar, bir takım teorik esaslardan oluşmaktadır. Bu teorik esaslar, kendi doğası ve içerdiği ayrıcalıklarıyla bölgede yapılan diğer düzenlemelerden farklılık arz etmektedir. Çünkü yapılan bu düzenlemeler, çağdaş şehir ve devletlerdeki düzenlerden ve buralardaki uygulamalardan çok farklıdır ve bunun yanında bir takım değişik siyasi yönlendirmeler içermektedir. Ancak bu genel kanuni düzenlemenin odaklandığı ve etkilerinin bütün bölgeye yayıldığı üç husus vardır: Yetkiler, otonomi (özerklik) ve denetim.

A. Yetkiler

Bölgenin yerel bir otorite olarak merkezi otoriteden farklı olarak icraatlarını yapabilmesi için oluşturulan idari kurulların faaliyetleri, yürürlükteki kanunlarla belli bir çerçeve içine alınmıştır. Buna göre parlamentodan çıkarılacak bir tasarıya dayalı olarak bu kurullar belli yetkiler çerçevesinde hareket edeceklerdir¹⁵⁵.

Ancak tanınan bu yetkilerin prensipte veya kağıt üzerinde kalmaması; teklif boyutunda kalmaması yahut da ortaya atılan salt bir görüş olarak kalmaması gerekmektedir¹⁵⁶.

Yürürlükteki kanunlar önemli işleri başkentteki merkezi otoriteye ya da bölgelerdeki temsilcilerine, illerdeki ve illere bağlı şehirlerdeki temsilcilerine bırakmaktadır¹⁵⁷. Bununla birlikte merkezi otorite, yerel meclislerin merkezi otorite adıyla yapabileceği bazı işleri de yerel otoriteye bırakmaktadır¹⁵⁸.

Bütün bu tanınan yetkiler ve bu yetkilerin uzandığı noktalar kanun koyucu tarafından belirlenmektedir. Kanun koyucu olarak Irak Ulusal Meclis, yetkilerin neler olup olmadığını belirleme hakkını sadece kendinde görmektedir. Aynı zamanda kanun koyucu,

¹⁵⁵ TALİP, Muhammed Cabbar, Tefvîzu'l-ihstisâsâtî'd-dustûriyyeti fi dustûri'l-İrâk, 2005, *Mecelletu Risâleti'l-Hukuk*, El-Divâniyye, 2015, S 1, s. 289.

¹⁵⁶ EL-HULÛ, Mâcid Râğib, *El-İdâretu'l-mahalliyyetu beyne'l-lâ merkeziyyeti ve ademi't-terkîz*, Bahsun mukaddemun ila Câmîati'l-İskenderiyye, Külliyyetü'l-Hukuk, İskenderiye, 1974, s. 14.

¹⁵⁷ FERİDE, Mizyânî, *El-Mecâlisu's-ş-a'biyyetu'l-mahalliyyetu fî zillî nizâmi't-taaddudiyyeti's-siyâsiyyeti*, Doktora tezi, Camiatu Mentûra, Külliyyetü'l-hukûk, Konstantiniyye, 2005, s. 8.

¹⁵⁸ HÂTİM, Faris Abdulrahim, *El-Lâmerkeziyyetu'l-idâriyyetu fi'l-İrâki fî zillî kânûni'l-muhâfazâtî ğayru'l-muntazamati fi iklîm*, sayı: 21, yıl: 2008; *Mecelletu'l-Kûfe*, Kûfe, 2013, S. 2, s. 128.

bölgesel nüfusu veya halkı ilgilendiren bölgesel kurumları oluşturmada da tek yetkili olarak kendini görmek ve bu kurumları bizzat kendisi yönetmekte, gerçekleştirilecek hizmetlerin ne olduğuna kendisi karar vermektedir. Merkezi otorite, bazı durumlarda ve bazı gerekçelerle yerel hizmet kurumlarına ve ulusal bazdaki hizmet kurumlarına merkezi hükümet adına gerekli yönetim ve denetimi sağlamaları amacıyla merkezi hükümeti temsilen bir takım yetkililer atamaktadır¹⁵⁹.

"Hizmet kurumu" tanım olarak kanunda belli bir çerçeve içine alınmış ve tanımlanmış olsa da bu mesele göreceli bir mesele olup, hele hele bu kurumlar ulusal bazda hizmet verecek kurumlar ise bunların görev tanımı devletten devlete değişmektedir. Mesela Irak'ta ulusal hizmet kurumu olarak isimlendirilen herhangi bir kurum başka bir devlette mahalli bir kurum olarak değerlendirilebilmektedir. Bunun yanında zamanın ilerlemesiyle devlet içerisindeki şartlar değişebilmektedir. Böylece daha önce ulusal hizmet kurumları sayılan bir takım kurumlar daha sonraları mahalli hizmet kurumlarına dönüşebilir. Buna göre kanun koyucu mahalli düzende etkili olan etkenlere ve gelişen şartlara göre bu kurumları yeniden biçimlendirebilir. Bu biçimlendirme siyasi, ekonomik ve sosyal yönden de bir takım dokular içerebilir. Sonuçta yerel bazda ya da ulusal bazdaki bu hizmet kurumlarının hizmetlerinden devletin vatandaşları faydalandığı gibi bu kurumlar kamu maslahatını sağlayan, vatanın yönetilmesini, savunmasını, güvenliğini ve adaletini temin eden kurumlardır. Ancak Irak özelinde mahalli ve ulusal bazda hizmet yürüten resmi hizmet kurumlarının yönetimini sonuçta Irak merkezi hükümeti yapmaktadır. Geriye kalan hizmetleri de bölgede oturan insanlar yapmaktadır. Yani yerel yönetim heyetlerine sadece yerel yönetimi idare etme ve bu çerçeveye ilgili olan işleri yürütme vazifesi verilmiş olmaktadır¹⁶⁰. Kuzey Irak Bölgesi'ne verilen yetkilere, 2005 Irak Anayasası konusuna gelindiğinde değinilecektir.

B. Özerklik

Özerklik, idari kurulların kanunla elde ettiği ikinci temel haktır. Bu özerkliği idari kurullar temsil etmektedir. Bu kurullara (yönetim organlarına) verilen bu hak, merkezi otoritenin verdiği bir hak olmayıp, bilakis bu hak idari kurumlara anayasa tarafından ve ilgili kanunlar tarafından verilmiş bir haktır. Bundan dolayı da merkezi otoritenin verilen

¹⁵⁹ SEFER, Sâmîr Hamîd, El-Nazariyyetu'l-âmmetu li'l-ittihâdi'l-federâlî, *Mecelletu Câmiati Bâbil*, Bâbil, 2016. s. 1048.

¹⁶⁰ HÂTİM, Faris Abdulrahim, El-Lâmerkeziyyetu'l-idâriyyetu fi'l-Irâki fi zılli kânûni'l-muhâfazâti ğayru'l-muntazamati fi iklîm, s. 128.

bu hakka saygı göstermesi, bu hakkı ortadan kaldırmaya çalışmaması ve kanunun verdiği bu hakla çelişmemesi gerekmektedir¹⁶¹.

Yine aynı şekilde idari bölgelerdeki idare meclisleri kendilerine verilen yetkilerle aldıkları kararları merkezi otoritenin etkisinden bağımsız olarak uygulamaları gerekmektedir. Yerel idari kurulların, kararlarını alırlarken dikkat etmeleri gereken hususlardan biri de bu kurulların fonksiyonlarını yitirecek şekilde merkezi otoritenin müdahalesinden uzak durmaları gerektiğidir. Aynı şekilde merkezi otorite de aldığı kararlarda, yerel idarelerin fonksiyonlarını devam ettirebileceği ve sağlamlaştıracak şekilde kararlar almaya özen göstermelidir. Çünkü yerel idare birimlerinin aldıkları kararları merkezi otoriteden bağımsız olarak almaları, bu kurulların ve bu kurullara bağlı alt kurulların özerkliklerinin göstergesi olacaktır. Bu özerklik hem halktan aldığı güçle gerçekleşmekte hem de kanuni araçlarla gerçekleşmektedir. Özerkliğin kanuni araçlarla gerçekleşmesi, idare birimlerine ya da meclislerine tüzel kişiliğin verilmiş olmasıdır. Bu tüzel kişilikle birlikte meclis azaları halk tarafından seçilecek ve bu azalardan oluşan meclisler kendilerine gerekli olan bütçeyi oluşturabileceklerdir. Çünkü bu türlü garantör dinamikler olmaksızın elde edilen özerklik, teorik bir özerklikten öteye geçmediği gibi buna göre icraat yapılmasının da bir anlamı yoktur¹⁶².

İdari kurulların kendi iç işleyişindeki özerkliğini sağlayacak araçları sayacak olursak aşağıdaki hususları dile getirebiliriz:

1. İdari Meclislere Tüzel Kişilik Haklarının Verilmesi

İdari meclislere tüzel kişilik hakkının verilmesi devletin tüzel kişiliğinin yanında, bağımsız yerel tüzel kişiliklerin de oluşmasını sağlamıştır¹⁶³. Zaten bu gerçekleşmezse oluşturulan bu yerel meclisler sırf merkezi hükümetin bir şubesi olarak kalacaktır. Dolayısıyla yerel meclislerin kanunen tüzel kişiliklerinin oluşturulması olmazsa olmaz bir şarttır. Bu hususta varsayımlarla hareket edilemez¹⁶⁴.

¹⁶¹ EL-DÂVÛDÎ, Kamuran Abdulrahman, El-Lâmerkeziyyetu'l-idâriyyetu li'l-muhâfazâti fi'd-dustûri'l-İrâki, *Tâhî* *Gazetesi*, Bağdat, Paylaşma Tarihi 2015, S. 7297, <http://www.altaakhipress.com/printart.php?art=60055>, İnceleme Tarihi 20.3.2017.

¹⁶² EL-ŞAHRÂVÎ, Ali Hâdi Hamîdî ve diğer, Teşkilu'l-mecâlisi'l-mahalliyyeti fi'l-kanuni'l-İrâki, *Mecelletu'l-muhakkiku'l-mahalli li'l-ulûmi'l-kanuniyyeti ve siyasiyye*, Babil, 2015, S. 2, s. 59.

¹⁶³ ĞADBÂN, Fuat, *El-Tenmiyyetu'l-mahalliyyetu*, Amman, Dâru Safâ, 2014, 1. b, s. 65.

¹⁶⁴ NUHAYLÎ, Said, *El-Kanûnu'l-idârî*, Suriye, Câmiatu'l-Baas yayınları, 2013, 1. B, s. 105.

2. Seçim Yoluyla İdari Meclislerin (Yönetim Kademe ve Kurullarının) Oluşturulması

Meclislerin seçim yoluyla oluşturulması, demokratik ilkelerin uygulama planında anıtlştırılması sayılabilir. Çünkü böyle bir işlem, yönetim işlerine halkın da ortak olması ilkesinde genişlik sağlamaktadır¹⁶⁵.

Burada belirtmemiz gereken önemli bir husus da şudur ki meclislerin görevi bir takım idari hedefleri gerçekleştirme noktasında kısır kalmamalıdır. Bunun yanında meclisler, yerel düzeydeki halk katmanlarının seçtikleri kişiler aracılığıyla siyasi hedeflerini gerçekleştirme noktasında da işlev görmelidir¹⁶⁶. Çünkü bütün halklar kendi bağımsızlıklarını kendi ellerinde bulundurmak isterler. Bölge halkını oluşturan Kürt halkı da kendi siyasi hedeflerini gerçekleştirecek siyasileri bizzat kendisi belirlemek istemektedir.

Seçim, demokratik ilke ve unsurların vazgeçilmez temel bir ögesidir. İdare hukukunda ön plana çıkan hukukçuların çoğunluğu, doğrudan bir seçim yöntemiyle bölgesel yerel yönetim meclislerinin oluşturulması gerektiği kanaatindedirler. Bu yöntem, söz konusu meclislerin garantörü olduğu gibi bölgesel yerel yönetim düzeninin de tesisi için bir garanti unsurudur¹⁶⁷.

3. Mali Gelirler

Mali gelirlerin arttırılması, yerel meclisin kendi bağımsız gelir kaynaklarını oluşturarak merkezi otoriteden ulaştırılan gelirlere ihtiyaç duymadan bağımsız davranmasıyla mümkündür¹⁶⁸.

Son olarak dile getirilen bu husus, kurumsal bağımsızlığın temel öğelerindendir. Bu husus, aynı zamanda şehirlerde ortaya çıkan yerel meclislerin ortaya çıkışıyla da anlam kazanmaktadır. Çünkü yerel projeler çerçevesinde mahalli idareler, halkın ihtiyaç duyduğu hizmet alanlarında sürekli bir harcama yapmak zorundadırlar¹⁶⁹.

Yapılan bu idari düzenleme, elde edilebilecek mali gelirler için genel anlamıyla açık bir sistem örneği sergilemektedir. Bunun ardından elde edilen gelirlerin de uygun sarf

¹⁶⁵ EBU-HÜSEYİN, Kaderî, *El-Tecrübetu'l-Mısıriyyetu fi'l-İdâreti'l-mahalliyyeti ve't-tenmiyyeti's-şâmiletî*, Mısır, El-Ehram Matbaaları, 2015, 1. b, s. 38.

¹⁶⁶ BETTÎH, Ramazan Muhammed, El-ACÂRİME, Nevfân Mansur, *Mebâdiu'l-kanûni'l-idâriyyi fi'l-Memleketi'l-Ürdüniyyeti'l-Hâşimiyyeti*, Ürdün, El-Emnu'l-Âmm matbaası, 2011, 1. b, s. 156.

¹⁶⁷ ABDULBASÎT, Muhammed Fuat, *El-Kânûnu'l-idârî*, İskenderiye, Dâru'l-Câmiâ, 1993, s. 90.

¹⁶⁸ EL-HALÂYİLE, Muhammed, *El-idâretu'l-mahalliyyetu*, El-Munazzamatu'l-Arabiyyeti li'-t-Tenmiyyeti'l-idâriyyeti'ye sunulan araştırma raporu, Mısır, 2004, s. 204.

¹⁶⁹ EL-HALÂYİLE, Muhammed Ali, *El-Kânûnu'l-idârî*, Ürdün, Dâru İsra, 2010, 1. C, 1. b, s. 180.

alanlarında hizmete dönüşmesi ve bu hizmetler için kaynaklık etmesi bakımından bir örneklik teşkil etmektedir¹⁷⁰.

C. İdari Denetim

Yerel meclisler üzerindeki merkezi otoritenin denetimi, teorik esaslar arasında üçüncü sırada sayılabilecek bir husustur. Çünkü yerel otoriteler için dile getirilen özerklik kavramı, herhangi bir durumda bu özerkliğin mutlak bir bağımsızlık olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim bu özerklik göreceli bir özerklik olarak merkezi hükümet ile yerel hükümetin uygulamaları arasında yardımlaşma ve dayanışma temeline dayanmaktadır. Çünkü söylediğimiz bu son husus yani mahalli idare kurumları, kamu yönetimindeki idari mekanizmanın sadece bir parçası olarak icraatlarını merkezi otoritenin kontrol ve denetimi altında gerçekleştirir¹⁷¹.

Yerel meclisler etkinliklerini kural olarak merkezi otoritenin kontrol ve denetimi altında uygulamaya koyarlar. Teknik olarak denetim mekanizmasının güzel işletilmesi, yerinden yönetim uygulamalarının da uygulama sahasında güzel gerçekleşmesini sağlayacaktır. Bir takım menfi yönleri bulunmakla birlikte bu husus, merkezi otorite ile yerel otorite arasında temel ve işlevsel bir şarttır. Örneğin denetlemenin güzel ve başarılı olması; denetleme sırasında verilen bilgilerin doğruluğu, verilen bilgilerin zamanında verilmesi, önerilerde tutarlılık, bilginin anlaşılır olması, odaklanma ve denetleme alanlarıyla ilgili işlerde çabuk karar almakla mümkündür. Bütün bunlarla birlikte merkezi otoritenin denetimi dile getirilirken bundan devletin kamu siyaseti ile ilgili hedeflerini, yerel yönetim amacıyla gerçekleştirmesi kastediliyorsa bu durumda bu meclislere, bu siyasete uygun bir saygınlık hakkının sağlanması ve bu çerçevede gerekli ayrıcalıkların tanınması gerekmektedir. Ayrıca yerinden yönetim otoritesi ile merkezi yönetim otoritesi arasında paylaşılan işlerin de keskin bir çizgiyle belirlenmesi gerekmektedir¹⁷².

Konu edindiğimiz denetim mekanizmasının başka hedefleri de vardır. Bunlar arasından en önemlileri olarak sayılabilecek yerinden yönetim erkanının icraatlarının denetlenmesi ve herhangi bir kusur ve ihmal göstermeksizin kanun koyucunun çizdiği sınırlar çerçevesinde verilen görevlerin yerine getirilmesi sayılabilir. Aksi halde yerinden

¹⁷⁰ BEDRAN, Muhammed Muhammed, *El-idâretu'l-mahalliyyetu (Dirâsetun fi'l-mefâhîm ve'l-mebâdii'l-ilmiyyeti)*, Mısır, Dâru'n-Nahtati'l-Arabiyyeti, 1986, s. 44.

¹⁷¹ KOMĞAR, İbrahim, *El-Kânûnu'l-idârî (Et-Tanzîmu'l-idârî), Mecelletû El-ilûm El-kanuniyetû ve El-iktisadiyetû ve El-ictîmâyetû*, Paylaşma Tarihi 2013, <http://www.fsjes-agadir.info/vb/showthread.php?t=8621>, İnceleme Tarihi 22.1.2017.

¹⁷² ŞERİF, Meysem Hanzal, ATİYYE, Ali Hâdî, *El-Tanzîmu'd-dustûrî li ihtisâsâtî muhâfazâtî'l-Irak, Mecelletu Câmiati Zî Kâr, Zî Kâr*, 2007, S. 4, s. 194.

yönetim erkanının uygulamaları bir yönden şaibeye açık bir durum arz ederken bir başka yönden de meşruiyeti sorgulanan bir vaziyet alır¹⁷³.

II. 2003 SONRASINDA DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİNİN GEÇİRDİĞİ İDARİ EVRELER

Bu dönemler, Irak'ın tamamında önemli evrelerin yaşandığı dönemlerdir. Yine bu dönemlerde, özellikle de Kuzey Irak bölgesi için ayrı bir önem taşımaktadır. Bu dönemde şehir yönetimlerinde yeni taksimatlar yapılmış, yine şehirlerin yönetiminde büyük oranda değişiklikler yapılmış; iller, kazalar ve nahiyelerin meclisini bölgesel meclisten ayıracak işlemler gerçekleştirilmiştir. Ancak bahsedilen bu meclisler çoğunlukla bir takım hizipleri, birlikleri, sendikaları, insani dernekleri, kadın derneklerini, aşiretleri temsil eden dernekler ve kazalarla nahiye meclislerinin üyelerini temsil eden dernekler olmaktan öteye geçememektedir. Ancak bir fark var ki kazaların ve nahiyelerin meclislerindeki üyeler bölge halkının seçimiyle ortaya çıkan üyeler olarak seçim kanunu gereğince içinde belli bir oranda kadın üyelerin de bulunması gereken topluluklardır. Bunun yanında bazı bölgelerdeki partilerin çatısı altında kadınların yapılanması belli bir şekilde koordine edilmiştir.

2003 yılını takip eden dönemde Irak şehirleri, siyasi ve idari alanda belli bir anayasal zemine ve kanuni düzenlemeye dayalı olmayan yerinden yönetim anlayışının doğuşuna şahit olmuştur. Bununla da kalmamış, bu yeni anlayışın uygulamaya konulmasına da şahit olmuştur¹⁷⁴. İşte biz de bu noktada kanuni ve idari açıdan getirilen aşamaları aşağıdaki başlıklar altında inceleneyecektir.

A. 2004 tarihli geçiş dönemi Irak Devlet Yönetimi Kanunu

Bu kanunun 55. maddesinin a fıkrasında, şehirlerde meclis oluşturulmasına tolerans tanınmıştır: "Her bir il, il meclisi oluşturma hakkına sahip olduğu gibi bu meclise başkanlık eden kişiye de muhafız (vali) unvanı verme hakkına sahiptir". Aynı şekilde iller, belediye meclisi ve başka yerel meclisler oluşturma hakkına da sahiptir. Bölgesel hükümetteki herhangi bir üye, vali, il meclisindeki veya belediye ve yerel meclisteki bir üye, federal hükümet marifetiyle görevden alınamaz yahut da Irak hükümetini temsil eden ve federal hükümet adına davranan herhangi bir görevli tarafından görevden alınamazlar.

¹⁷³ EL-CÂBİRÎ, Râid, El-Rekâbetu'l-idâriyyetu, *Mecelletu'n-Nebe'*, Lübnan, Paylaşma Tarihi 2006, S. 84, <http://annabaa.org/nbahome/nba84/019.htm>, İnceleme Tarihi 22.2.2017.

¹⁷⁴ AHMET, Abdulcebbar, El-Federâliyyetu ve'l-lâmerkeziyyetu fi'l-Irak, El-Ürdün ve'l-Irak, *Müessesetu Ferîd Reş İbret*, 2013, s. 2.

Söz konusu edilen görevlilerin görevden alınması, kanunlara uygun bir şekilde, işlenilen suç dolayısıyla ancak mahkeme tarafından gerçekleştirilebilir. Aynı şekilde bölgesel yönetim, herhangi bir ilin valisini veya il meclisindeki bir üyeyi veya belediye meclisindeki bir üyeyi yahut da bölgeye bağlı şehirlerde bulunan bir üyeyi görevden azletme hakkına sahip değildir. Bölgelerden herhangi bir ildeki bir vali veya il meclisindeki bir üye veya belediye ve yerel meclislerdeki bir üye, Irak devletini temsil eden federal hükümete doğrudan tabi değildir. Ancak şu da vardır ki bu görevlilerin federal hükümete tabiiyeti kanunlar çerçevesiyle sınırlıdır¹⁷⁵.

İl valileri ve il meclisi üyeleri bu kanuna göre kendi makamlarında ve kendi konumlarında dokunulmadan kalmışlardır. Ancak il valilerinden birinin ya da belediye başkanının veya buralardaki meclis üyelerinden birinin görevden alınması ya da görevinden istifa etmesi durumunda il meclisi, ulusal meclis (parlamento) üyelerinden şartları taşıyan birinin meclis başkanlığına veya meclis üyeliğine, meclis üyelerinin çoğunluğunun kararına dayalı olarak getirilmesini talep edebilir¹⁷⁶.

Kanunda Irak'ın kuzey bölgeleri için gayet açık bir cümle yer almaktadır: "Irak hükümeti, 19 Mart 2003 tarihinde oluşturulan bölgesel hükümetin Kuzey Irak bölgesindeki toprakların idarecisi olduğunu resmi olarak kabul ederken, aynı zamanda bu bölge içerisine Duhok, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Dayala ve Ninova'nın girdiğini de kabul eder"¹⁷⁷.

Aynı zamanda bu kanun, federal hükümetin mahalli idarelere, bölgesel idarelere ve aralarında Kuzey Irak bölgesi hükümetinin de olduğu bölgeye ve il idarelerine, icraatlarını yapma yetkisi vermesi gerektiğini kurala bağlayarak pekiştirmiştir. Bu kanuna göre merkezi hükümet (federal hükümet), belediyelere ve mahalli idarelere de bir takım yetkiler vermek zorundadır¹⁷⁸.

Bu kanun maddesinden de ortaya çıktığı üzere Duhok ve kuzey bölgelerinin tamamı daha önce uygulanan idari sistem üzerinde devam etmiştir.

B. 2005 tarihli Irak Anayasası

2003 yılında Irak'ta hükümet sisteminin çökmesinden sonra kanunlarda bir çok tadilat ve iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Nitekim kanunlardaki ve yönetimdeki

¹⁷⁵ 2004 tarihli geçiş dönemi Irak Devlet İdaresi K. m. 55, f. a.

¹⁷⁶ 2004 tarihli geçiş dönemi Irak Devlet İdaresi K. m. 55, f. b.

¹⁷⁷ 2004 tarihli geçiş dönemi Irak Devlet İdaresi K. m. 53, f. a.

¹⁷⁸ ABDULLAH, Abdulcebbar Ahmed, El-Lâmerkeziyyetu fi'l-Iraki beyne'l-hâcâtî'l-vâkıyyeti ve'l-mesâlihi'l-hizbiyyeti, *Müessesetu Ferîd Reş İbret*, El-Ürdün ve'l-Irak, S. 9, Paylaşma Tarihi 2013, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/10420.pdf>, İnceleme Tarihi 20.3.2017.

boşlukları telafi etmek amacıyla Irak'ta 2005 Anayasası yayınlanmıştır. Bu anayasa, idari sisteme belli bir şekilde açıklık getirirken bu idari sistem içerisindeki yerinden yönetim tarzına dair daha başka açıklamalar da getirmiştir. Çünkü bölgelerdeki ana idare birimleri, yerinden yönetim idareleri olarak belli bir çerçeve içine alınmıştır. Zaten bu kanun, hali hazırdaki illere bölgelerde bulunan ve il statüsü henüz verilmemiş olan yeni illeri de eklemekteydi. Ayrıca bu kanuna göre iller de kazalar, nahiyeler ve köylerden oluşmaktaydı¹⁷⁹.

Bu düzenlemeyle kanun koyucu, idari birimlerin sayısını arttırmıştır. Bunun yanında yerel yönetim birimlerinin sayısını da arttırmıştır. Bu kanunda şu husus göze çarpmaktadır: "Irak Cumhuriyeti'nin federatif sistemi; başkent, bölgeler, yerinden yönetimle yönetilen iller ve mahalli idarelerden oluşmaktadır"¹⁸⁰.

Bu kanunda Kuzey Irak bölgesinin tam bir başkanlık sistemi bölgesi olduğu dile getirilirken şu ifade kullanılmıştır: "Bu anayasa, uygulama planında, Kuzey Irak bölgesinin tanındığını beyan ederken, bu bölgenin kendi yönetim yetkilerini ve federatif yönetim çatısı altında bir bölge olduğunu kabul ettiğini de beyan eder"¹⁸¹.

İlgili kanun uyarınca Kuzey Irak bölgesi kendine has bir anayasa yapabilir, bölgedeki yetki şemasını belirleyebilir, bu yetkiye bağlı olarak yapacağı uygulamaları belirleyebilir ve Irak federal devlet anayasasıyla çelişmemek şartıyla uygulama planında kullanacağı araçları belirleyebilir¹⁸².

Kanunda açıklanan daha başka hususları da zikredecek olursak şunları da ekleyebiliriz:

1. Bölge otoritesinin yasa yapma, yasaları uygulama ve anayasaya uygun olarak yargı sistemini oluşturma hakkı vardır.

2. Federal idare kanunuyla bölgenin kendi hassasiyetlerine göre oluşturduğu kanunlar arasında çelişkili durumlar söz konusu olduğunda bölgesel otorite, federal idare kanunlarında bölgeye uygun tadilatlar yapabilir. Ancak bu tadilat ve uyarlamalar yapılırken yapılan tadilat ve uyarlamalarda federal otoritenin yetkilerini kısıtlayacak müdahalelerde bulunamazlar.

¹⁷⁹ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 122.

¹⁸⁰ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 116.

¹⁸¹ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 117, 1. f.

¹⁸² 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 120.

3. Kuzey Irak bölgesi ve ona bağlı illere, görevlerini yapmalarına yetecek şekilde federal otoritenin gelirlerinden adalet kistası çerçevesinde bütçe payı tahsis edilir. Tahsis edilen bu bütçe bölgenin gelirleri, ihtiyaçları ve bölgede oturan nüfus sayısına göre belirlenir.

4. Bölge ve bölgeye bağlı iller, elçilikler ve diplomatik temsilciliklerde kültürel alanda, sosyal alanda ve küresel ve bölgesel gelişmeler alanındaki gündemi takip edebilmek için kendi namına bürolar açabilirler¹⁸³.

Irak anayasasının bu maddelerine dikkatlerimizi çevirdiğimizde Kuzey Irak bölgesi ve Duhok muhafaza (il), kaza ve nahiyelere bölünmüştür. Bu idari taksimatla birlikte bölgeye gayet genişçe idari ve kanuni yetkiler de tanınmıştır. 121. maddede gelen ayrıntıda, illerin haklarıyla ilgili yeni bir husus fark edilmektedir. Bahsedilen bu ayrıntı, diplomatik temsilciliklerde ve elçiliklerde bölgesel yönetimin ofis açma hakkını elde etmesidir. Bu, Duhok ili yönetimi için de tanınan yeni bir haktır.

Konu üzerine dikkatlice eğilen bir kişi, geçiş döneminin sona ermesine ve Irak Cumhuriyeti 2005 Anayasasının yürürlüğe konulmasına rağmen uygulamada illerin nasıl oluşturulacağı ve isimlerinin ne olacağı noktasında herhangi bir yönlendirmeden uzak durulduğunu fark eder. Çünkü kanunlarda bu alanda bir boşluk oluşturulduğu gibi bu görevleri yerine getirecek kişilerin görevlerini yapabilmeleriyle ilgili yetkiler alanında da boşluklar olduğu fark edilir.

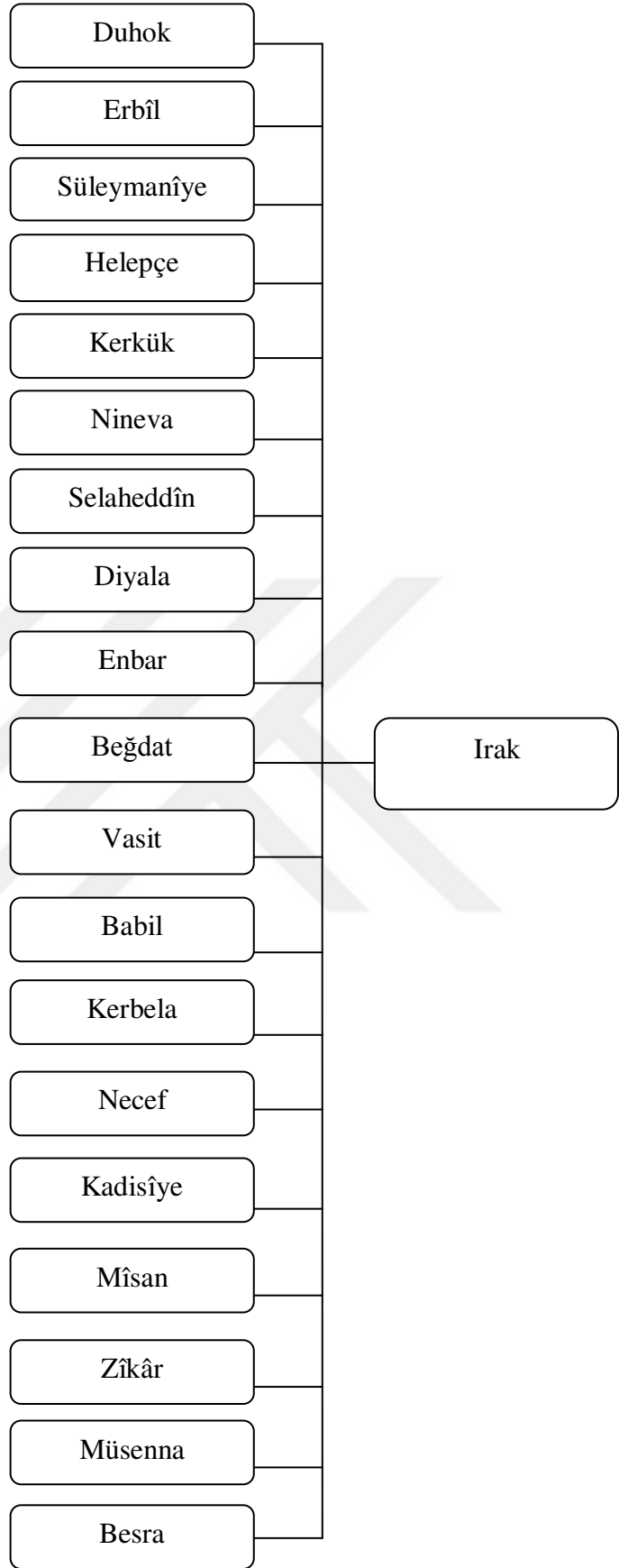
Anayasanın 140. maddesinde geçen illerin, kazaların ve nahiyelerin idari sınırlarının düzenlenmesiyle ilgili hususlardan ortaya çıkan bir ayrıntı olarak söylenirse, iller arasında ihtilaf konusu olan topraklar ve düzeltilmesi gereken sınırlarla ilgili işleri, başkanlık meclisinin ve hükümetin üstleneceği anlaşılmaktadır. Bu hüküm, daha önceki dönemlerde sınırları siyasi sebeplerle değiştirilen Irak'ın kuzeyindeki bütün şehirler için geçerlidir. Buna paralel olarak Duhok şehrinin idaresi ve coğrafyası da diğer birçok şehirde olduğu gibi değişikliğe uğramıştır. Çünkü bu anayasal uygulamadan sonra Duhok şehrine tabi olan bir takım yerleşim yerleri başka şehirlere kaydırılmıştır. Aynı zamanda başka yerlerden Duhok şehrine sığınan sığınmacıların tekrar kendi topraklarına dönebilmeleri de dönmek istedikleri topraklarındaki şehir yönetiminin iznine tabidir. Ancak bu hüküm şu ana kadar bir türlü uygulanamamıştır.

¹⁸³ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 121.

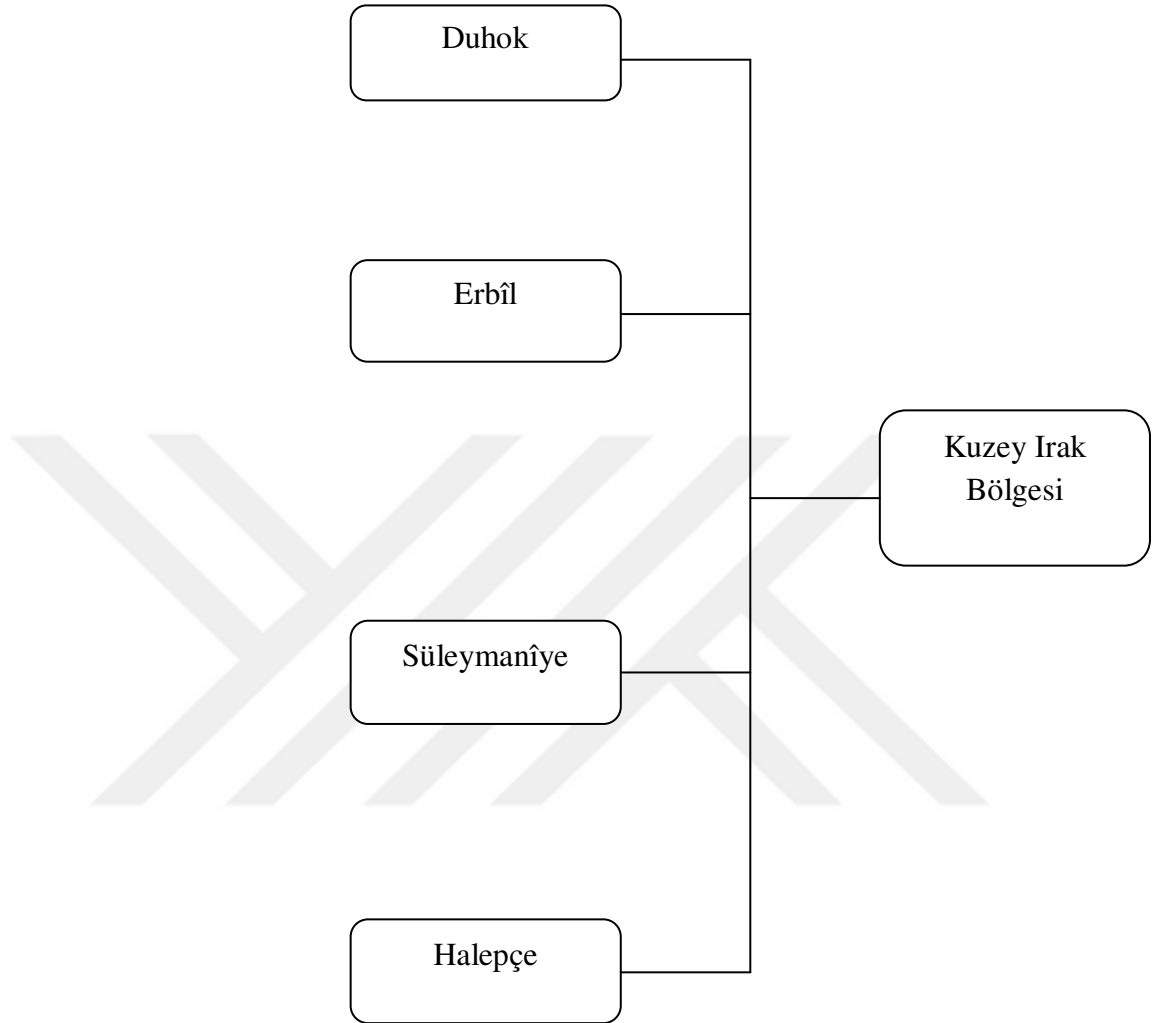
Burada fark ettiğimiz hususlardan biri de şudur ki kanun koyucu, idari sınırları değiştirirken ya da bu sınırlarla ilgili düzenlemeleri yaparken yeni bir yöntem ortaya koymuştur. Buna göre, sınırlarda yapılacak düzenlemeler, ihtilafın söz konusu olduğu bölgeler arasında gerçekleşen bir referandumla mümkün olacaktır. Yani kendilerinden güç alınarak otorite tesis edilen vatandaşların iradeleri ile bir başka ile veya bölgeye dönmeleri ve bu gibi uygulamaları yapmaları, ancak modern Irak devletini temsil hakkına sahip olan merkezi hükümetin bu anlamda alacağı bir referandum kararıyla olabilecektir.

III. 2009 TARİH VE 3 SAYILI KUZEY IRAK BÖLGESİ İLLER KANUNUNA GÖRE DUHOK ŞEHİR YÖNETİMİ

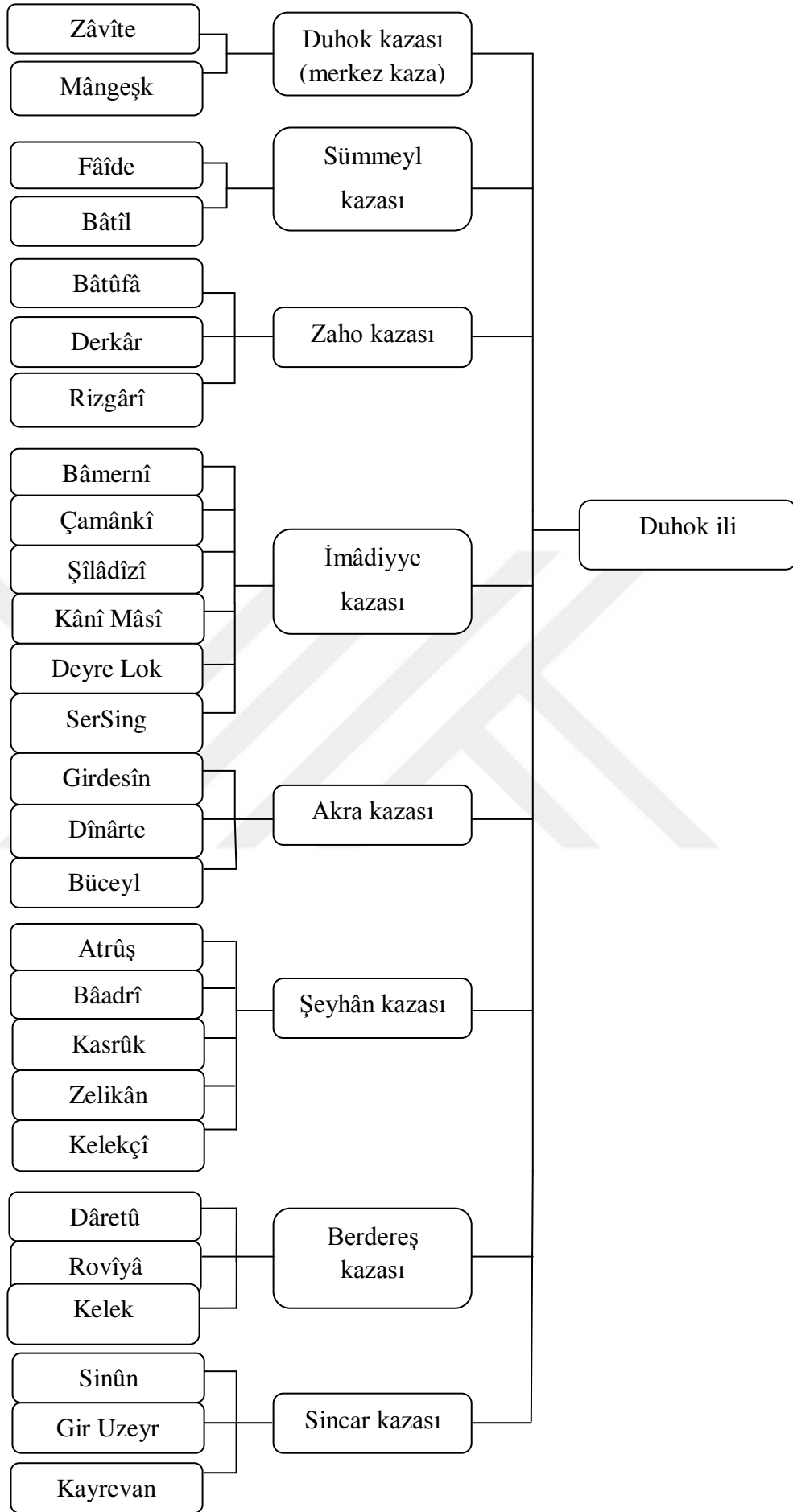
Bu kanun, il meclisleri ve mahalli meclislerin yetkilerini ve özelliklerini düzenlemek amacıyla Kuzey Irak bölgesinde uygulanmak üzere bir takım kurallar getirmiştir. Yine bu kanun, bu bölgenin ilerlemesi ve bölgede yerinden yönetim prensibinin uygulanmaya konulması için de bir takım kurallar getirmiştir. Bu kurallar, genellikle yetki dağıtımıyla ilgili olup (ki bu yetkilerin ayrıntılarına il, kaza ve nahiye meclislerine tanınan yetkileri anlatan başlıklar altında değinildi), uygulamada kolaylaştırıcı hedefler gözetirken, bunun yanında hizmetlerin vatandaşlara ulaştırılması, hakların korunması ve Irak'ın kuzeyindeki toplumun yararının gözetilmesi için de iyileştirici kurallar ortaya koymuştur. Bu kanun, Duhok ilindeki idari ve kanuni düzenlemelere temellik teşkil eden bir kanundur. Bu kanunda, Kuzey Irak bölgesine bağlı illerin taksimatıyla ilgili hususlar dile getirilirken yine buna bağlı olarak Duhok şehri de ele alınmış olup, Kuzey Irak bölgesi illere, kazalara ve nahiyelere bölünmüştür. Kanundan da anlaşılacağı üzere Duhok ili, il merkezi olan Duhok'un yanında kendisine bağlı bir takım kaza ve nahiyelere de ayrılmıştır. Bu hususu açıklamazdan önce beş şema halinde ayrıntıları gözler önüne sermeye çalışılacaktır. Bu şemalardan birincisinde Irak'taki idari taksimat içerisinde yer alan illeri ele alınırken, ikincisinde Kuzey Irak Bölgesi'nde bulunan iller ele alınacaktır. Üçüncü şemada Duhok iline bağlı kazalar ve nahiyeler yer alacak. Dördüncü şemada Duhok Valiliği genel ofisini ve beşinci şemada da Duhok Valiliği özel ofisini gösterilecek. Daha sonra da bir çok temel noktadan hareketle konu işlenecek ve ele alınmaya çalışılacaktır.

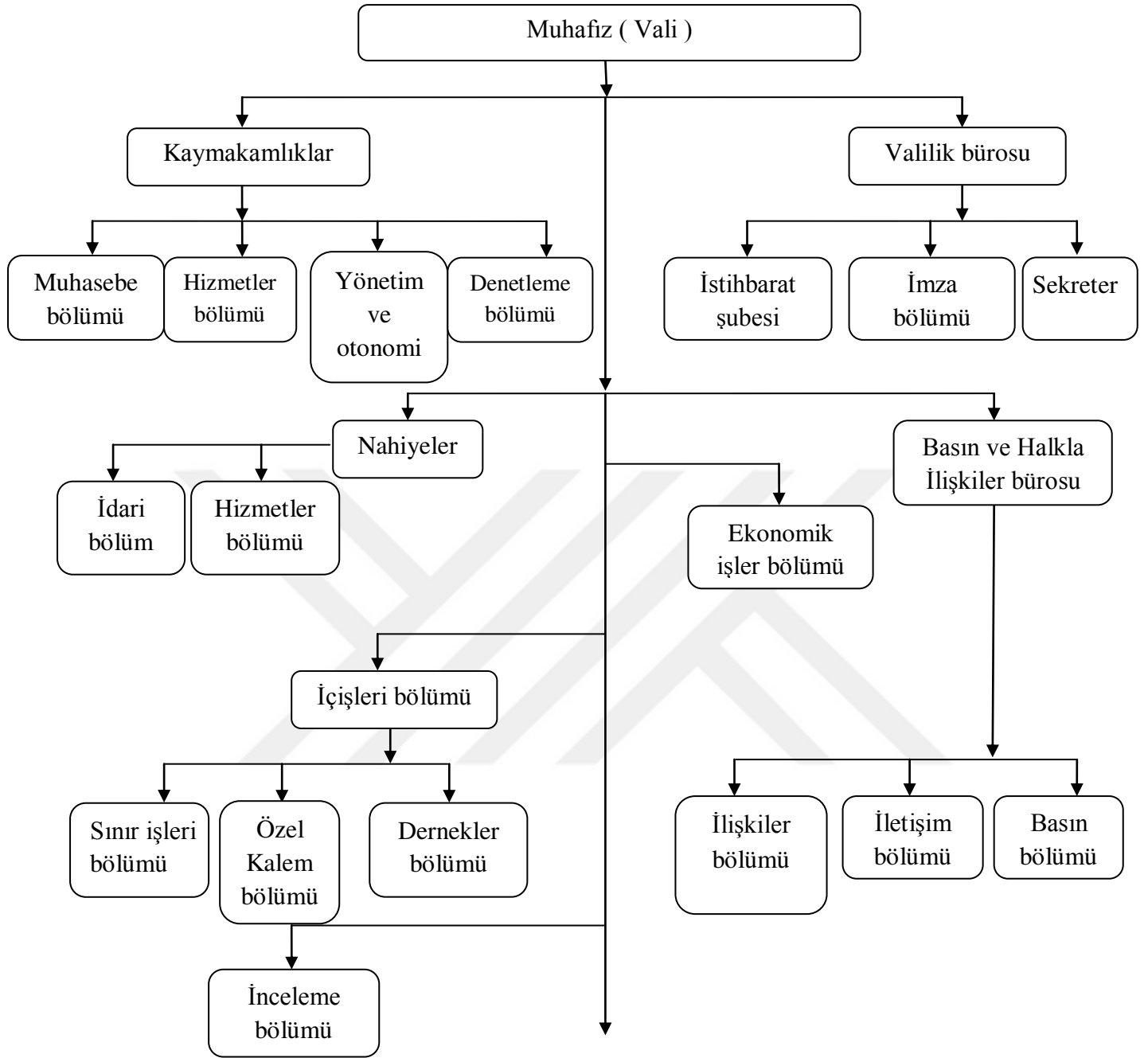
ŞEKİL 2.1: IRAK İLLERİ (EL-EBADÎ, Kîfaye, Kem Mûhaffezetûn fil El-Irak, *Şebeket Mevzû Dût Kom, Irak, Paylaşma Tarihi* 2016, <http://mawdoo3.com/%D9%83%D9%85%D9%85%D8%AD%D8%A7%D9%81%D8%B8%D8%A9%D9%81%D9%8A%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82>, İnceleme Tarihi 24.5.2017).

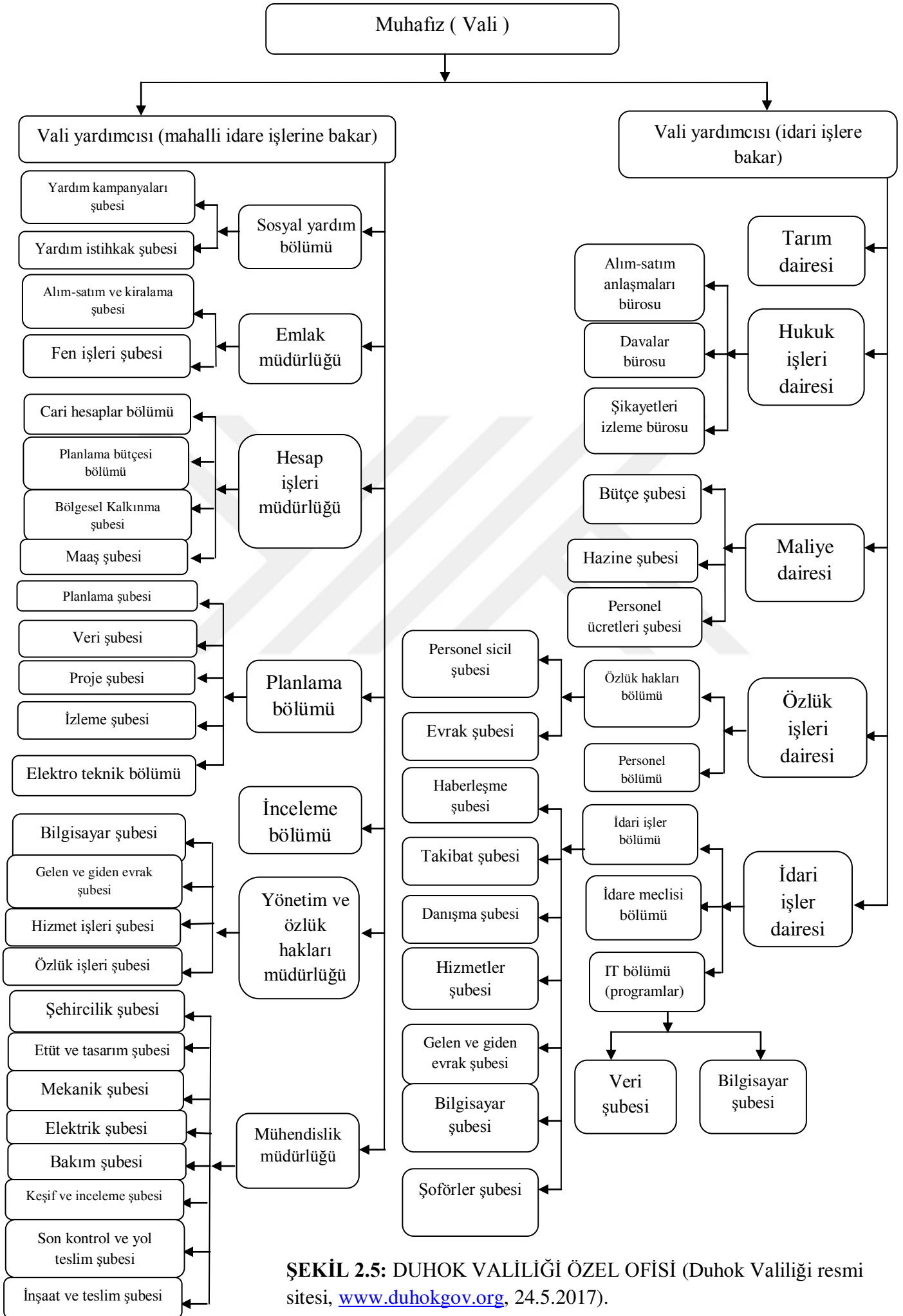
ŞEKİL 2.2: KUZHEY IRAK BÖLGESİNE BAĞLI İLLER (EL-EBADÎ, Kîfaye, Kem Mûhaffezetûn fil El-Irak, *Şebeket Mevzû Dût Kom*, Irak, Paylaşma Tarihi 2016, <http://mawdoo3.com/%D9%83%D9%85%D9%85%D8%AD%D8%A7%D9%81%D8%B8%D8%A9%D9%81%D9%8A%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82>, İnceleme Tarihi 24.5.2017).

ŞEKİL 2.3: DUHOK İLİNE BAĞLI KAZALAR VE NAHİYELER (Duhok Valiliği resmi sitesi, www.duhokgov.org, 24.5.2017).

ŞEKİL 2.4: DUHOK VALİLİĞİ GENEL OFİSİ (Duhok Valiliği resmi sitesi, www.duhokgov.org, 24.5.2017).

ŞEKİL 2.5: DUHOK VALİLİĞİ ÖZEL OFİSİ (Duhok Valiliği resmi sitesi, www.duhokgov.org, 24.5.2017).

A. Duhok Valiliği ve Duhok İl Yönetimi

Çalışmanın bu aşamasında Duhok şehrindeki valilik dairesini ele alınacaktır. Yani şehir merkezindeki kanuni ve idari birimleri incelenecektir. Yine şehir sınırları içerisindeki en yüksek yetkili organ kabul edilen il meclisi ele alınacaktır. Çalışmada bu hususu dile getiren bir açıklamada da bulunacaktır.

1. Duhok Valisi ve Yetkileri

a. Duhok Valisi

Vali, ildeki uygulama ve yürütmeden sorumlu en büyük yetkilidir. Bu bakımdan il meclisine karşı sorumludur. Çünkü vali, özel bir anlamda ve aynı zamanda kendisini ilgilendiren hukuki statü ve sunduğu hizmetleri itibarıyla bakanın vekilidir. İl valisi, idari olarak içişleri bakanlığına bağlıdır. Valilik makamına aday olan kişilerde her şeyden önce fakülte mezuniyeti aranırken mümkün mertebe il meclis üyeliği de aranır.

İl valiliğine getirilecek kişi il meclisi tarafından seçildikten itibaren on beş gün içerisinde bölgesel yönetim başkanının çıkardığı ve yayınladığı resmi kararlar görevine tayin edilir. Her bir il valisine yardım eden iki vali yardımcısı bulundurulurken bu vali yardımcılarının da fakülte mezunu olmaları ve uzmanlık derecelerinin olması gözetilir. Vali yardımcılarını resmîyetle genel müdür statüsünde olup bakanlar kurulu tarafından atanırlar¹⁸⁴.

b. Duhok İl Valisinin Yetkileri ve Görevleri

(1) Daire başkanlarıyla yardımlaşarak, il bazında uygun projeler hazırlamak ve bunları il meclisine sunmak.

(2) İlgili bakanlıklarla irtibatlı olarak bölgesel hükümetin kamu siyasetini il düzeyinde yürütmek.

(3) İl meclisinin yürürlükteki kanunlara uygun olarak aldığı kararları uygulamaya koymak.

(4) Davet edildiği yerlerde, konferanslarda ve kurullarda ili temsil etmek.

(5) İldeki mahkemeler, askeri birimleri, bölge muhafızları (Peşmerge), üniversiteler, fakülteler, yüksek eğitim enstitüleri ve bilimsel araştırma hariç, kamu hizmetlerini denetlemek ve kontrol etmek.

(6) Mahalli idare sınırları içinde bulunan daire görevlilerinin tayin emrini çıkarmak, yedinci dereceden ve daha aşağı dereceden memurları kanunda belirtildiği

¹⁸⁴ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 18.

şekilde il düzeyindeki görevlerine atamak. Bu memurların bir takım görevlere önerilmesi personel dairesinin adımlarına uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Kanunda belirtildiği üzere, memurların içinde bulundukları memuriyet basamağını il düzeyinde tespit etmek.

(7) İl düzeyinde görev yapan mahalli idare memurları hakkında kanuni ve idari açıdan kararlar almak.

(8) İl düzeyinde nizamın ve düzenin asayişini sağlamak görevi validedir. Bu görevi itibariyle vali, polis teşkilatına ve diğer emniyet birimlerine suçlarla ilgili cezaları düzenleyen kanuna dayalı olarak tahkikat açma görevi verir. Valinin hakkında tahkikat açtıracağı suçlar il sınırları içinde işlenmiş suçlar olup, vali bu suçlarla ilgili olarak ildeki güvenlik kurulunun başkanı sıfatıyla ve güvenlik birimleri marifetiyle tahkikat açtırır.

(9) İl meclisinin mutlak çoğunluğunun oluruyla yeni polis merkezleri açmak veya hazırdaki bazı polis merkezlerini lağvetmek.

(10) Güvenliği, düzeni, vatandaşların haklarının korunmasını, vatandaşların canları ve mallarının korunması valinin görevidir. Bu vazifelerin yerine getirilmesi için gerekli güvenlik birimleri yoksa veya oluşturulmamışsa vali durumu içişleri bakanına bildirerek bu görevlerin yerine getirilmesi için gerekli olan güvenlik gücünü talep eder.

(11) (a) Vali aşağıdaki durumlarda il meclisinin aldığı kararları tekrar il meclisine iade edebilir "Yürürlükteki kanunlar ve anayasaya aykırı bir nokta varsa. Alınan karar meclisi ilgilendirmeyen bir karar ise. İl meclisinin aldığı karar bölgesel hükümetin genel uygulamalarına ve dengesine ters ise".

(b) Vali, il meclisinin aldığı kararların tekrar meclise iade işlemini, kararın tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içerisinde iadesinin sebeplerini bildirerek ve gerekli değerlendirmeleri not düşerek iade etmek zorundadır.

(c) Eğer meclis, valinin muhalefetine rağmen aldığı kararlardaki pürüzleri gidermez ise bu durumda vali kararda düzeltme yapılması için meclisin aldığı kararla ilgili dosyayı idare mahkemesine havale eder.

(12) Vali, uhdesinde bulunan bazı yetkileri yardımcılara, kaymakamlara ve idari yapılanması altında olan nahiye müdürlerine paylaştırabilir¹⁸⁵.

Valinin bağlı olduğu bakanlık, yetkilerinden bazılarını valiye verebilir. Bakanlıklar ve içişleri bakanlığıyla doğrudan irtibatı olmayan kurumlar il düzeyinde yapacakları bir takım uygulamalarla ilgili olarak il valisinin görüşüne başvururlar. Vali de farklı bakanlıkların yürüteceği işlemler ile ilgili olarak emrindeki dairelere ve il sınırları içerisindeki kurumlara gerekli bilgiyi iletir. Böylelikle ilgili daireler ve kurumlar

¹⁸⁵ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 19.

yürütülecek işlemlerle ilgili belli bir vukufiyet sahipleri oldukları kadar yürütülecek işlemi takip etme imkanı da bulurlar¹⁸⁶.

Valinin görevde olmadığı durumlarda veya valinin henüz atanmadığı zamanlarda vali yardımcılarını valiye niyabeten valilik görevini yürütürler. Ancak geçerli sağlık sorunları dolayısıyla vali görevini yapamıyor ise ve bu süre üç ayı aşıyorsa vali emekliye sevk edilir. Bu durumda il meclisi söz konusu ettiğimiz kanun çerçevesinde yeni bir vali seçer. Yeni vali seçilene kadar da vali yardımcılarını valinin yerine valilik işlerini yürütürler¹⁸⁷.

İl valisinin yürütülen projelerle ilgili olarak ilgili bakanlıklara bilgi verme zorunluluğu vardır. İl düzeyinde yürütülen projelerin projeyle ilgili bakanlıklarla irtibatlı bir şekilde yürütülmesi valinin görevidir¹⁸⁸.

2. Duhok İl Meclisi

a. İl Meclisinin Tanıtımı

İl meclisi, il sınırları içindeki denetimle yetkili il yönetim organdır. Gerekli durumlarda kararlar alabilir, düzenlemeler yapabilir ve ildeki mali ve idari işlerin düzenlenmesi için yönetmelikler çıkarabilir. Bu işlemleri yerinden yönetim prensiplerine ve bölgedeki yürürlükte olan kanunlarla birlikte anayasayla çelişmeden, il idare işlerine nezaret etmek suretiyle yapar¹⁸⁹.

Irak'taki kanun koyucu, bu hususu şöyle düzenlemiştir: "İl meclisi, il sınırları içerisinde 'kanun yapmaya ve denetim yapmaya' yetkili en yüksek organdır. Anayasa ile birlikte federal devlet kanunlarına aykırı olmaksızın ve yerinden yönetim ilkelerine bağlı kalarak il yönetimiyle ilgili yapacağı işlerde, il sınırları içerisinde geçerli olmak kaydıyla mahalli kanunları çıkarma hakkı vardır"¹⁹⁰.

Kanundaki bu iki maddede de görüldüğü üzere Irak'taki kanun koyucu, il meclisi için 'yasama meclisi olma hakkını' tanımıştır. Her ne kadar il meclislerine bu hak ve yetkiler verilmiş olsa da Kuzey Irak Kürdistan bölgesindeki kanun koyucu organ olan il meclisine bu hak ve bu hakka dayalı yetki şu ana kadar verilmemiştir. Çünkü Kuzey Irak'taki hükümet, Irak genelindeki illere tanınan bu hakkı kendine bağlı illere

¹⁸⁶ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 21, f. 1-2.

¹⁸⁷ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 20.

¹⁸⁸ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 21, f. 4.

¹⁸⁹ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 5; 31.8.2013 tarihli Duhok İli İçişleri Tüzüğü, m. 2.

¹⁹⁰ 2008 tarih ve 21 sayılı Bölgelerde henüz İl statüsü verilmemiş İller K. m. 2, f. 1.

tanımamakta ve İller Kanununun ilgili hükümlerine aykırı davranmaktadır. Halbuki il meclislerinin yetkilendirilmesiyle ilgili bu husus, Irak anayasası ve henüz il statüsüne kavuşturulmayan illerle ilgili 2008 tarih ve 21 sayılı kanunla çelişmektedir. Çünkü anayasa hali hazırda yasama yetkisini sadece millet meclisine vermektedir¹⁹¹. Buradan da anlaşılmaktadır ki yürürlükteki anayasa ve kanunlar arasında açıkça görülen bir çelişki bulunmaktadır.

Anayasa ile iller kanunu arasındaki bu çelişkiye rağmen il meclisine yasama yetkisi verildiğini ve bu suretle de devletin yönetim bakımından demokratik yerinden yönetim sistemine yakınlığını görüyoruz. Böyle bir yerinden yönetim uygulaması dünyadaki diğer gelişmiş ülkelerde de bulunmaktadır. Ancak bu uygulamalar, devlet sistemi içerisinde uygulamada olan diğer kanunlarla da çelişmemelidir.

Kuzey Irak'taki uygulamada il meclisi, meclis üyelerini belirlemek için yapılan seçim ile belirlenir. Yapılan seçimle il meclisi için yirmi beş üye belirlenir. Bundan sonraki aşamada ise nüfusu beş yüz bin kişi olan yerlerde bu sayının üzerindeki her iki yüz bin kişi için bir yeni üye daha belirlenir. Bu durumda yerleşim yerlerinin içinde yaşayan nüfusun ne kadar olduğu önem taşımaktadır ve yapılan en son nüfus sayımı mecliste yürütülecek olan üye tespit işlemi için dayanak teşkil eder. Aynı zamanda meclis üyelerinin belirlendiği esnada seçilecek üyelerin en az yüzde otuzunun kadın üyelerden oluşması göz önünde bulundurulur¹⁹².

Irak'ın diğer bölgeleriyle ilgili olarak Irak'taki kanun koyucu, il meclisinin nasıl oluşturulacağına dair şöyle bir tanımlama getirmektedir: "İl meclisi, il meclis adaylarını gizli oylamayla seçim yaparak tespit eder. İl meclisi 25 üyeden oluşur. Bu üyelere, beş yüz bin kişinin üzerindeki her iki yüz bin kişi için bir üye seçimi daha yapılır. Nüfusu beş yüz bin den fazla olmakla birlikte, bu fazlalığın iki yüz bin kişiye ulaşma durumu söz konusu olduğunda bu durumun tespiti için yapılan en son resmi seçimler ve resmi nüfus sayımı esas alınır. Seçilen üyeler arasında kadınların da temsil edilebilmesi için üyelerin en az yüzde otuzunun kadınlardan olması ön görülür"¹⁹³.

¹⁹¹ EL-KAYŞİ, Hanân Muhammed ve diğer, *El-Vecîzû fi şerhi'l-kânûni'l-muhâfazâti gayri'l-muntazameti fi iklîm (2008/21 sayılı kanun)*, Bağdat, Mektebetu's-Senhûrî, 2013, s. 67.

¹⁹² 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 4.

¹⁹³ 2008 tarih ve 21 sayılı Bölgelerde henüz İl statüsü verilmemiş İller K. m. 3; 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 49, f. 4; 2005 tarihi Seçim K. m. 11; 2005 tarih ve 9 sayılı kanuni düzenleme, m. 14, f. 1-2 (Bu düzenleme, seçimlerde gerekli şartları taşımaları takdirinde seçimlerde bağımsız aday olmak isteyenler için yapılmıştır).

Ele alınan ve incelenmeye çalışılan bu iki kanun maddesine göre Irak'taki kanun koyucu, doğrudan gizli seçim sistemini esas alırken, Kuzey Irak bölgesindeki kanun koyucu ise doğrudan genel seçim sistemini esas almaktadır. Buradan da anlaşılaçağı üzere Kuzey Irak bölgesindeki kanun koyucu, bu kanun metninin oluşturulmasında daha başarılı bir uygulama ortaya koymuştur. Çünkü genel seçim uygulamalarında açık liste sistemini gerçekleştirmektedir. Bu uygulamada herhangi bir vatandaş, il meclisine seçilecek adayların isimlerini açıkça görebilmekte ve bilmektedir. Ancak gizli aday tespiti sisteminde bunları bilememekte, adaylığa başvuranların tamamının isimlerini baştan değil de sadece aday gösterilen kişilerin isimlerini sonradan görebilmekte ve bilebilmektedir.

Yirmi beş kişiden oluşan il meclisine ek olarak üç üye de dışarıdan seçilir. Bunlar Hristiyan toplumun dini liderlerinden seçilir. Bu çerçevede yapılan seçimde Duhok şehrindeki Kûtâ bölgesinin sistemi esas alınır¹⁹⁴.

b. İl Meclis Başkanlığı

Duhok il meclisi başkanlık heyeti aşağıdaki kişilerden oluşur:

i. İl Meclis Başkanının Tanımı ve Görevleri

Meclis başkanı meclise en yüksek derecede başkanlık edecek kişidir. Aynı zamanda gerekli yerlerde meclisi temsil ederek meclis adına da konuşma hakkına sahiptir¹⁹⁵. Bunun yanında Duhok il meclis başkanı aşağıdaki görev ve yetkilerle donatılmıştır "Anayasanın ve kanunların uygulanması ve meclis içerisinde olması gereken düzenin işletilmesi. Meclis oturumlarını açarak başkanlık etmek, meclisin oturum zamanlarını belirlemek, meclisin ne zaman açılacağını belirlemek, meclisin nerede kurulacağını ve meclis oturumunun ertelenip ertelenmeyeceğini belirlemek. Mecliste dile getirilmesi istenen hususları dile getirmek ve bu hususlarla ilgili alınan kararların sonuçlarını ilan etmek. Ulusal bayramlarda ve başka münasebetlerde meclisi temsil etmek. Aynı zamanda meclis başkanı, bu gibi temsillerde kendi yerine başka meclis üyelerinden birini veya birilerini görevlendirebilir".

ii. Duhok İl Meclisi Başkan Vekili

Duhok il meclis başkan vekilinin görevleri ve yetkileri "Meclis başkanı olmadığında ve yahut görevlerini yerine getiremediğinde meclis başkanına vekalet etmek. Meclisteki daimi kurulların işleyişini takip etmek ve bu kurulların işlevlerini yerine

¹⁹⁴ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 3, f. 1.

¹⁹⁵ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 17.

getirmesi için alınan kararları başkana iletmek. Mecliste oluşturulan kurul ya da komisyona başkanlık etmek. Meclisin ya da meclis başkanının kendisine verdiği diğer yetkilere göre hareket etmek".

iii. Meclis Sekreteri

Duhok ili meclisindeki meclis sekreteri aşağıdaki görev ve yetkilerle donatılmıştır "Meclis üyelerine oturum zamanlarını tebliğ etmek. Meclisin her bir celsesinde işlenecek programı başkanlık heyetinin muvafakatiyle düzenlemek ve meclis oturumundan yirmi dört saat önce meclis üyelerine oturumun tarihini ve saatini haber vermek. Meclisin yaptığı her bir oturumun başlangıcında mecliste hazır bulunan ve bulunmayan meclis üyelerinin sayımını yapmak ve kaydını tutmak. Sekreterin yanında görev yapmak üzere emrine memur tahsis edilmesi ve bu suretle yapılan oturumların kaydını tutturulması"¹⁹⁶.

İl meclisi bünyesinde, il meclisinin kendisinden yararlanılacağı bir takım müşavirler olup, bu müşavirlerden özellikle başkanlık heyeti yararlanır. Müşavirler, başkanlık heyetine karşı meclis ve kurulan daimi komisyona çeşitli konulardaki raporları hazırlamak ve takdim etmekle sorumludurlar. Aynı zamanda müşavirler meclisin çalışmaları, görevleri ve kendilerine verilen başka vazifelerle ilgili olarak çalışma ve araştırma yapmak ve bunları başkanlık heyetine sunmakla görevlidirler¹⁹⁷.

Meclisi idare etmekle görevli bir meclis divanı vardır. Meclis divanının yönetimini hukuk ve siyasal bilgiler fakültelerinden diploma almış görevliler yürürlükteki kanunlara ve meclis başkanı tarafından kendilerine verilen yetkiler çerçevesinde gerçekleştirirler¹⁹⁸. Meclis çatısı altında ve meclis idare divanı bünyesinde meclisin çalışmalarına uygun olarak oluşturulan bir idari heyet de vardır¹⁹⁹.

iv. İl Meclis Başkanı ve Başkan Yardımcısının Seçimi

Meclisin gerçekleştirdiği ilk oturumda mecliste hazır bulunan üyelerin mutlak çoğunluğunun kararıyla meclis başkanını ve meclis başkan yardımcısını seçer. Başkan ve başkan yardımcısı seçildikten itibaren on beş gün içerisinde yeni başkanın başkanlığında meclisin oturumunu yapması için il valisi tarafından çağrı yapılır. Eğer il valisi bu çağrı ve tebligatı yapmazsa meclis, başkan seçiminin sonuçlanmasından itibaren on altıncı günde

¹⁹⁶ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 17-18.

¹⁹⁷ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 67.

¹⁹⁸ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 69.

¹⁹⁹ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 70.

öğleden sonra saat iki de kendiliğinden oturumunu gerçekleştirir. Meclis oturumu, mecliste bulunan en büyük üyenin başkanlığında yapılır.

v. İl Meclis Başkanı ve Başkan Yardımcısının Azledilmesi

(1) Meclisin üçte iki çoğunluğuyla meclis başkanı ve başkan yardımcısı görevden alınabilir. Bu durumda ve sonuç olarak meclis başkanı ve yardımcısı, meclisin üçte ikisinin oluruyla görevden azledilmiş sayılır. Meclis başkanı ve başkan yardımcısının görevden alınma gerekçesi olarak aranan şartlardan birinin, bu kişilerde bulunmaması söylenebilir. Yahut da meclis başkanı veya başkan yardımcısı, aşağıdaki durumlar söz konusu olduğunda meclis tarafından azledilebilir "Meclis başkanı ya da başkan yardımcısının dürüst olmaması ya da bulunduğu makamı taşıyamaması. Kamu malının zarar görmesine sebebiyet vermek. Görevi kasten ve taammüden ihmal etmek".

(2) Meclis başkanı ve meclis başkan yardımcısı, meclisin kendileri hakkında aldığı azil kararıyla ilgili olarak kendilerine kararın tebliğ edilmesinden itibaren 2008 tarih ve 14 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Şura Meclisi Kanunu uyarınca on beş gün içerisinde idare mahkemesine itiraz edebilirler.

c. İl Meclis Komisyonları

İl meclis komisyonları daimi ve geçici komisyonlardan oluşmaktadır. Bu komisyonlarla ilgili ayrıntılar iç tüzükte aşağıda geldiği şekilde düzenlenmiştir:

(1) Daimi Komisyonlar

(a) Daimi komisyonların yapısı ve çalışmaları:

(i) Oluşturulan daimi komisyonlar, oluşturulduğu andan itibaren en geç üç gün içerisinde komisyon sözcüsünü belirlerler.

(ii) Daimi komisyonlar, meclis başkan vekiline her ay çalışma raporlarını sunmak zorundadırlar.

(iii) Daimi meclis çalışma komisyonları resmi dairelerden, toplum ve meslek örgütlerinden çalışmalarını destekleyici bilgiler isteyebilirler. Bu komisyonlar söz konusu taleplerini meclis başkan vekili aracılığıyla bir haftayı geçmeyen bir süre içerisinde yapmak zorundadırlar.

(iv) Eğer meclis daimi komisyonları bir önceki madde de söylediğimiz kanallardan edinebilecekleri bilgileri edinemezlerse bu resmi organlara müracaatlarını meclis başkanı aracılığıyla bildirirler. Böylece edinmek istedikleri bilgileri üstlerindeki en yüksek organ aracılığıyla edinme hakkına sahip olmaktadır.

(v) Geçerli bir özür bulunmaksızın görevini yerine getiremeyen bir komisyon, meclis başkanının durumu meclise intikal ettirmesi ve meclis azalarının üçte ikisinin muvafakatiyle başkan tarafından feshedilerek yeni bir komisyonun kurulmasına geçilir.

(vi) Meclisteki daimi komisyonlarından birinin çalışmalarında meydana gelen bir ihmal, komisyon başkanı veya komisyon başkan yardımcısı yahut komisyon sekreteri ya da komisyon üyelerinden biri sebebiyle gerçekleşmişse, ihmali gerçekleştiren komisyon üyesi başka bir üyeyle değiştirilir. Böyle bir üyenin değişim kararı komisyon üyelerinin üçte ikisinin teklifiyle gerçekleşir.

(vii) Meclis bünyesindeki daimi çalışma komisyonlarından birisi herhangi bir görevi üstlenirse, aldığı görevle ilgili raporunu iki ile dört haftalık bir sürede meclise sunmak zorundadır. Eğer komisyon yaptığı çalışmayla ilgili raporunu meclise sunamazsa, meclis komisyondan gecikmeyle ilgili gerekli açıklamayı ister ve gerektiğinde raporun hazırlanması için ileri bir tarih belirler²⁰⁰.

(viii) Meclisin oluşturulduğu andan yani meclisin ilk oturumundan itibaren ya da meclis iç tüzüğü oluşturulduktan itibaren meclis daimi komisyonları oluşturulmak zorundadır. Bu komisyonlar oluşturulurken mecliste bulunan üyelerin uzmanlık dalları göz önünde bulundurulmalıdır²⁰¹.

(ix) Meclis başkanlık heyeti, daimi komisyonlara aday gösterilen üyelerin isimlerini meclis ortamında yüksek sesle meclis üyelerine arz eder. Bu duyuru, liste halinde ya da tek tek isimler okunarak yapılabilir. Meclis daimi komisyonlarından birinde bulunan bir komisyon üyesi farklı üç komisyonu geçmeyecek şekilde birden fazla komisyonlarda görev alabilir. Siyasi oluşumlar arasında kurulan komisyonları temsilde meclis içerisinde her bir siyasi oluşumun yüzdeliği değerlendirmeye alınır. Buna göre meclis çatısı altındaki partiler arası oluşturulan komisyonları temsil yetkisi her bir partinin mecliste bulundurduğu üye sayısı ile orantılıdır²⁰².

(x) Meclis daimi komisyonlarında bulunan üyelerin sayısı üç kişiden aşağı olamadığı gibi beş kişiden yukarı da olamaz. Bu komisyonların başkanı ve başkan yardımcıları birleşimde bulunan üyelerin basit çoğunluğu tarafından yapılan seçimle belirlenir²⁰³.

(xi) Bu komisyonlar toplantılarını komisyon başkanının talebi üzerine gerçekleştirirler. Aynı zamanda komisyon üyelerinin komisyon toplantılarına çağırılması komisyon başkanı tarafından gerçekleştirilir.

(xii) Daimi komisyonlar, üzerinde çalıştıkları konularla ilgili raporlarını ve tavsiyelerini komisyon toplantısında bulunan basit çoğunluğun kararıyla alırlar. Karar

²⁰⁰ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 40.

²⁰¹ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 41.

²⁰² 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 42.

²⁰³ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 43.

alınırken yapılan oylamada farklı görüşler arasında eşitlik söz konusu ise, başkanın olduğu taraf alınan kararın ne olacağına belirleyici olacaktır.

(xiii) İl meclisi çatısı altındaki her bir komisyonun kanun, karar, talimat ve yönetmeliklerle ilgili proje sunma hakkı vardır. Çünkü bu hak bu komisyonlara kanunlar çerçevesinde verilen bir haktır.

(xiv) Bu komisyonlar aldıkları tavsiye kararlarını başkan vekiline sunarlar. Başkan vekili de kendisine komisyonların ulaştırdıkları tavsiye kararlarını meclise sunulmak üzere meclis başkanına iletir.

(xv) Meclis çatısı altında yer alan komisyonlardan iki veya daha fazlası arasında ortak çalışma yürütülebilir. Komisyonlar bu noktadaki taleplerini komisyon başkan veya başkanlarına ileterek ele alınan konular hakkında çözüm önerilerini dile getirirler. Ortak oluşturulan komisyonların başında başkanın yanında bir de başkan vekili bulunur.

(xvi) Bu komisyonların araştırma yaptıkları konularla ilgili uzmanlardan ihtiyaç duyduklarında bütün alanlarda yardım isteme hakları vardır. Kendilerinden yararlanılan uzmanların ücreti, komisyon başkanının tavsiyesi ve meclis başkanlık heyetinin muvafakatiyle belirlenir²⁰⁴.

(xvii) Bu komisyonların meclis üyelerinden herhangi birinin görüşüne başvurmak üzere görüşünü dile getirmesi için kürsüye davet etme hakkı vardır²⁰⁵.

(xviii) Komisyonların üye sayılarının azalması durumunda eksilen üyenin yerini almak üzere meclis tarafından komisyona yeni bir üye belirlenir²⁰⁶.

(xix) Meclis başkanlık heyeti, bazı konularda çalışma yapılması için komisyonlara havale edebilir ya da bu komisyonlardan tavsiye kararı çıkarılması için bir takım konuları bu komisyonlara tahsis edebilir.

(xx) Komisyonların ortamı bir çalışma ortamı olup, toplantı esnasında toplantıda bulunan ve bulunmayan üyelerin isimleri tespit edilerek düzenlenen toplantı tutanağında kaydedildiği gibi ayrıca tartışılan konu ve bu konu etrafında ortaya atılan görüşler ve alınan tavsiye kararları da kayda geçirilir²⁰⁷.

(xxi) Meclis daimi komisyonlarının her biri yapacakları çalışmalar düzeyinde kendilerine özgü bir çalışma siyaseti belirlerler. Bu çalışmalarını yürütürken gerekli olan teknik alt yapıyı kendilerine tahsis edilen dairelerle birlikte komisyonun kurulduğu tarihten itibaren otuz gün içerisinde oluştururlar²⁰⁸.

²⁰⁴ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 44.

²⁰⁵ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 45.

²⁰⁶ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 47.

²⁰⁷ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 48.

²⁰⁸ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 49.

(b) Daimi Komisyonların Çeşitleri

(i) İnsan Hakları ve İnsan Haklarını İlgilendiren Kanunlarla İlgili Çalışmalar Yapan Komisyon

Bu komisyon aşağıdaki görevleri yerine getirir "Her bir komisyon üyesinin kanunen yapması gereken görev yemininin yapılmasına nezaret etmek. Meclis tarafından alınan herhangi bir kanuni proje, karar ya da talimat üzerinde kanuni bir görüş ortaya koymak. Başka komisyonlar tarafından kendisine gönderilen konularla ilgili tahkikat ve değerlendirme yapmak. Meclis tarafından oluşturulan tahkikat komisyonlarına çalışmalarında iştirak etmek gibi görevleri yapar".

(ii) Mali ve Ekonomik İşler Komisyonu

Bu komisyon aşağıdaki görevleri yerine getirir "İşsizlik, fakirlik ve pahalılıkla mücadele etmek için idari birimlere önerilerde bulunmak. İdari birimlerin bütçelerini oluşturmak için bakanlıklarla koordinasyonlar yapmak. İl meclisinin muhasebe birimini takip etmek, sarf kalemlerini incelemek ve alım satım komisyonunun işlerini takip etmek. İlin bilançosu ve son hesap akışlarını takip etmek. Bu anlamda da bütçe ya da bilançoyu onaylayacak olan meclise sunulmak üzere durumu meclis başkanlık heyetine arz etmek".

(iii) Belediyeler ve Kamu Hizmet Kurumları

Bu komisyon aşağıdaki görevleri yerine getirir "Kamu hizmetlerinin kalitesini yükseltmek amacıyla kamu kurum ve hizmet daireleriyle işbirliği yapar. Hizmet sektöründe atılacak adımlarda ve vatandaşların sorunların çözümünde müdahil olur. İldeki önemli bölgeleri birinci planda gözetmekle birlikte diğer idari birimler üzerine de eğilir. Olumsuzlukları ortadan kaldırmak ve uygun çözümler bulmak amacıyla halk konseyleri oluşturur".

(iv) Su Ürünleri ve Tarım Komisyonu

Bu komisyon aşağıdaki görevleri yerine getirir "Hayvan sağlığını korumak, su ürünleri ve ziraat alanlarında hizmet sunan resmi daireleri izlemek ve kontrol etmek. Tarım sektörünün gelişmesi için önerilerde bulunmak. Tarım sektöründe çalışanlarla çiftçilerin geçim düzeylerinin yükseltilmesi, köyler ve köylerde bulunan binaların iyileştirilmesi için gözlem yapmak. Tarım sektöründe sunulabilecek en güzel hizmetin sunulabilmesi için tarım müdürlükleri ve ziraat fakülteleri arasında koordinasyon çalışması yapmak".

(v) Eğitim Öğretim Komisyonu

Bu komisyon aşağıdaki görevleri yerine getirir "Kuzey Irak bölgesinde, bilimsel gelişmeyle birlikte eğitim olgusunun da geliştirilmesi. Bölgedeki eğitimcilerin eğitim seviyesinin en iyi düzeye çıkarılabilmesi için eğitim kurumlarıyla yardımlaşmak. Eğitim broşürleri ve bilimsel eğitim metotlarını kullanarak adalet ve dürüstlük prensiplerinin insanlarda daha iyi yerleşmesini sağlamak. Eğitim kurumu ortamlarında insani ilişkileri geliştirmek".

(vi) Dış İlişkiler ve Uygar Toplum Örgütlenmeleri Komisyonu

Bu komisyon aşağıdaki görevleri yerine getirmektedir "Aralarında hükümet ve başka organların bulunduğu çeşitli çevrelerle meclis arasındaki ilişkileri canlandırmak. Meclis etkinliklerine katılmak üzere entelektüelleri ve siyasileri meclise davet etmek. Hükümetler düzeyinde ve başka düzeylerde Irak dışındaki uygar toplum örgütleriyle koordineli çalışmak. Ulusal heyetleri ve meclis misafirlerini karşılamak ve ağırlamak".

(vii) Üretim, İskan ve İmar Komisyonu

Bu komisyon aşağıdaki görevleri yerine getirmektedir "İl sınırları içerisinde hali hazırda uygulanmakta olan çeşitli imar projelerini ve ilerde uygulanacak olan imar projelerini kontrol etmek ve izlemek. İlgili resmi ya da gayri resmi kurumlarla koordineli bir şekilde il imar düzeyinin geliştirilmesi için gerekli adımları atmak. Üretim ve imar alanında ekonomik gücü etkin hale getirmek. İl düzeyindeki resmi dairelerle koordineli bir şekilde bakanlıklarla temasa geçerek üretim projelerine gereken önemi vermek".

(viii) Toplumsal İşler, Çevre ve Sağlık Komisyonu

Bu komisyon aşağıdaki görevleri yerine getirmektedir "Tıbbi hizmetlerin, hastanelerdeki sağlık hizmetlerinin ve illerdeki diğer sağlık merkezlerinde verilen hizmetlerin iyileştirilmesi için çalışmak. Bölgenin ihtiyacına göre idari birimlerdeki sağlık merkezlerinin sayısının artırılmasına çalışmak. Sağlık merkezlerinde verilen hizmetlerinin kaliteli bir şekilde verilmesine ve sağlıklı ortamlarda hizmet vermesine çalışmak. Sağlık merkezlerinde, hastanelerde ve eczanelerde gerekli olan sağlık ve tıbbi ekipmanların teminine çalışmak".

(ix) Gençlik, Spor, Sanat ve Kültür Komisyonu

Bu komisyon aşağıdaki görevleri yerine getirmektedir "Yabancı örgütler, sendikalar, kurumlar ve kurullarla koordinasyonlu çalışmak. Spor kulüpleri, gençlik kulüpleri ve kültür müdürlükleriyle koordinasyonlu çalışmak. Sportif kuruluşları, genç kesimi ve sporcuların faaliyetlerini izlemek, durum tespiti yapmak ve çeşitli alanlarda yetişmelerini sağlamak. Gençlik ve spor merkezlerini izlemeye alarak ihtiyaçlarını tespit ve temin etmek".

(x) Din İşleri ve Vakıflar Komisyonu

Bu komisyon aşağıda sayacağımız çalışmaları yapar "Kişiler arasında dini tolerans kültürünün yükseltilmesi ve dinler arasındaki saygının geliştirilmesi. Dini merasimler ve ibadetler için uygun ortamın sağlanması. İl sınırları içerisindeki vakıf kuruluşlarının izlenmesi. İlgili yerlerle koordinasyon kurarak kutsal mezarların, kiliselerin ve mescitlerin korunması ve bu gibi yerlere gereken önemin verilmesi".

(xi) İç Güvenlik Kuvvetleri Komisyonu

Bu komisyon kendisine verilen yetkilerle aşağıdaki işleri gerçekleştirir "Güvenlik kurumları ile istişare ederek ve yardımlaşarak en iyi güvenlik uygulamalarını ortaya

koymak. Vatandaşlara en iyi hizmeti sunabilmek için komisyonun göreviyle bağlantılı görev yapan kurumları denetlemek. Yürürlükteki kanunlar çerçevesinde güvenlik kurum ve kuruluşlarını gözlemleyerek ve denetleyerek bu kurumların attığı adımlarla ilgili olarak meclisi bilgilendirmek. Trafik görevlileri, şehir savunma güçleri, emniyet ve polis teşkilatındaki personelin karşılaştığı meseleleri çözebilmek amacıyla bu teşkilatlarda görev yapan personelin şikayetlerini dinlemek".

(xii) Tarihi Eserler, Seyahat ve Turizm Komisyonu

Bu komisyon, aşağıdaki görevleri yerine getirir "İl sınırları içerisindeki seyahat acentelerini izlemek ve denetlemek. İl sınırları içerisinde bulunan bütün tarihi yerleri denetlemek. Tarihi alanları korumak ve buraların turistler tarafından görülmesine önem vererek ve bu amaca uygun politikalar belirlemek. İl sınırları içerisindeki henüz keşfedilmemiş tarihi alanların keşfedilmesi için çalışmak".

(xiii) Petrol Ürünleri ve Petrol Sanayi Komisyonu

Bu komisyon, aşağıda sayılan alanlarda çalışmalar yapar "Yerli sanayi ve hükümetin sanayi yatırımlarını, faaliyetlerini izlemek ve denetlemek. Yeni sanayi tesisleri kurmak için ve il sanayisinin yeterli düzeyde faaliyete geçirilmesi için gerekli adımları atmak. Kalite kontrol ve ölçüm işlerini denetlemek. Sektör için gerekli olan bütün hükümleri içeren bir yönetmeliği petrol sektöründe uygulanmak üzere yürürlüğe koymak".

(xiv) Göç ve Sığınmacılar Komisyonu

Bu komisyon, aşağıdaki görevleri yerine getirir "İl sınırları içerisinde konuyla ilgili resmi dairelerle koordineli çalışmak. İl sınırları içerisinde konuyla resmi ilgisi bulunan daire ve kurumları denetlemek. Çadır kentleri yöneten birimin uygulamalarını takip etmek ve denetlemek. İl sınırları içerisinde bulunan mülteci ve göçmenlere daha iyi hizmet sunmak amacıyla gerek ilde bulunan sivil toplum kuruluşlarıyla, gerekse de uluslararası hayır kurumlarıyla koordineli çalışmak".

(xv) Kadın İşleri Komisyonu

Bu komisyonun yetki ve görevleri, hangi kanuni çerçeve içerisinde hareket edeceği ve Duhok ili içerisinde hangi sisteme göre uygulama yapacağı kanunda yazılmamış olup, kadınlarla ilgili yapılacak çalışmalar ve görevler ilgili resmi dairelere havale edilmiş durumdadır²⁰⁹.

(2) Geçici Komisyonlar

Meclisin geçici komisyonlar ve araştırma komisyonları kurma hakkı vardır. Bu komisyonlar, çoğunlukla başkanlık heyetinin meclise önermesi ve meclisin basit çoğunluğunun onaylamasıyla olup, bazen de meclis üyelerinin dörtte birinin teklifi ile

²⁰⁹ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 50, bend. 1.

kurulabilmektedir. Kurulan komisyonlar çalışma yapılması için ön görülen işlerde ve meclisin değerlendirmeye aldığı konularda görev yaparlar²¹⁰.

Komisyonlar, kendilerine havale edilen bir takım meselelerle ilgili olarak araştırma yapma hakkına sahiptirler. Komisyonlar, kendilerine verilen konulardaki araştırmalarını yaparlarken, konuyla ilgili görüşlerini almak istedikleri uzmanları komisyona çağırabilir veya herhangi bir hususta dinlenilmesini gerekli gördükleri kişileri komisyona davet edebilirler. Bütün bu işlemler sistem içerisinde yürürlükte olan kanunlar gereğince yapılmaktadır. Komisyonlar gerekli alt yapı çalışmalarını tamamladıktan sonra yaptıkları çalışmalarla ilgili olarak gerekli değerlendirmeleri yaparlar.

Araştırma komisyonları, tavsiye ve kararlarını kendilerine başkanlık kurulu tarafından tahsis edilen kısıtlı bir zamanda meclise iletirler. Bu aşamadan sonra meclis, durumun gerektirdiği şartlar çerçevesinde uygun gördüğü bir kararı alabilir ya da aldığı kararı, uygulamaya konulmak üzere yetkili ve ilgili mercilere havale eder²¹¹.

ç. Duhok İl Meclisinin Sorumlulukları

i. Meclisin Makamlarla, İç ve Dış İdari İşlerle İlgili Sorumlulukları

(1)(a) Meclisin üçte birinin talebiyle il valisi veya vali yardımcısı hakkında soruşturma açılabilir. Eğer açılan soruşturma sonucunda, sorgulanması yapılan hususla ilgili olarak geçerli bir cevap alınamazsa ve meclisin basit çoğunluğu verilen bu cevaptan tatmin olmamışsa ikinci oturumda il valisinin ya da vali yardımcısının görevlerinden azilleri talep edilerek oylamaya sunulur. Oylama sonucunda vali ya da vali yardımcılarının biri, meclisin üçte iki çoğunluğunun onayıyla görevden azledilmiş kabul edilir. Vali ya da yardımcısının görevden azledilme talebi ya da tavsiyesi bu kanun maddesinin 2. fıkrasında gelen özel sebeplerden birine dayalı olarak gerçekleşir.

(b) Vali ya da vali yardımcısının, haklarında meclis tarafından alınan azil kararına, tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içerisinde idare mahkemesi nezdinde itiraz hakları vardır.

(2) Bakanlıklarla eşgüdüm içerisinde il genelindeki siyasetin belirlenmesi ve bölgesel ve ulusal kalkınmanın sağlanması için stratejik adımlar atmaktır.

(3) İlk oturum tarihinden itibaren bir ay içerisinde meclisin mutlak çoğunluğunun kararıyla meclis iç tüzüğünü belirleme çalışmalarını yapmak.

²¹⁰ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 50, bend. 2.

²¹¹ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 51.

(4) İldeki kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi, mali ve idari işlerin düzenlenip yoluna koyulması için kararlar almak, yönetmelikler ve talimatlar yayınlamak.

(5) İlın gelişmesi için gerekli olan, ile özel kanun tasarıları önermek. Önerilen bu kanun tasarılarını ilgili bakanlık yoluyla bakanlar kuruluna iletmek.

(6)(a) İl valisi, il vali yardımcılığına asaleten getirilecek beş isim önerebilir. Ancak bu isimleri il meclisinin çoğunluğu onaylamalıdır. İl valisi, isim önerilerini meclise sunar. Önerilen ve il meclisinin onayını alan bu beş isim arasından iki kişiyi bakanlar kurulu, il vali yardımcısı olarak atar.

(b) Yine il valisi, il içindeki genel müdürlüklerde görevlendirilebilecek bir şekilde ve il meclisinin mutlak çoğunluğunun onayıyla beş ismi önerir. Yine bu beş isim arasından bir kişiyi bakanlar kurulu göreve atar.

(c) İl sınırları içerisindeki genel müdürlerin görevden el çektilirilmesi, valinin meclise teklifi ve meclisin de mutlak çoğunluğunun onayıyla gerçekleşir. Daire müdürlerinin görevden alınması, meclis üyelerinden en az on beş kişinin teklifiyle de gerçekleşebilir. Yine daire müdürlerinin görevden alınması, meclisin mecliste bulunan ilgili bakanın aracılığıyla olayın bakanlar kuruluna taşınmasıyla da olabilmektedir. Çünkü bakanlar kurulunun da bu maddenin ikinci fıkrasına istinaden genel müdürleri görevden alma hakkı vardır.

(7) Meclis üyeleri arasından, il düzeyindeki uygulayıcı kurumların ve başka kurumların denetimini yapmak için geçici ve daimi komisyonların oluşturulması da il meclisinin hakları arasında olup, bu komisyonların oluşturulmasında il meclisi bir takım uzmanlara ve danışmanlara başvurabilir.

(8) İl meclisi, kendi medeniyetine ve tarihi kökenine bağlı kalarak il için bir sembol seçebilir.

(9) İl meclisi, kriz dönemlerinde zarar görenlerin zararlarının karşılanmasını teklif ve talep edebilir. Bu teklif ve talebini, bölgesel hükümete yapar ve talebinde bölge sınırları ya da il sınırları içerisinde yardıma muhtaç insanlara yardım yapılmasını talep ve teklif edebilir.

(10) Belediye işlerine bakan bakanlığın teklifiyle ve bakanlar kurulunun yayınıyla il meclisi, idari birimlerde bir takım belediye meclisleri oluşturabilir.

(11) İl meclisi, il meclis üyelerinden birini il sınırları içerisinde bulunan resmi dairelerin tamamında görev yapan vazifelilerin derecelerini tespit etmek üzere görevlendirebilir. Ancak bu uygulama esnasında idari birimlerde görev yapanlar nazar itibarı alınarak öncelik tanınacaktır. Bu işlem, basın kuruluşları aracılığıyla icra ve ilan edilir.

(12)(a) İl valisinin meclis üyeleri arasından seçim işlemi, il meclisinin ilk celsesini gerçekleştirdiği tarihten itibaren en geç otuz gün içerisinde meclisin mutlak çoğunluğunun oyuyla gerçekleştirilir.

(b) Mecliste hazır bulunan üyelerin mutlak çoğunluğu, aday gösterilenlerden birini seçemezse bu durumda yapılacak ikinci bir seçim işlemiyle adaylar arasından en yüksek oyu alan üye seçimi kazanmış olur.

(13) İl meclisi genel müdürleri ve idari birim başkanlarını gerekli gördüğü durumlarda meclise davet edebilir. Bu davet, meclisin beşte birinin talebi üzerine gerçekleştirilir. Gerçekleştirilen bu talep ise meclis başkanı yoluyla iletilir²¹².

(14) Meclis başkanlık divanı (heyeti), meclis üyelerinden oluşan bir grubu heyet olarak il dışından ya da bölge dışında meclisi ilgilendiren meselelerle ilgili olarak görevlendirip gönderebilir. Bu işlemde öncelikle meclis çatısı altında kurulan komisyonlar değerlendirilir. Aynı şekilde il meclisi, görüş alışverişinde bulunmak ve farklı konularda öneriler yapmak amacıyla meclis dışından bir takım heyetleri ve şahsiyetleri meclise davet edebilir²¹³.

(15) Meclis başkanı il meclisinin basit çoğunluğunun onayıyla meclis çalışmalarının gerektirdiği şartlar çerçevesinde şubeler ve bölümler açabildiği gibi bunları birleştirebilir ya da lağvedebilir²¹⁴.

(16) İl meclisi gerekli gördüğü durumlarda ofisler açabilir²¹⁵.

(17) İçinde vatandaşların bilgi sahibi olmaları için meclisin yaptığı etkinliklerin, meclisin aldığı kararların, düzenlediği yönetmeliklerin, çıkardığı talimat ve emirlerin yer aldığı mahalli bir yayın çıkarmak²¹⁶.

²¹² 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 7.

²¹³ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 66.

²¹⁴ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 71.

²¹⁵ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 73.

²¹⁶ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 6; 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 5.

(18) İl çapında kanunlara uygun davranılması, anayasa ve yürürlükteki bölge kanunlarına aykırı davranılmaması için bir takım kararlar, düzenlemeler ve talimatları yerel bazda yayınlamak²¹⁷.

(19). Meclis üyelerinin mutlak çoğunluğunun onayı ya da teklifiyle kaza, nahiye ve köylerde bir takım idari değişiklikler yapılabilir. Bu yapılan idari değişiklikler, iki idari birimi birbirine katma, yeni bir idari birim oluşturma ya da idari birimin adını değiştirme suretiyle olabilir. Bu anlamda idari birimin merkezi de değişebilir. İl sınırları içerisinde yapılan bu değişiklikler, valinin meclise teklif etmesiyle gerçekleşir.

ii. Meclisin bütçeyle ilgili sorumlulukları

(1) İl meclisinin sorumlulukları arasında olan hususlardan biri de meclis bütçe tasarısını hazırlamak ve bu tasarımı il bütçe tasarısını göz önünde bulundurarak hazırlamak ve sunmaktır.

(2) İl valisi tarafından tespit edilen ve meclis üyelerinin mutlak çoğunluğunun onayıyla il meclisine il bütçe tasarısı olarak sunulan bütçenin oluşturulmasında ilin, kazaların ve nahiyelerin ödenek dağıtımını kanuni ölçüler çerçevesinde gözetilmek zorunda olup, bu aşamadan sonra bütçe tasarısı bölge hükümetinin maliye bakanına sunulur.

(3) İlin öncelikli projelerini belirlemek. İl meclisinin, senelik bütçeyi ilgilendiren yerel projelerde tadilat yapma hakkı bulunmakta olup, il meclisi bütçe tasarısını hazırlarken ya da bütçe tasarısında tadilatlar yaparken bunu ilgili bakanlıkla koordineli bir şekilde yapar. Ancak bundan önce il meclisinin yapması gereken bir husus daha vardır. Tadilat yapılması istenen bütçe tasarıları ile ilgili olarak il meclisi, tadilatla ilgili önerisini yapar. Yapılan değerlendirmeden sonra bütçe tadilatıyla ilgili alacağı karar, meclisin mutlak çoğunluğunun kararıyla alınır. Çünkü il düzeyindeki bir takım sarf kalemleriyle ilgili olarak yeni bir değerlendirme yapılması ve ona göre adımlar atılması gerekebilir. İl meclisi, bu tadilatın yapılmasını talep ederken bütçe tasarısının üzerine herhangi bir ekleme yapmadan ve bölgedeki ulusal hedeflerin gerçekleriyle çelişmeden yapmalıdır. Bir başka husus olarak il meclisi, herhangi bir tasarımı meclisin üçte iki çoğunluğunun muvafakatiyle işlevsiz hale getirebilir veya tasarının yürürlüğünü durdurabilir.

²¹⁷ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 6.

iii. Meclisin denetim mekanizmasının işletilmesiyle ilgili sorumlulukları

(1) İl meclisi, yerel hizmetleri gerçekleştiren dairelerin bütün etkinliklerini denetler. Çünkü bu denetleme görevi kurumların sunacakları hizmet kalitesini yükseltecek ve garanti edecektir. Ancak mahkemeler, askeri birimler ve bölge güvenlik birimleri (peşmerge), üniversiteler, fakülteler, yüksek öğretim enstitüleri, bilimsel araştırmalar yapan kurumlar ve il içerisinde yer alan federal merkezi hükümete bağlı görev daireleri il meclisinin denetim yetkisi dışında kalmaktadır.

(2) İl meclisi kurduğu özel komisyonlar aracılığıyla ilde faaliyet gösteren yürütme organlarını sürekli bir değerlendirmeye tabi tutabilir. Bu işlemin uygulanmasında dairelerin yaptıkları vazifeleri değerlendirmek için bir takım kıstaslar belirleyebilir ya da dairelerin gerçekleştirdikleri hizmetlerle ilgili olarak vatandaşların hizmetleri ne kadar beğenip beğenmediğini araştırabilir. Bu uygulamaları gerçekleştirecek olan meclis komisyonları aşağıdaki icra tüzüğüne uymak zorundadırlar "Yapılan denetlemeden tam bir istifade ve değerlendirme hasıl olması için yapılan işlerin belirli kıstaslar çerçevesinde yapılmış olması gerekmektedir. Aynı şekilde yürütme dairelerindeki denetlemeyi gerçekleştirecek olan denetleme birimleri, hukuk uzmanlarından, idare uzmanlarından, maliye uzmanlarından, mühendislik uzmanlarından ve başka uzmanlardan denetim esnasında yararlanabilirler. Yapılan denetimlerden ortaya çıkan değerlendirme meclise sunulması, değerlendirilmesi ve gereğinin yapılması üzere meclis başkanına iletilir"²¹⁸.

(3) İl meclisi, uygulamada yetkili organları denetleme çalışmalarının yanında aşağıdaki yetkilerle de donatılmıştır:

(a) İl valisi, yardımcıları ve genel müdürler gibi il düzeyinde uygulama yetkisi olan kişiler hakkında soruşturma yapmak.

(b) Gerekli durumlarda görüş ve önerilerinden yararlanmak için vali ve yardımcılarını meclis oturumuna davet etmek. Ancak böyle bir uygulama meclis üyelerinin üçte birinin talebiyle gerçekleştirilebilir.

(c) Bu maddenin birinci fıkrasında işaret edilen sorumlu kişiler hakkında soruşturma açmakla birlikte gerekli görülen konularda da tahkikat yapmak. Meclis, kamu yararı vatandaşların hakları ve sorumluların uygulamalarını izlemek için tahkikat yapabilir.

²¹⁸ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 65.

(ç) Yürütme kurulları, kamu hukukunu, vatandaşların haklarını, kanunların uygulanmasını ve saygınlığını ilgilendiren hususlarda meclise bilgi ve belge sunmak zorundadırlar.

(d) İl meclisi, bölge bakanları ve il valisiyle koordineli olarak il genelini kapsayan bir politika izlemelidir.

(e) Meclis, herhangi bir şahsı ve kamu hizmeti gören bir sorumluyu, şahitliğine başvurmak, açıklamasını almak, durumunu tespit etmek veya bildiklerini meclis önünde ya da ilgili komisyon önünde açıklaması için çağırabilir.

(f) Kanun hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığı veya devlet dairelerinin görevlerini iyi bir şekilde yerine getirip getirmediğini anlamak amacıyla meclis üyeleri teftiş ziyaretleri gerçekleştirebilirler.

(g) İl meclisi, baz alınan harita taslağını onaylayabilir veya il tarafından hazırlanan taslağı temel alınmak üzere ildeki idari birimlere gönderebilir.

(ğ) Resmi ve yarı resmi dairelerdeki ekonomik ve idari bozuklukla mücadele etmek için mahalli idareleri yönlendirebilir ve harekete geçirebilir. Bu uygulama, meclisteki ilgili komisyonlar tarafından yerine getirilir.

(h) İl meclisinin vatandaşlara yakınlık göstermesi ve vatandaşların şikayetleriyle birlikte isteklerine de vakıf olması gerekir. Bunun için vatandaşlarla buluşmalar ve halk kongreleri düzenleyebilir. Bu işlem, basın kuruluşları kullanılarak gerçekleştirilir.

(i)(i) Meclisin, vatandaşların şikayetlerini kabul etmesi ve meclis rolünü üstlenerek, gelen şikayetleri gerekli araştırmanın yapılması için ilgili komisyonlara havale edebilir. Ancak meclis, gerekli kanuni yolları kullanmayan vatandaşların bildirdiği şikayetleri kabul etmez.

(ii) Resmi dairelerin, vatandaşların yapmış oldukları şikayetlere verecekleri cevap süresi iki haftayı geçmemelidir. Bu kural, ortada irade dışı bir sebep olmadığı sürece geçerlidir.

d. Duhok İl Meclis Üyesi Olmak İçin Aranılan Şartlar

i. Meclis üyeliğine aday olan bir kişinin, Irak vatandaşı olması ve ehliyetli olması gerekmektedir. Ehliyet ise kişinin kendi öz şartları itibarıyla şahsi hak ve kazanımlarını kullanabilmeye ve tam anlamıyla görevlerini yerine getirebilmeye uygun olmasıdır.

Bunların yanında adaylık esnasında 25 yaşını doldurmuş olmalıdır²¹⁹. Irak'ın diğer şehirlerinde bulunan il meclislerine aday olmak için ön görülen yaş sınırı ise 30 yaşır²²⁰. Biz burada Kuzey Irak bölgesindeki uygulamanın Irak devleti nezdindeki kanun koyucunun uygulamasından daha başarılı olduğunu görüyoruz. Kanundaki bu madde, gençlerin il meclislerine adaylıklarında temel bir garantör vazifesi görmektedir. Bu bakımdan idari meclislerde gençlerin gücünden de yararlanmak istenmektedir.

ii. Adayın insan haysiyetine zarar verici yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş olması gerekmektedir.

iii. Adayın yerel nüfus kayıtlarında geçen bir vatandaş olması. Ya da il meclisine aday olduğu şehirde en az on sene boyunca sürekli oturmuş olması gerekmekte olup, bu kişinin il sınırları içerisinde oturmasının demografik yapıyı değiştirme amaçlı olmaması gerekmektedir.

iv. Meclis üyeliğine aday olan kişinin iç güvenlik birimlerinden ya da silahlı kuvvetler personelinden olmaması gerekmektedir.

v. Meclis üyeliğine aday olan kişi, Baas rejiminin işlediği, yürüttüğü ve planladığı suçlara ortak olmamış olmalıdır²²¹.

vi. Bütün bunlara ek olarak Irak iller kanununda şu hususlar da yer almaktadır: "Meclis üyeliğine aday olan kişi vatan aleyhinde gayrı meşru yollarla ya da kamu mallarını suistimal ederek servet ve mal sahibi olmamalıdır. Burada il meclis üyeliğine aday olan kişilerin söz konusu hususlarda adli sicil kayıtlarında sabıkası bulunmamalıdır"²²². Gördüğümüz üzere bu husus, idare meclisleri üyeliğinde aranan şartlar arasında en önemlilerinden biri olarak önümüzde durmaktadır. Çünkü idari meclislere aday olan kötü niyetli kişilerin, bu kural ile adaylıklarının önü kapatılmaktadır. Bu gibi kişilere adaylık hususunda yol açılmasının önüne geçilmektedir. Irak iller kanununda geçen bu maddenin bu fıkrasının Kuzey Irak bölgesindeki iller kanununa da eklenmesi önerilebilir.

e. Duhok İl Meclisinde Üye Olan Kişilerin Görevleri ve Hakları

i. İdare meclislerinde üye olmak, meclis toplantılarına katılmayı ve tayin edildiği komisyonlarda bulunup görev yapmayı gerektirir. Bu meclislerde bulunmamak komisyon

²¹⁹ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 14, f. 1.

²²⁰ 2008 tarih ve 21 sayılı Bölgelerdeki henüz İl statüsüne kavuşturulmamış yerlerle ilgili K. m. 5.

²²¹ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 14, . 1.

²²² 2008 tarih ve 21 sayılı Bölgelerdeki henüz İl statüsüne kavuşturulmamış yerlerle ilgili K. m. 5.

başkanlarının ya da meclis başkanının takdirinde olan geçerli bir mazeret sebebiyle olabilir.

ii. Meclis oturumlarını aksatan bir üye, meclis oturumlarına katılabilmek için başkanlık heyetine bir gün önceden resmi talepte bulunur. Daimi komisyonlarda görev alabilmek için ise, meclis oturumu ya da toplantıdan en az bir gün önce komisyon başkanına talebini resmi olarak bildirmelidir.

iii. Meclis üyeleri, oturumlarda oylamaya katılma noktasında eşit haklara sahiptirler. Ancak oylamalara vekaleten veya niyabeten katılmak asla söz konusu olamaz.

iv. Meclis başkanı, üyelerden herhangi birine talep edilen durumlarda ve gerekli şartları taşıması durumunda meclisin her bir çalışma döneminde otuz günü geçmemek şartıyla izin verebilir. Bu sürenin üstündeki izinler için meclisin mutlak çoğunluğunun oyu gerekmektedir.

v. Meclis üyeleri, usullere uygun bir şekilde alınan sağlık raporu hakkında faydalanabilirler.

vi. Meclis üyeleri, mecliste üyelikleri devam ettiği sürece kamu hizmetini yerine getirmekle yükümlü olup Irak Ceza Kanununun amaçlarına uygun biçimde davranmalıdırlar.

vii. Meclisteki üyelik dönemi, meclis üyesinin emekliliği ve görevde terfisi için göz önünde bulundurulmuş bir hizmet sayılır.

viii. Meclis üyeleri resmi statü olarak genel müdür statüsünde kabul edilirler. Çünkü meclis üyelerinin halk tarafından seçilmeleri göz önünde bulundurularak rütbelerinin mahalli meclislerdeki üyelerden ve resmi dairelerde görev yapan başkan ve üyelerden üstün olması gözetilmektedir. Daha önce de temas ettiğimiz gibi Kuzey Irak bölgesi iller kanununun 6. maddesinin 11. fıkrasında geçen hususlar bundan müstesna tutulmuştur.

ix. Herhangi bir meclis üyesi, meclis onay yazısı olmadan cinayet ve yüz kızartıcı suçlara teşebbüs dışındaki hallerde alıkonulamaz ya da tutuklanamaz.

x. Meclis başkanının görevlendirmesi dolayısıyla meclis oturumlarında bulunamayan herhangi bir meclis üyesi, meclis oturumlarına katılmamış sayılmaz.

xi. Meclis başkanına, meclis başkan yardımcısına ve meclis üyelerine diğer bütün Irak illerinde olduğu gibi aylık olarak bakanlar kurulu tarafından mükafat tahsis edilir.

xii. İdare kanununa göre meclis başkanı, yardımcısı ve meclis üyelerinin aylık olarak aldıkları risk faktöründen kaynaklanan ödenek hakları vardır.

xiii. Meclis üyeleri için gerekli çalışma ortamı sağlanması gerektiği gibi mutlu ve huzurlu bir çalışma ortamı sağlanmalıdır.

xiv. Meclis üyelerinin ihtiyaç duyduğu güvenlik ve huzur ortamları temin edilmelidir. Bu bakımdan meclis, kendi üyelerinin güvenliğini sağlamak zorundadır.

xv. Meclis üyeliği seçimlerinin sonuçlarının açıklandığı günden itibaren meclis üyeliği adayları, üyelikleri kesinleştiği için il meclis üyesi sayılırlar. Buna ek olarak, il meclis üyesi sıfatıyla yapması gereken yemini de yaptıktan sonra üyelikle ilgili bütün haklarını elde eder.

xvi. Meclis üyelerinden birinin başına herhangi kötü bir hal gelme durumunda meclisin ona yardım etmesi meclisin görevleri arasındadır.

xvii. Meclis üyelerinden birinin, gerek bölge içinde gerekse de bölge dışında hastalanması ve oturuma katılamayacak olması durumunda da meclis, kendisine düşen çağrı görevini meclis üyesi nezdinde yerine getirir. Ancak yine de çağrı sonrasında yapılan değerlendirmede, ilgili üyenin ibraz edeceği sağlık raporu değerlendirmede esas alınır²²³.

xviii. Geçerli sistemin ilgili hükümlerine göre, meclis üyelerinden herhangi birisinin ortaya attığı görüşleri ve yaptıkları değerlendirmeleri nedeniyle sorumlu tutulamayacakları gibi meclis oturumlarında ortaya çıkan olaylar ve mecliste bulunduğu sırada yaptığı çalışmalar dolayısıyla da sorumlu tutulamazlar.

xix. Eğer meclis üyelerinden birinin meclise katılmaması meclisin itibarını kötüleyecek bir durum arz ediyorsa, bu durumda meclis başkanının ilgili üye hakkında gerekli kararı alma hakkı vardır²²⁴.

xx. Meclis üyelerinden birinin meclis oturumunda ya da bulunması gereken komisyon toplantılarında özürsüz olarak bulunmaması dolayısıyla üyeden 100 bin Irak dinarı kesinti yapılır. Bu kesinti, katılmadığı her bir oturum için olup yapılan uygulama kanunla üyelere tanınan aylık mükafat hakkından kesilir.

xxi. Üyelere kesilen cezalar, meclis kasasına konulur²²⁵.

²²³ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 9.

²²⁴ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 10

²²⁵ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 11.

xxii. Meclis başkanları ve meclis üyelerine, bir seçim döneminden diğer seçim dönemine kadar yaptıkları görev müddetinin sonunda son altı aylık üyeliği sırasında aldığı mükafatların toplamı kadar bir mükafat verilir. Bunda kısıtlama yapılmaz. Verilen bu mükafat, yaptığı görevden emekli olması dolayısıyla kendilerine kanunen verilen bir mükafattır. Meclis başkanlığı ve meclis üyeliği görevini tamamlayan ve bu görevden emekliye ayrılan bütün kişilere yaptıkları hizmetin sonunda bu ödül verilmektedir.

xxiii. İl meclis başkanları ve il meclis üyelerinin ilk seçim döneminde aldıkları istihkak aşağıda gösterildiği gibidir:

(1). Hizmet esnasında aldıkları aylık mükafatın yüzde sekseni oranında emekli maaşı alırlar.

(2). Görev yaptıkları sürenin sonunda il meclis üyeleri ve meclis başkanları en son altı aylık dönemde aldıkları mükafatın toplamı kadar mükafat alırlar²²⁶.

xxiv. Meclis üyeliğiyle birlikte başka bir hükümet görevi alamazlar.

xxv. Meclis üyeleri, meclis üyelikleri boyunca hükümet daireleriyle herhangi bir anlaşma yapamadıkları gibi ilişkilerini şahsi çıkarlar elde etmek için kullanamazlar.

xxvi. Bütün meclis üyeleri, çalışmalarını tek bir noktaya yani meclis çalışmalarına ayırırlar.

xxvii. Meclis üyesi olan birisinin görevi bittiğinde meclis üyeliğinden önce yaptığı resmi göreve dönme hakkı vardır. Yine aynı şekilde meclis üyeliği görevinden önce çalıştığı resmi kurumlardaki görevine meclis üyeliğinin bitmesiyle tekrar iade edilebilirler²²⁷.

xxviii. Herhangi bir meclis üyesi aşağıdaki işlemleri yapamaz:

(1). Meclis üyeliği görevini şahsi çıkarı için kullanamaz.

(2). Başkanlık tarafından kendisine bir görevlendirme yapılmadığı müddetçe kutlamalarda ve resmi toplantılarda meclis adına konuşamaz.

(3). Bölgede yürürlükte olan kanun ve yönetmeliklere aykırı olarak sakıncalı etkinliklere yardımcı, cesaretlendirici ve teşvik edici olamazlar.

²²⁶ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 30.

²²⁷ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 12.

(4). İldeki vatandaşları temsil eden ve mecliste üye olan biri olarak kendisine yakışmayan davranışlarda bulunamaz.

(5). Meclis üyeliğinden dolayı elde ettiği nüfuzu şahsı adına kullanamadığı gibi başkasının kullanmasına da tolerans gösteremez.

f. Meclis Üyesinin Üyeliğinin Sona Ermesi ve Üyelikten Düşürülmesi

i. Yasama döneminin bitmesiyle.

ii. Meclisin, Kuzey Irak bölgesi parlamentosundan çıkarılan bir kararla feshedilmesi ya da meclisin salt çoğunluğunun altığı kararla birlikte bakanlar kurulunun talebi üzerine yahut da kanunun 31. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen şartlar ve sebeplerin gerçekleşmesi, meclis üyelerinin üçte birinin talebiyle feshedilirse meclis üyeliği sona erer. Bu madde, daha ilerideki başlıklar altında açıklayacağımız üzere Kuzey Irak bölgesi iller kanununun 31. maddesidir.

iii. Meclis üyesinin ölmesi durumunda.

iv. Meclis üyesinin yaralanması, sağlık sorunları veya başka nedenlerle görevini yapamayacak duruma gelmesi veya görevini yapmasına engel olacak sürekli bir rahatsızlığının olması durumunda alınan sağlık raporuyla vaziyetini resmi olarak belgelediğinde üyelik sona erer.

v. Meclisin feshi, meclisin bütün üyelerinin salt çoğunluğunun aldığı bir kararla gerçekleşir. Böyle bir kararın alınması, meclis üyelerinin üçte birinin bunu talep etmesi ve meclisin de salt çoğunluğunun meclisin fesih kararını almasıyla gerçekleşir.

vi. Bir meclis üyesinin meclis üyeliğinden düşürülmesi, meclis üyelerinin salt çoğunluğunun üyelikten düşürülmeyi kabul etmesiyle gerçekleşir.

vii. Herhangi bir meclis üyesi herhangi bir meşru mazereti olmaksızın dört ay boyunca meclis oturumlarına katılmazsa ya da üst üste beş meclis oturumuna katılmazsa meclis üyeliği düşürülür.

viii. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi Kuzey Irak bölgesi iller kanununun 14. maddesinin 1. fıkrasında yer alan meclis üyeliğiyle ilgili şartlardan herhangi birinin kaybedilmesiyle meclis üyeliği düşer. Kuzey Irak bölgesi iller kanununun 6. maddesinin 2.

fıkrasında yer alan sebeplerden herhangi birinin gerçekleşmesi durumunda meclisin salt çoğunluğunun alacağı kararla herhangi bir meclis üyesinin üyeliği düşürülebilir²²⁸.

ix. Azli kararlaştırılan herhangi bir meclis üyesi, 2008 tarih ve 14 sayılı Kuzey Irak bölgesi şura meclisi kanununun hükümlerine göre hakkında yapılan görevi sonlandırma işlemine bölge idare mahkemeleri nezdinde itiraz edebilir²²⁹.

3. Duhok İlinde Yürütme Organları ve Hükümet Daireleri

a. Duhok İlindeki Yürütme Organı

Duhok ilindeki her bir idari birimin başında birimlere başkanlık eden bir başkan bulunur. Bu dairelerin başındaki başkanlar tamamı, yürütme heyetini oluşturur ki bu durumda yürütme heyeti mahalli meclisten daha kalabalık olmaktadır. Daire başkanları yürütme heyetinin doğal üyeleri olup, aşağıdaki hususlarla görevlidirler:

- a. Başında bulunduğu idari birim için yıllık bütçe tasarısı hazırlamak ve hazırlanan bütçe tasarısını muntıkada bulunan en yüksek idari birim meclisine sunmak.
- b. İdari birimin geliştirilmesi için gerekli adımları atmak.
- c. Özerk yönetim tarafından çıkarılan yönetmelik, karar ve kanunları uygulamak.
- ç. Daireler arasında ortak olan çalışmalarda, dairelerle koordinasyon halinde bulunmak.
- d. İdari birim meclisine karar tasarıları teklif etmek.
- e. İdari birim başkanı ya da idari birim meclisi tarafından kendilerine tevdi edilen konuları ele alıp değerlendirmek²³⁰.

b. Duhok İlindeki Hükümet Daireleri

Duhok il merkezi idari olarak aşağıdaki hükümet dairelerine bölünmüştür:

Duhok ili Eğitim İşleri Genel Müdürlüğü, Duhok ili Toplumsal Gelişim ve Koruma İşleri Genel Müdürlüğü, Duhok ili Sağlık Genel Müdürlüğü, Duhok ili Tarım Genel Müdürlüğü, Duhok ili Şehitler ve Yardıma Muhtaçlar Genel Müdürlüğü, Çevre Müdürlüğü, Elektrik İşleri Genel Müdürlüğü, Vatandaşlık ve Nüfus Müdürlüğü, Duhok Gümrük Müdürlüğü, Sosyal Sigortalar Dairesi, maliye bakanlığına bağlı, Devlet Emlak

²²⁸ 31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü, m. 14; 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 33.

²²⁹ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 33, f. 3.

²³⁰ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m.17.

Müdürlüğü, Çalışma ve İskan Müdürlüğü, Emlak Vergileri Müdürlüğü, Reşid Bankası ve Diğer Devlet Bankaları, Emeklilik Dairesi, Duhok Levazım İkmal Müdürlüğü, İl Belediye Müdürlükleri, Nüfus Sayım Müdürlüğü, Ticari Denetim Müdürlüğü, Duhok Asayiş Müdürlüğü, Duhok Trafik Müdürlüğü, Köprüler ve Yollar Genel Müdürlüğü, Yer Altı Su Kaynakları Müdürlüğü, Şehir Savunma Müdürlüğü, Kalkınma ve İmar Müdürlüğü, Hayvansal Servet ve Veterinerlik Müdürlüğü, Adli Tıp Müdürlüğü, Kalite Kontrol Dairesi, Su ve Kanalizasyon Müdürlüğü, Gençlik, Spor, Kültür ve Sanat Müdürlüğü, Duhok Belediye Başkanlığı, Barajlar ve Sulama Müdürlüğü, Gûlân Ticaret Şirketi, Huzurevi Müdürlüğü, Çocuk ve Kadın İslahevi Müdürlüğü, Toplumsal Islah Müdürlüğü, Vergi Gelirleri Müdürlüğü, Hükümlüler Kurumu, Göç ve Göçmenler Dairesi, Turizm ve Sayfiye İşleri Genel Müdürlüğü, Nakliyat ve Ulaşım Müdürlüğü, Duhok Planlama Dairesi²³¹. Din İşleri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü, Duhok Polis Müdürlüğü, Duhok Vize İşlemleri Müdürlüğü, Duhok Pasaport Müdürlüğü, Duhok Danışma Ofisleri Müdürlüğü, Elektrik Şebekesi Bekçiler Müdürlüğü, Çevre ve Orman Bekçileri Müdürlüğü, Hac ve Umre Müdürlüğü, İnsan Hakları Müdürlüğü, Şirket Vergileri Müdürlüğü, Eski Eserler Müdürlüğü, Kadınlara Dönük Şiddetle Mücadele Müdürlüğü, Tapu Müdürlüğü, Adli Kolluk Müdürlüğü, Meteoroloji Müdürlüğü ve Adli Yazışmalar Müdürlüğü.

Bu söylenilen dairelerin hepsinin de Duhok iline bağlı kazalarda ve başka idari birimlerde uzantıları vardır. Bunlardan bazıları kazalarda ve nahiyelede, bazıları da köylerde. Mesela köylerde faaliyet gösteren polis merkezleri, eğitim öğretim müdürlüğüne bağlı okullar ve yine sağlık dairesine bağlı sağlık merkezleri bulunmaktadır.

Bütün bu daireler iller kanunu çerçevesinde idari olarak Duhok iline bağlı olup, bu dairelerin ve kamu kurumlarının başında bulunan idareciler aşağıdaki görevleri yerine getirmekle yükümlüdürler:

- a. Merkez dairelere bağlı olan şube dairelerinin başındaki yetkililer gerekli bilgi ve belgeleri gerektiğinde valiye iletmekle görevlidirler.
- b. Kendilerine intikal eden gelişmelere dair tuttıkları raporları il valisine iletmekle görevlidirler.
- c. Görevlilerin performansları ve kendilerinden başka daireleri de ilgilendiren işlerle ilgili olarak kazalarda meydana gelen güvenlik ve benzeri bir takım önemli işlerle alakalı olarak yaptıkları çalışmayı ayrıntılı bir şekilde il valisine bildirmekle görevlidirler.

²³¹ EL-UBEYDÎ, Duhok *Lemahât an mâdihâ ve hâdirihâ*, s. 246-254.

ç. Daire müdürleri, yaptıkları işler ve başka sorunlarla ilgili olarak gerektiğinde il valisini doğrudan bilgilendirmelidirler.

4. Duhok İlinin Mali Gelirleri

Duhok ilinin ya da valiliğinin mali gelirleri aşağıdaki kalemlerden oluşmaktadır:

1. Hükümetin bölgelerin geneli ile ilgili olan bütçe tasarısı altında illere tahsis ettiği gelirler.
2. Maliye bakanlığının bildirdiği gelir kalemleriyle birlikte il düzeyinde gerçekleştirilen hizmetlerden elde edilen gelirler.
3. Bağışlar ve bakanlar kurulunun onayıyla gerçekleştirilen bir takım tahsisatlar.
4. Bölgede uygulanan yürürlükteki kanunlara dayalı olarak bir takım menkul devlet mallarının kiralanması ya da satışından elde edilen gelirler²³².

5. Duhok İlinde Yönetim Daireleri ve Meclislerin Denetimi

Eğer bir yerde seçilmiş meclisler ve bir takım hükümet daireleri varsa, bu gibi yerlerin gereken görevlerini de yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu gibi yönetim kademelerinin, merkezi idare heyetlerinin doğrudan müdahalelerinden ve egemenliğinden bağımsız bir ortamda çalışmaları da zorunludur. Bu bağımsızlık, yerinden yönetim esasları çerçevesinde meydana gelen bir bağımsızlıktır. Aynı şekilde bu bağımsızlık hakkı kural olarak yönetim kademelerinin tüzel kişiliğinin varlığından kaynaklanan bağımsızlıktır. Böylelikle hükümet daireleri ve seçilmiş yerel meclisler görevlerini yerine getirirken bazı kolaylıklar temin ettikleri gibi bazı yerel yetkiler de elde ederler. Ancak bu kurullar, devletin ve kamunun yetkilendirdiği ve işleyen bir organ olarak kalırlar. Dolayısıyla bu hususlar çerçevesinde yerel idare kurul ve kurullarının belli şartlar altında merkezi hükümetin denetimine de boyun eğmeleri gerekmektedir. Duhok ilindeki hükümet daireleri ve idari kurulların denetimi aşağıdaki esaslar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir:

1. Hükümet adına vazife yapan idari daireler ve meclisler mali denetleme kurulunun denetimine tabidirler. Bu husus iller kanununun 29. maddesinde şöyle geçmektedir: "Duhok ilindeki idari birim daireleri ve meclisler, Kuzey Irak bölgesi mali denetleme kurulunun denetimine tabidirler". Buna benzer olarak mali denetim kurulunun çalışmalarını düzenleyen kanunda da şöyle bir beyan geçmektedir: " Bakanlıklar, hükümet adına görev yapan yönetimler, herhangi bir bakanlığa bağlı olmaksızın bağımsız çalışan

²³² 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 27.

kurullar, bağımsız bütçesi ve ek bütçesi olan kurullar denetleme kurulunun denetimine tabidirler"²³³.

2. İller kanununda da geçtiği ve beyan edildiği üzere Duhok ilindeki idari meclisler Kuzey Irak bölgesi parlamentosunun denetimine tabidir²³⁴. Kuzey Irak parlamentosunda çeşitli komisyonlar bulunmaktadır. Dolayısıyla Duhok ilindeki idari kurullar (meclisler) Kuzey Irak bölgesi parlamentosu çatısı altında oluşturulan komisyonların denetimine içişleri, güvenlik ve il meclisleri düzeyinde tabidirler.

Duhok ilindeki resmi hükümet daireleri ve idari kurulların tamamı sadece ve sadece Kuzey Irak bölgesi parlamentosu ve Kuzey Irak bölgesi mali denetim kurulunun denetimine tabidir.

Ancak Irak'ın diğer bölgelerindeki idari kurullarla resmi hükümet dairelerinin durumuna baktığımızda anayasada, kanunlarda ve idarede boşluklar olduğunu görüyoruz. Çünkü diğer bölgelerde uygulanan kanunlarla anayasa arasında çelişkiler bulunmaktadır. Nitekim Irak anayasasında şöyle bir hüküm yer almaktadır: "İl meclisleri, bakanlıklarla irtibatı olmayan bir makamın veya herhangi bir bakanlığın denetimi ve hükmü altında olmayıp bu meclislerin kendi bağımsız maliyeleri vardır"²³⁵.

İller kanununda şöyle bir kural de yer almaktadır: "İl meclisleri ve diğer yerel meclisler, millet meclisinin denetimi altındadır"²³⁶. Bu kanun maddesi il meclisleri ve diğer yerel meclisleri denetleyecek olan organı belirlerken, bu organın millet meclisi olduğunu beyan etmiştir. Ancak söz konusu kanun, yapılacak denetimin hangi kanuni araçlarla yapılacağına dair herhangi bir husus belirtmemektedir²³⁷.

Kuzey Irak bölgesindeki il meclisi dışında kalan Irak'taki bütün il meclisleri ve diğer yerel meclisler federal yüksek mahkeme denetimine tabidir. Çünkü Irak anayasasında şöyle bir kural bulunmaktadır: "Bölgelerdeki yargı heyetleriyle herhangi bir bölgede henüz statüsü belirlenmemiş iller arasındaki anlaşmazlıklarda çözüm mercii, federal yüksek mahkeme olup çözüm görevi bu mahkemenin yetkisindedir"²³⁸. Buna ek olarak anayasada

²³³ 2008 tarih ve 2 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Mâlî Denetim Divanı K. m. 10, f. 1.

²³⁴ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 36.

²³⁵ 2005 tarihli Irak Anayasası, m.122, f. 5.

²³⁶ 2008 tarih ve 21 sayılı Bölgelerdeki henüz İl statüsüne kavuşturulmamış yerlerle ilgili K, m. 2, f. 2.

²³⁷ KERİM, Rauf Hama, SAİD, Dâna Abdulkerim, *El-Mebâdiu'l-âmmetu fi'l-kânûni'l-idârî*, Süleymaniye, Mektebetu Yadgâr, 2016, 1. k, s. 112.

²³⁸ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 93, f. 8.

şöyle bir hüküm de bulunmaktadır: "Federal yüksek mahkeme, anayasadaki kanunlarla birlikte yürürlükteki yönetmeliklerin de denetimine yetkilidir"²³⁹.

Yine anayasada bulunan "illerdeki resmi hükümet daireleri ve il ve ile bağlı idari kurullar, mali denetim kurulunun denetimine tabidir" hükmüyle il meclisleri ve resmi hükümet daireleri mali denetim kurulunun denetimi altına alınmıştır²⁴⁰.

İl meclisleri ve diğer resmi hükümet daireleri bütün bunların yanında şu anda Irak'ta yetkili heyetler arasında bulunan "Dürüstlük Kurulu" ve "Anlaşmazlıkları Çözme (Ombudsmanlık) Kurulu" gibi heyetlerin denetimlerine de tabidirler²⁴¹. Bu heyetlerle ilgili denetim yetkisi, iller kanununda şu hükümle belirtilmektedir: "İllerde bulunan resmi hükümet daireleri ve meclisler, mali denetim kurulunun denetimine tabi oldukları gibi aynı zamanda anayasa gereğince bağımsız olarak oluşturulan heyetlerin denetimine de tabidirler"²⁴². Buna ek olarak anayasada şu hüküm de yer almaktadır: "Bağımsız olarak oluşturulan kurullar dürüstlük kurulu, bağımsız yüksek seçim komiserliği ve buna benzer diğer bağımsız kurullardır"²⁴³.

İl meclisleri ve illerde bulunan resmi hükümet daireleri, idari yargı mahkemelerinin denetimine de açıktır. Burada iki çeşit yargı denetiminden bahsetmemiz mümkündür. Birinci çeşit, "federal yargı düzeni" dir. Bu yargı düzeni, görev ve yetkileri bakımından idareler ve fertler arasında herhangi bir ayırım gözetmez. Gerek idareler gerekse de fertler bu yargı sisteminin denetimine açıktırlar. Yani buna göre bu yargı sistemi içerisinde gerek fertler gerekse de idareler normal bir yargılamaya tabidirler²⁴⁴. İkinci çeşit yargı denetim düzeni ise "çifte yargı düzeni (sistemi)" dir. Bu yargı sistemi, bağımsız iki yargı organı marifetiyle işletilmektedir. Bunlardan biri, normal (adi) yargı organıdır ki bu organ, fertlerle idare arasındaki anlaşmazlıkları çözmekle görevlidir. İdari birimler, özel yetkili şahıslar gibi davranarak fertlerin hukukuna mütecaviz davrandıklarında adi yargı organları bu gibi ilişkilerden doğan anlaşmazlıklara çözüm bulur. Ancak bu yargı organları söz konusu anlaşmazlığa özel kanun hükümleri çerçevesinde yargılama yapar. Çifte yargılama organının diğer bir yönü ise idari yargı organıdır ki bu organ, fertlerle idare arasındaki tartışmaları sonuca bağlarken idari uygulamalardan doğan ve vatandaşları etkileyen sorunları yargı marifetiyle çözer. Çünkü

²³⁹ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 93, f. 1.

²⁴⁰ 2008 tarih ve 21 sayılı Bölgelerdeki henüz İl statüsüne kavuşturulmamış yerlerle ilgili K. m. 47.

²⁴¹ EL-ZÜHEYRÎ, Riyad Abd İsa, *Usul'l-kânûni'l-idârî*, Lübnan, Dâru's-Senhûrî, 2016, 1. b, s. 183-184.

²⁴² 2008 tarih ve 21 Bölgelerdeki henüz İl statüsüne kavuşturulmamış yerlerle ilgili K. m. 47.

²⁴³ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 102.

²⁴⁴ RÂDÎ, Mâzin Lilo, *El-Kadâu'l-idârî*, Duhok, Hâc Haşim'in Erbil matbaası, 2009, 1. b, s. 63.

idare kendi yapısı içerisinde fertlerin sahip olmadığı yetki ve ayrıcalıklarla donatılmıştır. Dolayısıyla fertlerle idari kurumlar arasında meydana gelen anlaşmazlıklar idari anlaşmazlıklarda idari yargı kuralları uygulanır ki bu da genel kanun kuralları içerisinde yer almaktadır²⁴⁵.

6. Duhok İlinde Yeni İdari Birimlerin Oluşturulması

1. Yeni oluşturulacak olan kaza ve nahiyeler il meclisinin teklifi, ilgili bakanın oluru, bakanlar kurulunun onayı ve bölgesel yönetim başkanının onayıyla gerçekleşir. Şayet ilgili bakanın yeni oluşturulmak istenen birimle ilgili oluru söz konusu değilse, bu durumda il meclisinin önerisi, bakanlar kurulunun değerlendirmesine sunulur. Bu takdirde bakanlar kurulunun konuyla ilgili yaptığı değerlendirmenin sonunda aldığı karar kesindir.

2. Bir kazanın sınırlarının düzeltilmesi, isminin değiştirilmesi ve kaza merkezinin tayini il meclisinin teklifi, ilgili bakanın oluru, bakanlar kurulunun onayı ve bölgesel yönetim başkanının imzasıyla gerçekleşir.

3. Bir nahiye'nin sınırlarının düzeltilmesi, isminin değiştirilmesi ve merkezinin belirlenmesi, il meclisinin bakana teklifi ve bakanın da onayıyla gerçekleşir²⁴⁶.

7. Duhok İlinde İdari Kurulların Lağvi ve Feshi

1. İldeki idari meclislerden herhangi birinin feshi, mecliste bulunan üyelerin üçte birinin meclise önermesi ve bu öneri üzerine meclis üyelerin üçte iki çoğunluğunun kararıyla olur.

2. Kaymakamdan gelen talep üzerine meclis üyelerinden üçte iki çoğunluğuna tekabül eden yirmi üç üyenin kabulüyle yerel meclisler kendi kendilerini feshedebilmektedirler. Çünkü kaymakam kazadaki mahalli meclisin başkanıdır ve belli şartlar çerçevesinde meclise bu gibi gündemler getirebilir. Yine nahiyedeki nahiye meclisi başkanı sıfatıyla nahiye müdürü de başkanlık ettiği meclise bu gibi teklifler ve gündemler getirebilir. Mahalli meclislerin feshini gerektirebilecek durumlar aşağıdaki gibidir:

a. Eğer meclis ya da kurul işlerini ve kendisine havale edilen işleri yoğun bir şekilde ihmal ediyorsa.

b. Meclisin devamı kamu yararına zarar verecek konuma ulaşmışsa.

²⁴⁵ HALEF, Necib Ahmed, KAZIM, Muhammed Ali, *El-Kadâu'l-idârî*, Bağdat, Mektebetu'l-Ğufrân, 2016, 5. b, s. 59.

²⁴⁶ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 26.

c. Meclis görevlerini yerine getirmekten aciz bir duruma gelmişse.

ç. Meclis anayasayı ihlal etmiş ya da kanunlara muhalefet etmişse.

3. Feshedilen meclis ya da bu meclisin üyelerinin üçte biri, fesih kararının çıkarıldığı tarihten itibaren on beş gün içerisinde idare mahkemelerine ve otuz gün içerisinde de kesinleştirme mahkemesine, karara itiraz için başvurabilirler.

4. Bu kanun maddesinin 2. fıkrasında açıklanan sebeplerden herhangi birisinin gerçekleşmesi durumunda bakanlar kurulunun ya da parlamento üyelerinin üçte birinin talebiyle herhangi bir il meclisinin lağvedilmesine dair parlamentonun mutlak çoğunluğunun kararına istinaden, parlamento herhangi bir il meclisini feshedebilir.

5. Parlamentonun fesih teklifini onaylaması halinde, kararın onaylanma tarihinden itibaren altmış gün içerisinde yeni meclisi oluşturma çalışmalarının başladığı ilan edilir²⁴⁷.

B. Kaza ve Nahiye Yönetimi

1. Kaymakam ve Nahiye Müdürü

a. Kaymakam ve Nahiye Müdürünün Seçimi

Kaymakam ve nahiye müdürü kaza ve nahiyelerde bulunan yürütme organının en başındaki kişilerdir. Kaymakamlarda bulunan şartlara ek olarak kaymakamın il meclis üyesi olmasının yanında üniversite mezunu olması şartı da aranır. Nahiye müdüründe de hukuk fakültesi diploması almış olması şartı aranır.

Kaza veya nahiye meclisinin kendi bünyesinde kaymakam ve nahiye müdürünü seçtiği andan itibaren bakanlar kurulu, kaymakam ve nahiye müdürünü atamak için on beş gün içerisinde bu görevlere seçilen kişilerin tayiniyle ilgili bakanlık emri yayınlanır. Bu görevlendirmede kaymakam ve nahiye müdürü, genel müdür statüsünde değerlendirilmektedir. Herhangi bir kazada kaymakamın olmadığı durumlarda il valisi ilde bulunan nahiye müdürlerinden birini boş olan makama atar. Eğer nahiye müdürlüğü makamında bir boşluk söz konusu ise vali, nahiyede bulunan polis müdürünü nahiye müdürlüğü görevine getirir²⁴⁸.

²⁴⁷ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Kürdistan Bölgesi İller K. m. 31.

²⁴⁸ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 23.

b. Kaymakam ve Nahiye Müdürünün Görevleri

Kaymakam ve nahiye müdürleri, bulundukları idari birimlerde aşağıdaki görev ve yetkilerle donatılmıştır:

i. Bulunduğu idari birimin bütçe tasarısını hazırlamak ve hazırlanan bu tasarımı bulunduğu mahaldeki en üst meclise sunmak.

ii. Yürürlükteki kanunlar çerçevesinde bulunulan idari birimdeki meclisin aldığı kararları uygulamak.

iii. Bulunulan idari birimdeki resmi daireleri ve memurları doğrudan yönetmek ve denetlemek. Ancak kaymakamlar ve nahiye müdürleri bulundukları idari birimlerde yer alan askeri birlikler, bölge güvenlik birimleri (peşmerge), üniversiteler, fakülteler, yüksek öğretim enstitüleri ve bilimsel araştırma enstitülerini teftiş edemezler.

iv. Bulunulan idari birimde düzeni ve güvenliği sağlamak. Kaymakamlar ve nahiye müdürleri gerekli görülen durumlarda, bulunduğu idari birimde oluşturulan güvenlik komisyonunun başkanı sıfatıyla idari sınırlar içerisinde meydana gelen suçlarla ilgili tahkikat açmak üzere polise ve güvenlik birimlerine emir verebilirler.

v. Kaymakam ve nahiye müdürleri bulundukları idari birimlerde güvenliği, düzeni, vatandaşların haklarını, can güvenliklerini ve mallarının güvenliğini sağlamak zorundadır.

vi. Kaymakamlar ve nahiye müdürleri kanunlara uygun olarak idari birim sınırları içerisinde bulunan devlet emlakini ve diğer kamu mallarını korumakla yükümlü oldukları gibi bunlardan elde edilen gelirleri de tahsil etmekle görevlidirler.

vii. İhtiyaç duyulan durumlarda idari birim sınırları içerisinde güvenliği sağlamak üzere geçici güvenlik müfезeleri oluşturmak da kaymakamlar ve nahiye müdürlerinin görevleri arasındadır.

viii. İdari birimde bulunan resmi dairelerin başında bulunan yöneticiler dairelerin işleriyle ilgili olarak kaymakamlara ve nahiye müdürlerine gerekli bilgilendirmeyi yaparlar ve brifingler verirler.

ix. Kaymakamlar ve nahiye müdürleri görevden alındıkları durumlarda görevden alma kararının tebellüğünden itibaren on beş gün içerisinde idare mahkemelerine itirazda bulunabilirler²⁴⁹.

²⁴⁹ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 24-25.

2. Kaza ve Nahiye Meclisleri

a. Kaza ve Nahiye Meclislerinin Seçimi

Kazalarda bulunan yerel meclisler, doğrudan genel seçimler sonucunda oluşturulur. Kaza meclisleri, nüfusu 50 000 kişiden az olan yerleşim yerlerinde yedi üyeden oluşur. Nüfusun her 50 000 kişi artışında meclis için 1 adet üye artırımına gidilir. Daha sonra aday listeleri oluşturularak ve bu liste içerisinde yer alan adayların en az yüzde otuzunun kadınlardan oluşması gözetilerek seçimlere gidilir²⁵⁰.

Nahiye meclisleri de doğrudan genel seçim usulüyle oluşturulur. Nüfusu yirmi beş bin kişiden az olan nahiyeelerde meclis beş üyeden oluşur. Bu sayıdan sonraki her yirmi beş bin kişilik nüfus artışında ise tıpkı kazalarda olduğu gibi birer üye daha eklenir. Bu durumda yine meclisteki üye sayıları yüzde otuzdan aşağı düşmeyecek şekilde hazırlanan aday listelerine kadınlar da dahil edilir²⁵¹.

b. Kaza ve Nahiye Meclislerinin Görevleri

Kaza ve nahiye meclisleri bulundukları idari birimlerde aşağıdaki görevleri yerine getirirler:

i. Kaymakamın ya da nahiye müdürünün mahalli meclise yaptığı davetle mahalli meclis en geç on beş gün içerisinde ilk oturumunu yapar. Bu suretle kaza veya nahiye meclis üyelerinin mutlak çoğunluğunun oylarıyla kaza ya da nahiye meclis başkanını seçerler. Meclisin ilk oturumu mecliste bulunan en yaşlı üyenin başkanlığında gerçekleştirilir. Meclis başkan seçimi için yapılan oylamada, çoğunluk oyu oluşmazsa seçim tekrarlanır. Yapılan ikinci seçimde başkanlığa aday olanlar arasında en fazla oyu elde eden üye başkan seçilir. Buna göre ikinci seçimde en fazla oyu almış olanın başkanlığı da gerçekleşmiş olur.

ii. Eğer meclis kararlaştırılan zamanda ilk oturumunu gerçekleştiremezse kararlaştırılan zamanın ertesi gününde öğleden sonra saat iki de en yaşlı üyenin başkanlığında meclis oturumu gerçekleştirilir.

iii. Kaymakam ve nahiye müdürleri, kaza ve nahiyeelerde bulunan mahalli meclisler tarafından ve mahalli meclis üyeleri arasından seçilir. Meclis üyeleri arasından kaymakam ya da nahiye müdürünü seçim işlemi, meclis üyelerinden birinin meclisteki mutlak çoğunluğun oyunu almasıyla gerçekleşir. Eğer adaylar arasında yapılan seçimde mutlak

²⁵⁰ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 8.

²⁵¹ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 11.

çoğunluk oyu sağlanamazsa ikinci olarak seçimde en yüksek oyu alan seçimi kazanmış sayılır.

iv. İllerle ilgili kanunun 6. madde 2. fıkrasında yer alan sebeplerin gerçekleşmesi durumunda meclis üyelerinin üçte iki çoğunluğuyla (23 üyenin oyuyla) kaymakam ya da nahiye müdürü ya da kaza meclis başkanı ya da nahiye meclis başkanı görevden alınabilir.

v. Kaza ya da nahiye, bulunduğu idari birimin bütçe tasarısını hazırlamakla görevlidir. Yine aynı şekilde kendisine bağlı dairelerin de bütçe tasarısını onaylayarak il valisine sunmakla görevlidir.

vi. Kaza ya da nahiye sınırları içerisinde kamu politikasını yürütmekle, yürütme organlarını denetlemekle ve idari işleri düzenlemekle görevlidir.

vii. Kazada ya da nahiyede yürütülen kamu hizmeti programları arasında yer alan imar çalışmalarına nezaret etmekle yükümlüdür.

viii. Nahiyelerdeki yerel meclislerle meşveret, koordinasyon ve dayanışma çalışması başlatarak nahiyelerin idaresinde ve bu idarelere bağlı olarak kamunun yararının temininde bir denge unsuru gibi davranmalıdır.

ix. Bölgesel hükümetin uyguladığı politik adımlara uygun olarak ve il meclisiyle koordinasyonlu bir şekilde kazada ya da nahiyede yürütülen ana projeleri onaylamak.

x. Kaza ya da nahiye sınırları içerisindeki eğitim ve sağlık etkinliklerinin değerlendirilmesi ve kontrolü, bunun yanında bu konularla ilgili olarak il meclisine tavsiyeler sunmak da kaza meclisine görevleri arasındadır.

xi. Kazanın ya da nahiyenin coğrafi alanı içerisinde yer alan kamu arazilerinin gelirlerini düzenlemek, tarımın gelişmesi için çalışmak, bu tarım alanları ve kamu arazilerinden elde edilen ürün ve geliri artırmak, orman gelirlerini artırmak ve hayvansal servetin artırılmasına çalışmak.

xii. Kaza meclisi ya da nahiye meclisi için iç tüzük belirlemek.

xiii. Yerel düzeyde yer alan daireleri denetlemek ve bu alanda yapılması gereken hususlarla ilgili olarak kazadaki yerel meclise ya da nahiyedeki yerel meclise tavsiyelerde bulunmak.

xiv. Bütün bu görevlerin yanında il meclisinin kendisine tevdi ettiği görevlerle birlikte yürürlükteki kanunlarla çelişmeksizin kaza meclisinin de kendisine sunduğu görevleri yerine getirmek²⁵².

Eğer kaza meclisinin aldığı kararlarla il meclisinin aldığı kararlar arasında çelişme söz konusu olursa bu durumda alınan karar il geneliyle ilgili bir karar ise il meclisinin aldığı karar yönünde uygulama yapılır²⁵³.

Eğer nahiyede bulunan yerel meclisin aldığı karar, kazada bulunan yerel meclisin aldığı kararla çelişirse, bu durumda öncelik kazada bulunan yerel meclisidir. Bu hüküm, alınan kararın bütün kazayı ilgilendiren bir durum olması halinde geçerlidir²⁵⁴.

C. Duhok Belediye Yönetimi

1. Belediye Kavramı

Başkanı ve halk tarafından seçilmiş üyeleri olan bir çeşit yerel hükümet kurumu olarak belediye, şehir ve şehre bağlı köy gibi diğer mücavir yerleşim yerlerinin geliştirilmesi için çalışan, vatandaşlara kamu hizmetlerini sunan, tüzel kişiliği ve bağımsız bütçesi olan bir kurumdur²⁵⁵.

2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller Kanununda şu hüküm yer almaktadır: "Belediyeler Bakanlığının önerisi doğrultusunda ve bakanlar kurulunun yayımlayacağı özel bir düzenlemeyle bağlı olan idari birimler olarak iller, kendi belediye meclislerini oluştururlar"²⁵⁶.

Kuzey Irak Bölgesinde en son 2001 yılında belediye meclis seçimleri yapılmıştır²⁵⁷. Çünkü bu tarihten sonra Irak savaş ortamına girmiştir. Bunun akabinde ise Irak geçiş yönetimi dönemine girmiş olup bunun sonrasında da şu ana kadar devam edegelen siyasi ve idari çekişmeler başlamıştır. Bundan dolayı Irak'taki belediye kavramı 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediyeler Kanunu ve bu kanunda yapılan düzenlemeler doğrultusunda değerlendirmeye alınacaktır. Yine Kuzey Irak Bölgesi anayasa taslağı da bu

²⁵² 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 9 ve 12.

²⁵³ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 10.

²⁵⁴ 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m. 13.

²⁵⁵ TAÂMİRA, Yârâ, Belediyenin Tanımı, *Mevdu' Dot Com*, Paylaşma Tarihi 4/7/2017, http://mawdoo3.com/%D8%AA%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D9%81_%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%84%D8%AF%D9%8A%D8%A9#.D8.AA.D8.B9.D8.B1.D9.8A.D9.81_.D8.A7.D9.84.D8.A8.D9.84.D8.A.F.D9.8A.D8.A9. İnceleme Tarihi 10.7.2017.

²⁵⁶ 2009 tarihli ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller K. m.35.

²⁵⁷ SELLÛM, Sa'd, Tecrubetu'l-mecâlisi'l-belediyyeti fi'l-Irak, *Mecelletu'l-hivâri'l-mutemeddin*, S. 1947, <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=99785>, 24.5.2017.

bağlamda ele alınacaktır. Çünkü bu anayasa taslağı, İller Kanunundan sonra ortaya konulmuştur. Zira belediyelerin sunduğu hizmetler ve belediye teşkilatlanması, yapısında hiçbir değişiklik olmaksızın bu kanuna göre düzenlenmiştir.

Kuzey Irak Bölgesi anayasa taslağında da geçtiği üzere "her bir il merkezi, kaza merkezi, nahiye merkezi ve nüfusu 3000 kişiden daha çok olan her bir köyün belediye meclisi tarafından idare edilen bir belediyesi olacaktır. Bu belediye meclisi, kanunun gerektirdiği şekilde âmme hizmetlerini vatandaşlara sunan organdır"²⁵⁸.

Bu maddede, idari birimlere köylerin de eklendiğini görmekteyiz. Bu, en son Osmanlı döneminde görülen bir uygulama olup, o günden bu yasanın çıkarılmasına kadar görülmemiş bir durumdur. Bu uygulamanın idari taksimat içerisinde güzel bir uygulama olduğunu görmekteyiz. Zira birçok büyük köyün belediye hizmetleri de bu kanunun çıkarıldığı tarihe kadar Duhok şehrine bağlıydı.

Belediye meclisinin üye sayısı kanuna göre beş üyeden az ve yirmi bir üyeden fazla olamaz. Bu üye sayısına belediye başkanı da dahildir. Belediyenin bakan tarafından onaylanmış bir adı, haritası ve sınırları ayrıntılarıyla belirlenmiş olan bir çizimi vardır²⁵⁹.

Belediyenin tüzel kişiliği vardır: "Bu tüzel kişilik doğrultusunda belediye yürürlükteki kanuni haklarından yararlanır, yürürlükteki kanunlar uyarınca vergi ve harçları tahsil ederken bir yandan da maaşları öder. Yürürlükteki belediye kanunu ve başka kanunlar uyarınca gerçekleştirebileceği görev ve hizmetleri gerçekleştirme yetkisi vardır, belediye kanunu hükümlerince kendisine tanınan alan içerisinde yapabileceği bütün anlaşmaları yapar, lehindeki ve aleyhindeki bütün davalarda taraf olur, bağımsız mali yapılanma hakkından yararlanır"²⁶⁰.

2. Belediye Kurulması

Yeni belediyeler şu gibi yerlerde kurulabilmektedir:

a. Nüfusu ne olursa olsun il, kaza ve nahiye merkezleri.

b. Nüfusu üç bin kişiden aşağı düşmeyen köyler. Bu gibi yerlere belediye statüsü verilmesi bölgedeki idari yetkilinin önermesi ve bakanın muvafakatiyle olabilmektedir. Bu kanunun çıkmasından önce oturan nüfusun işaret edilen sayıdan az olduğu halde belediye

²⁵⁸ Kuzey Irak parlamentosu tarafından onaylanmış 24.6.2009 tarihli Kuzey Irak Bölgesi Anayasa Taslağı, m. 104.

²⁵⁹ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 4.

²⁶⁰ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 3.

statüsüne kavuşan köylerin bu statüsü devam etmektedir. Ancak köylerle ilgili bu statünün lağvedilmesi idari yetkilinin önerisi ve bakanın muvafakatiyle olabilmektedir. Bu statüsü devam eden beldelerdeki belediyeler hizmetlerini sürdürmekte olup aslında belediye teşkilatı kurulmasına gerek olmayan yerlerdir²⁶¹. Yeni belediye teşkilatı kurma amacına binaen bakanlık öncelikle kasabanın bir haritasını çıkarır ve sınırlarını belirler. Bu işlemten sonra belediye olmasına karar verilen herhangi bir yerleşim yeriyle ilgili olarak alınan karar resmi gazetede yayınlanır. Kararın geçtiği resmi gazete, kamuya açık yerlerde otuz gün boyunca askıda tutulur. Bu otuz günlük süre boyunca devlet dairelerinden gelen itiraz ve değerlendirmeler alınarak bunun ışığında bakan kendince uygun gördüğü bir karara varır. Ancak bakanın almış olduğu karar bakanın kararını almasından itibaren on beş gün boyunca bakanlar kurulunun itirazına açıktır. Eğer bakanlar kurulundan bu süre içerisinde herhangi bir itiraz olmazsa bakanın aldığı karar uygulamaya konulur. Şayet bakanlar kurulu, bakanın aldığı karara itiraz ederse bakanlar kurulunun aldığı bu itiraz kararı, nihai bir karar sayılır²⁶². Bakanlar kurulundan itiraz olmaması durumunda bakanın aldığı kararın açıklaması ve bu kararın resmi gazetede yayınlanmasıyla yeni belediye teşkilatı kurulur²⁶³. Belediye sınırları, belediye meclisinin alacağı bir karar ve bu karara dair idari yetkilinin onayıyla tadilatı gerektiren sebepler belirtilerek ve bakanın onayı alınarak düzeltilir²⁶⁴. Belediye mıntıkası merkezi otoritenin işaretleri doğrultusunda bir takım bölümlere ayrılır. Bu ayırma işlemine Belediye Genel Müdürlüğü ve Bayındırlık ve Planlama Genel Müdürlüğü nezaret eder. Belediye içerisinde yer alan her bir bölüm veya birkaç bölüm "belediye kısmı" olarak belediye işlerini yürütürken aynı zamanda belediyenin çıkarmış olduğu emirleri uygular ve gerekli hizmetleri yerine getirir. Belediye teşkilatı bünyesinde yeni bölümlerin kurulması, bulunan bölümlerden bazılarının lağvedilmesi, bazı bölümlerin birleştirilmesi, bu bölümlerin isimlendirilmesi ve belediye mıntıkası içerisindeki görev alanları, belediye meclisinin alacağı karar ve bu karara belediyeler genel müdürünün muvafakat etmesiyle icra edilir²⁶⁵. Birden fazla belediyenin sınırlarının bitişmesi ya da birbirine dayanması durumunda bu belediyelerin meclislerinin alacağı karar ve idari yetkilinin desteği ve bakanın onayıyla belediyelerin bir tek belediye

²⁶¹ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 5.

²⁶² 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 6.

²⁶³ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 7.

²⁶⁴ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 8.

²⁶⁵ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 8.

teşkilatı altında birleştirilmesi mümkündür. Buna dair alınan karar resmi gazetede yayımlandığı tarihten itibaren uygulamaya konur²⁶⁶.

3. Belediyelerin Sınıflandırılması

a. Belediyelerin sınıfları belirlenirken yapılan son resmi seçimlerde tespit edilen nüfus sayısı esas alınırken aşağıdaki hususlar da göz önünde bulundurulur:

- i. Bölge başkentinin, bölge başkent merkez belediyesi özel sınıf belediyesidir.
- ii. Bölgenin diğer il merkezlerindeki belediyeler, üst sınıf belediyelerdir.
- iii. Nüfusu yetmiş beş binden az olmayan yerleşim yerlerinin belediyeleri, birinci sınıf belediyelerdir.
- iv. Nüfusu on beş binden az olmayan yerleşim yerlerinin belediyeleri, ikinci sınıf belediyelerdir. İlgili bakan, tarihi özelliği olan veya coğrafi konumu itibariyle genişleme imkanı kalmamış bazı yerleşim yerlerine de belediye statüsü verebilir.
- v. Nüfusu beş bin kişiden az olmayan yerleşim yerlerinin belediyeleri, üçüncü sınıf belediyelerdir.
- vi. Nüfusu beş bin kişiden az olan yerleşim yerlerinin belediyeleri, dördüncü sınıf belediyelerdir.

b. Belediyelerin sınıfları, genel nüfus sayımı sonuçlarının ilgili bakan tarafından açıklanması ve bu sonuçların resmi gazetede yayınlanmasından sonra düzenlenir²⁶⁷.

4. Belediyenin Görevleri

a. Caddelerin ve umumi mekanların temizlenmesi, çöp ve çevreyi kirleten diğer atıkların kaldırılması.

b. Bataklıkların, kirli suların biriktiği yerlerin ve sızıntı sularının toplandığı yerlerin kurutulması, çukurlukların ve benzeri sağlıksız yerlerin sağlıklı hale getirilmesi.

c. Umuma açık tuvaletlerin inşası ve gerekli bakımı ve çöplerin imha edilmesi için fırınlar inşa etmek.

ç. Kirli su havuzlarında biriken kirli suların biriktiği havuz ve depoların temizlenmesi, bu suların nakli için araçlar temin edilmesi, kirli suların vatandaşları rahatsız

²⁶⁶ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 11.

²⁶⁷ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 10.

etmeyecek şekilde bertaraf edilmesi, kirli sulardan geriye kalan atıkların yakmak veya başka suretle izale edilmesi.

- d. Caddeleri tesviye etmek ve döşemek.
- e. Caddelerdeki tozu engellemek için caddeleri sulamak ve yıkamak.
- f. Başboş hayvanları toplamak, bu hayvanlar arasından zararlı olanlarını uzman birimlerle yardımlaşarak bertaraf etmek.
- g. Büyük ve küçükbaş hayvanlar için ahırlar hazırlamak ve ahır olarak kullanılmak üzere uygun yer göstermek
- ğ. Sağlıklı kesimhaneler inşa etmek ve kesilen hayvanların etlerinin sağlıklı bir şekilde depolanması için soğuk hava depoları kurmak ve et ürünlerinin kesimhanelerden sağlıklı bir şekilde pazara ulaşmasını sağlamak.
- h. Toptan ve perakende olarak sebze ve meyvelerin, balık ve et ürünlerinin satışı için pazar yerleri ve uygun mahaller belirlemek ve bu mahalleri hazırlamak.
- i. Ölçü tartı sistemini düzenlemek ve ölçme ve tartmada kullanılan aletlerin denetimini yapmak.
- j. İçinde ölülerin yıkanacağı ve kefenleneceği, fakir kimselerden ölmüş olanların defnedilebileceği alanlar olan asri mezarlık yerleri belirlemek ve hazırlamak.
- k. Mahrukutçılar için yer belirlemek ve belirlenen bu yerleri hazırlamak.
- l. Evleri, caddeleri ve siteleri numaralandırmak, ilgili birimlerle yardımlaşarak bu yerlere isim vermek ve gerekli koruma ve bakımı yapmak.
- m. Araçların bekleyebileceği durak alanları inşa etmek veya düzenlemek²⁶⁸.

5. Duhok Belediyesinin Organları

Duhok Belediyesinin belediye başkanı ve belediye meclisi olmak üzere iki organı vardır:

a. Belediye Başkanı

i. Belediye Başkanının Seçimi

²⁶⁸ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 27.

Belediye başkanı, bölge belediye mntikasında oturan halkın katıldığı gizli oylamayla özgür seçim sistemi çerçevesinde 4 yıl görev yapmak üzere seçilir²⁶⁹.

Belediye başkanı (Belediye Meclisi başkanı)nın listesi, belediye meclisi üyelerinin listesinden farklı olup oy kullananlar her iki listedeki isimlerin gizli oylamasının yapılması noktasındaki taleplerini sesli olarak dile getirirler. Netice itibariyle oy kullanan kişiler listelerde bulunan adayların adlarını bilmeksizin liste için oy kullanmış olurlar. Çünkü seçim sistemi açık sistem değil, listedeki adayların isimlerinin bilinmemesi için kapalı sistemdir.

2001 Duhok Belediye Başkanlığı (Belediye Meclisi) seçimlerine katılan listeler şöyledir: Demokrat Parti (El-Hizbu'd-dimukrâtî) listesi, Ulusal Birlik (El-İttihâdu'l-vatanî) listesi, İslâmî Birlik (El-İttihâdu'l-İslâmî) listesi, Sosyalist Parti (El-Hizbu'sh-şuyûî) listesi, Komünist Parti(El-Hizbu'l-iştirâkî) listesi ve Asur Partisi (El-Hizbu'l-Âşûrî) listesi. Buna göre halktan en fazla oyu alan liste belediye başkanlığı (meclis başkanlığı)nı kazanmaktadır. Bu seçimlerde Demokrat Parti halktan en fazla oyu alarak seçimi kazanmış ve belediye başkanlığı (meclis başkanlığı) hakkını elde etmiştir. 2001'de Duhok belediye başkanlığı seçimini kazanan ve Demokrat Parti'nin adayı olan Muhammed Selim Müftî hâlen bu görevinde devam etmektedir. Bazı sebeplerden dolayı bu seçimlerde partilerin elde ettikleri başarı oranları tespit edilememiştir. Bu sebepler arasında seçim sisteminde çoğunluğun kazanan sayılması, yine o sırada seçmen kayıt listesinin olmaması ve seçmenin sadece medeni halini sesli olarak dile getirdikten sesli olarak oyunu kullanması ve oylama esnasında seçmenin adının sıradan bir kağıda yazılarak kaydının tutulması gibi hususlar sayılabilir. O sıralardaki seçim sisteminde bağımsız adaylık hususu henüz düzenlenmemiştir. Bunun yanında seçimler, adli hakimlerden oluşan bir komisyon gözetiminde icra edilmekteydi. Seçimlerden hemen sonra seçim komisyonu feshedilmiş, seçmen isimleri ve seçim sonuçları kayıt altına alınmamış ve seçimle ilgili olan genel işlemlerin kayıtlı olduğu siciller ve disketler korunmamıştır. Ayrıca gelecek seçimin ne zaman yapılacağına dair bir tarih belirlenmemiştir.

Belediye Başkan Adayında Aranacak Özellikler:

(1) Belediye başkanlığına aday olan kişinin otuz yaşını doldurmuş olması, lise diploması veya dengi bir diplomaya sahip olması gerekmektedir.

(2) Kanuni ehliyetinin tam olması gerekmektedir.

²⁶⁹ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 17 ve 19.

(3) Şeref ve haysiyete zarar verecek suçlara karışmamış olması, hırsızlık ve kasten adam öldürme gibi suçlardan hapis yatmamış olması ve Kuzey Irak Bölgesi içinde diktatörlük döneminde suç olduğu belirlenen çeşitli fiillere karışmamış olması gerekmektedir²⁷⁰.

ii. Belediye Başkanının Yetkileri ve Görevleri

Belediye başkanı veya belediye başkanlık makamında bulunan bir kişi aşağıdaki yetkilerle ve görevlerle icraatlarını yapar:

(1) Belediye işlerini idare etmek ve belediye çalışanlarının yaptıkları işleri yönetmek.

(2) Belediye mallarını ve belediyenin her türden gayrimenkullerini idare etmek ve korumak.

(3) Belediye gelirlerini idare etmek ve elde edilen gelirleri kontrol etmek ve belediye gelirlerini toplamak.

(4) Belediyenin çıkarmış olduğu yazışmaları imzalamak.

(5) Resmi protokol ve benzeri faaliyetlere katılmak, bazı durumlarda belediye başkanının belediyedeki görevini aksatmasına yol açıyorsa bu durumda resmi mevkilerde kendisini temsil etmek üzere yerine vekil tayin edebilir. Belediye başkanı, bu gibi durumlarda belediyenin çıkarına olarak yerine belediye meclisi başkanını niyabeten getirebilir. Belediye başkanı ya da belediye başkan naibi bütün kamu faaliyetlerinde belediyeyi temsil ederler.

(6) Bütün bu yetkilerle birlikte belediye başkanı belediye meclisinin kendisine verdiği yetkileri de kullanır²⁷¹.

b. Belediye Meclisi

i. Belediye Meclisinin Seçimi

Belediye meclis üyesi, bölge belediye mntıkasında oturan halkın katıldığı gizli oylamayla özgür seçim sistemi çerçevesinde 4 yıl görev yapmak üzere seçilir²⁷².

Belediye Meclis Adayında Aranan Özellikler:

(1) Lise diploması veya dengi bir diplomaya sahip olması gerekmektedir.

²⁷⁰ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 22.

²⁷¹ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 50.

²⁷² 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 17 ve 19.

(2) Kanuni ehliyetinin tam olması gerekmektedir.

(3) Şeref ve haysiyete zarar verecek suçlara karışmamış olması, hırsızlık ve kasten adam öldürme gibi suçlardan hapis yatmamış olması ve Kuzey Irak Bölgesi içinde diktatörlük döneminde suç olduğu belirlenen çeşitli fiillere karışmamış olması gerekmektedir²⁷³.

2001 Duhok Belediye Meclis üyeliği seçimlerine katılan listeler şöyledir: Demokrat Parti (El-Hizbu'd-dimukrâtî) listesi, Ulusal Birlik (El-İttihâdu'l-vatanî) listesi, İslâmî Birlik (El-İttihâdu'l-İslâmî) listesi, Sosyalist Parti (El-Hizbu's-şuyûî) listesi, Komünist Parti (El-Hizbu'l-iştirâkî) listesi ve Asur Partisi (El-Hizbu'l-Âşûrî) listesi. Buna göre halktan en fazla oyu alan liste belediye meclisinde bulunan on üç sandalyenin hepsini kazanmış sayılır. Demokrat Parti, 2001 seçimlerinde halkın büyük çoğunluğunun oyunu alarak meclisteki on üç üyeliğin hepsini de kazanmıştır. Bazı sebeplerden dolayı bu seçimlerde partilerin elde ettikleri başarı oranları tespit edilememiştir. Bu sebepler arasında seçim sisteminde çoğunluğun kazanan sayılması, yine o sırada seçmen kayıt listesinin olmaması ve seçmenin sadece medeni halini sesli olarak dile getirdikten sesli olarak oyunu kullanması ve oylama esnasında seçmenin adının sıradan bir kağıda yazılarak kaydının tutulması gibi hususlar sayılabilir. O sıralardaki seçim sisteminde bağımsız adaylık hususu henüz düzenlenmemiştir. Bunun yanında seçimler, adli hakimlerden oluşan bir komisyon gözetiminde icra edilmekteydi. Seçimlerden hemen sonra seçim komisyonu feshedilmiş, seçmen isimleri ve seçim sonuçları kayıt altına alınmamış ve seçimle ilgili olan genel işlemlerin kayıtlı olduğu siciller ve disketler korunmamıştır. Ayrıca gelecek seçimin ne zaman yapılacağına dair bir tarih belirlenmemiştir.

ii. Belediye Meclisinin Görevleri

(1) (a) Meclis, bayındırlık planlama birimleri tarafından hazırlanan temel proje tasarılarını, devlet dairelerinin ve vatandaşların bilgi sahibi olabilmeleri için en kolay duyuru yollarıyla ilan eder. Bu ilan 60 gün boyunca askıda kalır. Bu süre zarfında meclis, duyurusu yapılan temel proje tasarıları hakkındaki itiraz ve önerileri kabul eder.

(b) Proje tasarılarıyla ilgili ayrıntılar, projelerde yapılan değişiklikler ve ifraz bilgileri 1. fıkra da geçen yöntem izlenerek 30 gün boyunca ilan edilir.

(2) İlanı yapılan projelerle ilgili olarak şayet birtakım itirazlar ve öneriler varsa, meclis bu itiraz ve öneriler üzerinde çalışmakla görevlidir. Eğer reddedilir veya kabul

²⁷³ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 22.

edilmez ise bu durumda meclis, makul sebeplerle proje tasarıları hakkındaki kararını yeniler. Proje tasarıları hakkında itiraz ve önerilerin söz konusu olduğu her şart ve durumda meclis, bu proje tasarılarını -ister kabul edilsin isterse kabul edilmesin- Bayındırlık ve Planlama Müdürlüğü'ne ilanın bitiş tarihinden itibaren 1 hafta içerisinde projede düzeltme ve onaylama yapılması için sunar.

(3) Meclisin temel proje tasarılarını hazırlamak, bu projeleri ayrıntılı hale getirmek, bu projelerde düzeltme yapmak, projeyi lağvetmek ve şehri bayındırlık bölgelerine (konut alanları, ticari alanlar, sanayi alanları) ayırmakla ilgili bütün kararlar, kararın tebliği anından itibaren 15 gün boyunca idari otoritenin itirazına açık olup bu süre zarfında projelerle ilgili itirazlar bakanlığa sunulur.

(4) Projeler bakanın onayladığı tarihten itibaren yürürlüğe konulmuş sayılır²⁷⁴.

(5) Zorunlu durumlarda, meclis bir önceki maddede belirtilen hükümleri uygulayarak temel proje tasarıları ve bu projelerin ayrıntılarında birtakım düzeltmeler isteyebilir.

(6) Meclis, temel proje tasarıları ve bu projelerin ayrıntılarında düzeltmeye gidilmesi gerektiğine karar verdiğinde projeye aykırı olan bütün binaları içeren bir liste hazırlar. Yahut projeye aykırı olan binalar arasından bir kısmının yeniden tasarımının yapılması ve bu tasarımın onaylanmasını da isteyebilir. Bu gibi durumlarda tasarım tarihinden itibaren 20 yılını doldurmuş binaları, belediye kendi imkân ve şartlarına bakarak istimlak edebilir.

(7) İlgili birimlerin talebi üzerine meclis kendi üzerine herhangi bir sorumluluk binmeksizin yeni proje tasarılarının veya proje ayrıntılarının uygulamaya konulabilmesi amacına dönük olarak geçici bir süre için ilgili dairelerin talebi üzerine yeni konut binalarının inşasına veya kiralanmasına karar verebilir. Söz konusu bu binalar istimlak ve proje tasarılarının uygulanması esnasında belediyenin çalışma yapması için gerekli olan binalar olup bu tür binaların hizmete sokulması bakanlığın yayınlayacağı talimatla olur²⁷⁵.

(8) Belediye Meclisi bütçeyi tartışmaya açarak gerekli değerlendirmeleri yapar²⁷⁶.

²⁷⁴ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 25.

²⁷⁵ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 26.

²⁷⁶ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 42, f. 3.

(9) Meclis, onaylanan bütçe uygulamalarını yönetir. Nerelere para harcanacağını kararlaştırır. Bu kararları verirken bütçedeki fasıl ve maddelere uygun davranır. Meclis, belediye başkanına bütçeden belli bir oranda harcama yapma yetkisi verebilir²⁷⁷.

iii. Belediye Meclisinin Feshedilmesi

(1) Belediye meclisi, üyelerinin çoğunluğunu kaybederse belediyelerden sorumlu bakanın önerisiyle bakanlar kurulu belediyeyi fesheder. Bu durumda boş olan belediye meclisinin yerine gerekli hizmetleri yürütmek üzere geçici bir komisyon oluşturulur. Aynı süreç esnasında yeniden belediye meclis seçimleri icra edilirken kurulan geçici komisyon, belediye kasasından herhangi bir ihtiyaç üzerine harcama yapılmasına dair herhangi bir karar alamaz. Yani kurulan geçici komisyon belediyenin normal ve olağan giderleri haricinde herhangi bir gider kalemi oluşturarak buna harcama yapamaz. Ancak ve ancak onaylanmış bütçede belirtilen daimi sarf kalemlerine harcama yapabilir. Geçici komisyonun bütçe dışında bir harcama yapabilmesi, ilgili bakanın önerisi ve bakanlar kurulunun muvafakatiyle mümkün olabilir.

(2) Belediyelerle ilgili bakanın, azli gerçekleşmiş olan belediyenin olduğu mntıkada belediye seçimlerini, yedinci fıkra uyarınca ilan etmesi gerekir. Bu ilan, belediye meclisinin fesih tarihinden itibaren bir ay süreyle askıda kalır. Feshedilen belediye meclisinin normal görev döneminin bitmesine şayet altı aydan daha fazla bir süre var ise bu durumda feshedilen meclisin yerine seçilen yeni meclis, önceki meclisin halihazırda eksik kalan görev süresini tamamlamak üzere kurulur²⁷⁸. Meclisin kalan görev süresi altı aydan az ise yeni meclisi oluşturmak doğrudan seçime gidilir.

6. Belediye Teşkilatı ve Hizmet Birimleri

Duhok Belediyesi'nde başlıca teşkilat yapısı olarak:

a. Duhok Belediyesi

i. Batı Belediye Bölgesi

ii. Doğu Belediye Bölgesi

iii. Hizmet ve Yol Bakım Onarım Bölgesi birimleri bulunmaktadır.

b. Duhok Belediyesine Bağlı Müdürlükler

²⁷⁷ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 43, f. 1.

²⁷⁸ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 49, ve bu kanunda yapılan düzenlemeler.

Bunlardan Batı ve Doğu Belediye Bölgesi merkez ilçe belediyeleri olup Hizmet ve Yol Bakım Onarım Bölgesi birimi bu iki belediyeden bağımsız olarak çalışmakta ve her iki ilçe belediyesine de hizmet sunmaktadır. Duhok Belediyesi ana (büyükşehir) belediyedir. Merkezdeki Doğu ve Batı belediyeleri, merkez ilçe belediyeleridir. Duhok belediyesi aynı zamanda Duhok Şehir Belediyesi Genel Müdürlüğü olarak adlandırılmaktadır. Duhok belediye başkanı da belediyenin genel müdürü olarak adlandırılmaktadır.

Duhok Belediyesi Genel Müdürlüğü'nün kaza ve nahiyelerde kendisine bağlı şubeleri vardır. Yine Duhok Belediyesi, kendisine bağlı birtakım müdürlüklerden oluşur.

a. Duhok Belediyesi²⁷⁹:

i. Batı Belediye Bölgesi

Batı Belediyesi görevine 1.4.2010 tarihinde başlamıştır. Bu belediyenin sınırları Duhok şehrinin batı kısmıdır. Bu sınırlar Duhok seddinden başlamakta ve Duhok kavşağında sonlanmaktadır. Bu sınırlar içerisinde Keferki, Şahki (1-2-3-6) Malta İslam, Malta Nasara, Malta'l- Ulya ve Malta's- Sufla adında iki köy, Masiki (1-2), Zirka, Batı Duhok, Şenduha Eş-Şimaliyye, 83. Kavşak ve Duhok Eş-Şimaliyye yer almaktadır.

Batı belediye bölgesi şu şubelerden oluşmaktadır: Fen İşleri Şubesi, İdari Şubesi, Özlük Hakları Şubesi, Planlama Şubesi, Takibat Şubesi, Tasarım Şubesi, Kadastro Şubesi, Saymanlık Şubesi, Hukuki İşler Şubesi, Emlak Şubesi, Arazi Keşif Şubesi, İnceleme Şubesi, Bina Ruhsat Şubesi, Bina Ruhsatları Takibat Şubesi, Enkaz Şubesi, Trafik Mühendisliği Şubesi, Bakım Onarım ve Hizmet Şubesi, Kampanyalar Şubesi, Basın Şubesi ve Şoförler Şubesi.

Batı belediye kısmı şu hizmetleri sunar: Vatandaşların sorunlarını çözmeye çalışmak, vatandaşlara konut ruhsatı hizmetleri sunmak, vatandaşlara ticari bina ruhsat hizmeti sunmak, kaldırım çalışmaları, asfalt kaplama çalışmaları, park çalışmaları, kanalizasyon şebeke çalışmaları, banket çalışmaları, istinat duvarı çalışmaları, yol bakım ve onarım çalışmaları, temizlik hizmetleri, çöp toplama çalışmaları ve vatandaşların günlük hayatlarında duydukları her türlü ihtiyaçla ilgili hizmetleri karşılama çalışmaları ile ilgili projelerde ödenek hazırlama çalışmalarını yapmakla görevli ve yetkilidir. Batı belediye kısmının elinde, ilgili dairelerle işbirliği içerisinde çalışan bir takım komisyonlar da bulunmaktadır. Bu ilgili daireler su, elektrik, ulaşım ve trafik çalışmalarında belediyenin

²⁷⁹ Duhok Belediye Başkanlığı resmi sitesi, www.bajervanidhk.org, 20.9.2017.

bağlantılı ve koordinasyonlu çalışacağı dairelerdir. Çünkü belediye, şehircilikle ilgili olarak yaptığı çalışmalarda bu dairelerin kontrolüne ihtiyaç duymaktadır.

ii. Doğu Belediye Bölgesi

Doğu belediye bölgesinin sınırları şehrin doğu tarafına düşmekte olup, Geli Duhok nehrinden başlayarak nehir boyunca devam eder ve Kasara köyüne kadar ulaşır. Bu nehrin Doğu yakasına düşen bölgeler Doğu belediye bölgesi hizmet sınırları içerisinde.

Doğu belediye bölgesi şu birimlerden oluşmaktadır: Fen İşleri Şubesi, İdari İşler Şubesi, Personel Şubesi, Planlama ve Takip Şubesi, Tasarım Şubesi, Kadastro Şubesi, Çizim Şubesi, Protokol Şubesi, Hukuk İşleri Şubesi, Emlak Şubesi, Arazi Keşif Şubesi, Arazi Keşiflerini İnceleme Şubesi, Bina Ruhsat Takip Şubesi, Saymanlık Şubesi, Tetkik Şubesi, Bina Ruhsat Şubesi, Evrak Kayıt Şubesi, İhlaller Şubesi, Kampanyalar Şubesi, Hizmet Şubesi, Bilgisayar (Bilgi İşlem) Şubesi, Basın Şubesi, Evrak Takip Şubesi, ve Şoförler Şubesi.

Doğu belediye bölgesi aşağıdaki hizmetleri yürütür: Doğu bölgesine bakan belediye, ticari ve konut alanındaki ruhsat taleplerini alarak değerlendirir. Yeni konut alanlarının projelendirilmesini yapar. Şehrin ihtiyaçlarına ve müracaat yapanların müracaatlarına göre hizmetleri ulaştırır. Duhok şehri sınırları içerisinde projelerin uygulanması için gerekli olan ön tespitleri veya ön çalışmaları yapar.

Doğu belediye bölgesi, yapacağı çalışmalarda gerekli olan koordinasyon ve denetimde kullanacağı kurullar aracılığıyla ilgili başka kurullarla ve belediye başkanlığıyla irtibata geçerek işlerini yürütür. Doğu belediye bölgesi, projelerini Duhok belediye başkanlığından tahsis edilen bütçesi doğrultusunda yürütür. Bunun yanında projelerini yürütürken il ve bakanlık tarafından belediyeye yönlendirilen proje denetim işlerinden de gelir elde eder. Buna örnek olarak cadde ve yol yapım projelerini verebiliriz. Bunun yanında kilit taşı çalışmalarını, kavşaklara yaya geçidi çalışmalarını, asfalt çalışmalarını, beton veya dökme su isale hattı çalışmalarını, park çalışmalarını, köprü çalışmalarını ve çeşitli hizmet projelerini örnek verebiliriz. Doğu belediye bölgesi bütün işlerini Duhok il dahilindeki ilgili dairelerle koordinasyonlu olarak yürütür.

iii. Hizmet ve Yol Bakım Onarım Bölümü

Bu kısım daha önceki iki kısım (doğu ve batı belediyeleri) arasında bağlantıyı sağlayan yardımcı kısımdır. Aşağıdaki görevleri yerine getirir: Caddelere yan yolların açılması, caddelerin asfaltlanması, kaldırımların yapılması, geçitlerin yapılması, bazı

caddelere kilit taşı döşenmesi, yollara kasis yapılması, atık su kanallarının ve rögarların inşa edilmesi, atık su ve içme suyu kanallarından zarar görmüş veya eskimiş olanların bakımı, Dohuk ili içindeki ve çevresindeki enkazların kaldırılması.

b. Duhok Belediyesine Bağlı Müdürlükler²⁸⁰:

i. İdari İşler ve Personel İşleri Müdürlüğü

İdari işler müdürlüğü aşağıdaki şubelerden oluşur: Elektronik Arşiv Şubesi, Evrak Kayıt Şubesi, Posta Şubesi, Danışma Hizmetleri Şubesi, Personel Şubesi, Emlak Şubesi, Amme Hizmetleri Şubesi.

Bu müdürlüğün çalışmaları aşağıdaki alanlarda gerçekleşir: Genel müdürlüğe bağlı belediyelerin genel yapılandırmasını hazırlama, genel müdürlüğe bağlı belediyelerdeki mülklerle ilgili yıllık çalışmayı yapma, görevlileri atama, görevlilerin maaşlarını ödeme, yine belediye görevlilerine yıllık ek ödeneklerini ödeme, çalışanların hizmet ücretlerini hesaplamak, çalışanların çalışma şartlarını düzenlemek ve çalışanların çalışma şartlarını izlemek.

ii. Saymanlık Müdürlüğü

Saymanlık müdürlüğü aşağıdaki kısım ve şubelerden oluşmaktadır: Bilanço Hesapları Bölümü, Bordro Şubesi, Banka Hesap, Kıymetli Evrak Tahsil ve Takip Şubesi, Depo Şubesi, Gelirler ve Giderler Şubesi.

Saymanlık müdürlüğü aşağıdaki hususlarla ilgili olarak çalışmalarını yürütür: Müdürlüğe bağlı çalışanların maaşlarının hazırlanması, Duhok belediyeleri genel müdürlüğüne bağlı kırk altı (46) belediyenin çalışanlarının maaşlarının düzenlenmesi, bu maaşların Duhok, Akra, Zaho ve İmâdiyye belediyelerinin hesaplarına ulaştırılması, genel müdürlük ve bağlı belediyelerin yürürlükteki projeleri için kredi temini ve ödenek açılması, sözleşmeli şirketlere sözleşme senetlerinin gönderilmesi, proje ödeneklerinin düzenlenmesi. Bu düzenleme içerisinde keşif, ihale ve sözleşme aşamalarıyla ilgili işlemler, işi başlatmak için gerekli olan idari emir, proje denetimi için gerekli olan emir yazısı, tahmini keşif bedeli, bilir kişi raporları, işlerin gerçekleştirilmesi için gerekli olan idari emir, gerektiğinde konsorsiyum oluşturulması için gerekli olan emir, konsorsiyumlarla yapılan proje anlaşmalarında projeyi teslim alacak komisyonların oluşturulması. Yine bunun içerisinde teslim alma karar yazısı, müdürlüğün işten sorumlu

²⁸⁰ Duhok Belediye Başkanlığı resmi sitesi, www.bajervanidhk.org, 20.9.2017.

olmadığına dair yazı, vergi, istatistikler, sosyal sigorta dairesi (fonu), inşaat malzemeleri laboratuvarı ve sendika vardır. Saymanlık bunlara ek olarak, projeler için gerekli olan aylık hesap listelerini hazırlar ve hazırlanan bu listelerin belediyelerle ilgili bakanlığa, maliye bakanlığına ve ekonomi bakanlığına gönderir, Duhok şehrinde gerçekleştirilmek istenen projeler için ayrılan bütçeden projelerin mali ödeneklerinin talep eder, projeler için gerekli olan araçların onaylanması için ve projeler bittiğinde projenin tasfiyesi için sürekli çalışır, projelerin finansmanı için Dohuk hazinesinden gerekli finansmanı talep eder.

iii. Tetkik Müdürlüğü

Bu müdürlüğün görevleri aşağıdaki gibidir:

Genel müdürlüğe bağlı belediyelerin her geçen ayda yaptıkları avans taleplerinin incelenmesi, genel müdürlükte ve bağlı belediye müdürlüklerinde görev yapan görevlilerin aylık maaşlarının ve buna dair listelerin incelenmesi, esas bilançonun incelenmesi, sözleşmeli kurumlarla yapılan sözleşmeleri düzeltme ve gerektiğinde sonlandırma, çeşitli ihtiyaç kalemlerindeki satın alımlarda yapılan avans ödemelerinin incelenmesi.

iv. Hukuk İşleri Müdürlüğü

Hukuk İşleri Müdürlüğü şu kısımlardan oluşmaktadır:

Hukuki Davaları Takibat Şubesi, Hukuki Davaları Sonlandırma Şubesi ve Temlik Şubesi.

Bu müdürlük aşağıdaki işleri takip eder: Genel müdürlükteki ve bağlı belediyelerdeki hukuki danışmanlık hizmetlerini gerçekleştirmek, genel müdürlük ve bağlı belediyelerdeki tahmini mal varlıklarını takip eden kurullara başkanlık etmek, hukuki işlemlerin sonlandırılmasıyla ilgili durumların takibatını yapmak, geçmişte devlet tarafından el konulan tarım arazilerinin takibatını yapmak, hukuk komisyonları ve tahkikat komisyonlarına başkanlık yapmak, yeni belediye oluşumlarıyla ilgili hukuki gündemi takip etmek, belediye ile ilgili hukuk davalarının takibatını yapmak, tescil yenileme işlemlerini takip etmek, arazilerin tescili ile ilgili konuları takip etmek ve tazminatın söz konusu olduğu bütün işleri takip etmek.

v. Emlak ve Arazi Müdürlüğü

Bu müdürlük emlak şubesi ve arazi şubesinden oluşmaktadır.

Bu müdürlüğün çalışmaları aşağıda geldiği şekildedir: Kamulaştırma projeleri için arazi tahsisi, çeşitli mıntikalarda konutlar için arazi tahsisi ki bu arazilerin konut alanı

olarak tahsisi için tahsis onayı bulunmalıdır, satımı kanunlara uygun olan arazilerin satımı, çeşitli çalışmalarda diğer kısım müdürlükleriyle birlikte ortak kullanılan arazilerin tazminatının ödenmesi, sanayi bölgeleri için arazi tahsisi, elde bulunan araziler arasından ihtiyaç fazlasının satımı, müdürlüğün işbirliği yaptığı diğer taraflarla birlikte belediye sınırları yakınında gerçekleştirilen projelerin aşamalarının açıklığa kavuşturulması, müdürlüğün işbirliği yaptığı taraflarla yardımlaşma halinde çeşitli üretim projeleri için arazi tahsis etme ve vatandaşların çeşitli günlük işlemlerinin yürütülmesi.

vi. Sözleşmeler Müdürlüğü

Sözleşmeler Müdürlüğü, Sözleşme Düzenleme Şubesi ve Sözleşme İzleme Şubesi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Bu müdürlük aşağıdaki işleri takip eder: Duhok merkez ihale kurumu tarafından herhangi bir şirkete ihale işlemi tamamlanan projelerle ilgili imzaları düzenlemek ki bu sözleşme işlemi genel müdürlük ile ihaleyi alan şirketin karşılıklı imzalarını atmalarıyla gerçekleşir. İmzaya konu olan proje, karşılıklı olarak iki taraf arasında anlaşmaya varılan sözleşme şartnamesi uygun olduğu takdirde imzaya açılır. Bu gibi projeler üç kısma ayrılmaktadır. Bu projelerin uygulanması bölge kalkınma bütçesi ve Duhok ili özel bütçesinden finanse edilir. Anlaşmalar Duhok Şehri Belediyesi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülürken imzalar da Duhok ili belediye binasında atılır. Yapılan anlaşmayla ilgili imzalar atıldıktan sonra imzalanan belgeler noter tarafından onaylanır. Bunun dışında şirketlerle ve vatandaşlarla yapılan araç, uzlaşma, ulaştırma, işçi, kiralama ve satın alma gibi bir takım sözleşmeler de vardır. Bu gibi sözleşmelerin finansmanı maliye bakanlığı bütçesinden talep edilir. Bu sözleşmelerin düzenlenmesi, imzalanması ve onaylanması belediye genel müdürlüğü tarafından yapılır. Yine üzerinde genel müdürlüğün de onay verdiği anlaşma maddelerinin uygulanıp uygulanmadığına dair gözlem ve izlem de yine genel müdürlük tarafından yapılır. Böylelikle belediye genel müdürlüğü vatandaşlardan ve kendileriyle sözleşme yapılan taraflardan, üzerinde ittifak edilen maddelere dayanarak taahhüt isteyebilir.

vii. Park ve Bahçeler Müdürlüğü

Bu müdürlük şu şubelerden oluşmaktadır: Proje Uygulamalarını Denetleme Şubesi, Ağaçlandırma Şubesi, Fide Yetiştirme Şubesi, Koruma Şubesi, Sulama Şubesi.

Bu müdürlük aşağıdaki işlemleri yürütür: Park ve bahçe projelerine nezaret etmek, bu müdürlük tarafından yapımı gerçekleştirilen park ve bahçeler hakkındaki verileri

toplamak, bu verileri il belediyesi genel müdürlüğüne bağlı belediyelerle paylaşmak, gelecekte yapılacak olan park ve bahçeler hakkında fizibilite hazırlamak.

viii. Planlama ve İzleme Müdürlüğü

Bu müdürlük şu şubelerden oluşmaktadır: Planlama Şubesi, İzleme Şubesi, Veri Şubesi, İhale Şubesi, Faaliyet ve Rapor Şubesi.

Bu müdürlük gelen çalışmaları yürütür: Çeşitli planlamalar yapmak, projelerin uygulamaya konulmasından itibaren yürütülen projeleri izlemek, projelerin tasarım aşamalarını izlemek, projelerin finansmanını izlemek, projeler için ihale şartnameleri hazırlamak, projeleri ihaleye çıkarmak, projenin uygulama aşamasını takip etmek, projeleri yürüten kurum veya kuruluşların taahhütlerini ne kadar yerine getirdiklerini takip etmek ve bakanlığa sunulmak üzere aylık yahut dönemlik raporlar hazırlamak, genel müdürlüğe bağlı belediyelerde yürütülen etkinlikleri takip etmek, bu etkinliklerle ilgili verileri toplamak, bu etkinliklerle ilgili açıklama yapmak, genel müdürlüğe bağlı belediyelerin yaptığı etkinlikleri dönemsel ya da senelik olarak raporlayarak bakanlığa göndermek, insan kaynaklarını geliştirmek için çeşitli eğitsel faaliyetler düzenlemek, belediye çalışanlarının şehir dışında görevlendirme işlemlerini düzenlemek. Veri şubesi, yürürlükteki projeler için temel bir perspektif ortaya koyarak bu projeler hakkındaki verileri toplar.

ix. Temel Tasarımlar ve Kadastro Müdürlüğü

Bu müdürlük şu kısım ve şubelerden oluşmaktadır: Temel Tasarımlar ve İfraz Kısım, Kadastro Kısım, Ruhsat Şubesi, Harita Şubesi.

Bu müdürlük şu çalışmaları yapmaktadır: Genel müdürlüğe bağlı belediyelerin sınırları içerisinde kalan kavşakların ve tali yolların kadastro çalışmalarını yapmak, genel müdürlüğe bağlı belediyelerdeki belediye sınırları içerisinde konut alanlarının ifrazını yapmak, belediyeler ve turizm bakanlığı tarafından onaylanma işlemlerine kadar baştan sona kadastro alanında temel tasarım çalışmalarını sürekli takip etmek, Auto Cad ve GIS, Total Station gibi programların, gelen müdürlükte istihdam edilen mühendis ve kadastro memurlarına eğitiminin verilmesi için alanında uzman kişilerin gözetiminde kurslar açmak, genel müdürlükte ve bağlı belediye müdürlüklerinde temel tasarım kısmında çalışan görevlilerin fenni yeteneklerini arttırmak için kurslar açmak, genel müdürlüğe bağlı olarak çalışan mühendislerle birlikte projeleri yürütmek, ilgili hükümet daireleriyle yardımlaşarak temel tasarım kısmıyla ilgili olan günlük posta işlerini idare etmek.

x. Proje Tahmin ve Tasarım Müdürlüğü

Bu müdürlük bir takım kısım ve şubelerden oluşmaktadır: Proje Tasarım Kısım, Keşif ve Tahmin Kısım, Yapılan Keşifleri İnceleme Kısım, Trafik Mühendisliği Kısım.

Bu müdürlüğün yaptığı faaliyetler şunlardır: Mühendislik bilimine uygun tasarımlar hazırlamak, yürütülen projelerle ilgili keşif tahminleri yapmak, il tarafından talep edilen önemli projeleri hazırlamak, Duhok Belediyesi Genel Müdürlüğüne bağlı belediye daireleri tarafından talep edilen projeleri hazırlamak, genel müdürlüğün projeleri için fizibilite yapmak, belediye başkanlığı tarafından hazır edilen proje avanslarına dair fizibiliteleri incelemek, fen işleri müdürlüğüyle yardımlaşarak genel müdürlüğe bağlı belediyelerin projeleri için fizibilite yapmak ve mühendislik bilimine uygun tasarımlar hazırlamak, Keşif ve Tahmin Kısım tarafından düzenlenen fizibilite raporlarında geçen bütün kalemlerin fiyatlandırılmasını yapmak.

xi. Fen İşleri Müdürlüğü

Bu müdürlük de bir takım şube ve kısımlardan oluşmaktadır: Proje Yürütme Kısım, Proje Koruma Kısım, Faaliyet ve Rapor Şubesi, Atölye ve Hurdalık Şubesi.

Bu müdürlük şu işleri yürütmektedir: Genel müdürlüğe bağlı belediyelerdeki hizmet müdürlüklerinin projelerini takip etmek ve kontrol etmek. Örnek: Yol projeleri, park projeleri ve belediye başkanlığı binalarının projeleri. Genel müdürlüğe bağlı belediyelerin sınırları içerisinde yer alan yolların bakımını takip ve kontrol etmek. Yapımı biten projeler hakkında aylık ve dönemsel raporlar hazırlamak. Projelerin gerektirdiği bütün idari emirleri hazırlamak. Örnek: Projeyi yürütme emirleri, projeler hakkında öncelikli ve sonralıklı bilinmesi gerekenler ve projeler için gerekli olan birinci derecede fen işleri komisyonlarının kurulması. Projelere en fazla yüzde yirmi oranında ek süre tanınması için gerekli olan idari emirlerin hazırlanması, proje maddelerinde en fazla yüzde dört oranında değişiklik yapılabilmesi için gerekli olan emirlerin hazırlanması, projenin uygun bir şekilde ortaya konulabilmesi için temel tasarım müdürlüğü, tasarım ve tahmin müdürlüğü, planlama ve izleme müdürlükleriyle yardımlaşma. Elde mevcut olan projeler için gerekli olan fizibilitenin hazırlanması. Genel müdürlüğün elinde olan projelerin başından sonuna kadar detaylarının hazırlanması. Bütün bu aşamalardan sonra genel müdürlük elindeki herhangi bir projede kullanılacak inşaat malzemelerini inşaat laboratuvarına incelemek üzere gönderir. Böylelikle kullanılacak malzemenin kalite ve

güvenliğinden emin olunur. Genel müdürlük kendisine bağlı olan müdürlüklerle işbirliği yaparak bütün hizmet projelerini izler ve yürütür.

xii. Bilgi Teknolojileri Müdürlüğü

Bu müdürlükte bulunan kısım ve şubeler şunlardır: GIS Kısım, Program ve Bakım Kısım, Program Şubesi, Cihaz Koruma Şubesi, Şebeke ve İnternet Şubesi.

Bu müdürlük şu alanlarda çalışmalar yapmaktadır: Müdürlüğün kullandığı bilgisayarların bakımı (müdürlük içerisindeki bilgisayarların günlük kontrolü), buna ek olarak genel müdürlüğe bağlı olan diğer belediyelerin kullandığı bilgisayarların bakım ve kontrolü, bilgisayarlarda kullanılan programları zenginleştirme, mühendislik çalışmalarında kullanılacak olan bilimsel kitapların temini, genel müdürlük tarafından talep edilen bilgilerin sağlanması, genel müdürlük ve bağlı belediye müdürlüklerindeki çalışanların bilgisayar eğitimi alması için kurslar açılması, proje geçmişleri halihazırdaki projeler hakkında ve memurlardan gelen bilgilerin belgelenmesi, projelerle ilgili aylık raporlar hazırlanması, bütün belediye müdürlüklerindeki ve belediyelere bağlı kısımlardaki bilgilerin toplanması düzenlenmesi ve bir rapor olarak hazırlanması, hazırlanan bu raporların Belediyeler ve Turizm Bakanlığına gönderilmesi, eski bilgisayarların gerek geliştirilmesi gerekse de toplanılması suretiyle belediyelerdeki bilgisayar donanımlarının zenginleştirilmesi, genel müdürlük ve bağlı belediye müdürlüklerinin etkinliklerinde kullanılacak olan lazer disklerin hazırlanması.

xiii. Araç-Gereç ve Depo Müdürlüğü

Bu müdürlükte bulunan kısım ve şubeler: Depo Kısım, Araç ve Alet Edevat Kısım, Atölye Şubesi, Yakıt Şubesi, Alet Edevat ve Araç Hareket Şubesi.

Bu müdürlük şu faaliyetleri yapmaktadır: Yazılı olarak verilen görevlerin tanzimi, dağıtımı ve yürütülmesi, günlük olarak yapılacak işlerin gerek halkla gerekse ilgili kısımlarla birlikte yürütülmesi, genel müdürlüğe bağlı belediye müdürlüklerinin gereksinimlerinin yerine getirilmesi, genel müdürlüğe bağlı müdürlüklerde sarf edilecek olan yakıt ve mekanikle ilgili avans işlemlerinin aylık olarak incelenmesi, belediye hizmetlerinde kullanılan araçlar ve jeneratörlerle ilgili bilgilerin ilgili amirlere sunulması, genel müdürlükle bağlı belediye müdürlüklerinde kullanılan araç ve jeneratörlerin sürekli bir şekilde bakımının yapılması, genel müdürlüğün ya da bağlı belediye müdürlüklerinin bütçesinden satın almak üzere yıllık olarak lazım olan gereçlerle ilgili fizibilite hazırlamak ve hazırlanan fizibilite raporunu Belediyeler Bakanlığına ya da ihtiyacın karşılanması

üzere Duhok İline Bağlı Bölgeleri Kalkındırma bütçesine sunmak. 2014 yılı itibariyle Duhok ili belediye genel müdürlüğü ve bu genel müdürlüğe bağlı kırk altı belediyede toplam yedi yüz dört adet belediye araç ve alet, bunun yanında almış altı adet de jeneratör bulunmaktadır. Buna ek olarak belediye, kendine ait mekanik kısmı bünyesinde küçük bir benzin istasyonu kurmuş olup bu benzin istasyonundan belediye araçlarına motorin ve benzin sağlanmaktadır. Yine araçların yıkanması, yağlarının değişmesi ve diğer bakım işlemlerinin yapılması için de bir bakım istasyonu kurulmuştur. Bu istasyonda aynı zamanda atıl gereçlerin kullanılır hale getirilmesi sağlanmakta, bunlar sınıflarına göre ayrılmakta, gerekli görülenler Belediyeler Bakanlığının muvafakati ile geliri yine belediyeler bakanlığına havale edilmek üzere açık mezat yoluyla satışa sunulmaktadır.

xiv. Çevre ve Temizlik Hizmetleri Müdürlüğü

Bu müdürlüğe bağlı kısım ve şubeler: Temizlik Takip Kısım, Temizlik İşleri Kısım, İhlaller Kısım.

Bu müdürlük şu işleri takip etmektedir: İldeki temizlik şirketlerinin izlenmesi suretiyle temiz ve sağlıklı bir çevre oluşturmak, Belediyelerdeki, sitelerdeki, köylerdeki ve anayollardaki atıkların uygun alanlara nasıl taşındığını takip etmek, atıkların doğru ve bilimsel yöntemle biriktirilip biriktirilmediğini takip etmek, atıklarla ilgili ihlaller olup olmadığını gözlemleyerek bu ihlalleri rapor haline getirmek ve bu raporları bağlı belediyelerden genel müdürlüğe sevk etmek. İhlallerle ilgili ve gerekli takibatın yapılması için ilgili birimlerle bağlantı kurmak, fabrika atıklarını günlük olarak takip etmek ve gelecekte atıklarla ilgili stratejiyi daha iyi yönlendirmek için fabrikaların atıklarını kontrol etmek.

7. Belediyenin Lağvı

Aşağıdaki durumlarda belediyelerden sorumlu bakan, idari birim yetkilisinin (vali) veya belediyeler genel müdürünün önerisiyle belediyeyi lağvedebilir:

a. Belediye teşkilatı için gerekli olan şartlar ortadan kalkarsa.

b. Bir belediye başka bir belediye ile birleştirilirse²⁸¹.

c. Belediyenin lağvı bakanın açıklayacağı ve resmi gazeteden yayınlanan bir beyanla tamamlanmış olur²⁸². Belediyenin lağvedilmesi durumunda lağvı ilanı kararında

²⁸¹ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 12.

²⁸² 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 14.

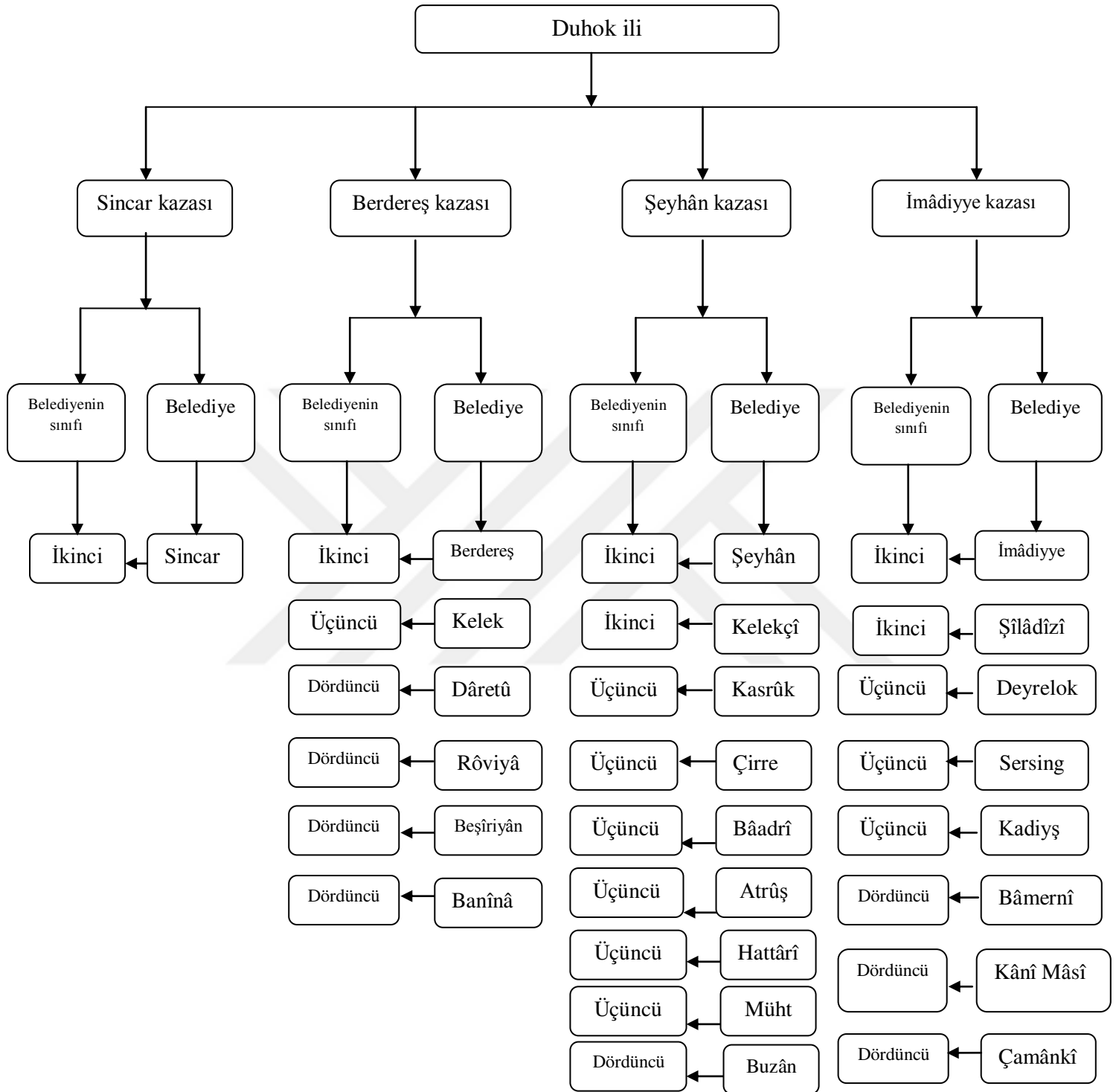
belirtilen çerçevede uygulamaya gidilir. Lağv işlemine itiraz yolu bu kanunun altıncı maddesinde geçtiği şekildedir²⁸³.

Bakanın talebi doğrultusunda ilgası gerçekleştirilen belediye mallarının tasfiyesi menkul mal varlıklarının teslim alınması, gayrimenkullerinin teslim alınması ve belediye divanının tasfiyeden sonra nakli şu şekilde gerçekleştirilmektedir: "Eğer yapılan lağv işlemi on ikinci maddenin a fıkrasına göre olmuşsa tasfiye sonrasında elde bulunan mevcutlar merkez belediyeye; eğer belediyenin lağvı aynı maddenin b fıkrasına göre gerçekleşmişse bu durumda lağvedilen belediyenin tasfiye sonrasındaki malvarlıkları birleştirildiği belediyeye devredilir"²⁸⁴.

Duhok iline bağlı belediyeler ve bu belediyenin sınıfları aşağıdaki çizelgede gösterildiği şekildedir.

²⁸³ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 13.

²⁸⁴ 1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri K. m. 15.

ŞEKİL 3.7: DUHOK İLİNE BAĞLI BELEDİYELER (Kuzey Irak Bölgesi Turizm ve Belediyeler Bakanlığı resmi sitesi, www.momt.krg.org, 20.9.2017).

SONUÇ VE ÖNERİLER

I. SONUÇ

A. Açıkça görülmektedir ki genel olarak Irak devlet idaresindeki kanuni sistem özelde de Duhok şehrindeki yönetim şekli, Irak'taki yönetim sisteminin tarihsel süreç içerisinde mütemadiyen değişmesiyle birlikte birçok değişikliklere şahit olmuştur. Bu sistem, belli bir zaman dilimi içerisinde Kuzey Irak bölgesinde de merkezi idare sisteminin yerinden yönetim siyasetine doğru evrilmesine sebebiyet vermiştir. Buna ek olarak idari anlamda, yerinden yönetimin Irak genelinde ve Kuzey Irak şehirlerinde gittikçe yerleşmesine de sebebiyet vermiştir. Söz konusu bu iller arasında özellikle Duhok'u sayabiliriz. Bu tespiti yaptıktan sonra şunu da söyleyebiliriz ki Irak'ta, Kuzey Irak Bölgesi dışında kalan bütün illerde şu anda il meclisleri, kaza ve nahiye mahalli meclisleri bulunmaktadır. Kuzey Irak Bölgesi'nde kalan illerde ise sadece il meclisleri bulunmakta olup kaza ve nahiye mahalli meclisleri bulunmamaktadır.

B. Bir idari birim olarak Duhok şehri kadim Irak medeniyetleri döneminde, İslami dönemde, Selçuklular döneminde, Moğollar ve Celayirliler döneminde bir köyden öteye geçememiş, Osmanlı döneminde ise 1850 yılına kadar köy olarak kalmaya devam etmiştir. Nihayet 1850 yılında nahiye merkezi olmuş ve 1873 yılında da kaza merkezi olmuştur. Britanya işgali ve krallık döneminde de yaklaşık on bir yıl bu hal üzere devam etmiş olup bu süreç cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. 27.5.1969 tarihinde Duhok, il merkezi olmuş; halihazırda ve o günden bu güne kadar bünyesinde 8 kaza, 27 nahiye ve 1179 köy bulunmaktadır. Bilmemiz gereken bir diğer husus da Duhok'ta, Şengal ve Şeyhan olarak aslında Duhok'a bağlı olan fakat sonradan Ninova iline bağlanmış olan iki idari birim bulunduğuudur. Sonuçta bu şekliyle Kuzey Irak bölgesinde nizalı iki il ortaya çıkmıştır. Yönetimin paylaştırılmasıyla ilgili olan bu niza, Kuzey Irak bölgesiyle Irak devleti arasında hala devam etmektedir.

C. 1964 yılında 165 sayılı olarak çıkarılan ve içeriğinde değişiklik yapılan Irak Belediye İdareleri Kanunu ile 1993 yılında 6 sayılı olarak çıkarılan Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri Kanunu, Duhok şehir yönetiminde son derece bir etkiye sahiptir. Bu kanunlarla birlikte şehircilik hizmetlerinde ciddi ilerleme olmuş ve şehir daha önceki kırsal görüntüsünden şehir görüntüsüne kavuşmuş, toplum ve idari mekanizma nezdindeki şehircilik anlayışında ilerleme sağlanmıştır. Ayrıca bu iki kanun, belediyenin sunacağı kamu hizmeti ve yapacağı işlerle ilgili olarak bir takım hükümler barındırmaktadır. Buna

göre bu kanunlarda toplumsal paylaşımcılık ilkesi belediyenin yapacağı faaliyetlerde temel alınmıştır. Buradan hareketle Duhok şehrinde yapılan belediye meclisi seçimleri şehir seçmenlerinin doğrudan gizli oylamasıyla yapılmaktadır. Seçim sisteminin böyle olması ise şehri ekonomi, toplum ve siyaset gibi bir takım alanlarda mecburi değişikliklere sevk etmektedir. Bunun yanında bu kanun doğrudan gizli seçim kuralını belirlemiş olması bakımından eleştiriye açıktır. Çünkü seçmen, kanunda belirtilen seçimle ilgili bu kurala göre, adayların yeterlilik ve isimlerini bilmeksizin sunulan listede ismi geçen adaylar için oy kullanmaktadır.

Ç. 1969 yılında 159 sayılı olarak çıkarılan Irak iller kanunu, genelde Irak illeri özelde de Duhok ili için çıkarılmış ilk kanun sayılmaktadır. Bu kanuna göre merkezi otoritenin görevlerinin ve sunması gereken hizmetlerinin birçoğu Duhok ilindeki mahalli idareye havale edilmiştir. Bu görev ve hizmetlere örnek olarak eğitim, öğretim, sağlık, tarım, ekonomi, ulaşım, çalışma, toplumsal işler, kültürel çalışmalar, basın ve imar-iskan alanındaki görev ve hizmetleri verebiliriz. Sonuçta aynı vazife ve hizmetleri yürüten idarelerdeki çift başlılık sorununa bir çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Bunların yanında bu kanun seçimden uzak bir ortamda il, kaza ve nahiye meclislerinin oluşturulmasını idari birim başkanına ve mahalli daire başkanlarının yetkisine bırakmış olması dolayısıyla eleştirilmektedir. Çünkü böyle bir uygulama Duhok ilindeki yerel kamu hizmetleri ve çalışmaların yapılmasında toplumsal katılımcılığı oldukça azaltmaktadır.

D. 16 Temmuz 1970 Anayasası Kuzey Irak bölgesine ve Duhok iline statü olarak yerinden yönetim anlayışına yakın bir statü vermiştir. Bu statünün verilmesinin ardından 1973 tarih ve 33 sayılı Özerklik Yönetimi Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun uyarınca Kuzey Irak Bölgesi (Erbil-Süleymaniye-Duhok) bir idari birim olarak ortaya çıkmış ve bu idari birim, bölgeye has yürütme meclisi başkanıyla irtibatlandırılmıştır. Böylece bölgenin tüzel kişiliği de ortaya çıkmış olmasıyla birlikte bölge, Irak devletiyle olan ekonomik, siyasi ve kanuni birlik çerçevesinde özerklikten yararlanmaktadır. Yine bu kanun, cumhurbaşkanına yürütme meclisi başkanını görevden alma yetkisi tanınması ve adalet bakanının özerk meclisin kararlarının meşruiyetini sorgulama hakkını adalet bakanına vermesi dolayısıyla eleştirilmektedir. Çünkü bu kanuna göre özerk yönetim meclisinin aldığı kararlar adalet bakanının talebi üzerine temyiz mahkemesin bünyesinde oluşturulan bir yargı komisyonunda yargılamaya tabi tutulabilmektedir.

E. Geçiş Dönemi 2004 Irak Devlet İdare Kanunu bir takım yetkilendirmeler ortaya koymuştur. Bu yetkilendirmeler arasında mahalli idareler için yerinden yönetim

yetkilendirmesi de vardır. Bu yerinden yönetim alanlarından bazıları da Kuzey Irak bölgesi hükümet idareleri olup bunlardan biri de Duhok şehir idaresidir.

F. 2005 Irak Anayasası bölgenin yönetim sisteminin yerinden yönetim olduğunu belirlemiştir. Bu yönetim, şekil itibariyle Irak devletine tabidir. Bu yönetimler arasında Duhok şehri de vardır. 2005 Irak Anayasasının 121. Maddesinde, arasında Duhok'un da olduğu Kuzey Irak Bölgesi illerinin elçiliklerde ve diplomatik temsilciliklerde bölge fertlerinin sosyal ve kültürel faaliyetlerini takip etmek üzere ofisler açabileceği belirtilmektedir. Yine aynı anayasanın 140. maddesi başkanlık meclisi ve hükümete Irak illeri arasında ihtilaflı olan topraklarla ilgili düzeltme yapma hakkını başkanlık meclisine ve hükümete vermiştir. Aralarında toprak anlaşmazlığının olduğu iller içinde Duhok ve Ninova da olup bu illerin sınırları geçmiş zamanlarda siyasi sebeplerle değiştirilmiştir.

G. Duhok il meclisi il bütçe tasarısı çalışmalarında, ilin geliştirilmesiyle ilgili özel kanun tasarısı ve tekliflerinde, meclis iç tüzüğünün oluşturulmasında, il düzeyinde mali ve idari işlere dair bir takım kararname ve yönetmeliklerin çıkarılmasıyla ilgili çalışmalarda yasama yetkilerini kullanması noktasında örnek bir yere sahiptir. Bütün bu işlemler yapılırken Kuzey Irak bölgesinde ve federal devlet yapısı içerisinde yürürlükte olan kanunlar ve anayasayla çatışmama kuralına dikkat edilir. Yani il yönetimi, Kuzey Irak bölgesi ve federal devlet sınırları içerisinde geçerli olan kanunlar ve anayasaya aykırı olarak herhangi bir kararname, tüzük, teklif ve yönetmelik çıkaramadığı gibi anayasa ve kanunlarda teminat altına alınan hak ve hürriyetlerle çelişen tasarruflarda da bulunamaz.

Ğ. Duhok il meclisi valinin, vali yardımcısının ve genel müdürlerin gerektiğinde görevden alınması yetkilerini kullanmakla birlikte il düzeyindeki gelen siyasetin yürütülmesi için belirli bakanlıklarla koordinasyonlu çalışmaya ve ildeki mahkemeler ile peşmerge kuvvetleri dışındaki icra dairelerinin faaliyetlerini denetleme yetkisini ilgili bakanlıklarla koordineli bir şekilde kullanmaktadır. Buna karşın il meclisi üniversiteleri, yükseköğretim ve bilimsel araştırmalar yapan başka kurumları da denetlemeye yetkili olmayıp bölgesel ve federal görevler icra eden başka kurumları da denetlemeye yetkili değildir. İl meclisinin, il düzeyindeki idari birimlerde yapılacak olan idari birimlerin birleştirilmesi, yeni idari birim ya da birimler oluşturulması, idari birimlerin merkezlerinin ya da isimlerinin değiştirilmesi, daimi ya da geçici komisyonların kurulması, ildeki dairelerde bulunan yerel kadrolarda görev alacak olan yedinci derecedeki ve daha alt derecedeki memurların atanması, söz konusu daireler için ilde büroların ya da şube yerlerinin açılması ve son olarak belediyeler bakanının önerisiyle ve bakanlar kurulunun

çıkardığı özel bir tüzüğe istinaden idari birimlerde belediye meclislerinin oluşturulması yetkisi de vardır.

H. Duhok ve Duhok'a bağlı idari birimlerde kaymakam ve nahiye müdürleri bulunmakta olup bunlar bir idari birim altında bir takım yetkilerle donatılmışlardır. Buna göre bu yetkililer idari birimin bütçe tasarısını hazırlar, idari birimdeki mahalli meclisin kararlarını uygulamaya koyar, resmi dairelerin başında durarak onları yönetir, bu dairelerde çalışanları yönetir ve idari birimleri teftiş eder. Ancak mahkemeleri, bölge kolluk kuvvetleri olan peşmergeyi, üniversiteleri, bilimsel ve yüksek araştırma yapan enstitüleri, bölgesel ve federal statüde özellikleri olan bir takım daireleri denetleyemez. Düzen ve nizamın sağlanması ve korunması, kamu mallarının korunması, vatandaşların haklarının, canlarının ve özel mallarının korunması, gelirlerin tahsiliyle birlikte bütün bunların kanunlar çerçevesinde yapılması idari birim başkanlarının görevleri arasındadır. Yine bu idari birim başkanlarının idari birim çatısı altında yer alan resmi dairelerde görevli resmi muhataplarını bilmesi, çalışmaları ve vatandaşlara sunulan hizmetleri bilmesi gerekmektedir. Son olarak il valisinin, ildeki dairelerin talepleri doğrultusunda yedinci dereceye kadar olan mahalli memurları atama yetkisi vardır.

İ. Duhok belediye başkanı ve Duhok şehrinin sınırları içerisinde bulunan diğer belediye başkanları belediye faaliyetlerini, belediyeye ait mallar ve gayrimenkullerle ilgili yasal çerçevede uygulama yapma hakkına sahiptir. Yine bu varlıkların korunması, idaresi, gelirleri, vergilerin tahsili, hesapların denetlenmesi, çalışanların faaliyetlerini takip, belediyeye ait yazışmaları imzalamak, belediyeyi mahkemeler ve bütün dairelerde temsil etmek gibi görevleri de vardır. Bütün bu yetkilere ek olarak belediye başkanlarının, ildeki her türlü iş ve belediyenin çalışmaları hakkında denetleme ve önerge verme yetkisine sahip olan belediye meclisinin kendisine tevdi ettiği bir takım yetkileri de vardır.

J. Duhok il meclisi başkanlık kurulu; meclis başkanı, meclis başkan yardımcısı, sayıları on beşe kadar ulaşan daimi komisyonlar, araştırma komisyonları, meclise sunulan konulara ve çalışma ortamının gerekliliklerine göre oluşturulan geçici komisyonlar ve üç tanesi Hristiyanlardan seçilen 28 milletvekilinden oluşmaktadır.

Meclis aşağıdaki esaslara göre oluşturulmuştur:

1. Meclisin çalışma usulü: Meclis, faaliyetlerini kanunlara uygun olarak sürdürmesiyle ön plana çıkar. Sloganlara göre, kağıt üzerinde, önerilere dayalı ve tali meselelerde ortaya atılan bir takım fikirlere dayalı olarak çalışmaz.

2. Bağımsızlık: Aynı zamanda meclis tüzel kişiliğiyle, merkezi idareden bağımsız maddi ve mali kaynaklarıyla ve seçim yoluyla oluşturulmasıyla da ön plana çıkar. Çünkü, 2008 tarih ve 21 sayılı olarak çıkarılan "Kuzey Irak bölgesinde henüz il statüsü verilmeyen iller kanunu'nda meclisin, "doğrudan gizli oylamayla" oluşturulacağı belirtilmiş olmasıyla 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak bölgesi iller kanununda "doğrudan oylama sistemine dayanan genel seçim" ile oluşturulacağı hükme bağlanmıştır.

3. İdari denetim: Meclisin ve ildeki hükümet dairelerinin Kuzey Irak bölgesi parlamentosu denetimine, Kuzey Irak bölgesi mali denetim kurulunun denetimine ve idari yargı denetimine tabi ve doğrudan olmasıyla birlikte aynı zamanda bölge düzeyinde de merkezi otoritenin denetimine kapalı olmasıdır. Böyle bir yaklaşım ve tutum, meclisi yerinden yönetim (adem-i merkeziyetçilik) sistemine oldukça yakınlaştırmasına karşın yerinden yönetim sistemi içerisinde yer alan mahalli bir idare olmaktan da uzak tutacaktır. Çünkü mahalli idareler ve meclisler üzerinde merkezi otoritenin denetiminin geçerli olması bu sistemin temel dinamikleri arasında yer almaktadır.

K. Duhok belediyesinin yapısı şöyledir:

1. Duhok belediyesi şu birimlerden oluşmaktadır: Batı belediye bölgesi, Doğu belediye bölgesi, hizmet ve yol bakım kısmı.

2. Duhok belediyesi genel müdürlüğü. Müdürlük şu birimlerden oluşmaktadır: İdare ve Personel Müdürlüğü, Saymanlık Müdürlüğü, Tetkik Müdürlüğü, Hukuk İşleri Müdürlüğü, Emlak ve Arazi Müdürlüğü, Sözleşmeler Müdürlüğü, Park ve Bahçeler Müdürlüğü, Planlama ve İzleme Müdürlüğü, Kadastro ve Temel Tasarımlar Müdürlüğü, Proje Tahmin ve Tasarım Müdürlüğü, Fen İşleri Müdürlüğü, Bilgi Teknolojileri Müdürlüğü, Depo ve Araç Müdürlüğü, Çevre ve Temizlik Hizmetleri Müdürlüğü.

3. Duhok şehrine bağlı olan kaza, nahiye, konut alanları ve köylerin belediyeleri.

L. Belediye başkanlığı, belediye meclisleri ve Duhok ili mahalli idare meclislerinde meclis üyesi olarak bulunma şartları: Yaş, diploma, oturma (ikamet), kanuni ehliyet, özgeçmişin temiz olması ve herhangi bir suçtan hüküm giymemiş olmak, Baas döneminde işlenen suçlara iştirak etmemiş olmak, silahlı kuvvetler ve iç güvenlik kuvvetleri mensubu olmamak. Bu meclislere aday seçimi sırasında yüzde otuzdan az olmamak şartıyla kadınları temsil etmek üzere kadın aday bulundurma şartı bulunmaktadır. Ancak getirilen bu şart belediye meclisinde geçerli değildir.

M. Duhok şehrindeki her bir idari birimde, idari birim başkanının başkanlık ettiği bir yürütme heyeti olur. Bu heyette mahalli daire başkanları üye olarak bulundurulur. Bu heyet üyeleri ister müdür derecesinde çalışanlardan olsun isterse daha alt kademedeki memurlardan olsun fark etmez. Çünkü burada asıl olan dairelerin verecekleri hizmetleri yerine getirmeleri ya da vazifelerini birbirleriyle ortaklaşarak yürütmeleridir.

N. Belediyeler Kanununda, belediye meclisinin hangi aralıklarla oturum yapacağı belirlenmemiştir. Mecliste günlük çalışmaların nasıl yapılacağını belirleyen bir özel düzenleme bulunmamaktadır. Böyle bir durum ise Belediyeler Kanunundaki en büyük eksikliklerdendir.

II. ÖNERİLER

A. Öncelikle 2009 tarih ve 3 sayılı olarak çıkarılan Kuzey Irak bölgesi iller kanunun tam olarak uygulanması için gayret gösterilmelidir. Bu gayret, özellikle de bölgede bulunan Duhok ili ve başka kaza ve nahiyelerde gösterilmelidir. Çünkü il meclisleri daha önceleri yapılan kanun metinlerinde yer almasına rağmen hiçbir zaman 2009 tarih ve 3 sayılı kanunda vurgulandığı kadar vurgulanmamış ve yer almamıştır. Dolayısıyla uygulamada ve kanunda varit olan boşlukların derhal giderilmesine çalışılmalıdır. Mesela 2009 Tarihli İller Kanunu'nda belediye meclisinin, Belediyeler Bakanlığı'nın çıkardığı özel bir düzenlemeyle il meclisi tarafından oluşturulacağı belirtilmektedir. Halbuki belediye meclis üyeleri, halk tarafından seçilmelidir. Yani mevcut İller Kanunu'ndaki bu çelişkiyi gideren bir düzenleme henüz yapılmamıştır.

B. 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller Kanunundaki 35. madde lağvedilmelidir. Özellikle de bölgedeki ve Duhok şehrindeki belediye meclisleri çatısı altında bulunan idari birimleri düzenleyen hükümler düzeltilmelidir.

C. Bölge ve Duhok halkının kalkınmasına hizmet etmesi amacına binaen ve bölge halkının toplumsal ve kültürel alandaki işlerinin Irak elçilik ve diplomatik temsilciliklerinde temsil edilebilmesi için Kuzey Irak Bölgesi ve bağlı illere verilen hakkın, 2005 tarihli Irak Anayasasının 121. maddesinde belirtildiği gibi uygulamaya konulması gerekmektedir. Ayrıca, gerek bölge ile federal hükümet ve gerekse de Duhok ile Ninova arasındaki ihtilafli topraklara çözüm bulmak amacıyla meydana getirilen 2005 tarihli Irak Anayasasının 140. maddesinin işletilmesi gerekmektedir.

Ç. Meclis üyeliği şartlarından birinin kaybolması ya da kanunda belirtilen meclis üyeliğini düşürücü sebeplerden biri oluştuğunda meclisin mutlak çoğunluğu olan üçte iki

üyenin oylarıyla görevden alınabilen vali, vali yardımcısı, meclis başkanı ve meclis başkan yardımcısının bundan sonra kanuni miktarda düzenleme yapılarak mecliste bulunan üyelerin %50+1'inin oyuyla görevden alınmasını öneriyoruz. Çünkü %51'lik mutlak çoğunluğunun sağlanması, üçte ikilik mutlak çoğunluğun sağlanmasından daha kolaydır.

D. İller kanunundaki maddelerde geçen "genel müdürler" ibaresinin yanına "müdürler" ibaresinin de eklenmesini de öneriyoruz. Yani 2009 tarih ve 3 sayılı kanunun maddelerinde geçen bütün "genel müdürler" ibaresine "müdürler" ibaresi de eklenmelidir. Yine aynı şekilde 31.8.2014 tarihli olarak çıkarılan Duhok il meclisi iç tüzüğünde de aynı ibarelerin yan yana kullanılmasını öneriyoruz. Bu ibarenin, resmi makamlara uygun kişileri aday göstermek ve yine bu kimseleri görevden almak noktasında önemli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Duhok ilindeki resmi dairelerin çoğunluğunu genel müdürler değil de müdür derecesindeki memurlar idare etmektedirler. Bu düzenleme yapıldığı takdirde kanunda bu hususta yer alan boşluk giderilmiş olacaktır.

E. 2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak bölgesi iller kanununun 19. maddesinin 6. fıkrasının uygulanmasına gayret edilmesi gerekmektedir. Bu kanun, haddi zatında derecelendirme çizelgesine uygun olarak ilde bulunan ilgili dairelerin talebiyle memurların vali tarafından tayin, tensip ve tespiti ile ilgilidir. Ancak ne var ki memurları yakından ilgilendiren bu işlemlere dair yetkiler maliye bakanlığı ve diğer ilgili bakanlıklar tarafından kullanılmaktadır. Böyle bir yetkinin maliye bakanlığı ve başka ilgili bakanlıklar tarafından kullanılması, söz konusu kanunu, uygulama alanında kısıtlamak anlamına gelmektedir.

F. 31.8.2014 tarihli Duhok il meclisi iç tüzüğündeki 50. maddede düzenleme yapılmasını öneriyoruz. Yapılan bu düzenlemeyle Kadın İşleri Komisyonu'nun yetki ve görevlerinin ilgili makamlarla koordinasyonlu bir şekilde belirlenip düzenlenmesi ve iç tüzüğe yerleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü bu komisyonun il meclisi çatısı altında eksiksiz olarak en iyi şekilde görevlerini yerine getirebilmesi için daimi komisyon hüviyetine büründürülmesi zorunludur.

G. Özelde Duhok il meclis üyeliği, genelde de bölgedeki mahalli idare meclisi üyeliklerine ilişkin şartlar bağlamında aşağıdaki hususları öneriyoruz:

1. Silahlı kuvvetler mensuplarına ve iç güvenlik kuvvetleri mensuplarına özellikle de il meclisleri bünyesindeki daimi komisyonlar arasında iç güvenlik komisyonu da bulunduruluyorsa sadece bu komisyonda olmak üzere söz konusu kişilere üyelik hakkı

verilmesini öneriyoruz. Çünkü bu türden komisyonlarda ihtisas sahibi üyelerin bulunması kaçınılmazdır.

2. Meclis üyeliği için ilkokul, ortaokul veya bunlara denk diplomaya sahip olma şartı bulunmaktadır. Mahalli idare meclisi üyeliği için aranan diploma şartının, ilerleyen süreç içerisinde fakülte mezuniyet diploması olarak düzeltilmesi yerinde olacaktır. Çünkü meclis üyelerinin eğitim düzeylerinin yükseltilmesine acilen ve şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır.

Ğ. Özelde Duhok şehri ve genelde de bölgedeki belediye meclislerinde üyelikle ilgili önerilerimiz:

1. Üyelerde aranan ilköğretim ve ortaöğretim ve muadili diploma şartı zamanla kaldırılıp bunun yerine fakülte diploması veya buna denk bir diploma şartı getirilmelidir. Çünkü böyle bir şart belediye meclis üyelerinin bilimsel yeterliliklerini yükseltmek açısından son derece önemlidir.

2. Belediye meclis üyeliği için aranan otuz yaş şartı yirmi beş yaşa düşürülmelidir. Böylelikle toplumun genç kısmına bu meclislerde daha çok üyelik imkanı doğacaktır.

3. Belediye meclisinin aday listelerinde yüzde otuzdan az olmamak şartıyla kadınlara da yer verilmelidir. Bu husus işletilirken nüfus yoğunluğunun gözetilmesi gerektiği gibi kadın erkek eşitliği de gözetilmelidir. Çünkü hukuki sorumluluk ve görevler bakımından kadın ve erkekler nasıl eşit ise adaylık noktasında da eşit olmalıdırlar. Böylelikle belediye meclis çalışmalarına kadınların da ortak olması sağlanacaktır.

H. Belediye meclisinin günlük çalışmalarına esas teşkil edecek bir meclis tüzüğüne kurulması önerilir. Çünkü herhangi bir meclisin tüzüğüne olmaması kanuni ve idari yönden boşluklar doğurur.

İ. Bölgede bulunan Duhok ilindeki mecliste ve diğer mahalli meclislerde üyelik adaylığı için hazırlanan listelerde kadınlar için ayrılan %30'luk oranın %35'e çıkarılmasına dair düzenleme yapılmasını öneriyoruz. Bu düzenleme yapılırken nüfus yoğunluğu ve temel hak ve hürriyetler bağlamında kadın-erkek eşitliğinin ciddi olarak dikkate alınması gerektiğini ve bu suretle mahalli idare meclislerine kadınların da fiili olarak iştirak etmesi gerektiğini savunuyoruz.

J. Bölgesel hükümetin üzerindeki mali yükü azaltmak ve Duhok ili düzeyinde vatandaşlara hükümet daireleri tarafından sunulan hizmetlerin birbirine karışmaması için bu dairelerin bazılarının birleştirilmesini öneriyoruz. Buna göre:

1. Çevre müdürlüğünün Duhok il belediyesine katılması ve belediye içerisinde bir bölüme dönüştürülmesi.

2. Duhok ili enformasyon müdürlüğüne bağlı ofislerin vatandaşlık ve sivil hizmetler müdürlüğüyle birleştirilerek nüfus müdürlüğü olarak isimlendirilmesi.

3. Elektrik işlerinde karşılaşılan sorunlara bakan polis müdürlüğünün Duhok ili polis müdürlüğü bünyesine katılması ve polis müdürlüğüne bağlı bir birime dönüştürülmesi. (Duhok'taki elektrik şebekesinin güvenliğini normal polis teşkilatından farklı bir polis teşkilatı sağlamaktadır).

4. Orman ve çevre güvenlik müdürlüğünün Duhok ili sivil savunma müdürlüğü bünyesine katılması ve sivil savunma müdürlüğüne bağlı bir birime dönüştürülmesi.

5. Hac ve umre genel müdürlüğünün vakıflar ve din işleri müdürlüğü bünyesine katılması.

6. Çalışma ve iskan müdürlüğünün köprü ve yol hizmetleri genel müdürlüğü bünyesine katılması.

7. Baraj ve sulama müdürlüğüyle yer altı suları müdürlüğünün su ve kanalizasyon müdürlüğüne bağlanarak su ve su kaynakları müdürlüğü olarak isimlendirilmesi.

8. Planlama dairesinin imar ve kalkınma müdürlüğüne katılarak bu müdürlükte bir bölüme dönüştürülmesi.

9. Şirket vergi gelirleri müdürlüğü ve gayri menkul vergi gelirleri müdürlüğünün gelir vergisi müdürlüğüne katılması ve vergiler (ya da vergi gelirleri) müdürlüğü olarak isimlendirilmesi.

10. Adli tıp müdürlüğünün Duhok ili sağlık genel müdürlüğü bünyesine katılması.

11. Eski eserler müdürlüğünün turizm ve sayfiye genel müdürlüğü bünyesine katılması.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ABDULBASÎT, Muhammed Fuat, *El-Kânûnu'l-idârî*, İskenderiye, Dâru'l-Câmiâ, 1993.

ABDULHÂDÎ, Hamdi Emin, *Nazariyyetu'l-kifayeti fi'l-vad'iyyeti'l-âmmeti*, Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1. b , 1966.

ABDULVAHHÂB, Muhammed Rifat, *El-Nazariyyetu'l-âmmetu li'l-kanuni'l-idariyyi*, İskenderiye, Daru'l-Câmia, 2012.

ABDULVEHHÂB, Muhammed Rifat, *Mebâdiu ve ahkâmu'l-kânûni'l-idârî*, Beyrut, Menşûrâtü'l-Halebiyyi'l-Hukûkiyye, 2005.

ALÎ, Şakir Ali, *Mevsûatu'l-Mevsili'l-hadâriyyeti*, Musul, Dâru'l-Kütübi Câmiatu'l-Mevsil, C. 4, 1. b, 1992.

ÂMİR, Abdulaziz, *El-Medhalu li dirâseti'l-kânûni'l-mukârani bi'l-fikhi'l-İslâmî (Nazariyyetu'l-kânûn)*, Bingazi, Ed-Dâru'l-Cemâhiriyye, 1977.

BÂKIR, Tâhâ, *Mukaddimetun fî târihi'l-hadârâti'l-kadîmeti*, Bağdat, 1955.

BEDR, Ahmet Selâme, *El-Kânûnu'l-idâriyyi'l-Mısırî ve'l-Khalîcî*, Kahire, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyyeti, 2015.

BEDRAN, Muhammed Muhammed, *El-idâretu'l-mahalliyyetu (Dirâsetun fi'l-mefâhîmî ve'l-mebâdii'l- ilmiyyeti)*, Mısır, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyyeti, 1986.

BATTÎKH, Ramazan Muhammed, **EL-ACÂRİME**, Nevfân Mansur, *Mebâdiu'l-kanûni'l-idâriyyi fi'l-Memleketi'l-Ürdüniyyeti'l-Hâşimiyyeti*, Ürdün, El-Emnu'l-Âmm matbaası, 1. b, 2011.

CEVAD, Muhammed Ali, *Mebâdiu'l-kânûni'l-idârî*, Beyrut, Mektebetu's-Senhûrî, 2010.

EBU HÜSEYİN, Kadrî, *El-Tecrübetu'l-Mısriyyetu fi'l-idâreti'l-mahalliyyeti ve't-tenmiyyeti's-şâmileti*, Mısır, El-Ehram Matbaaları, 1. b, 2015.

EL-AZZÂVÎ, Abbas, *Mevsûatu Tarihi'l-Iraki beyne ihtilâleyni (Hükümetü'l-Moğol)*, Beyrut , Dâru'l-Arabiyyeti li'l-Mevsûât, 1. C, 1. b, 2004.

EL-AZZÂVÎ, Abbas, *Mevsûatu târihi'l-Iraki beyne ihtilâleyn (Hükümetu'l-Celâiriyye)*, Beyrut, D'aru'l-Arabiyyeti li'l-Mevsûât, C. 2, 1. b, 2004.

EL-AZZÂVÎ, Abbas, *Mevsûâtü tarihi'l-Irâki beyne ihtilâleyn (El-Ahdu'l- Osmâniyyu's-Sâlis)*, Beyrut, Dâru'l-Arabiyyeti li'l-Mevsûât, C. 7 , 1. b, 2004.

EL-BÂMERNÎ, Karzân Muhammed Hüseyin Reşit, *Duhok khilâle'l-ahdi'l-Âşûrîyyi'l-hadîs*, Duhok, Matbaatu Hâvâr, 2015.

EL-BERZENCÎ, İsmâ Abdulvahhab ve diğêrleri, *Mebâdiu ve ahkâmu'l-kanuni'l-idârî*, Bağdat, Daru's-Senhûrî, 2015.

EL-BEZZÂZ, Abdurrahman, *El-Irak'u min ihtilalin hatte'l-istiklâl*, Bağdat, Matbaatu'l-Ânî, 2. b, 1967.

EL-BOTANÎ, Abdulfettah Ali, *Dirâsâtun ve Mebâhisun fî târîhi'l-Kürdi ve'l-Iraki'l-Muâsırî*, Duhok, 2007.

EL-CEMÎL, Siyâr Kevkeb Ali, *Mevsûâtü'l-Mevsili'l-hadârîyyeti*, Musul, Daru'l-Kütûbi Câmiatu'l-Mevsıl, C. 5 , 1. b, 1992.

EL-CUBÛRÎ, Mahir Salih Allâvî, *Mebâdiu'l-kânuni'l-idârî*, Bağdat, El-Mektebetu'l-Kânûniyyetu.

EL-CUBÛRÎ, Necip Ahmet Halef, *El-kanûnu'l-idârî*, Süleymaniye, Mektebetu Yâdgâr, 1. b, 2014.

EL-DÛRÎ, Abdulaziz, *El-Nuzumu'l-İslâmiyyetu*, Beyrut, Merkezi Dirâsâtî'l-Vahdeti'l-Arabiyyeti, 1. b, 2008.

EL-HALÂYÎLE, Muhammed Ali, *El-Kânûnu'l-idârî*, Ürdün, Dâru İsra, 1. C, 1. b, 2010.

EL-HASENÎ, Abdurrezzak, *El-Irâku kadîmen ve hadîsen*, Sayda, Matbaatu'l-İrfân, 3. b, 1958.

EL-HASENÎ, Abdurrezzak, *Tarihu'l-Iraki's-siyasi*, Lübnan, Matbaatu'l-İrfân, 1948.

EL-HULÛ, Mâcid Râğib, *El-Kânunu'l-idârî*, İskenderiye, Dâru'l-Matbûâtî'l-Câmiyye, 2000.

EL-KAYSÎ, Hanân Muhammed ve diğêrleri, *El-Vecîzû fî şerhi'l-kânûni'l-muhâfazâti gayri'l-muntazameti fî iklîm (2008/21 sayılı kanun)*, Bağdat, Mektebetu's-Senhûrî, 2013.

EL-MEFRECÎ, İhsan Ahmed ve diğêrleri, *El-nazariyyetu'l-âmmetu fî'l-kânûni'd-dustûriyyi ve'n-nizâmî'd-dustûriyyi fî'l-Irak*, Bağdat, El-Mektebetu'l-Kanûniyyetu, 1990.

EL-RAHHÂL, Hüseyin, **KEMÛNE**, Abdulmecid, *El-idâretu'l-merkeziyyetu ve'l-idaretu'l-mahalliyyetu fi'l-Irak*, Bağdat, Matbaatu Abdulkerim Zâhid.

EL-SALLÂBÎ, Ali Muhammed, *Devletu's-Selâcikati ve burûzu meşrûin İslamiyyin li mukâvemeti't-teğalğuli'l- Bâtiniyyi ve'l- Ğazvi's-Salîbiyyi*, Bingazi, Matbaatu Bingazi, 2006.

EL-ŞÂVÎ, Münzir, *El-Kanûnu'd-dustûrî (El-Nazariyyetu'l-âmmetu)*, Bağdat, Merkezu'l-Buhûsi'l-Kânûniyyeti, 3. b, 1981.

EL-TAMÂVÎ, Süleyman, *El-Vecîzu fi'l-kânuni'l-idârî (Karşılaştırmalı hukuk çalışması)* , Kahire, Matbaatu Aynu Şems, 1989.

EL-UBEYDÎ, Selâm Fevvâz, *Duhok lemeât an mâdîhâ ve hâdirihâ*, Duhok, Matbaatu Khânî, 2015.

EL-VERDÎ, Ali, *Lemahâtun ictimâtiyyetun min târihi'l-İrâki'l-hadîs*, İran, Menşûratu's-Şerîf El-Rıza, C. 1, 1. b, 1992.

EL-YÜZBEKÎ, Tevfik, *Mevsuatu'l-Mevsili'l-hadâriyyeti*, Musul, Dâru'l-Kütübi Câmiatu'l-Mevsil 2. C, 1. b, 1992.

EL-ZÜHEYRÎ, Riyad Abd İsa, *Usu'l-kânûni'l-idârî*, Lübnan, Dâru's-Senhûrî, 1. B, 2016.

EROĞLU, Cengiz ve diğerleri, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, Ankara, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezş (ORSAM), 2012, s. 155-166.

ĞADBÂN, Fuat, *El-Tenmiyyetu'l-mahalliyyetu*, Amman, Dâru Safâ, 1. b, 2014.

HALEF, Necib Ahmed, **KÂZİM**, Muhammed Ali, *El-Kadâu'l-idârî*, Bağdat, Mektebetu'l-Ğufrân, 5. b, 2016.

HASAN, Hüseyin El-Hâc, *El-Nuzumu'l-İslamiyyetu*, Lübnan, Müessesetu'l-Câmiyyeti, 1. b, 1987 .

HASBAK, Cafer Hüseyin, *El-Iraku fi'l ahdi'l-Moğoli'l-İlhaniyyin*, Bağdat, Matbaatu'l-Ânî, 1. b, 1968.

İBNU'L-HANBELÎ, Radiyyuddin Muhammed, *Durru'l-hubebi fi târihi âyâni Haleb*, Dimaşk, Menşûrâtü Vezâreti's-Sekâfeti, C. 2, B. 1, 1973.

KERİM, Rauf Hama, **SAİD**, Dânâ Abdulkerim, *El-Mebâdiu'l-âmmetu fi'l-kânûni'l-idârî*, Süleymaniye, Mektebetu Yâdgâr, 1. k, 2016.

KEŞKÛL, Yemâme Muhammed Hasan, *El-Nîzamu'l-kanuniyyu li inşâi'l-vahadâti'l-ittihadîye*, Kahire, El-Merkezu'l-Kavmiyyi li'l-İsdârâtî'l-Kânûniyye, 1. b, 2015.

LONGRİGG, Stephen Hemsley, *Erbaatu kurunin min târîhi'l-Iraki'l-hadîs*, Tercüme: Cafer Khayyât, Bağdat, Matbaatu Burhan, 3. b, 1962.

MANSUR, Ali Ali, *Nuzumu'l-hükmi ve'l-idareti fi's-Şerîati'l-İslâmiyyeti ve'l-kavânîni'l-vad'iyyeti*, Beyrut, Dâru'l-Feth, 2. b, 1971.

MANSUR, Şâb Tevmâ, *El-kanunu'l-idarî*, Bağdat, Matbaatu Daru'l-Irak, 1. k, 1. b, 1980.

NEVVAR, Abdulaziz Süleyman, *Târihu'l-Iraki'l-hadîs*, Kahire, Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî, 1968.

NUHAYLÎ, Said, *El-Kanûnu'l-idârî*, Suriye, Câmîatu'l-Ba's yayınları, 1. B, 2013.

RÂDÎ, Mâzin Lilo, *El-Kadâu'l-idârî*, Duhok, Erbil, Matbaatu'l-Hâcc Haşim, 1. b, 2009.

RÂDÎ, Mâzin Lilo, *El-Kânûni'l-idârî*, Duhok, Menşûrâtul-Câmia, 2013.

RÂDÎ, Mâzin Lilo, *El-Vasîtû fi'l-kânûni'l-idârî*, Lübnan, el-Müessesetu'l-Hadîsetu li'l-Kitâb, 1. b, 2013.

SÜLEYMAN, Âmir, *Mevsûatu'l-Mevsili'l-hadâriyyeti*, Dâru'l-Kütübi Câmîatu'l-Mevsil, C. 1, 1. b, 1992.

SÜLEYMAN, Âmir ve diğerkleri, *Târihu'l-Irâki'l-kadîm*, Bağdat, Dâru'l-Cumhuriyye, 1. C, 1987.

ŞÜKRÎ, Nişvân, *El-Nizâmu'l-hadariyyu fi muhafazati Duhok*, Erbil, Matbaatu'l-Hâcc Hâşim, 1. b, 2009.

TABALİYYE, El-Kutub Muhammed El-Kutub, *Nizâmu'l-idareti fi'l-İslam*, Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1. b, 1978.

TEVFİK, Zerrâr Sadîk, *Kürdistan fi ahdil Celâirî*, Duhok, Merkezi'd-Dîrâsâtî'l-Kürdiyyeti ve'l-Hıfzî'l-Vesâiki, 1. b, 2009.

TOKUŞ, Muhammed Süheyl, *Târihu's-Selâcikatî fi bilâdi's-Şâm*, Beyrut, Dâru'n-Nefâis, 3. b, 2009.

ZEKÎ, Muhammed Emin, *Hulâsatu tarîhi'l-Kürdi ve Kürdistâne min akdami'l-usûli't-tarihiyyeti hattâ'l-ân*, Beyrut, Matbaatu Kürt Press, 1. B, 4. b, 1996.

ZELÛL, Abdulkadîm, *Nizamu'l-hükmi fi'l-İslam*, Lübnan, Menşûrâtü Hizbi't-Tahrir, 6. b, 2002.

TEZLER

ABÎD, Muhammed Tâlib, *El-La merkeziyyetu'l-idariyyetu fi't-tatbîki ala'l-mecalisi'l-mahalliyyeti*, Yüksek lisans tezi, Câmîatu'n-Nehreyn, Külliyyetu'l-Hukuk, Bağdat, 2010.

ÂŞÛRÎ, Sekîne, *El-İtticâhâtü'l-muâsıratu li nuzumi'l-idâratil-mahalliyyeti*, Doktora tezi, Câmîatu Muhammed Hızır, Külliyyetu'l-Hukûki ve'l-Ulumi's-Siyâsiyyeti, Cezayir, 2014.

EL-HALÂYİLE, Muhammed, *El-idâretu'l-mahalliyyetu*, El-Munazzamatu'l-Arabiyyeti li't-Tenmiyyeti'l-İdâriyyeti'ye sunulan araştırma raporu, Mısır, 2004.

EL-HULÛ, Mâcid Râğib, *El-İdâretu'l-mahalliyyetu beyne'l-lâ merkeziyyeti ve ademi't-terkîz*, Câmîatu'l-İskenderiyye'ye sunulan araştırma çalışması, Külliyyetü'l-Hukuk, İskenderiye, 1974.

EL-NUFEY'Î, Rahme binti Hammûd bin Fattîs, *El-Alâkatu's-siyasiyyetu li devleti'l-İlhânâti'l-Moğol*, Doktora tezi, Câmîatu Ümmü'l-Kurâ, Külliyyeti's-Şeriatî ve'd-Dîrâsâtî'l-İslamiyyeti, El-Mekketu'l-Mukerrametü, 2013.

FARAH, Farah Yâsîn, *Mefâhîmu havle'l-merkeziyyeti ve'l-lâ merkeziyyeti'l-idâriyyeti*, Yüksek lisans tezi, Câmîatu'l-Kadârif, Külliyyetu'l-İktisâdi ve'l-Ulumil-İdariyyeti, Sûdan, 2015.

FERİDE, Mizyânî, *El-Mecâlisu's-ş-a'biyyetu'l-mahalliyyetu fi zilli nizâmi't-taaddudiyyeti's-siyâsiyyeti*, Doktora tezi, Camiatu Mentûra, Külliyyetu'l-Hukûk, Konstantiniyye, 2005.

MÂRİD, İntisâr Şellâl, *El-Hudûdu'l-kânûniyyetu li sultati'l-idâratil-lâ merkeziyyeti'l-iklimiyyeti*, Doktora tezi, Câmîatu'n-Nehreyn, Külliyyetu'l-Kanun, Bağdat, 2008.

MUHAYSİN, Semah Muhammed Avvad, *Devletu'l-Etrâki's-Selâcikatî fi asri Sultan Sancar (1117-1160 m.)*, Yüksek lisans tezi, Camiatu'z-Zekazik, Külliyyetu'l-Âdâb, 2005.

EL-TAÂMÎNE, Muhammed Mahmud, *Nuzumu'l-idareti'l-mahalliyyeti*, Munazzamatil-Arabiyyeti Li't-Tenmiyyeti'l-İdâriyyeti'ye sunulan araştırma çalışması, Saltanatu Umman, 2013.

TOKAN, Sadâ Dahhâm, *İhtisâsâtü reîsi'l-vahdeti'l-idâriyyeti ve'l-iklimiyyeti fi'l-Irak*, Yüksek lisans tezi, Câmîatu Bağdat, Külliyyetu'l-Hukuk, Bağdat, 2005.

YUSUF, Muhammed Ali, *El-Nizâmu'l-kânûnî li idâreti'l-mahalliyyeti fi'l-Îrâk*, Yüksek lisans tezi, Câmîatu Bağdat, Külliyyetü'l-Kânûni ve's-Siyâseti, Bağdat, 1971.

MAKALELER

AHMET, Abdulcebbar, El-Federâliyyetu ve'l-lâmerkeziyyetu fi'l-Îrak, El-Ürdün ve'l-Îrak, *Müessesetu Ferîd Reş İbret*, 2013.

EL-MEHDÎ, Muhammed Ma'tûk, Takyîmu vâkii edâil-mecâlisi'l-mahalliyyeti ve âfâku tatvîrihâ, *Mecelletu Külliyyetu Bağdat li'l-Ulûmil-İktisâdiyyeti*, Bağdat, 7. S, 2001.

EL-ŞAHRÂVÎ, Ali Hâdî Hamîdî ve diğçerleri, Teşkilu'l-mecâlisi'l-mahalliyyeti fi'l-kanuni'l-Îrâki, *Mecelletu'l-Muhakkiku'l-Mahalli li'l-Ulûmi'l-Kanuniyyeti ve Siyasiyye*, Babil, S. 2, 2015.

HÂTİM, Faris Abdurrahim, El-Lâmerkeziyyetu'l-idâriyyetu fi'l-Îrâki fî zılli kânûni'l-muhâfazâtî ğayru'l-muntazamati fî iklîm, S. 21, yıl: 2008; *Mecelletu'l-Kûfe*, Kûfe, S. 2, 2013.

HEVRÂZ, Sivâr Ali, Zaho fî salnâmâtî vilâyeti'l Mevsîli'l-Osmaniyyeti (1890-1912), *Mecelletu Metin*, Duhok, S. 112, 2001.

SEFER, Sâmir Hamid, El-Nazariyyetu'l-âmmetu li'l-ittihâdî'l-federâlî, *Mecelletu Câmîati Bâbil*, Bâbil, 2016.

SEYFO, Mînâs, Karyetu Ma'lathâyâ ve Kenîsetu Mâr Sîfâ ve Deyr Mâr Avdâ, *Mecelletu's-Savti'l-Keldânî*, Duhok, 6. S, 1997.

ŞERİF, Meysem Hanzal, **ATİYYE**, Ali Hâdî, El-Tanzîmu'd-dustûrî li ihtisâsâtî muhâfazâtî'l-Îrak, *Mecelletu Câmîati Zî Kâr*, Zî Kâr, S. 4, 2007.

TALİP, Muhammed Cabbar, Tefvîzu'l-ihlisâsâtî'd-dustûriyyeti fi dustûrî'l-Îrâk, 2005, *Mecelletu Risâleti'l-Hukuk*, El-Divâniyye, S. 1, 2015.

ZÎBARÎ, Muhammed Salih, Duhok abre'l-usûli't-târihiyyeti'l-kadîmeti (M.Ö. 2500- 641), *Mecelletu Duhok*, Duhok, S. 1, 1997.

İNTERNET

ABDULLAH, Abdulcebbar Ahmed, El-Lâmerkeziyyetu fi'l-Îraki beyne'l-hâcâtî'l-vâkiyyeti ve'l-mesâlihi'l-hizbiyyeti, *Müessesetu Ferîd Reş İbret*, El-Ürdün ve'l-Îrak, S. 9, Paylaşma Tarihi 2013, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/10420.pdf>, İnceleme Tarihi 20.3.2017.

Duhok Belediye Başkanlığı resmi sitesi, www.bajervanidhk.org.

Duhok Valiliği resmi sitesi, www.duhokgov.org.

EL-ABBÂDÎ, Kîfâye, Kem Muhâfazatun fi'l-Irak, *Şebketu Mevdû' Dût. com*, Irak, Paylaşma Tarihi 2016, <http://mawdoo3.com/%D9%83%D9%85%D9%85%D8%AD%D8%A7%D9%81%D8%B8%D8%A9%D9%81%D9%8A%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82>, İnceleme Tarihi 24.5.2017.

EL-CÂBİRÎ, Râîd, El-Rekâbetu'l-idâriyyetu, *Mecelletu'n-Nebe'*, Lübnan, Paylaşma Tarihi 2006, S. 84, <http://annabaa.org/nbhome/nba84/019.htm>, İnceleme Tarihi 22.2.2017.

EL-DÂVÛDÎ, Kamuran Abdurrahman, El-Lâmerkeziyyetu'l-idâriyyetu li'l-muhâfazâti fi'd-dustûri'l-Irâki, *Taakhîhî Gazetesi*, Bağdat, Paylaşma Tarihi 2015, S. 7297, <http://www.altaakhipress.com/printart.php?art=60055>, İnceleme Tarihi 20.3.2017.

Irak Kamu İşleri ve Belediyeler Bakanlığı resmi sitesi, www.mmpw.gov.iq.

KOMĞAR, İbrahim, El-Kânûnu'l-idârî (Et-Tanzîmu'l-idârî), *Mecelletû'l-Ulûmî'l-Kanuniyeti ve'l-İktisadiyeti ve'l-İctîmâiyyeti*, Paylaşma Tarihi 2013, <http://www.fsjes-agadir.info/vb/showthread.php?t=8621>, İnceleme Tarihi 22.1.2017.

Kuzey Irak Bölgesi Turizm ve Belediyeler Bakanlığı resmi sitesi, www.momt.krg.org.

MİRALAY, Tabip, Kürt şehri Duhok kelimesinin etimolojisi üzerine, *Siverek Name*, Şanlıurfa, <http://www.siverekname.com/haber/kurt-sehri-duhok-kelimesinin-etimolojisi-uzerine-4715.html>, 2.6.2017.

SELLÛM, Sa'd, Tecrubetu'l-mecâlisi'l-belediyyeti fi'l-Irak, *Mecelletu'l-hivâri'l-mutemeddin*, S. 1947, <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=99785>, 24.5.2017.

TAÂMÎRA, Yârâ, Belediyenin Tanımı, *Mevdu' Dot Com*, Paylaşma Tarihi 4/7/2017, <http://mawdoo3.com/%D8%AA%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D9%81%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%84%D8%AF%D9%8A%D8%A9#.D8.AA.D8.B9.D8.B1.D9.8A.D9.81.D8.A7.D9.84.D8.A8.D9.84.D8.AF.D9.8A.D8.A9>. İnceleme Tarihi 10.7.2017.

İLGİLİ MEVZUAT

1925 tarihli Irak Anayasası.

1945 tarih ve 16 sayılı Sancak İdareleri Kanunu.

1959 tarih ve 36 sayılı Sancak Meclislerinin Kaldırılmasına Dair Kanun.

1964 tarihli Geçici Irak Anayasası.

1964 tarih ve 165 sayılı Belediye İdareleri Kanunu.

1969 tarih ve 159 sayılı Irak İller Kanunu.

11 Mart 1970 tarihli Irak Cumhuriyeti Devrim Konseyi Manifestosu.

16 Temmuz 1970 tarihli Irak Anayasası.

1974 tarih ve 33 sayılı Özerk Yönetim Kanunu.

1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Belediye İdareleri Kanunu.

1995 tarih ve 25 sayılı Mahalli Halk İdareleri Kanunu.

2004 tarihli geçiş dönemi Irak Devlet İdaresi Kanunu.

2005 tarihli Irak Anayasası.

2005 tarihli Seçim Kanunu.

2005 tarih ve 9 sayılı kanuni düzenleme, m. 14, f. 1-2 (Bu düzenleme, gerekli şartları taşımaları takdirinde seçimlerde bağımsız aday olmak isteyenler için yapılmıştır).

2007 tarih ve 2 sayılı Kuzey Irak Bölgesi için Belediyeler Bakanlığı tarafından çıkarılan kanun.

2008 tarih ve 2 sayılı Kuzey Irak Bölgesi Mâlî Denetim Divanı Kanunu.

2008 tarih ve 21 sayılı Bölgelerdeki Henüz İl Statüsüne Kavuşturulmamış Yerlerle İlgili Kanun.

2009 tarih ve 3 sayılı Kuzey Irak Bölgesi İller Kanunu.

24.6.2009 tarihili Kuzey Irak Bölgesi Anayasa Taslağı.

31.8.2014 tarihli Duhok İl Meclisi İç Tüzüğü.

EKLER

EK 1. 1993 TARİH ve 6 SAYILI KUZAY IRAK BÖLGESİ BELEDİYE İDARELERİ KANUNU ve BU KANUNDA YAPILAN DÜZENLEMELER.....	148
EK 2. 2005 TARİHLİ IRAK ANAYASASI.....	171
EK 3. 2009 TARİH VE 3 SAYILI KUZAY IRAK BÖLGESİ İLLER KANUNU.....	205

**EK 1. 1993 TARİH ve 6 SAYILI KUZEY IRAK BÖLGESİ BELEDİYE
İDARELERİ KANUNU ve BU KANUNDA YAPILAN DÜZENLEMELER**

**قانون الإدارة البلديات لإقليم شمال العراق المرقم 6 لسنة
1993 وتعديلاتها**

**1993 tarih ve 6 sayılı Kuzey Irak Bölgesi
Belediye İdareleri Kanunu ve bu kanunda
yapılan düzenlemeler**

1. BÖLÜM Kanunda kullanılan kavramlar ve kullanılan kavramlarla ilgili önemli bilgiler. MADDE 1 Bu kanun içerisinde kullanılan kavramlarla kastedilen anlamlar aşağıda geldiği şekildedir: 1-Bölge: Bölge kavramıyla Kuzey Irak Bölgesi kastedilmektedir. 2-Bakan: Bölgedeki turizm ve belediyeler bakanı. 3-Meclis: Belediye meclisi. 4-Belediye Kurumu: Kuzey Irak bölgesindeki bütün belediyeler. 5-Belediye: Tüzel kişiliği olan mahalli kurumdur ki bu kurum belediye kanununda belirtildiği gibi kamu hizmetlerini sunar ya da başka herhangi bir kanunda belirtildiği üzere sınırları belirli olan bir görev alanı içerisinde vatandaşlara hizmet sunar. 6-Belediye Başkanı: Belediye dairesinin başkanıdır. Belediye başkanı memuriyet kadrosunda genel müdür olarak gözüktüğünden dolayı belediye başkanı için “belediyeler genel müdürü” ünvanı da kullanılmaktadır. 7-Belediye gelirleri: Belediye hazinesindeki bir takım varlıklar olup bunlar ilgili kanun çerçevesinde proje gelirlerinden ve menkul yada gayri menkul mal varlıklarının gelirlerinden oluşmaktadır. 8-Kamu kurumları: Hastaneler, klinikler, polis merkezleri, okullar, kamuya hizmet ofisleri, belediye teşkilatı altındaki kısım ve şubeler ve çeşitli projeler. 9-Cadde: Bu kavram içerisine caddeler, ana yollar, tali yollar, özel yollar, kaldırımlar, boş alanlar ve meydanlar girmektedir. 10-İdari otorite: Vali, kaymakam, nahiye müdürü.	الفصل الأول: التعابير والمهام المادة (1) يقصد بالتعابير والمصطلحات التالية المعاني المبينة إزاءها لأغراض هذا القانون: 1. الإقليم: إقليم شمال العراق. 2. الوزير: وزير البلديات والسياحة في الإقليم. 3. المجلس: المجلس البلدي. 4. المؤسسة البلدية: بلديات شمال العراق كافة. 5. البلدية: مؤسسة محلية لها شخصية معنوية مهمتها تقديم الخدمات العامة المنصوص عليها في هذا القانون أو أي قانون آخر للمواطنين ضمن حدود البلدية المعنية. 6. رئيس البلدية: رئيس دائرة البلدية. 7. واردات البلدية: ما يدخل في خزانة البلدية من المبالغ التي تخول جبايتها وفقا لأحكام القانون وربع مشاريعها وربع مشاريعها وإيرادات أموالها المنقولة وغير المنقولة. 8. المرافق العامة: كالمستشفيات والممراتوصفات ومراكز الشرطة والمدارس والمكتبات العامة وأقسام البلدية ومشاريعها وغيرها. 9. الشوارع: الشوارع والطرق العامة الرئيسية والفرعية والطرق الخاصة والأرصفة والساحات والميادين ضمن حدود البلديات. 10. السلطة الإدارية: المحافظ – القائم مقام – مدير الناحية.
MADDE 2 Sınırları belli olan bir bölge içerisinde belediye kurumu, kamu hizmetlerini sunmakla görevlidir.	المادة (2) تتولى مؤسسة البلدية تقديم الخدمات العامة في منطقة معينة محددة.
MADDE 3 Belediyenin tüzel kişiliği vardır: "Bu tüzel kişilik doğrultusunda belediye yürürlükteki kanuni haklarından yararlanır, yürürlükteki kanunlar uyarınca vergi ve harçları tahsil ederken bir yandan	المادة (3) للبلدية باعتبارها شخصية معنوية أن: تتمتع بحقوقها بموجب أحكام القوانين النافذة، تستوفي الضرائب والرسوم والأجور وفقا لأحكام القوانين النافذة، تمارس الصلاحيات التي تمكنها

da maaşları öder. Yürürlükteki belediye kanunu ve başka kanunlar uyarınca gerçekleştirebileceği görev ve hizmetleri gerçekleştirme yetkisi vardır, belediye kanunu hükümlerince kendisine tanınan alan içerisinde yapabileceği bütün anlaşmaları yapar, lehindeki ve aleyhindeki bütün davalarda taraf olur, bağımsız mali yapılanma hakkında yararlanır.	من القيام بالخدمات والوظائف حسب أحكام هذا القانون والقوانين الأخرى النافذة، تبرم العقود على اختلاف أنواعها بمقتضى أحكام هذا القانون، لها حق الخصومة في جميع الدعاوي التي تقيمها أو التي تقام عليها، تتمتع بذمة مالية مستقلة.
MADDE 4 Belediye meclisinin üye sayısı kanuna göre beş üyeden az ve yirmi bir üyeden fazla olamaz. Bu üye sayısına belediye başkanı da dahildir. Belediyenin bakan tarafından onaylanmış bir adı, haritası ve sınırları ayrıntılarıyla belirlenmiş olan bir çizimi vardır.	المادة (4) مجلس لا يقل عدد أعضائه عن : تكون للبلدية خمسة ولا يزيد على واحد وعشرين عضواً ، من ضمنهم رئيس البلدية، خارطة ووصفة مصدقتان من قبل الوزير تتضمنان اسم البلدية وحدودها بصورة مفصلة.
2. BÖLÜM YENİ BELEDİYELERİN KURULMASI MADDE 5 Yeni belediyeler şu gibi yerlerde kurulabilmektedir: 1. Nüfusu ne olursa olsun il, kaza ve nahiye merkezleri. 2. Nüfusu üç bin kişiden aşağı düşmeyen köyler. Bu gibi yerlere belediye statüsü verilmesi bölgedeki idari yetkilinin önermesi ve bakanın muvafakatiyle olabilmektedir. Bu kanunun çıkmasından önce oturan nüfusun işaret edilen sayıdan az olduğu halde belediye statüsüne kavuşan köylerin bu statüsü devam etmektedir. Ancak köylerle ilgili bu statünün lağvedilmesi idari yetkilinin önerisi ve bakanın muvafakatiyle olabilmektedir. Bu durumda belediye teşkilatı kurulmasına gerek olmayan yerleşim yerlerinin belediye hizmetlerini, söz konusu beldele en yakın olan belediyeler yürütür.	الفصل الثاني استحداث البلديات المادة (5) تستحدث البلدية في: 1. مركز المحافظة والقضاء والناحية مهما كان عدد نفوسها. 2. القرى التي لا يقل عدد نفوسها عن ثلاثة آلاف نسمة بناء على اقتراح السلطة الإدارية وموافقة الوزير، تبقى البلديات المستحدثة قبل نفاذ هذا القانون في القرى التي لا يقل عدد نفوسها عن الحد المشار إليه أعلاه ويكون إلغاؤها بناء على اقتراح من السلطة الإدارية وموافقة الوزير، تقوم اقرب بلدية بتقديم الخدمات التي لا تقتضى استحداث البلديات فيها.
MADDE 6 Yeni belediye teşkilatı kurma amacına binaen bakanlık öncelikle kasabanın bir haritasını çıkarır ve sınırlarını belirler. Bu işlemten sonra belediye olmasına karar verilen herhangi bir yerleşim yeriyle ilgili olarak alınan karar resmi gazetede yayınlanır. Kararın geçtiği resmi gazete, kamuya açık yerlerde otuz gün boyunca askıda tutulur. Bu	المادة (6) لغرض استحداث بلدية ، تقوم الوزارة بتهيئة خارطة ووصفة حدود للقبضة ويعلن عن ذلك في الجريدة الرسمية ويعلق الإعلان لمدة ثلاثين يوماً في الأماكن العامة ، يقبل خلالها الاعتراضات والملاحظات من الدوائر والمواطنين ، وعلى ضوء الاعتراضات الواردة يقرر الوزير ما يراه مناسباً ، ويكون قراره خاضعاً للاعتراض لدى

otuz günlük süre boyunca devlet dairelerinden gelen itiraz ve değerlendirmeler alınarak bunun ışığında bakan kendince uygun gördüğü bir karara varır. Ancak bakanın almış olduğu karar bakanın kararını almasından itibaren on beş gün boyunca bakanlar kurulunun itirazına açıktır. Eğer bakanlar kurulundan bu süre içerisinde herhangi bir itiraz olmazsa bakanın aldığı karar uygulamaya konulur. Şayet bakanlar kurulu, bakanın aldığı karara itiraz ederse bakanlar kurulunun aldığı bu itiraz kararı, nihai bir karar sayılır.	مجلس الوزراء خلال عشرة أيام من تاريخ صدوره ، ويكون قرار الوزير في حالة الاعتراض عليه خلال المدة المذكورة ، وقرار مجلس الوزراء عند وقوع الاعتراض بهذا الشأن نهائياً.
MADDE 7 Bakanlar kurulundan itiraz olmaması durumunda bakanın aldığı kararın açıklaması ve bu kararın resmi gazetede yayınlanmasıyla yeni belediye teşkilatı kurulur.	المادة (7) تستحدث البلدية ببيان يصدره الوزير وينشر في الجريدة الرسمية.
MADDE 8 Belediye sınırları, belediye meclisinin alacağı bir karar ve bu karara dair idari yetkilinin onayıyla tadilatı gerektiren sebepler belirtilerek ve bakanın onayı alınarak düzeltilir.	المادة (8) تعديل حدود البلدية بقرار من المجلس البلدي ومصادقة السلطة الإدارية متضمناً الأسباب الموجبة للتعديل وموافقة الوزير.
MADDE 9 Belediye mıntıkası merkezi otoritenin işaretleri doğrultusunda bir takım bölümlere ayrılır. Bu ayırma işlemine Belediye Genel Müdürlüğü ve Bayındırlık ve Planlama Genel Müdürlüğü nezaret eder. Belediye içerisinde yer alan her bir bölüm veya birkaç bölüm "belediye kısmı" olarak belediye işlerini yürütürken aynı zamanda belediyenin çıkarmış olduğu emirleri uygular ve gerekli hizmetleri yerine getirir. Belediye teşkilatı bünyesinde yeni bölümlerin kurulması, bulunan bölümlerden bazılarının lağvedilmesi, bazı bölümlerin birleştirilmesi, bu bölümlerin isimlendirilmesi ve belediye mıntıkası içerisindeki görev alanları, belediye meclisinin alacağı karar ve bu karara belediyeler genel müdürünün muvafakat etmesiyle icra edilir.	المادة (9) تقسم منطقة البلدية إلى قطاعات بموجب مؤشرات مركزية توضع من قبل المديرية العامة ، المديرية العامة للتخطيط العمراني للبلديات و يكون لكل قطاع أو أكثر (قسم بلدي) يتولى الإشراف على أعمال البلدية والخدمات التي تؤديها وتنفيذ الأوامر التي تصدرها ، ويجري استحداث القطاعات وإلغائها وتوحيدها وتعيين أسمائها وحدودها ضمن منطقة بلدية واحدة بقرار من المجلس البلدي وموافقة المدير العام للبلديات.
MADDE 10 1. Belediyelerin sınıfları belirlenirken yapılan son resmi seçimlerde tespit edilen nüfus sayısı esas alınırken aşağıdaki hususlar da göz önünde bulundurulur:	المادة (10) 1. تصنف البلديات على أساس عدد النفوس وفق آخر إحصاء رسمي عام على الوجه الآتية. أ. بلدية مركز عاصمة الإقليم من الصنف الخاص.

a. Bölge başkentinin, bölge başkent merkez belediyesi özel sınıf belediyesidir. b. Bölgenin diğer il merkezlerindeki belediyeler, üst sınıf belediyelerdir. c. Nüfusu yetmiş beş binden az olmayan yerleşim yerlerinin belediyeleri, birinci sınıf belediyelerdir. ç. Nüfusu on beş binden az olmayan yerleşim yerlerinin belediyeleri, ikinci sınıf belediyelerdir. İlgili bakan, tarihi özelliği olan veya coğrafi konumu itibarıyla genişleme imkanı kalmamış bazı yerleşim yerlerine de belediye statüsü verebilir. d. Nüfusu beş bin kişiden az olmayan yerleşim yerlerinin belediyeleri, üçüncü sınıf belediyelerdir. e. Nüfusu beş bin kişiden az olan yerleşim yerlerinin belediyeleri, dördüncü sınıf belediyelerdir. 2. Belediyelerin sınıfları, genel nüfus sayımı sonuçlarının ilgili bakan tarafından açıklanması ve bu sonuçların resmi gazetede yayınlanmasından sonra düzenlenir.	ب. بلديات مراكز المحافظات الإقليم من الصنف الممتاز. ج. البلديات التي لا يقل عدد نفوسها عن خمسة وسبعين ألفا من الصنف الأول. د. البلديات التي لا يقل عدد نفوسها عن خمسة عشر ألفا من الصنف الثاني وللوزير استثناء الأفضية التي لها طابع تاريخي ولا يسمح موقعها الجغرافي بتوسعها أفقياً. هـ. البلديات التي لا يقل عدد نفوسها عن خمسة آلاف من الصنف الثالث. و. البلديات التي يقل عدد نفوسها عن خمسة آلاف من الصنف الرابع. 2. تعدل أصناف البلديات بعد صدور نتائج كل إحصاء رسمي عام يبيّن صدره الوزير وينشر في الجريدة الرسمية.
MADDE 11 Birden fazla belediyenin sınırlarının bitişmesi ya da birbirine dayanması durumunda bu belediyelerin meclislerinin alacağı karar ve idari yetkilinin desteği ve bakanın onayıyla belediyelerin bir tek belediye teşkilatı altında birleştirilmesi mümkündür. Buna dair alınan karar resmi gazetede yayımlandığı tarihten itibaren uygulamaya konur.	المادة (11) يجوز توحيد بلديتين أو أكثر ببلدية واحدة في حالة توسع حدودها واتصالها ببعضها بقرار من مجالسها وتأييد السلطة الإدارية وموافقة الوزير وينفذ من تاريخ نشر القرار في الجريدة الرسمية.
3. BÖLÜM BELEDİYELERİN LAĞVI MADDE 12 Aşağıdaki durumlarda belediyelerden sorumlu bakan, idari birim yetkilisinin (vali) veya belediyeler genel müdürünün önerisiyle belediyeyi lağvedebilir: 1. Belediye teşkilatı için gerekli olan şartlar ortadan kalkarsa. 2. Bir belediye başka bir belediye ile birleştirilirse.	الفصل الثالث إلغاء البلديات المادة (12) على الوزير أن يلغي البلدية بناء على اقتراح السلطة الإدارية أو مدير البلديات العام في الحالات التالية : 1. زوال شروط إحداثها. 2. توحيدها ببلدية ثانية.
MADDE 13 Belediyenin lağvedilmesi durumunda lağvı ilanı kararında belirtilen çerçevede uygulamaya gidilir. Lağvı işlemine itiraz yolu bu kanunun altıncı maddesinde geçtiği şekildedir.	المادة (13) تطبق في حالة إلغاء البلدية فيما يخص بإعلان قرار الإلغاء وطريقة الاعتراض عليه ما ورد في المادة السادسة من هذا القانون.

MADDE 14 Belediyenin lağvı bakanın açıklayacağı ve resmi gazeteden yayınlanan bir beyanla tamamlanmış olur.	المادة (14) يتم إلغاء البلدية ببيان يصدره الوزير وينشر في الجريدة الرسمية.
MADDE 15 Bakanın talebi doğrultusunda ilgası gerçekleştirilen belediye mallarının tasfiyesi menkul mal varlıklarının teslim alınması, gayrimenkullerinin teslim alınması ve belediye divanının tasfiyeden sonra nakli şu şekilde gerçekleştirilmektedir: "Eğer yapılan lağv işlemleri on ikinci maddenin 1 fıkrasına göre olmuşsa tasfiye sonrasında elde bulunan mevcutlar merkez belediyeye; eğer belediyenin lağvı aynı maddenin 2 fıkrasına göre gerçekleşmişse bu durumda lağvedilen belediyenin tasfiye sonrasındaki malvarlıkları birleştirildiği belediyeye devredilir.	المادة (15) تصفى بناء على طلب الوزير أموال البلدية التي يقرر إلغاؤها وتسلم أموالها المنقولة وعقاراتها إلى وتنقل ديونها بعد التصفية وعلى الوجه الآتي بلدية المركز: إذا كان الإلغاء وفقا للفقرة (1) من المادة الثانية عشرة، إلى البلدية الموحدة: إذا كان الإلغاء وفقا للفقرة (2) من المادة المذكورة.
4. BÖLÜM BELEDİYELERİN YETKİLERİ MADDE 16 Belediye kurumu yapacağı işleri yaparken veya yetkilerini kullanırken karar alma, denetleme gibi birtakım yetkilerini kullanır. Belediye kurumu adına denetleme yetkisi belediye meclisinin uhdesindedir. Bu husus kanuni hükme bağlanmıştır. Ancak yürütme yetkisini belediye başkanı kullanır.	الفصل الرابع الصلاحيات البلديات المادة (16) للبلدية في ممارسة أعمالها وصلاحياتها، صلاحية تقرير ومراقبة ويتولاها المجلس وفقا لأحكام هذا القانون وصلاحية تنفيذ يمارسها رئيس البلدية.
1. KISIM: KARAR ALMA VE DENETLEME YETKİSİ A-MECLİSİN OLUŞTURULMASI MADDE 17 Belediye başkanı ve belediye meclis üyelerinin seçimi, bölge belediye mntıkasında oturan halkın katıldığı özgür seçim ve gizli oylama yöntemine dayalı seçim sistemi çerçevesinde gerçekleşir.	القسم الأول: صلاحية التقرير والمراقبة أولا. تكوين المجلس المادة (17) ينتخب رئيس وأعضاء المجلس من بين سكان منطقة البلدية بالانتخاب الحر المباشر وبالاقتراع السري التام وفق نظام خاص.
MADDE 18 Meclis üyelerinin sayısı şu şekildedir: Özel sınıf belediye meclis üyelerinin sayısı on yedi, üst sınıf belediye meclis üyelerinin sayısı on üç, birinci sınıf belediye meclis üyelerinin sayısı on bir, ikinci sınıf belediyelerinin meclis üyelerinin sayısı dokuz, üçüncü sınıf belediyelerin meclislerindeki meclis üyelerinin sayısı yedi ve dördüncü sınıf	المادة (18) يكون عدد أعضاء المجلس على النحو التالي بلدية الصنف الخاص سبعة عشر عضوا، بلدية الصنف الممتاز ثلاثة عشر عضوا، بلدية الصنف الأول احد عشر عضوا، بلدية الصنف الثاني تسعة أعضاء، البلدية الصنف الثالث سبعة أعضاء، بلدية الصنف الرابع خمسة أعضاء.

belediyelerin meclisindeki meclis üyelerinin sayısı dört üyedir.																																											
MADDE 19 Belediye meclisinde üyelik ilk meclis oturumu tarihinden itibaren başlar ve dört yıl sürer.	المادة (19) مدة العضوية في المجلس (4) أربع سنوات تبدأ من تاريخ الاجتماع الأول.																																										
MADDE 20 1-Mutad belediye çalışanları dışında belediye başkanı ve belediye meclis üyelerinin aylık olarak aldıkları asgari maaş tutarı şöyledir: <table><tr><td>Belediyenin sınıfı</td><td>Belediye Başkanı</td><td>Belediye Meclis Üyesi</td></tr><tr><td>Özel Dereceli Belediye</td><td>4000 Dinar</td><td>1000 Dinar</td></tr><tr><td>Yüksek Dereceli Belediye</td><td>3000 Dinar</td><td>800 Dinar</td></tr><tr><td>1. Sınıf Belediye</td><td>2000 Dinar</td><td>700 Dinar</td></tr><tr><td>2. Sınıf Belediye</td><td>1750 Dinar</td><td>600 Dinar</td></tr><tr><td>3. Sınıf Belediye</td><td>1500 Dinar</td><td>500 Dinar</td></tr><tr><td>4. Sınıf Belediye</td><td>1000 Dinar</td><td>400 Dinar</td></tr></table> 2-Belediye meclis üyeliğiyle görevli olan ya da belediye başkanlığına seçilen bir kişinin, ücret olarak terettüp eden aylığını isterse aylık maaş olarak ya da 1. fıkrada geçtiği üzere mükâfat olarak alma hakkı vardır. 3-Belediye meclis üyeleri arasından bazı kişilerin, meclisin önerisi ve bakanın onayıyla birtakım meclis görevlerine tahsis edilmesi mümkündür. Yalnız meclisteki birtakım görevleri icra etmek üzere belirlenen bu gibi meclis üyelerinin sayısı, meclis toplam üye sayısının üçte birini geçmemelidir. 4-Belediye başkanlığı ve belediye meclis üyeliği yapan kişiler emeklilik ve diğer hizmetlerden yararlanmayı hak ederler.	Belediyenin sınıfı	Belediye Başkanı	Belediye Meclis Üyesi	Özel Dereceli Belediye	4000 Dinar	1000 Dinar	Yüksek Dereceli Belediye	3000 Dinar	800 Dinar	1. Sınıf Belediye	2000 Dinar	700 Dinar	2. Sınıf Belediye	1750 Dinar	600 Dinar	3. Sınıf Belediye	1500 Dinar	500 Dinar	4. Sınıf Belediye	1000 Dinar	400 Dinar	المادة (20) 1. يكافئ رئيس وأعضاء مجلس البلدية من غير الموظفين شهريا حسب التفصيل المبين أدناه: <table><tr><td>العضو</td><td>الرئيس</td><td>الصف</td></tr><tr><td>الخاص</td><td>4000 دينار</td><td>1000 دينار</td></tr><tr><td>الممتاز</td><td>3000 دينار</td><td>800 دينار</td></tr><tr><td>الأول</td><td>2000 دينار</td><td>700 دينار</td></tr><tr><td>الثاني</td><td>1750 دينار</td><td>600 دينار</td></tr><tr><td>الثالث</td><td>1500 دينار</td><td>500 دينار</td></tr><tr><td>الرابع</td><td>1000 دينار</td><td>400 دينار</td></tr></table> 2. للموظف العضو أو المنتخب للرئاسة اختيار الراتب الشهري أو المكافأة الواردة في الفقرة (1) أعلاه. 3. يجوز أن يتفرغ بعض أعضاء المجلس البلدي بناء على اقتراح من المجلس ومصادقة الوزير لمهام المجلس ويفضل أن لا تزيد نسبة المتفرغين على ثلث أعضاء المجلس البلدي. 4. تعتبر خدمة رئيس وأعضاء المجلس مجزية لكافة أغراض الخدمة والتقاعد.	العضو	الرئيس	الصف	الخاص	4000 دينار	1000 دينار	الممتاز	3000 دينار	800 دينار	الأول	2000 دينار	700 دينار	الثاني	1750 دينار	600 دينار	الثالث	1500 دينار	500 دينار	الرابع	1000 دينار	400 دينار
Belediyenin sınıfı	Belediye Başkanı	Belediye Meclis Üyesi																																									
Özel Dereceli Belediye	4000 Dinar	1000 Dinar																																									
Yüksek Dereceli Belediye	3000 Dinar	800 Dinar																																									
1. Sınıf Belediye	2000 Dinar	700 Dinar																																									
2. Sınıf Belediye	1750 Dinar	600 Dinar																																									
3. Sınıf Belediye	1500 Dinar	500 Dinar																																									
4. Sınıf Belediye	1000 Dinar	400 Dinar																																									
العضو	الرئيس	الصف																																									
الخاص	4000 دينار	1000 دينار																																									
الممتاز	3000 دينار	800 دينار																																									
الأول	2000 دينار	700 دينار																																									
الثاني	1750 دينار	600 دينار																																									
الثالث	1500 دينار	500 دينار																																									
الرابع	1000 دينار	400 دينار																																									
MADDE 21 Belediye meclis üyeleri kendi aralarından ve gizli oylamayla ilk oturumlarında belediye başkan naibini seçerler.	المادة (21) ينتخب المجلس من بين أعضائه المنتخبين في أول اجتماع يعقده بالاقتراع السري نائبا للرئيس.																																										

MADDE 22 1. Belediye başkanlığına ve meclis üyeliğine aday olan kişinin otuz yaşını doldurmuş olması, lise diploması veya dengi bir diplomaya sahip olması gerekmektedir. 2. Meclis üyeliğine ve belediye başkanlığına seçilecek kişilerin kanuni ehliyetlerinin tam olması gerekmektedir. 3. Meclis üyeliğine ve belediye başkanlığına aday olan kişilerin, şeref ve haysiyete zarar verecek suçlara karışmamış olmaları, hırsızlık ve kasten adam öldürme gibi suçlardan hapis yatmamış olmaları ve Kuzey Irak Bölgesi içinde diktatörlük döneminde suç olduğu belirlenen çeşitli fiillere karışmamış olmaları gerekmektedir.	المادة (22) 1. يشترط في المرشح لرئاسة البلدية ان يكون قد أكمل الثلاثين من عمره وحائزا على الشهادة الإعدادية أو ما يعادلها. 2. يشترط في الأعضاء المنتخبين أن يكونوا قد أكملوا الثلاثين من عمرهم ومتمتعين بالأهلية القانونية الكاملة. 3. يشترط أن لا يكون محروما عليه في الجرائم المخلة بالشرف أو بالسجن في جريمة القتل العمد أو السرقة ولم يشارك في إحدى الجرائم التي خططت لها السلطة الدكتاتورية في شمال العراق.
MADDE 23 Belediye meclis üyesi olan bir kişi aynı anda üye kabulünü seçim yoluyla yapan başka bir mecliste üye olamaz.	المادة (23) لا يجوز الجمع بين عضوية المجلس البلدي وعضوية أي من المجالس المنتخبة قانونا.
MADDE 24 1-Eğer mecliste meclis çoğunluğu için yeterli sayıda üye bulunmuyorsa (hastalık ve ölüm gibi nedenlerle) meclisteki boş sandalyeleri tamamlamak için “Tamamlayıcı Seçimler” yapılabilir. (Uygulamada meclis çoğunluğu için yeterli sayı %50+1’dir). (Bakanlar Kurulu isterse de meclisi fesheder). 2- Mecliste sandalye sayısının eksik olduğu durumlarda tamamlayıcı seçimlerle meclise üye olarak seçilen meclis üyeleri daha önce sandalyesi boşalan meclis üyelerinin geriye kalan görev süresini tamamlarlar.	المادة (24) 1. تجرى انتخابات تكميلية لسد الشواغر في المجلس في حالة عدم كفاية الاحتياط لسد هذه الشواغر. 2. تكون مدة العضوية للأعضاء الجدد مكملدة لمدة الأعضاء السابقين.
B. MECLİŞİN GÖREVLERİ MADDE 25 1. a.Meclis, bayındırlık planlama birimleri tarafından hazırlanan temel proje tasarılarını, devlet dairelerinin ve vatandaşların bilgi sahibi olabilmeleri için en kolay duyuru yollarıyla ilan eder. Bu ilan 60 gün boyunca askıda kalır. Bu süre zarfında meclis, duyurusu yapılan temel proje tasarıları hakkındaki itiraz ve önerileri kabul eder. b-Proje tasarılarıyla ilgili ayrıntılar, projelerde yapılan değişiklikler ve ifraz bilgileri 1. fıkrada	ثانيا. وظائف المجلس المادة (25) 1. أ. على المجلس أن يعلن بالطرق المتيسرة التصميم الأساسية المعدة من قبل التخطيط العمراني لاطلاع المواطنين وذوي العلاقة والدوائر وغيرها خلال مدة ستين يوما من تاريخ الإعلان وتقبل الاعتراضات والاقتراحات التي تقدم بشأنها خلال المدة المذكورة إلى المجلس. ب. أما بالنسبة للتصاميم التفصيلية والمعدلة والإفرازات فتعلن لمدة (30) ثلاثين يوما وبإتباع نفس الطرق والواردة في الفقرة (أ)

geçen yöntem izlenerek 30 gün boyunca ilan edilir.

2-İlanı yapılan projelerle ilgili olarak şayet birtakım itirazlar ve öneriler varsa, meclis bu itiraz ve öneriler üzerinde çalışmakla görevlidir. Eğer reddedilir veya kabul edilmez ise bu durumda meclis, makul sebeplerle proje tasarıları hakkındaki kararını yeniler. Proje tasarıları hakkında itiraz ve önerilerin söz konusu olduğu her şart ve durumda meclis, bu proje tasarılarını -ister kabul edilsin isterse kabul edilmesin- Bayındırlık ve Planlama Müdürlüğü'ne ilanın bitiş tarihinden itibaren 1 hafta içerisinde projede düzeltme ve onaylama yapılması için sunar.

3-Meclisin temel proje tasarılarını hazırlamak, bu projeleri ayrıntılı hale getirmek, bu projelerde düzeltme yapmak, projeyi lağvetmek ve şehri bayındırlık bölgelerine (konut alanları, ticari alanlar, sanayi alanları) ayırmakla ilgili bütün kararlar, kararın tebliği anından itibaren 15 gün boyunca idari otoritenin itirazına açık olup bu süre zarfında projelerle ilgili itirazlar bakanlığa sunulur.

4-Projeler bakanın onayladığı tarihten itibaren yürürlüğe konulmuş sayılır.

MADDE 26

1-Zorunlu durumlarda, meclis bir önceki maddede belirtilen hükümleri uygulayarak temel proje tasarıları ve bu projelerin ayrıntılarında birtakım düzeltmeler isteyebilir.

2-Meclis, temel proje tasarıları ve bu projelerin ayrıntılarında düzeltmeye gidilmesi gerektiğine karar verdiğinde projeye aykırı olan bütün binaları içeren bir liste hazırlar. Yahut projeye aykırı olan binalar arasından bir kısmının yeniden tasarımının yapılması ve bu tasarımın onaylanmasını da isteyebilir. Bu gibi durumlarda tasarım tarihinden itibaren 20 yılını doldurmuş binaları, belediye kendi imkân ve şartlarına bakarak istimlak edebilir.

3-İlgili birimlerin talebi üzerine meclis kendi üzerine herhangi bir sorumluluk binmeksizin yeni proje tasarılarının veya proje ayrıntılarının uygulamaya konulabilmesi amacıyla dönük olarak geçici bir süre için ilgili dairelerin talebi üzerine yeni konut binalarının inşasına veya kiralanmasına karar verebilir. Söz konusu bu binalar istimlak ve

أعلاه.

2. على المجلس دراسة الاعتراضات والاقتراحات المقدمة أن وجدت، وفي حالة رفضها أو قبولها، يجب أن يعزز القرار بأسباب معقولة، وفي كل الأحوال يرفع المجلس هذه التصاميم مع الاعتراضات والاقتراحات المقبولة والمرفوضة إلى مديرية التخطيط العمراني خلال أسبوع من انتهاء الإعلان لتعديل التصميم على ضوءها وإقراره.

3. تكون قرارات المجلس التي تتعلق بإعداد التصاميم الأساسية والتفصيلية وتعديلها وإلغائها وتقسيم المدينة إلى مناطق عمرانية (سكنية وتجارية وصناعية) خاضعة للاعتراض من قبل السلطة الإدارية خلال خمسة عشر يوما من تاريخ وصولها إليها وترفع الاعتراضات إلى الوزارة للبت فيها.

4. تكون التصاميم نافذة المفعول من تاريخ مصادقة الوزير عليها.

المادة 26

1. للمجلس ان يطلب تعديل التصميم الاساسي او التفصيلي عند الضرورة، على ان تتبع في ذلك احكام المادة السابقة.

2. على المجلس في حالة اكتساب تعديل التصميم الاساسي او التفصيلي الدرجة النهائية ان يهيئ قائمة بجميع الابنية المخالفة كليا او جزئيا لمتطلبات التصميم الجديد المصدق وان يباشر باستملاكها حسب الامكانيات المتاحة لها خلال عشرين سنة من تاريخ تصديق التصميم.

3. للمجلس ان يقرر بناء على طلب من ذوي العلاقة منح اجازة احداث ابنية جديدة للسكن او استعمال العقارات خلافا لمتطلبات تنفيذ التصميم الاساسي او التصاميم التفصيلية لمدة مؤقتة على ان لا تترتب عليه اية التزامات مالية (تبعة مالية) عن المنشآت المقامة على البلدية عند التنفيذ التصميم وتمام الاستملاك وبموجب تعليمات تصدرها الوزارة.

proje tasarılarının uygulanması esnasında belediyenin çalışma yapması için gerekli olan binalar olup bu tür binaların hizmete sokulması bakanlığın yayınlayacağı talimatla olur.	
MADDE 27 1. Belediyenin Görevleri: Aşağıdaki hizmetlerin ilgili birimler aracılığıyla halka sunulması için gereken kararları almak belediye meclisinin başlıca görevidir. Bu hizmetler şöyledir. a. Caddelerin ve umumi mekanların temizlenmesi, çöp ve çevreyi kirleten diğer atıkların kaldırılması. b. Bataklıkların, kirli suların biriktiği yerlerin ve sızıntı sularının toplandığı yerlerin kurutulması, çukurlukların ve benzeri sağlıksız yerlerin sağlıklı hale getirilmesi. c. Umuma açık tuvaletlerin inşası ve gerekli bakımı ve çöplerin imha edilmesi için fırınlar inşa etmek. ç. Kirli su havuzlarında biriken kirli suların biriktiği havuz ve depoların temizlenmesi, bu suların nakli için araçlar temin edilmesi, kirli suların vatandaşları rahatsız etmeyecek şekilde bertaraf edilmesi, kirli sulardan geriye kalan atıkların yakmak veya başka suretle izale edilmesi. d. Caddeleri tesviye etmek ve döşemek. e. Caddelerdeki tozu engellemek için caddeleri sulamak ve yıkamak. f. Başboş hayvanları toplamak, bu hayvanlar arasından zararlı olanlarını uzman birimlerle yardımlaşarak bertaraf etmek. g. Büyük ve küçükbaş hayvanlar için ahırlar hazırlamak ve ahır olarak kullanılmak üzere uygun yer göstermek ğ. Sağlıklı kesimhaneler inşa etmek ve kesilen hayvanların etlerinin sağlıklı bir şekilde depolanması için soğuk hava depoları kurmak ve et ürünlerinin kesimhanelerden sağlıklı bir şekilde pazara ulaşmasını sağlamak. h. Toptan ve perakende olarak sebze ve meyvelerin, balık ve et ürünlerinin satışı için pazar yerleri ve uygun mahaller belirlemek ve bu mahalleri hazırlamak. i. Ölçü tartı sistemini düzenlemek ve ölçme ve tartmada kullanılan aletlerin denetimini yapmak. j. İçinde ölülerin yıkılacağı ve kafenleneceği, fakir	المادة 27 1. يقرر المجلس بالتنسيق مع الجهات ذات الاختصاص القيام بالوظائف والخدمات التالية: أ. تنظيف الشوارع والمحلات العامة ورفع الأوساخ والأزبال. ب. ردم المستنقعات والبرك ومحلات تجمع المياه الناتجة عن الرش والمحلات المنخفضة وغير الصحية. ج. إنشاء وصيانة المراحيض والمبال العامة وإفراغ حرق القمامة. د. تنظيف خزانات واحواض المياه القذرة وتأمين الوسائل لنقلها وصرفها بصورة لا تؤثر على راحة المواطنين وإتلاف الفضلات أو حرقها. هـ. تسوية الشوارع وتبليطها. و. رش وغسل الشوارع بالماء لمنع انبعاث الغبار منها. ز. القبض على الحيوانات السائبة والتخلص من الضارة منها بالتعاون مع الجهات ذات الاختصاص. ح. تهيئة وتعيين أماكن لزرائب المواشي. ط. إنشاء المجازر الصحية وخزنها ونقلها من المجازر إلى الأسواق. ظ. تهيئة وتعيين محلات وأسواق لبيع اللحوم والأسماك والمخضرات بالجملة والمفرد. ك. تنظيم ومراقبة الموازين والمكاييل والمقاييس. ل. تهيئة وتعيين مواقع لمقابر عصرية بضمنها أماكن لغسل الموتى وتكفينهم ونقل ودفن الموتى الفقراء. م. تهيئة وتعيين محلات لخزن وبيع المحروقات. ن. ترقيم الدور والشوارع والقطاعات وتسميتها بالتعاون مع الجهات وصيانتها. ف. بناء وإنشاء ساحات وقوف السيارات. 2. على البلدية اعتماد المبالغ اللازمة للقيام بالواجبات المشار إليها في الفقرة السابقة في ميزانيتها كل عام.

kimselerden ölmüş olanların defnedilebileceği alanlar olan asri mezarlık yerleri belirlemek ve hazırlamak.

k. Mahrukatçılar için yer belirlemek ve belirlenen bu yerleri hazırlamak.

l. Evleri, caddeleri ve siteleri numaralandırmak, ilgili birimlerle yardımlaşarak bu yerlere isim vermek ve gerekli koruma ve bakımı yapmak.

m. Araçların bekleyebileceği durak alanları inşa etmek veya düzenlemek.

2-Belediye her yıl için görevlerini yapma aşamasında bir önceki fıkrada belirtilen bütçeye dayalı olarak hareket eder.

MADDE 28

Belediye bütçesinin müsait olduğu ve kamu yararının söz konusu olduğu durumlarda Belediye Meclisi aşağıdaki iş ve görevleri yapmak için karar alabilir:

1-Onaylanmış krokilere dayalı olarak caddelerin, kavşakların, virajların genişletilmesi ve yolların bölünmesi.

2- Yolların taşlarının döşenmesi, tesviyesi, kaldırımlarının yapılması, ağaçlandırılması ve sulanması.

3- Kaldırımların işgali, yollardaki trafiği engelleyen şeylerin izalesi ve belediyeye ait boş arsalarla ilgili işlemlerin nasıl yapılacağı, seyyar satıcıların çalışma koşullarıyla ilgili düzenlemeler, dükkan sahiplerinin çalışma koşullarıyla ilgili düzenlemeler ve yol üzerindeki büfelerin çalışma koşullarıyla ilgili düzenlemeler belediyenin görevleri arasında olup bu düzenlemeler yapılırken Bayındırlık Planlama Müdürlüğü'yle koordinasyonlu olarak kamu yararına zarar vermeyecek şekilde icra edilir.

4-Park ve bahçeler yapmak, park ve bahçelerin alanlarını belirlemek ve gerektiğinde genişletmek.

5-Turizm Genel Kurulu'yla koordinasyon yaparak tahsis edilmiş alanlarda modern oyun parkları kurmak ya da bu gibi yerler için alan belirlemek. Bu gibi yerlerin tahsisi şehir planlama haritalarında belirtilen alanlarda yapılabilir. Yine bu gibi alanlar özel sektöre, global şirketlere veya belediyeye ortak kuruluşlara uzun süreli kiralanabilir.

المادة 28

للمجلس ان يقرر القيام بالوظائف والاعمال التالية في حالة تحقق المصلحة العامة وتوفير المبالغ اللازمة لها في ميزانية البلدية.

1. فتح وتوسيع الشوارع بموجب الخرائط المصدقة لها وتقاطعاتها ومنعطفاتها وتقسيماتها.

2. تبليط الشوارع وتسويتها ورصفها وتشجيرها ورشها بالماء.

3. تعيين كيفية اشغال ارصعة الشوارع وفضلاتها والعروضات الخالية العائدة للبلدية وتنظيم كيفية مزاولة الباعة المتجولين واصحاب الاكشاك) لمهنتهم بشكل لا (الحوانيت والمؤقتة يتعارض مع المصلحة العامة بالتنسيق مع مديرية التخطيط العمراني.

4. انشاء الحدائق والمنزهات العامة وتوسيعها وتصنيفها.

5. تعيين مواقع بالتنسيق مع الهيئة العامة للسياحة لانشاء مدن الالعاب العصرية في المواقع المخصصة لها بموجب الخرائط المصدقة وتاجيرها الى القطاع الخاص او المختلط او الشركات العالمية بالايجارة الطويلة.

6. تنفيذ التصميم الاساسي والتصاميم التفصيلية المصدقة وتنفيذ الشوارع والخدمات والاستعمالات الاخرى على ضوءها.

7. انشاء القناطر والعنابر وصيانتها عدا التي تعود الى الجهات الاخرى.

8. هدم المباني الالية للسقوط والنتوءات التي تعيق المرور.

9. تحديد مواقع لبيع الدواجن والطيور والحيوانات الاليفة.

10. انشاء اسواق عامة في المواقع المخصصة

6-Temel proje tasarılarının uygulanması ya da bu gibi projelerde ayrıntıları belirtilerek yapılan tasarıların onaylanması, yol yapımı, hizmetlerin sunulması ve bu alanlarda gerekli olan birtakım malzemelerin imal edilmesi. 7-Köprü ve hangarlar kurmak ve bakımını yapmak. 8-Yıkılmaya yüz tutmuş binaları yıkmak ve trafiği engelleyen çıkıntıları düzeltmek. 9-Evcil hayvanların, kuşların ve diğer kanatlıların alım satımı için yerler belirlemek. 10-Şehir planlamasında belirtilen uygun yerlerde pazarlar kurmak. 11-Tarım ürünleri, balık, et, sebze, meyve ve diğer hayvansal ürünlerin alım satımının yapılacağı pazar yerleri belirlemek ve bu gibi gıda maddelerinin belirlenen yerlerin dışında satışına engel olmak. 12-Konferans salonları, yüzme havuzları, tiyatro salonları, sinema salonları, oyun alanları, oteller, lunaparklar, hamamlar, gazinolar, müzeler ve lokantalar inşa etmek; lokal ve benzeri yerlerin inşasına teşvik etmek.	لها بموجب الخرائط المصدقة. 11. تعيين اسواق لبيع الاسماك واللحوم والمخضرات وكافة المنتوجات الحيوانية والزراعية ومنع بيع هذه المواد في غير الاماكن المعدة لها. 12. انشاء القاعات والمساح والمسارح والسينمات والملاعب والفنادق ودور الاستراحة والتسلية والحمامات والكازينوهات والمتاحف والمطاعم وتشجيع انشاء النوادي والمكتبات.
MADDE 29 Meclisin aşağıdakilerle ilgili karar alma hakkı vardır. Belediye meclisindeki komisyonlar ve belediyeye bağlı daireler aracılığıyla aldığı kararlarla ilgili işlemlerin yürütülmesini sağlar: 1-Kamuya açık alanlar (çarşı, pazar ve dükkanlar gibi yerler) oluşturulmasına izin vermek, buraları kontrol etmek ve denetlemek. Kamuya açık bu gibi yerleri işletenlerin gelen müşterilerin rahatını ve güvenliğini sağlaması için gereken işlemleri yapmak. 2-Harfiyat atıkları, sanayi atıkları ve çevreye zararlı diğer atıkların tahsis edilen alanlara gönderilmesi ve sağlık birimleriyle koordineli olarak bu gibi atıkların biriktirildiği yerlerdeki şartların uygun hale getirilmesini sağlamak. 3-Kanuna, tüzüğe ve yönetmeliklere aykırı olarak yapılan inşaatların durdurulması ya da yıkılması. 4-Binaların başkalarına zarar verecek şekilde yükseltilmesini engellemek veya da binaların yakınında bulunan cadde ve gezinti yerlerinin görüntüsünü bozmasına engel olmak.	المادة 29 للمجلس ان يقرر: 1. اجازة المحلات العامة وتفتيشها ومراقبتها والزام اصحابها باتخاذ ما يلزم لتأمين راحة وسلامة روادها. 2. ترحيل جميع الصناعات والحرف والمهن الضارة بالبيئة الى الاماكن المخصصة لها في المناطق الصناعية ووضع الشروط اللازمة لها بالتنسيق مع الجهات الصحية لكيفية تشغيلها. 3. ايقاف وهدم اي بناء يوشر به مخالفا لاجازة البناء او القانون او الانظمة والتعليمات الصادرة بصددھا. 4. منع تشييد المباني التي تؤدي الى الاضرار بالآخرين او تشوه جماليا الشوارع والمنتزهات العامة بجوارھا.

MADDE 30 Meclis, yönetmelikler gereğince temel proje tasarımı içerisinde yer alan arazileri, arazi ifraz kurallarına uygun olarak vatandaşlara dağıtabilir ve yeni konut projelerine girişebilir.	المادة 30 للمجلس ان يقرر القيام بمشاريع سكنية وتوزيع الاراضي على المواطنين عن طريق افراز الاراضي داخل التصميم الاساسي وتوزيعها بموجب التعليمات.
MADDE 31 1-Belediyeye ilgili çıkarılmış olan kanun, tüzük ve çıkarılmış olan yönetmeliklerde belirtildiği şekilde belediye kendisine tevdi edilen görevleri yapmak ve uygulamayı kolaylaştırmak için bir takım kurallar koyabilir. 2-Meclis belediyeye kâr getirecek ve vatandaşlara fayda sağlayacak birtakım hizmet kollarında ticaret ve üretim yapabilir.	المادة 31 1. للمجلس وضع ضوابط التي من شأنها تسهيل تنفيذ وظائفه المنصوص عليها في هذا القانون والانظمة والتعليمات الصادرة بموجبه. 2. القيام بخدمات ذات صيغة تجارية او انتاجية تعود على المواطنين بالفائدة وعلى اموال البلدية بالربح.
MADDE 32 İlgili bakanlıklar, belediyenin yapacağı bir işi geçici ya da sürekli olarak vatandaşların yararı çerçevesinde belediyeden alıp kendisi üstlenebilir. Bu durumda bu işlerle ilgili parasal yükümlülük belediyededir.	المادة 32 للوزارات المختصة ان تطلب من البلدية القيام بصورة مؤقتة او دائمة باي عمل يمكن ان يكون القيام به من قبل البلدية اجدى وانفع للجمهور على ان تتحمل البلدية اية نفقات.
MADDE 33 Meclis bir projeyi onaylarken o projenin getireceği külfeti değerlendirmek zorundadır. Bu değerlendirmeyi yaparken projenin özellikleri ve keşif bedeli hakkında gerekli çalışmaları yapar ve projeye ilgili tartışmaları yürütür. Bu işlemlerden sonra proje bütçesi onaylanır.	المادة 33 على المجلس عند اقراره اي مشروع ان يحدد الكلفة استنادا على الكشوفات والمواصفات بعد دراستها ومناقشتها والتاكيد من توفر الاعتماد في الميزانية المصدقة.
MADDE 34 1-Bu kanunda kendisine verilen görevleri yerine getirmek ve belediyeden herhangi bir masraf çıkışına sebep olmayacak işlemlerle ilgili Belediye Meclisi'nin aldığı kararlar, alınan kararın yetkili otoriteye ulaştığı andan itibaren 15 gün boyunca yetkili otoritenin itirazına açıktır. Bakan, gerekli gördüğü durumlarda kararın uygulamaya konulmasını durdurabilir. Bakan, belediye meclisinin aldığı karara ilgili gerekli çalışmayı yapmak ve yeni bir karar almak için bu 15 günlük süre içerisinde değerlendirmesini yapar. 2-Uzmanların açıklamaları ve yaptıkları itirazlar ışığında yürütmesi durdurulan veya hakkında itirazda bulunulan bir takım kararlarla ilgili olarak meclis tekrar gözden geçirme yapar. Bu durumda	المادة 34 1. تكون قرارات المجلس في اداء وظائفه المنصوص عليها في هذا القانون والتي لا تتطلب صرف مبالغ من البلدية قابلة للاعتراض خلال خمسة عشر يوما من قبل السلطة الادارية اعتبارا من وصول القرار اليها وللوزير حق ايقاف تنفيذ هذه القرارات لمدة لا تتجاوز خمسة عشر يوما لغرض دراستها وتقرير ما يلزم بشأنه. 2. على المجلس ان يعيد النظر في القرارات التي وقع عليها الاعتراض او التي تقرر توقيفها على ضوء الاعتراضات والبيانات التي اصدرتها الجهة المختصة . وتصبح قرارات المجلس في هذه الحالة غير قابلة للتنفيذ الا بعد مصادقة الجهة المعترضة عليها. 3. ان قرارات المجلس التي لم يعترض عليها

meclisin aldığı karar ancak ve ancak karara itiraz etme yetkisine sahip olan cihetlerin (bütün ilgili devlet ve belediye daireleri meclisin aldığı kararlara Belediyeler Bakanlığı nezdinde itiraz edebilirler) oluruyla yürürlüğe konulur. 3-Yürütmesi durdurulmamış olan yahut itiraz süresinde hakkında itirazda bulunulmayan meclis kararları, nihai kararlar olarak değerlendirilir ve uygulamaya konulur. 4-Bakanın, 1. Fıkra'da geçen bazı kararları itirazdan ya da yürütmeyi durdurma işleminden müstesna tutma hakkı vardır. Bu da bakanın bu amaçla çıkaracağı talimatlarla bildirilir veya geçerlilik kazanır.	خلال مدة الاعتراض او مدة التوقيف تعتبر نهائية وقابلة للتنفيذ. 4. للوزير استثناء بعض القرارات الواردة في الفقرة (1) من الاعتراض او من التوقيف وذلك بتعليمات يصدرها لهذا الغرض.
MADDE 35 1-İlgili birimlerin ya da bakanın onayına açık olan gayrimenkullerin taksimatıyla ilgili olarak meclisin aldığı kararlarda yer alan bazı hususlara ilişkin bakanın onay vermeme hakkı vardır. Bu durumda bakan, onay için kendisine sunulan kararın bazı maddelerini istisna tutarak onaylamamış demektir. 2-Onaylanmış belediye bütçesinde öngörülen tutarların harcamasıyla ilgili olarak meclisin aldığı kararlar(ki bunlar arasında taahhüt işleri, sözleşmeler ve satın almalar vardır)onaya bağlıdır. Buna göre: a- Olağan bütçede 1 000 000 dinardan fazla meblağ biçilen Bölge Ekonomi ve Maliye Bakanlığı projeleri. b-Kalkınma planı çerçevesinde bütçesi 1 000 000 dinarı geçen işlerle ilgili Bakanlar Kurulu'nun aldığı kararlar. c-Bakanın, kalkınma planı ve olağan bütçe hesapları içerisinde 1 000 000 dinarı aşmayan işlerle ilgili kararı. d-Her sınıftan belediyenin, belediye için belirlenmiş olan tutarları aşmayan işlerle ilgili belediye meclisi kararları: (1) Özel dereceli belediyelerin 150 000 dinarlık her türlü iş ve projelerle ilgili aldığı kararlar. (2) Yüksek dereceli belediyelerin 120 000 dinarlık her türlü iş ve projelerle ilgili aldığı kararlar. (3) 1. sınıf belediyelerin 10 000 dinarlık her türlü iş ve projelerle ilgili aldığı kararlar.	المادة 35 1. تكون قرارات المجلس متعلقة بتقسيم العقارات الخاضعة لمصادقة الوزير او من يخوله ، وله استثناء بعض المعاملات من هذه المصادقة في الحدود التي يقررها . 2. تكون قرارات المجلس بصرف المبالغ المرصدة في ميزانية البلدية المصدقة ، بما في ذلك الدخول بالتعهدات والعقود والشراء خاضعة للمصادقة وفقا لما يلي: ا. وزارة المالية والاقتصاد للاقليم لما يزيد عن (1) مليون دينار للمبالغ المخصصة ضمن الميزانية الاعتيادية. ب. مجلس الوزراء بالنسبة لما يزيد (1) مليون دينار للمبالغ المخصصة ضمن خطة التنمية. ج. الوزير للمبالغ التي لا تزيد عن (1) مليون دينار سواء على حساب الميزانية الاعتيادية او المخصصة ضمن خطة التنمية. د. المجلس البلدي للمبالغ التي لا تزيد مبالغها بما مبين ازاء صنف كل واحد منها: (1) الصنف الخاص (- / 000 / 150) مائة وخمسون الف دينار في كل حالة. (2) الصنف الممتاز (- / 000 / 120) مائة وعشرون الف دينار في كل حالة. (3) الصنف الاول (- / 000 / 10) عشرة الاف دينار في كل حالة. (4) الصنف الثاني (- / 5000) خمسة الاف دينار في كل حالة. (5) الصنف الثالث (- / 3000) ثلاثة الاف دينار في كل حالة. (6) الصنف الرابع (- / 1500) الف

(4) 2. sınıf belediyelerin 5 000 dinarlık her türlü iş ve projelerle ilgili aldığı kararlar. (5) 3. sınıf belediyelerin 3 000 dinarlık her türlü iş ve projelerle ilgili aldığı kararlar. (6) 4. sınıf belediyelerin 1500 dinarlık her türlü iş ve projelerle ilgili aldığı kararlar onaya sunulmak zorundadır.	وخمسمائة دينار في كل حالة.
MADDE 36 Tek bir proje için çeşitli kalemlerdeki giderlerle ilgili olarak ayrı ayrı kararlar alınamaz. Bu, giderlerle ilgili kararlarda onaylanan bütçeyi aşmamak ve bütçeyi muhafaza etmek için gereklidir.	المادة 36 لا يجوز اتخاذ قرارات متعددة لصرف مبالغ متعددة من مشروع واحد لتبرير تجاوز صلاحيات المصادقة على قرارات الصرف.
MADDE 37 Meclis, çıkarılan yönetmelikler, tüzükler ve kanunlarda belirtilen görevleri yerine getirmek ve bu görevlerdeki uygulamaları kolaylaştırmak için birtakım esaslar belirleyebilir.	المادة 37 للمجلس وضع الاسس التي من شأنها تسهيل تنفيذ وظائفه المنصوص عليها في هذا القانون والانظمة والتعليمات الصادرة بموجبه.
MADDE 38 Belediye malları hakkında şu hususlar gözetilerek yürürlükte olan satım, kiralama ve devlet malları kanunu uygulanır: 1-Belediyeler bakanı maliye bakanının yerine maliye bakanlığı görevine bakarsa. 2-Belediye meclisi, menkul mallarla ilgili olarak idare meclisinin yerine geçerse. 3- Belediye, bakanın onayı ve belediye meclisinin önerisiyle istifade edemediği gayrimenkulleri mücavir alandaki gayrimenkullerin emsal değerinde olmak şartıyla satabilir. 4-Belediye, bakanın onayıyla elindeki gayrimenkulleri emsal değerle dini ve hayri kurumlara satabilir. 5-Belediyede konut alanı olarak bulunan bölgeler, yürürlükteki Devlet Mallarının Kiralanması ve Satımı Kanunu'ndan müstesna tutulmuştur. 6-Belediye, satın alma ve istimlak yoluyla kendisine geçen gayri menkulleri ilgili bakanın onayıyla resmi kurumlara ve yarı resmi kurumlara emsal bedelle satabilir.	المادة 38 يطبق قانون بيع وإيجار اموال الدولة النافذ على اموال البلدية مع مراعاة ما يلي : 1. يحل الوزير محل وزير المالية . 2. يحل المجلس محل مجلس الادارة بالنسبة للاموال المنقولة . 3. للبلدية بيع العقارات التي لا يمكن الاستفادة منها ببديل المثل للمالك المجاور باقتراح من المجلس البلدي وبموافقة الوزير . 4. للبلدية بيع العقارات ببديل المثل للجهات الخيرية والدينية بموافقة الوزير . 5. تستثنى القطع السكنية للبلدية من قانون بيع وإيجار اموال الدولة النافذ. 6. للبلدية بموافقة الوزير بيع العقارات التي الت اليها عن طريق الشراء او الاستملاك للدوائر الرسمية والشبه الرسمية بالبديل الذي ال اليها.
MADDE 39 Belediye, kaldırım kenarındaki yapılardan, kaldırım doğru yapılan çıkıntılardan dolayı bina	المادة 39 للبلدية بيع الفضاء الكائن فوق ارصعة الشوارع لأغراض انشاء طابق اخر واكثر ، ويسجل هذا

sahiplerinden yapılan çıkıntı sebebiyle harç tahsiline giderek hakkında tahsilat yapılan bu yerleri mülk sahiplerine temlik eder. Bu gibi yerlerle ilgili hak, bakanın yayınladığı emirlerde geçen talimatlara uygun olarak gayrimenkul tescil dairesinde mülk sahibi adına tescillenir.	الحق باسم المشتري في دائرة التسجيل العقاري وفقا لتعليمات يصدرها الوزير.
MADDE 40 Belediye, yaptığı satım işlemlerinde, satıma konu olan malların veya hakların gerçek değerinden daha aşağıda bir indirim yapamaz.	المادة 40 لا يجوز للبلدية ان تتنازل عن اي مال او حق باقل من قيمته الحقيقية عند التنازل.
MADDE 41 Belediyeden izin belgesi alınmadan herhangi bir bina asla inşa edilemez. Binaların inşasıyla ilgili olarak belediye bu işlere tahsis edilmiş olan Bayındırlık Planlama Dairesi'nden görüş almak zorundadır.	المادة 41 لا يجوز القيام بأي بناء قبل استحصال اجازة بناء من البلدية ، وعلى البلدية استشارة التخطيط العمراني المختص بالنسبة للعمارات.
MADDE 42 1-Belediyenin mali yılı 1 Ocakta başlar ve 31 Aralıkta biter. Belediye başkanı ekim ayının ilk gününden itibaren aşağıdaki hususları içeren yıllık bütçe tahminini sunar. Bütçe tahmininde şu gibi ayrıntılar vardır: a-Tahmini gelirler. b-Tahmini giderler. c-Nakit ve menkul varlıklar. d-Krediler ve emanetler. 2-Bütçe, Ekonomi ve Maliye Bakanlığı'nın talimatlarına uygun olarak düzenlenir.(13) 3-Belediye Meclisi bütçeyi tartışmaya açarak gerekli değerlendirmeleri yapar. Değerlendirmelerden sonra onaylanan bütçeyi ilgili bakanın onayına sunar.(13) 4-Planlama ve izleme genel müdürü tarafından önerilen belediye bütçeleri onaylanmak üzere bakana sunulur. 5-Eğer belediye devlet hazinesine borçlu ise bu durumda belediye bütçesinin onaylanması bölge ekonomi ve maliye bakanının onayına bağlıdır. 6-Eğer belediye bütçesi yeni yıl girmezden önce herhangi bir nedene dayalı olarak onaylanmazsa geçmiş yıldaki yıllık bilançodan, her ay için 1/12 oranında olmak üzere ödenek ayrılarak yeni bütçe onaylanıncaya kadar işler bu şekilde yürütülür.	المادة 42 1. تبدأ السنة المالية للبلدية في (1) كانون الثاني وتنتهي في 31 كانون الاول ، وعلى رئيس البلدية تقديم تخمينات الميزانية السنوية قبل اليوم الاول من تشرين الاول من كل سنة متضمنة ما يلي : أ. الواردات المخمنة . ب. المصروفات المخمنة . ج. الموجودات النقدية والاموال المنقولة . د. السلف والامانات . 2. تنظم الميزانية وفق تعليمات وزارة المالية والاقتصاد . 3. على المجلس البلدي مناقشة الميزانية وقرارها ورفعها الى الوزير للمصادقة عليها . 4. تقديم ميزانيات البلديات المقترحة من قبل المدير العام للتخطيط والمتابعة الى الوزير للمصادقة عليها . 5. اذا كانت البلدية مدينة الى خزينة الدولة تخضع ميزانيتها لمصادقة وزير المالية والاقتصاد للاقليم . 6. اذا لم تصدق ميزانية البلدية لسبب من الاسباب قبل السنة الجديدة يجري الصرف شهريا بنسبة 1 / 12 من الاعتماد المصدق لسنة السابقة الى ان تتم المصادقة النهائية على الميزانية الجديدة .

MADDE 43 1-Meclis, onaylanan bütçe uygulamalarını yönetir. Nerelere para harcanacağını kararlaştırır. Bu kararları verirken bütçedeki fasıl ve maddelere uygun davranır. Meclis, belediye başkanına bütçeden belli bir oranda harcama yapma yetkisi verebilir. 2-Meclis, mali yıl içerisinde bakanın onayı olmadan belirlenmiş olan bütçedeki birtakım madde ve fasılların yerlerini değiştiremez. 3-Bütçeden belli işlemler için ayrılan ödenekleri belediyenin Ekonomi ve Maliye Bakanlığı'na olan borçlarını ödemek üzere veya emanet olarak başka hesaplara kaydıramaz. Meclis bu işlemi ancak ilgili bakanın muvafakatiyle yapabilir. 4-Meclise tevdi edilen ödenek, Genel Muhasebe Usulü Kanunu'na uygun bir şekilde sarf edilir. Bu gibi durumlar Turizm ve Belediyeler Bakanı'nın Ekonomi ve Maliye Bakanı'nın yerine baktığı dönemlerde geçerlidir. Böyle bir durumda ilgili bakan bu işlemin yapılabilmesi için gerekli olan talimatları yayınlamalıdır.	المادة 43 1. المجلس يشرف على تنفيذ الميزانية المصدقة وهو الأمر بالصرف وفق مواد وفصول هذه الميزانية وله أن يخول رئيس البلدية صلاحية الصرف بحدود معينة. 2. لا يجوز للمجلس إجراء المناقشة بين فصول ومواد الميزانية المصدقة خلال السنة المالية إلا بموافقة الوزير. 3. لا يجوز إجراء مناقشة من الاعتمادات المصدقة لتسديد الديون المترتبة على البلدية لوزارة المالية والاقتصاد أو بضمونها إلا بموافقة الوزير. 4. يجري الصرف الذي خول به المجلس وفق أصول المحاسبات الأصول المتبعة في قانون ، على أن يحل وزير البلديات والسياحة العامة محل وزير المالية والاقتصاد ، وله إصدار التعليمات التي تنظم تنفيذ ذلك.
MADDE 44 Geçen yılın bütçesi, son haliyle Şubat ayı içerisinde Bölge Ekonomi ve Maliye Bakanlığı'na tevdi edilir.	المادة 44 يودع الحساب الختامي للميزانية المالية المنصرفة خلال شهر شباط إلى وزارة المالية والاقتصاد للاقليم.
MADDE 45 1-Bütün borçlar ve emanetler bölgesel yönetimin hazinesi olarak kaydedilir. Alacak ve emanet sahipleri mali yılın bitim tarihinden itibaren 5 yıl boyunca bunları alamazlar. Hazineden bölge hazinesine devredilen bu varlıklar, müteahhitlerin ve yüklenici firmaların mal varlıklarıdır. Ekonomi ve maliyeden sorumlu bakan isterse 5 yıllık süre dolduğunda bölge hazinesinde bulunan bu borç ve emanet varlıkların sahiplerine iadesini emredebilir. Ancak 10 seneden sonra yapılan hiçbir iade müracaatı kabul edilmez. 2- Belediye üzerine çeşitli senetler, anlaşmalar ve yardım fonları nedeniyle kayıtlı bulunan borçlar bu maddenin hükümlerinden müstesna tutulur. Çünkü bu borçlar kendine özgü kanuni zaman aşımına tabiidir.	المادة 45 1. يقيد إيرادات نهائيا لخزينة الاقليم جميع الديون والامانات التي لم يراجع اصحابها لقبضها خلال خمس سنوات من تاريخ انتهاء السنة المالية التي استلمت فيها عدد امانات الملتزمين والمتعهدين ولوزير المالية والاقتصاد ان يامر باعادة الديون والامانات التي يراجع خلال المدة المذكورة ، اذا ثبت لديه بان عدم المراجعة كان لعذر مشروع ولا تقبل اية مراجعة بعد مرور عشر سنوات. 2. تستثنى من احكام هذه المادة الديون التي على البلدية المربوطة بسندات او اتفاقيات او مساعدات فانها تخضع لمرور الزمن القانوني الخاص بها.

MADDE 46 Belediyelerden sorumlu bakan, belediyelerin çalışmalarına nezaret ederken bütçe uygulamalarını da kontrol eder. Belediye hesaplarında incelemeler yapar. Belediyelerden sorumlu bakanın bu çalışmalarla ilgili olarak belediyelere müfettiş ve hesap uzmanı gönderme hakkı vardır. Hesap uzmanları ve müfettişler, belediyelere gösterilmesi gereken kolaylıkların tespiti içinde gönderilebilirler.	المادة 46 يشرف الوزير على اعمال البلديات ومراقبة تنفيذ ميزانيتها وتدقيق حساباتها وله ان يوفد المفتشين والمدققين لهذا الغرض، وعلى المؤسسات البلدية التسهيلات اللازمة لهم.
MADDE 47 Eğer kamu yararı, eski bir caddenin kapatılıp yerine yeni bir caddenin açılmasını gerektiriyorsa bu durumda onaylanmış şehir planları çerçevesinde Belediye Meclisi, söz konusu caddeyle ilgili olarak satış ya da kiralama yoluna gidebilir.	المادة 47 اذا اقتضت المصلحة العامة الغاء شارع قديم واحداث شارع جديد عوضا عنه بموجب الخارطة المصدقة. جاز للمجلس التصرف بالشارع المذكور بيعا وايجارا حسب الخارطة المصدقة.
MADDE 48 1-Meclis, daha önce bölünmüş mülkler veya yükseltilmiş bina katlarıyla ilgili olarak temel proje tasarıları ve ayrıntılı proje tasarılarının yürütülmesi için, hizmetlerin ve kamu yararının temini için her bir mülkün dörtte birini geçmemek üzere onaylanmış tasarıya uygun olarak istimlak kararı almak zorundadır. Eğer bu türden mülklerle ilgili olarak dörtte birden fazla istimlak gerekiyorsa bu durumda meclisin, mülkün dörtte birden fazlasını yürürlükteki istimlak kanununa göre istimlak etmesi gerekmektedir. 2- Meclisin, caddelerin hangi tarafından genişletileceğine dair karar alması gerekir. Caddelerde yapılacak bu tür genişletme çalışmaları genellikle gayrimenkuller içerisinde yer alan bir varlık olarak durmaktadır. Bu tür gayrimenkullerin sahipleri ellerinde bulunan gayrimenkullerin bölünmesini talep ettiklerinde belediye ücretsiz olarak bu gayrimenkullerden cadde ve kamu kurumu gibi hizmetler için kesinti yapar. Bu kesintilerin oranı aşağıdaki gibidir: a-Gayrimenkulün içinde bulunduğu bayındırlık bölgesine bakılarak, 5000 metrekareyi geçmeyen gayrimenkullerde %25'ten fazla kesinti yapılamaz. Bir başka ifadeyle en fazla %25 oranında kesinti yapılabilir.	المادة 48 1. على المجلس ان يقرر لغرض تنفيذ التصميم الاساسي والتصاميم التفصيلية والقيام بالخدمات والمنافع العامة مما يقتضي من الاملاك المشيدة او المقسمة ملك سابقا وفقا للتصميم المصدق على ان لا تتجاوز على ربع المساحة العامة لكل ملك مجانا واذا اقتضى اخذ اكثر من الربع فعلى المجلس ان يستملك ما يزيد على الربع وفق قانون الاستملاك النافذ. 2. على المجلس ان يقرر تعيين استقامات وسعة الشوارع التي هي ضمن العقارات التي يروم اصحابها تقسيمها وتستقطع البلدية في هذه الحالة مجانا من العقار مساحة الشوارع والمرافق العامة بالنسب التالية: أ. 25% ما لا يزيد عن من مساحة العقار الذي لا تتجاوز مساحته الكلية خمسة الاف متر مربع بصرف النظر عن المنطقة العمرانية التي يقع فيها. ب. 25% من مساحة العقار الذي تتجاوز مساحته الكلية خمسة الاف متر مربع ولا يزيد عن عشرة الاف متر مربع بصرف النظر عن المنطقة العمرانية التي يقع فيها. ج. اذا كانت مساحة العقار تزيد على عشرة الاف متر مربع فتكون النسب كما يلي: 40% من مساحته الكلية اذا كان واقعا ضمن المنطقة العمرانية الاولى والثانية. 35% من مساحته الكلية اذا كان واقعا ضمن

b-Yüzölçümü 5000 metrekareyi geçen ve 10000 metrekareden az olan gayrimenkullerde bulunduğu bayındırlık bölgesi göz önünde bulundurularak %25 oranında kesinti yapılır.

c-Eğer gayrimenkulün yüzölçümü 10000 metrekareyi geçiyorsa bu tür gayrimenkullerde yapılacak kesinti oranları aşağıdaki gibidir:

1-1. ve 2. dereceden bayındırlık bölgesine düşen gayrimenkullerden %40 oranında kesinti yapılır.

2-3. dereceden bayındırlık bölgesine düşen gayrimenkullerden %35 oranında kesinti yapılır.

3-4. derece ve yüksek dereceli bayındırlık bölgelerine düşen gayrimenkullerden % 30 oranında kesinti yapılır.

4-Özel dereceli bayındırlık bölgesine düşen gayrimenkullerden ise %25 oranında arazi kesintisi yapılır.

d-Eğer gayrimenkul sahibinin beyan ettiği krokiden kamu kurumlarıyla caddelere ayrılan alanların toplamı, önceki fıkrada geçen oranları aşıyorsa böyle bir durum gayrimenkul sahibinin lehine olup bu halde gayrimenkul sahibinin beyan ettiği gayrimenkulündeki kamu hissesi belediye adına tescil edilir. Eğer gayrimenkul ayrıntılı proje tasarıları ve temel proje tasarılarının uygulanmasının gerekli olduğu bir bayındırlık bölgesi içerisinde yer alıyorsa bu durumda belediyenin bu fazlalığı istimlak kanununa göre istimlak etmesi gerekir. Böyle bir durumda belediye geçmiş fıkralardaki hükümlere uygun olarak gayrimenkulün istimlak edilen kısmının haritasını hazırlar ve söz konusu arazi parçasını ücretsiz olarak istimlak eder.

C- MECLİSİN FESHİ

MADDE 49

1-Eğer meclis, üyelerinin çoğunluğunu kaybederse bu durumda ilgili bakanın belediye meclisinin feshini önermesiyle bakanlar kurulu belediye meclisini feshedebilir. (Bir diğer yöntem de boş sandalyeleri Tamamlayıcı Meclis seçimiyle doldurmaktır). İlgili bakan feshedilen meclisten boş kalan Belediye Meclisi'nin işlerini yürütmek üzere geçici bir komisyon oluşturur. Yeni Belediye Meclis üyelerinin seçiminin yürütüldüğü esnada,

المنطقة الثالثة.

30% من مساحته الكلية اذا كان واقعا ضمن المنطقة العمرانية الرابعة والممتازة.

25% من مساحته الكلية اذا كان واقعا ضمن المنطقة العمرانية الخاصة.

د. اذا نظم صاحب العقار خارطة التقسيم وكان مجموع مساحة الشوارع والمرافق العامة تزيد على النسب المبينة بالفقرة السابقة وكانت هذه الزيادة لمصلحته فعليه ان يسجل هذه المساحة باسم البلدية مجانا مهما بلغت وان كانت الزيادة في المساحة من مقتضيات التصميم الاساسي او التفصيلي للمنطقة العمرانية التي يقع ضمنه العقار ، فعلى البلدية ان تستملك هذه الزيادة وفق قانون الاستملاك على ان تعين البلدية مقدما على الخارطة المساحة التي تؤخذ مجانا وفق احكام الفقرات السابقة والمساحة التي يجب ان تستملك قبل المصادقة على الخارطة.

ثالثا . حل المجلس

المادة 49

1. اذا فقد المجلس البلدي اكثرية اعضائه ، على مجلس الوزراء بناء على اقتراح الوزير حل المجلس البلدي وله تشكيل لجنة مؤقتة تتألف منها اعمال المجلس البلدي المنحل ، لحين اجراء انتخاب المجلس البلدي ولا يجوز لهذه اللجنة ان تتخذ اي قرار في معالجة اية قضية يقتضى الصرف عليها من صندوق البلدية ولم يسبق للمجلس ان اتخذ قرارا بها عدا المصاريف الدائمة الاعتيادية المرصدة في الميزانية

bu komisyonun herhangi bir ihtiyacı gidermek üzere harcama yapılması gereken durumlarda belediye kasasından harcama yapma kararı alma yetkisi bulunmamaktadır. Aynı zamanda daha önceki meclisin onaylanan bütçesinde belirtilen belirli kalemlerdeki masraflar dışında harcama kararı da alamaz. Komisyonun harcama yapabilmesi ancak zaruri durumlar söz konusu olduğunda bakanın önerisi ve bakanlar kurulunun onayıyla olabilmektedir.

2- Belediyelerden sorumlu bakan daha önceki fıkra da belirtilen hususlara dayalı olarak, meclisi feshedilen bölgede yapılacak seçimleri ilan eder. İlan tarihi meclisin feshedilmesinden itibaren 1 aydır. Eğer daha önce feshedilen meclisin görev süresinin dolmasına 6 aydan fazla bir süre var ise seçimlerden sonra oluşturulan yeni meclis normal seçim döneminden geriye kalan görev süresini tamamlayıcı olarak göreve getirilir.(Eğer süre 6 aydan az ise meclis feshedilerek seçime gidilir).

المصدقة الا في حالة الضرورة بناء على اقتراح الوزير وموافقة مجلس الوزراء.
2. على الوزير ان يعلن الانتخابات في المنطقة التي يتقرر حل المجلس فيها بموجب الفقرة السابقة اعلاه خلال مدة شهر من تاريخ حل المجلس لانتخاب مجلس يحل محل المجلس السابق وتكون مدته مكتملة له اذا كانت المدة المتبقية تزيد عن ستة اشهر.

2. KISIM YÜRÜTME İLE İLGİLİ YETKİLER VE GÖREVLERİ

BELEDİYE BAŞKANI

MADDE 50

- 1- Belediye işlerini idare etmek ve belediye çalışanlarının yaptıkları işleri yönetmek.
- 2- Belediye mallarını ve belediyenin her türden gayrimenkullerini idare etmek ve korumak.
- 3- Belediye gelirlerini idare etmek ve elde edilen gelirleri kontrol etmek ve belediye gelirlerini toplamak.
- 4- Belediyenin çıkarmış olduğu yazışmaları imzalamak.
- 5- Resmi protokol ve benzeri faaliyetlere katılmak, bazı durumlarda belediye başkanının belediyedeki görevini aksatmasına yol açıyorsa bu durumda resmi mevkilerde kendisini temsil etmek üzere yerine vekil tayin edebilir. Belediye başkanı, bu gibi durumlarda belediyenin çıkarına olarak yerine belediye meclisi başkanını niyabeten getirebilir. Belediye başkanı ya da belediye başkan naibi bütün kamu faaliyetlerinde belediyeyi temsil ederler.
- 6-Meclisin kendisine verdiği yetkiler ve görevler:

القسم الثاني صلاحيات التنفيذ رئيس البلدية المادة 50

- يمارس رئيس البلدية او من يخوله صلاحية التنفيذ التي تشمل الاختصاصات التالية:
1. ادارة شؤون البلدية والاشراف على اعمال الموظفين والاعراء.
 2. ادارة اموال البلدية وعقاراتها وصيانتها.
 3. ادارة واردات البلدية وجبايتها ومراقبة حساباتها.
 4. التوقيع على المخابرات التي تصدر من البلدية.
 5. يمثل البلدية امام المحاكم والدوائر كافة ، وله ان يوكل غيره واذا تعارضت مصلحته مع مصلحة البلدية ، يقوم نائب الرئيس مقامه في تمثيل مصالح البلدية.
 - ويمثل الرئيس او نائبه بلديته في جميع المناسبات العامة.
 6. الصلاحيات الاخرى التي يخولها له المجلس وعليه ان:
 - ا. يقدم التقارير التالية الى المجلس وصورة منه الى الوزارة تتضمن خلاصة الاعمال التي انجزتها البلدية والمسائل التي عالجتها وكشفا

a-Aşağıdaki raporları meclise sunarken bunun yanında bu raporların bir suretiyle birlikte dosyada yer alan belediyenin çalışmalarını özetleyen bir raporu da bakana sunar. Belediyenin çalışmalarından kasıt ise belediyenin gerçekleştirdiği icraatlar, çözüm bulduğu sorunlar belediye gelirlerine dair bir keşif raporu, belediyenin giderleri, değerlendirmeler ve önermeler yer alır ki bunlar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır: (1) İlk 6 aylık rapor. Bu rapor haziran sonunda sunulur. (2) Yıllık rapor. Bu rapor Aralık ayının sonunda sunulur. (3) Nihai rapor. Bu rapor Meclisin çalışma döneminin son ayında sunulur. (4) Mevcut hesap hareketlerine dayalı olarak kalkınma projeleriyle ilgili rapor. Bu raporlar Bakanlar Kurulu'nun çıkardığı kararnamede belirtilen hususlara riayet edilerek hazırlanır. b-Adı geçen fıkrada belirtilen kararlar meclis tarafından tartışmaya açılır. Buna göre meclis kendi görev alanına bağlı kalarak tartışmaya açılan meseleler hakkında gerekli kararları alır. c-Belediye, Meclisin önerisi ve bakanın muvafakatiyle çeşitli ilan yollarını kullanarak 1. Fıkra'da belirtilen alınmış kararları çalışanlarına duyurur.	بمدخولات البلدية ومصرفاتها وملاحظاتها ومقترحاتها حولها: (1) تقرير نصف سنوي ، ويقدم في نهاية حزيران. (2) تقرير سنوي ، ويقدم في نهاية كانون الاول. (3) تقرير نهائي ، يقدم خلال الشهر الاخير لدورة المجلس. (4) تقرير حول مشاريع التنمية على حساب الخطة. تقدم هذه المشاريع بموجب الضوابط التي يصدرها مجلس الوزراء. ب. للمجلس ان يناقش التقارير المذكورة في الفقرة السابقة ، وله ان يتخذ القرارات اللازمة في المسائل التي تكون ضمن اختصاصاته. ج. للبلدية نشر التقارير الواردة في الفقرة (1) على المواطنين بطرق الاعلان المختلفة بناء على اقتراح المجلس وموافقة الوزير.
MADDE 51 Belediye, kendi görevleriyle ilgili husus ve alanlarda gerektiğinde mahkemeleri, çeşitli resmi daireleri ve vatandaşları doğrudan muhatap alır.	المادة 51 للبلديات ان تخاطب المحاكم والدوائر والمواطنين فيما يتعلق بواجباتهم مباشرة.
MADDE 52 1-Bakan, kendi uhdesine tevdi edilen bu kanundaki bazı yetkileri, bürokrasiyi azaltmak ve işleri kolaylaştırmak için idari otoriteye devredebilir. 2-Bakan, işleri kolaylaştırmak için yürürlükteki kanunlar gereğince elinde bulundurduğu bazı yetkileri zorunluluktan dolayı belediye başkanına verebilir.	المادة 52 1. للوزير منح بعض صلاحياته المنصوص عليها في هذا القانون الى السلطة الادارية لتقليص الروتين وتسهيل سير الامور. 2. للوزير ان يخول رئيس البلدية ما يراه ضروريا من الصلاحيات بموجب القوانين المرعية لتسهيل اموره.

5. BÖLÜM MADDE 53 Kanunen belediye, otoriter kamu kurumları arasında sayılır. Bu sebeple belediye her bir fertten belediye tarafından çıkarılan, tebliğ edilen ve ilan edilen emirlere karşı anlayışlı davranmasını ve itaat etmesini bekler. Aynı şekilde kendilerine bir takım yetkiler verilen belediye çalışanlarına da itaat ister. Bu hususa muhalefet eden kişi yürürlükteki kanunlara uygun olarak cezalandırılır.	الفصل الخامس المادة 53 تعتبر البلدية من السلطات العامة المؤسسة قانونا ولها ان تطلب من كل فرد الاذعان لوامرها الصادرة منها والمبلغة او المعلنه بصورة منتظمة واطاعة موظفيها القائمين باعمالهم المخولين بالصلاحيه ومن يخالف ذلك يعاقب وفق القوانين النافذة.
MADDE 54 1-Ehliyeti tam olup da gayrimenkulleri işgal eden kişiler 10 günü aşmayacak şekilde hapsedilir veya bu gibi kişilere 100 dinarı aşmayacak şekilde ceza kesilir yahut ta her iki ceza birden uygulanır. Eğer bir kişi kendi gayrimenkulünden caddeye doğru pis suları veya atık suları akıttığı bir kanal açarsa veya bu suları biriktirmek üzere cadde üzerinde bir depo yaparsa 3 gün içerisinde bu kusuru işleyen kişiden kanalın kaldırılması ve havuzun da iptal edilmesi istenir. Aksi bir durumda belediye gerekli işlemleri yaparak yapılan işlemle ilgili masrafları, ihmali ve kusuru olan kişiye yükler.	المادة 54 1. يعاقب شاغل العقار كامل الاهلية بالحبس لمدة لا تتجاوز عشرة ايام او بغرامة لا تزيد على مائة دينار او كليهما ، اذا فتح مجرى للمياه القذرة او الفائضة عن عقاره الى الشارع او انشا حوضا لها في الشارع ، وقرر رفع المجرى وردم الحوض من قبل شاغل الدار خلال ثلاثة ايام وبعبكسه تقوم البلدية بذلك ويتحمل شاغل الدار كافة النفقات. 2. عاقب شاغل الدار كامل الاهلية بغرامة لا تتجاوز خمسين دينارا اذا ثبت انه القيت من داره قاذورات او ازبال او مياه قذرة الى الشارع.
6. BÖLÜM ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER MADDE 55 a-Kanunun uygulanması sırasında ya da sonradan olarak ve yürürlükteki kanunlar uyarınca belediye sınırları içerisinde yer alan bütün caddeler ve diğer metruk mahaller kamu yararı adına kullanılmak üzere herhangi bir bedel ödenmeksizin belediye adına tescil edilir. Bu hüküm yeni yol yapımı için ayrılan alanın bir gayrimenkul olarak özel bir kişilik adına kayıtlı olamaması durumunda geçerlidir. b-5.4.1998 tarihinden sonra 1. Fıkra'nın hilafına olarak alınmış olan kararlar ve icraatlar mülga hükmündedir.	الفصل السادس احكام متفرقة المادة 55 ا. تسجل باسم البلدية بدون عوض كافة الشوارع الواقعة داخل حدودها والمتروك استعمالها للنفع العام الموجودة عند نفاذ هذا القانون او التي تحدث بعد ذلك وفق القوانين المرعية ما لم تكن مساحة الارض التي استحدث عليها الشارع مسجلة في سجلات التسجيل العقاري باسم شخص طبيعي. ب. تلغى كافة القرارات والاجراءات الصادرة والمتخذة بعد 5 / 4 / 1998 خلافا لما ورد في الفقرة (1) اعلاه.
MADDE 56 Bu kanunun hükümlerine aykırı herhangi bir metne dayalı olarak icraat yapılamaz.	المادة 56 لا يعمل باي نص يتعارض واحكام هذا القانون.
MADDE 57 Bakanın, bu kanunun hükümlerinin uygulanmasını	المادة 57 للووزير اصدار التعليمات اللازمة لتسهيل تنفيذ

kolaylaştırmaya yarayacak talimatname çıkarma hakkı vardır.	احكام هذا القانون.
MADDE 58 Bu kanunun hükümlerini uygulama görevi Bakanlar Kurulu'ndadır.	المادة 58 على مجلس الوزراء تنفيذ احكام هذا القانون.
MADDE 59 Bu kanun resmi gazetede yayınlandığı tarihten itibaren geçerlidir. Cevher Namık SALİM Kuzey Irak Bölgesi Ulusal Meclis Başkanı	المادة 59 ينفذ هذا القانون اعتبارا من تاريخ نشره في الجريدة الرسمية. جوهر نامق سالم رئيس المجلس الوطني لاقليم شمال العراق

EK 2. 2005 TARİHLİ IRAK ANAYASASI

الدستور العراقي لسنة 2005

2005 tarihli Irak Anayasası

I. TEMEL İLKELER Madde 1 Irak Cumhuriyeti bağımsız, egemen bir devlettir ve yönetim şekli demokratik, federal, temsili (parlamentar) cumhuriyettir.	الباب الأول المبادئ الأساسية المادة 1 جمهورية العراق دولة اتحادية واحدة مستقلة ذات سيادة كاملة ، نظام الحكم فيها جمهوري نيابي برلماني (ديمقراطي. وهذا الدستور ضامن لوحدة العراق.
Madde 2 1- İslam, devletin resmi dini ve yasaların ana kaynağıdır: (a) İslam'ın tartışılmaz kurallarına aykırı hiçbir yasa çıkarılamaz. (b) Demokrasi ilkelerine aykırı hiçbir yasa çıkarılamaz. (c) Bu anayasada belirtilen haklar ve temel özgürlüklere aykırı hiçbir yasa çıkarılamaz. 2- Bu anayasayla Irak halkının çoğunluğunun Müslüman kimliği ve her bireyin (Hristiyan, Yezidi, Sebiye) bütün dini hakları, inanç ve dini ibadet özgürlüğü güvence altına alınır.	المادة 2 أولاً - الإسلام دين الدولة الرسمي، وهو مصدر أساس للتشريع: أ - لا يجوز سن قانون يتعارض مع ثوابت أحكام الإسلام. ب - لا يجوز سن قانون يتعارض مع مبادئ الديمقراطية. ج - لا يجوز سن قانون يتعارض مع الحقوق والحريات الأساسية الواردة في هذا الدستور. ثانياً - يضمن هذا الدستور الحفاظ على الهوية الإسلامية لغالبية الشعب العراقي، كما و يضمن كامل الحقوق الدينية لجميع الافراد في حرية العقيدة والممارسة الدينية كالمسيحيين والأيزديين والصابئة المندائيين.
Madde 3 Irak, içinde farklı etnik kökenler, dinler ve mezhepler bulunan bir ülkedir. İslam dünyasının bir parçasıdır ve Irak'ın Arap halkı da Arap ulusunun bir parçasıdır.	المادة 3 العراق بلد متعدد القوميات والأديان والمذاهب، وهو عضو مؤسس وفعال في جامعة الدول العربية وملزم بميثاقها و جزء من العالم الإسلامي.
Madde 4 1- Irak'ın iki resmi dili Arapça ve Kürtçedir. Eğitim yönetmeliklerine uygun olarak Iraklılar çocuklarına devlete ait eğitim kurumlarında Türkmençe ya da Asurice (ve Ermenice) gibi anadillerinde ya da özel eğitim kurumlarında başka bir dilde eğitim aldırma hakkına sahiptir. 2- "Resmi dil" ifadesinin kapsamı ve bu maddenin hükümlerinin nasıl yerine getirileceği, aşağıdakilerin yapılmasını öngören bir yasa ile tanımlanır: (a) resmi gazetenin her iki dilde de yayınlanması. (b) parlamento, bakanlar kurulu, mahkemeler ve resmi toplantılar gibi resmi alanlarda bu iki dilelen birinde demeç, beyanat, ifade verilmesi. (c) iki dildeki resmi belgelerin ve yazışmaların tanınması ve resmi belgelerin her iki dilde de yayınlanması. (d) eğitim kurallarına uygun olarak bu iki	المادة 4 أولاً- اللغة العربية واللغة الكردية هما اللغتان الرسميتان للعراق، ويضمن حق العراقيين بتعليم أبنائهم باللغة الأم كالتركمانية و السريانية و الأرمنية في المؤسسات التعليمية الحكومية وفقاً للضوابط التربوية، أو بأية لغة أخرى في المؤسسات التعليمية الخاصة. ثانياً: يحدد نطاق المصطلح لغة رسمية، وكيفية تطبيق أحكام هذه المادة بقانون يشمل: أ - إصدار الجريدة الرسمية باللغتين. ب - التكلم والمخاطبة والتعبير في المجالات الرسمية كمجلس النواب، ومجلس الوزراء، والمحاكم، والمؤتمرات الرسمية، بأي من اللغتين. ج - الاعتراف بالوثائق الرسمية والمراسلات باللغتين وإصدار الوثائق الرسمية بهما. د - فتح مدارس باللغتين وفقاً للضوابط التربوية. هـ - أية مجالات أخرى يحتمها مبدأ المساواة، مثل الأوراق النقدية، وجوازات السفر، والطوابع.

elilde eğitim veren okulların açılması. (e) senet, pasaport, pul gibi eşitlik ilkesini gerektiren bütün eliğır alanlarda iki dilin kullanılması. 3- Kürdistan bölgesindeki federal hükümetler ve kurumlarda her iki dil kullanılır. 4- Türkmence ve Asurice (bu grupların sayıca fazla olduğu idari bölgelere resmi dil sayılır.) 5- Nüfusun çoğunluğu genel referandum sonucu onay verirse bir bölgede ya da eyalette yerel bir dil, ek resmi dil olarak kabul edilebilir.	ثالثاً: تستعمل المؤسسات الاتحادية والمؤسسات الرسمية في إقليم كردستان اللغتين. رابعاً: اللغة التركمانية واللغة السريانية لغتان رسميتان أخريان في الوحدات الإدارية التي يشكلون فيها كثافة سكانية. خامساً: لكل إقليم أو محافظة اتخاذ أية لغة محلية أخرى لغة رسمية إضافية إذا أقرت غالبية سكانها ذلك باستفتاء عام.
Madde 5 Hukukun üstünlüğü esastır, halk doğrudan. gizli (genel) oy ve anayasal kurumlar yoluyla yetki ve meşruiyetin kaynağıdır.	المادة 5 السيادة للقانون، والشعب مصدر السلطات وشرعيتها، يمارسها بالاقتراع السري العام المباشر وعبر مؤسساته الدستورية.
Madde 6 Hükümet bu anayasada ortaya konulan demokratik ve barışçıl yöntemlerle el değiştirir.	المادة 6 يتم تداول السلطة سلمياً عبر الوسائل الديمقراطية المنصوص عليها في هذا الدستور.
Madde 7 1- Irak'ta ırkçılığı, terörü, takfiri mezheplerin ortadan kaldırılması düşüncesini savunan, kışkırtan, haklı gösteren ya da yayan yapılanmalar ve eğilimler, özellikle de Saddam'ın Baas'ı ve her türlü sembolü yasaktır. Baas, Irak'ta yasalara göre tanımlanacak olan çok partili siyasal sistemin içinde yer alamaz. 2- Devlet, terörün her biçimiyle savaşır ve topraklarının (terör) eylemleri için bir üs, koridor ya da alan işlevi görmesini önlemeye çalışır.	المادة 7 أولاً: يحظر كل كيان أو نهج يتبنى العنصرية أو الإرهاب أو التكفير أو التطهير الطائفي أو يحرض أو يمهد أو يمجّد أو يروج أو يبرر له، وبخاصة البعث الصدامي في العراق ورموزه وتحت أي مسمى كان، ولا يجوز أن يكون ذلك ضمن التعددية السياسية في العراق، وينظم ذلك بقانون. ثانياً: تلتزم الدولة محاربة الإرهاب بجميع أشكاله، وتعمل على حماية أراضيها من أن تكون مقراً أو ممراً أو ساحة لنشاطه.
Madde 8 Irak, iyi komşuluk ilkelerine uyar, başka ülkelerin iç işlerine karışmaz, çatışmaları barışçıl yöntemlerle gidermeye çalışır, ilişkilerini ortak çıkarlar ve benzer muamele temelinde kurar ve uluslararası yükümlülüklerine uyar.	المادة 8 يرعى العراق مبدأ حسن الجوار، ويلتزم عدم التدخل في الشؤون الداخلية للدول الأخرى، ويسعى لحل النزاعات بالوسائل السلمية، ويقيم علاقاته على أساس المصالح المشتركة والتعامل بالمثل، ويحترم التزاماته الدولية.
Madde 9 1- (a) Irak silahlı kuvvetleri ve güvenlik organları, ayrımcılık ya da dışlama olmaksızın dengeli bir biçimde temsil edilen Irak halklarından oluşur. Bu kuvvetler, sivil güçlerin emri altında olup Irak'ı savunurlar; Irak halkları üzerinde baskı oluşturma işlevi görmez, siyasal işlere karışmaz ve iktidarın el değiştirmesinde hiçbir rol oynamazlar.	المادة 9 أولاً: أ - تتكون القوات المسلحة العراقية والأجهزة الأمنية من مكونات الشعب العراقي، بما يراعي توازنها وتمثيلها دون تمييز أو إقصاء وتخضع لقيادة السلطة المدنية وتدافع عن العراق ولا تكون أداة لقمع الشعب العراقي ولا تتدخل في الشؤون السياسية ولا دور لها في تداول السلطة.

(b) Silahlı kuvvetler çerçevesi dışında askeri milis kuvveti oluşturmak yasaktır. (c) Irak silahlı kuvvetleri ve personeli - Savunma Bakanlığı'nda ve bu bakanlığa bağlı herhangi bir daire ya da kuruluştaki çalışan askeri personel dahil -siyasal seçimlerde aday olamazlar. Silahlı kuvvetler mensupları, adayların seçim kampanyalarında çalışamaz, Savunma Bakanlığı yönetmeliklerine göre yasak olan eylemlerde bulunamazlar. Bu kişilerin seçimlerde oy kullanma hakları bu yasağın kapsamında değildir. (d) Irak milli istihbarat teşkilatı bilgi toplar, ulusal güvenliğe yönelik tehditleri değerlendirir ve Irak hükümetine tavsiyelerde bulunur. Teşkilat sivillerin kontrolündedir; yürütme organının denetimine tabidir; hukuka ve tanınan insan hakları ilkelerine uygun olarak çalışır. (e) Irak hükümeti Irak'ın nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların çoğaltılmaması, geliştirilmemesi, üretilmemesi ve kullanılmamasına ilişkin uluslararası yükümlülüklerine saygı duyar ve uyar. Bu tür silahların geliştirilmesi, üretilmesi ve kullanılması için gerekli malzeme, araç gereç, teknoloji ve iletişim sistemlerinin kullanılması yasaktır. 2- Askerlik hizmeti bir yasa ile düzenlenir.	ب - يحظر تكوين ميليشيات عسكرية خارج إطار القوات المسلحة. ج - لا يجوز للقوات المسلحة العراقية وأفرادها، وبضمنهم العسكريون العاملون في وزارة الدفاع أو أية دوائر أو منظمات تابعة لها، الترشيح في انتخابات لإشغال مراكز سياسية، ولا يجوز لهم القيام بحملات انتخابية لصالح مرشحين فيها ولا المشاركة في غير ذلك من الأعمال التي تمنعها أنظمة وزارة الدفاع ويشمل عدم الجواز هذا أنشطة أولئك الأفراد المذكورين أنفأ التي يقومون بها بصفتهن الشخصية أو الوظيفية دون أن يشمل ذلك حقهم بالتصويت في الانتخابات. د - يقوم جهاز المخابرات الوطني العراقي بجمع المعلومات و تقييم التهديدات الموجهة للأمن الوطني وتقديم المشورة للحكومة العراقية. ويكون تحت السيطرة المدنية ويخضع لرقابة السلطة التشريعية ويعمل وفقاً للقانون وبموجب مبادئ حقوق الإنسان المعترف بها. هـ - تحترم الحكومة العراقية وتنفذ التزامات العراق الدولية الخاصة بمنع انتشار وتطوير وإنتاج واستخدام الأسلحة النووية والكيميائية والبيولوجية ويمنع ما يتصل بتطويرها وتصنيعها وإنتاجها واستخدامها من معدات ومواد وتكنولوجيا وأنظمة للاتصال. ثانياً - تنظم خدمة العلم بقانون.
Madde 10 Irak'taki kutsal emanetler ve dini yerler, dini ve kültürel varlıklardır. Devlet bunların kutsallığını korumak ve bu alanlarda özgürce (dini) ibadet yapılmasını sağlamakla yükümlüdür.	المادة 10 العتبات المقدسة والمقامات الدينية في العراق كيانات دينية وحضارية، وتلتزم الدولة بتأكيد وصيانة حرمتها، وضمان ممارسة الشعائر بحرية فيها.
Madde 11 Irak cumhuriyetinin başkenti Bağdat'tır.	المادة 11 بغداد عاصمة جمهورية العراق.
Madde 12 1- Irak bayrağı, amblemi ve ulusal marşı Irak halklarını simgeleyecek biçimde yasayla belirlenir. 2- Madalyalar, resmi tatiller, dini ve milli bayramlar ve (Hicri ve Miladi) takvimler yasayla belirlenir.	المادة 12 أولاً - ينظم بقانون علم العراق وشعاره ونشيد الوطني بما يرمز إلى مكونات الشعب العراقي. ثانياً - تنظم بقانون الأوسمة والعطلات الرسمية والمناسبات الدينية والوطنية والتقويم الهجري والميلادي.
Madde 13 1- Bu anayasa Irak'taki en üstün yasa kabul edilir. Bu anayasa ülkenin istisnasız her yerinde bağlayıcıdır. 2- Bu anayasaya aykırı hiçbir yasa çıkarılamaz; bölgesel anayasalarında ya da	المادة 13 أولاً - يُعدُّ هذا الدستور القانون الأعلى في العراق، ويكون ملزماً في أحواله كافة وبدون استثناء. ثانياً - لا يجوز سن قانون يتعارض مع هذا الدستور، ثانياً - ويُعدُّ باطلاً كل نص يرد في دساتير الأقاليم أو

başka yasalarda bu anayasaya aykırı bölümler hükümsüzdür.	أي نص قانوني آخر يتعارض معه.
II. HAKLAR VE ÖZDÜRLÜKLER I. HAKLAR I. MEDENİ VE SİYASİ HAKLAR Madde 14 Iraklılar cinsiyet, ırk, uyruk, köken, renk, din, mezhep, inanç, düşünce ya da toplumsal ya da ekonomik durum ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.	الباب الثاني الحقوق والحريات الفصل الأول الحقوق الفرع الأول: الحقوق المدنية والسياسية المادة 14 العراقيون متساوون أمام القانون دون تمييز بسبب الجنس أو العرق أو القومية أو الأصل أو اللون أو الدين أو المذهب أو المعتقد أو الرأي أو الوضع الاقتصادي أو الاجتماعي.
Madde 15 Herkes yaşama, güvenlik ve özgürlük hakkına sahiptir ve bu hakların kullanılması yalnızca yasalar uyarınca, ilgili yargı organının kararıyla sınırlanabilir ya da durdurulabilir.	المادة 15 لكل فرد الحق في الحياة والأمن والحرية، ولا يجوز الحرمان من هذه الحقوق أو تقييدها إلا وفقاً للقانون، وبناءً على قرار صادر من جهة قضائية مختصة.
Madde 16 Fırsat eşitliği bütün Iraklılara tanınan bir haktır, devlet bunu sağlamak için gereken adımları atar.	المادة 16 تكافؤ الفرص حق مكفول لجميع العراقيين، وتكفل الدولة اتخاذ الإجراءات اللازمة لتحقيق ذلك.
Madde 17 1- Başkalarının haklarını ya da genel ahlak ilkelerini ihlal etmedikçe herkes özel hayatının korunması hakkına sahiptir. 2- Konutun kutsallığı koruma altındadır. Yargı kararı ve kanuna uygun durumlar dışında konutlara girilemez ve içlerinde arama yapılamaz.	المادة 17 أولاً: لكل فرد الحق في الخصوصية الشخصية بما لا يتنافى مع حقوق الآخرين والآداب العامة. ثانياً: حرمة المساكن مصونة ولا يجوز دخولها أو تفتيشها أو التعرض لها الا بقرار قضائي ووفقاً للقانون.
Madde 18 1 - Iraklı babanın veya Iraklı ananın çocuğu olan herkes Iraklıdır. 2- Irak uyruğu bütün Iraklıların hakkıdır ve vatandaşlıklarının temelidir. 3- (a) Doğuştan Iraklı olan hiçbir kimse herhangi bir sebeple Irak vatandaşlığından çıkarılamaz. Vatandaşlıktan çıkarılanlar vatandaşlıklarını geri isteme hakkına sahiptir, bu durum yasayla düzenlenir. (b) Irak vatandaşlığı, vatandaşlığa kabul edilmiş kimselerden kanunla belirlenen durumlarda geri alınır. 4- Her Iraklı birden çok vatandaşlık hakkına sahiptir. Yönetici ya da üst düzey güvenlik konumunda görevli olanlar başka bir ülkenin vatandaşı olamazlar. Bu durum yasayla düzenlenir. 5- Irak vatandaşlığı Irak'taki nüfus yapısını	المادة 18 أولاً - الجنسية العراقية حق لكل عراقي، وهي أساس مواطنته. ثانياً - يعدّ عراقياً كل من ولد لأب عراقي أو لأم عراقية، وينظم ذلك بقانون. ثالثاً - أ - يحظر إسقاط الجنسية العراقية عن العراقي بالولادة لأي سبب من الأسباب، ويحق لمن أسقطت عنه طلب استعادتها، وينظم ذلك بقانون. ب - تسحب الجنسية العراقية من المتجنس بها في الحالات التي ينص عليها القانون. رابعاً - يجوز تعدد الجنسية للعراقي، وعلى من يتولى منصباً سيادياً أو أمنياً رفيعاً التخلي عن أية جنسية أخرى مكتسبة، وينظم ذلك بقانون. خامساً - لا تمنح الجنسية العراقية لأغراض سياسة التوطين السكاني المخل بالتركيبة السكانية في العراق. سادساً - تنظم أحكام الجنسية بقانون، وينظر في

bozacak bir iskan politikası gerçekleştirmek amacıyla verilemez.

6 - Vatandaşlığa ilişkin yönetmelikler yasayla düzenlenir ve yönetmeliklerle ilgili davalar ilgili mahkemelerde görülür.

الدعوى الناشئة عنها من قبل المحاكم المختصة.

Madde 19

1- Yargı bağımsızdır, yargının üzerindeki tek güç hukuftur.

2- Suçun ve cezanın kapsamı metinde belirtilenle sınırlıdır. Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan yasanın suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; işlediği bir suç için kimseye o suçun vuku bulduğu zaman yürürlükte olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

3- Yargı organlarınca yargılanmak herkese tanınmış ve güvence altına alınmış bir haktır.

4- Savunma hakkı kutsaldır ve soruşturmanın ve yargılanmanın her aşamasında güvence altındadır.

5- Sanık adil ve yasal bir mahkemece suçlu ispatlanana kadar masumdur. Sanık serbest bırakıldıktan sonra, yeni kanıt ortaya çıkmadıkça, aynı suçlamayla ikinci kez yargılanamaz.

6- Herkes bütün yargı ve yönetim işlemlerinde adil muamele görme hakkına sahiptir.

7- Mahkemece aksi belirtilmedikçe duruşmalar herkese açıktır.

8- Cezai sorumluluk şahsidir.

9- Aksi belirtilmedikçe yasalar geriye dönük olarak işleyemez ve bu durum vergi ve rüsum yasalarını kapsayamaz.

10- Davalının lehine olmadıkça ceza hukuku geriye dönük olarak uygulanmaz.

11-Mahkeme ağır ya da hafif bir suçla isnat edilen ve avukatı olmayan davalılar için masrafı devlet tarafından karşılanacak bir avukat tayin eder.

12- (a) (Keyfi) tutuklama yasaktır.

(b) Kimse, yasalara uygun, sağlık ve sosyal hizmet olanakları bulunan ve devlet kontrolünde olan yerler dışında tutuklu ya da hükümlü olarak hapiste bulundurulamaz.

13- Hazırlık soruşturması belgeleri, sanığın tutuklanmasından sonraki 24 saat içinde ilgili

المادة 19

أولاً: القضاء مستقل لا سلطان عليه لغير القانون.

ثانياً: لا جريمة ولا عقوبة إلا بنص. ولا عقوبة إلا على الفعل الذي يعده القانون وقت اقترافه جريمة، ولا يجوز تطبيق عقوبة اشد من العقوبة النافذة وقت ارتكاب الجريمة.

ثالثاً: التقاضي حق مصون ومكفول للجميع.

رابعاً: حق الدفاع مقدس ومكفول في جميع مراحل التحقيق والمحاكمة.

خامساً: المتهم بريء حتى تثبت إدانته في محاكمة قانونية عادلة، ولا يحاكم المتهم عن التهمة ذاتها مرة أخرى بعد الإفراج عنه إلا إذا ظهرت أدلة جديدة. سادساً: لكل فرد الحق في أن يعامل معاملة عادلة في الإجراءات القضائية والإدارية.

سابعاً: جلسات المحاكم علنية إلا إذا قررت المحكمة جعلها سرية.

ثامناً: العقوبة شخصية.

تاسعاً: ليس للقوانين اثر رجعي ما لم يُنص على خلاف ذلك، ولا يشمل هذا الاستثناء قوانين الضرائب والرسوم.

عاشراً - لا يسري القانون الجزائي بأثر رجعي إلا إذا كان أصلح للمتهم.

حادي عشر- تنتدب المحكمة محامياً للدفاع عن المتهم بجناية أو جنحة لمن ليس له محام يدافع عنه وعلى نفقة الدولة.

ثاني عشر -

أ- يحظر الحجز.

ب - لا يجوز الحبس أو التوقيف في غير الأماكن المخصصة لذلك وفقاً لقوانين السجون المشمولة بالرعاية الصحية والاجتماعية والخاضعة لسلطات الدولة.

ثالث عشر- تعرض أوراق التحقيق الابتدائي على القاضي المختص خلال مدة لا تتجاوز أربعة وعشرين ساعة من حين القبض على المتهم ولا يجوز تمديدتها إلا مرة واحدة ولمدة ذاتها.

yargıca gönderilecektir, bu süre yalnızca bir kereliğine 24 saatliğine uzatılabilir.	
Madde 20 Kadın erkek bütün yurttaşlar kamuyu ilgilendiren konularda katılımcı olma, seçme ve seçilme gibi siyasal haklardan yararlanma hakkına sahiptir.	المادة 20 للمواطنين، رجالاً ونساءً حق المشاركة في الشؤون العامة، والتمتع بالحقوق السياسية بما فيها حق التصويت والانتخاب والترشيح.
Madde 21 1- Hiçbir Iraklı yabancı kurumlara ve yetkililere teslim edilemez. 2- Irak'a siyasi iltica yasayla düzenlenir, siyasi mülteci yabancı bir kuruma teslim edilemez ve kaçtığı ülkeye zorla geri gönderilemez. 3- Siyasi iltica hakkı, uluslararası suçlar ya da terör suçları işleyenler ile Irak'a zarar verenlere tanınmaz.	المادة 21 أولاً يحظر تسليم العراقي إلى الجهات والسلطات الأجنبية. ثانياً. ينظم حق اللجوء السياسي إلى العراق بقانون، ولا يجوز تسليم اللاجئين السياسي إلى جهة أجنبية، أو إعادته قسراً إلى البلد الذي فر منه. ثالثاً. لا يمنح حق اللجوء السياسي إلى المتهم بارتكاب جرائم دولية، أو إرهابية أو كل من ألحق ضرراً بالعراق.
II. EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR Madde 22 1- İyi bir hayat güvencesi sunan bir işte çalışmak bütün Iraklıların hakkıdır. 2- İşçi ve işverenler arasındaki ekonomik ilişki, toplumsal adalet kuralları göz önünde bulundurularak yasayla düzenlenir. 3- Devlet, sendikalara ya da meslek örgütlerine katılma (sendika ya da meslek örgütü kurma) hakkını güvence altına alır. Bu durum yasayla düzenlenir.	الفرع الثاني - الحقوق الاقتصادية والاجتماعية والثقافية المادة 22 أولاً العمل حق لكل العراقيين بما يضمن لهم حياة كريمة. ثانياً. ينظم القانون، العلاقة بين العمال وأصحاب العمل على أسس اقتصادية، مع مراعاة قواعد العدالة الاجتماعية. ثالثاً: تكفل الدولة حق تأسيس النقابات والاتحادات المهنية، أو الانضمام إليها، وينظم ذلك بقانون.
Madde 23 1- Özel mülkiyet koruma altındadır ve mal sahibi yasal sınırlar içinde mülkiyetten yararlanma hakkına sahiptir. 2- Mülkiyete yalnızca kamu yararı söz konusu olduğunda uygun bir bedel karşılığında el konulabilir. Bu durum yasayla düzenlenir. 3- (a) Her Iraklı Irak'ın her yerinde mülk sahibi olma hakkına sahiptir ve başka hiç kimseye kanunla muaf bırakılanların dışında gayrimenkul sahibi olma hakkı tanınmaz. (b) Nüfus değişikliği amacıyla mülk edinmek yasaktır.	المادة 23 أولاً الملكية الخاصة مصونة ويحق للمالك الانتفاع بها واستغلالها والتصرف بها في حدود القانون. ثانياً. لا يجوز نزع الملكية إلا لأغراض المنفعة العامة مقابل تعويض عادل، وينظم ذلك بقانون. ثالثاً. أ- للعراقي الحق في التملك في أي مكان في العراق، ولا يجوز لغيره تملك غير المنقول إلا ما استثنى بقانون. ب. يحظر التملك لأغراض التغيير السكاني.
Madde 24 Devlet, işçilerin, malların ve Irak sermayesinin bölgeler ve eyaletler arasında serbest dolaşımını güvence altına alır. Bu durum,	المادة 24 تكفل الدولة حرية الانتقال للأيدي العاملة والبضائع ورؤوس الأموال العراقية بين الأقاليم والمحافظات، وينظم ذلك بقانون.

yasayla düzenlenir.	
Madde 25 Devlet, ülke kaynaklarının tamamına yatırım yapılmasını, kaynakların çeşitlendirilmesini ve özel sektörün teşvik edilip geliştirilmesini sağlayarak Irak ekonomisinin modern ekonomik temellere göre reformdan geçirilmesini güvence altına alır.	المادة 25 تكفل الدولة إصلاح الاقتصاد العراقي وفق أسس اقتصادية حديثة وبما يضمن استثمار كامل موارده وتنويع مصادره وتشجيع القطاع الخاص وتنميته.
Madde 26 Ülkede farklı sektörlere yatırım yapılması özendirilir. Bu durum, yasayla düzenlenir.	المادة 26 تكفل الدولة تشجيع الاستثمارات في القطاعات المختلفة وينظم ذلك بقانون.
Madde 27 1- Kamu mülkiyeti kutsaldır, onu korumak her vatandaşın görevidir. 2- Kamu mülkiyetinin korunması ve idaresine ilişkin yönetmelikler, kullanılmasına ilişkin koşullar ve mülkiyetin elden çıkarılabileceği durumlar yasayla düzenlenir	المادة 27 أولاً للأموال العامة حرمة، وحمايتها واجب على كل مواطن. ثانياً. تنظم بقانون الأحكام الخاصة بحفظ أملاك الدولة وإدارتها وشروط التصرف فيها والحدود التي لا يجوز فيها النزول عن شيء من هذه الأموال.
Madde 28 1- Vergiler ve harçlar yalnızca yasayla konulur, değiştirilir, toplanır ya da kaldırılır. 2- Dar gelirli bireylerin vergiden muaf tutularak geçinmek için gereken asgari ücreti kazanmaları sağlanır. Bu durum, yasayla düzenlenir.	المادة 28 أولاً لا تفرض الضرائب والرسوم ولا تعدل ولا تجبى، ولا يعفى منها، إلا بقانون. ثانياً. يعفى أصحاب الدخل المنخفضة من الضرائب بما يكفل عدم المساس بالحد الأدنى اللازم للمعيشة، وينظم ذلك بقانون.
Madde 29 1- (a) Aile toplumun temelidir ve devlet onun varlığını , ahlaki ve dini değerini korur. (b) Devlet annelerin, çocukların ve yaşlıların korunmasını güvence altına alır; çocuklar ve gençlerin bakımlarını üstlenerek yeteneklerini geliştirebilmeleri için uygun koşulları sağlar. 2- Aileler çocuklarını büyütmek, onlara eğitim vermek ve bakımlarını üstlenmekle yükümlüdür; çocuklar da ebeveynlerine özellikle ihtiyaç, sakatlık ya da yaşlılık hallerinde saygı göstermek ve bakmakla yükümlüdür. 3- Çocukların ekonomik açıdan sömürülmesi kesinlikle yasaktır ve devlet çocukların korunmasını sağlamak için her türlü önlemi alır. 4- Aile, okul ve toplumda şiddet ve kötü muamele yasaktır.	المادة 29 أولاً أ- الأسرة أساس المجتمع، وتحافظ الدولة على كيانها وقيمها الدينية والأخلاقية والوطنية. ب - تكفل الدولة حماية الأمومة والطفولة والشيخوخة، وترعى النشئ والشباب وتوفر لهم الظروف المناسبة لتنمية ملكاتهم وقدراتهم. ثانياً. للأولاد حق على والديهم في التربية والرعاية والتعليم، وللوالدين حق على أولادهم في الاحترام والرعاية، ولاسيما في حالات العوز والعجز والشيخوخة. ثالثاً. يحظر الاستغلال الاقتصادي للأطفال بصورة كافية، وتتخذ الدولة الإجراءات الكفيلة بحمايتهم. رابعاً. تمنع كل أشكال العنف والتعسف في الأسرة والمدرسة والمجتمع.
Madde 30 1- Devlet, bireyin ve ailenin- özellikle çocuklar ve kadınların - özgür ve onurlu bir hayat sürmesi için gerekli olan sosyal sigorta ve	المادة 30 أولاً تكفل الدولة للفرد وللأسرة - وبخاصة الطفل والمرأة - الضمان الاجتماعي والصحي، والمقومات الأساسية للعيش في حياة حرة كريمة، تؤمن لهم الدخل

sağlık sigortasını sağlar, vatandaşlarını cehaletten, korkudan ve yoksulluktan korumak için çalışır ve vatandaşlarına konut, rehabilitasyon ve bakım olanakları sunar. Bu durum yasayla düzenlenir. 2- Devlet, Iraklıların yaşlılık, hastalık, sakatlık, mültecilik ya da yetimlik ya da işsizlik halinele sosyal refaha kavuşmalarını ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlar; vatandaşlarını cehaletten, korkudan ve yoksulluktan korumak için çalışır; vatandaşlarına konut ve rehabilitasyon olanakları sunar ve bakımlarını üstlenir. Bu durum, yasayla düzenlenir.	المناسب، والسكن الملائم. ثانياً. تكفل الدولة الضمان الاجتماعي و الصحي للعراقيين في حال الشيخوخة أو المرض أو العجز عن العمل أو التشرد أو اليتيم أو البطالة، وتعمل على وقايتهم من الجهل والخوف والفاقة، وتوفر لهم السكن والمناهج الخاصة لتأهيلهم والعناية بهم، وينظم ذلك بقانون.
Madde 31 1- Her Iraklı sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir; devlet kamu sağlığından sorumludur ve farklı türlerde hastaneler ve sağlık kuruluşları inşa ederek korunma ve tedavi olanakları sunar. 2- Bireyler ve dernekler devletin denetimi altında hastane, dispanser ya da özel klinik inşa etme hakkına sahiptir. Bu durum, yasayla düzenlenir.	المادة 31 أولاً لكل عراقي الحق في الرعاية الصحية، وتعنى الدولة بالصحة العامة، وتكفل وسائل الوقاية والعلاج بإنشاء مختلف أنواع المستشفيات والمؤسسات الصحية. ثانياً. للأفراد والهيئات إنشاء مستشفيات أو مستوصفات أو دور علاج خاصة و بإشراف من الدولة، وينظم ذلك بقانون.
Madde 32 Devlet, engelliler ve özel gereksinimleri olanların bakımlarını üstlenir ve toplumsal hayata karışmalarını sağlar. Bu durum , yasayla düzenlenir.	المادة 32 ترعى الدولة المعاقين وذوي الاحتياجات الخاصة وتكفل تأهيلهم بغية دمجهم في المجتمع وينظم ذلك بقانون.
Madde 33 1- Herkes sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. 2- Devlet çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlamla yükümlüdür.	المادة 33 أولاً لكل فرد حق العيش في ظروف بيئية سليمة. ثانياً - تكفل الدولة حماية البيئة والتنوع الإحيائي والحفاظ عليهما.
Madde 34 1- Eğitim toplumun ilerlemesinde rol oynayan ana etkenlerden biridir ve devletin güvence altına aldığı haklardan biridir. İlkokul eğitimi zorunludur ve devlet cehaletle savaşı güvence altına alır. 2- Iraklıların her aşamada parasız eğitim alma hakları vardır. 3- Devlet insanlığa yararlı olacak, barışçıl amaçlar için kullanılacak bilimsel araştırmayı teşvik eder; yaratıcılığı ve üstün başarıyı destekler. 4- Özel okullar ile devlet okullarındaki eğitim kanun güvencesi altındadır.	المادة 34 أولاً - التعليم عامل أساس لتقدم المجتمع وحق تكفله الدولة، وهو إلزامي في المرحلة الابتدائية، وتكفل الدولة مكافحة الأمية. ثانياً - التعليم المجاني حق لكل العراقيين في مختلف مراحله. ثالثاً - تشجع الدولة البحث العلمي للأغراض السلمية بما يخدم الإنسانية، وترعى التفوق والإبداع والابتكار ومختلف مظاهر النوبغ. رابعاً - التعليم الخاص والأهلي مكفول وينظم بقانون.
Madde 35 Devlet, Irak'n uygar ve kültürel tarihine uygun	المادة 35 ترعى الدولة النشاطات والمؤسسات الثقافية، بما

şekilde kültürel kurum ve aktiviteleri destekler ve asıl Irak kültürü akımlarının benimsenmesine dikkat eder.	يتناسب مع تاريخ العراق الحضاري والثقافي، وتحرص على اعتماد توجهات ثقافية عراقية حقيقية.
Madde 36 Spor yapmak her ferdin hakkıdır. Devlet spor aktivitelerini özendirmek, kollamak ve ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür.	المادة 36 ممارسة الرياضة حق لكل فرد وعلى الدولة تشجيع أنشطتها ورعايتها وتوفير مستلزماتها.
II. ÖZGÜRLÜKLER Madde 37 1- (a) Herkesin özgürlüğü ve haysiyeti koruma altındadır. (b) Hiç kimse yargı kararı olmaksızın tutuklanamaz ya da soruşturmayla alınamaz. (c) Ruhsal ya da fiziksel her türlü işkence ve gayriinsani muamele yasaktır. Zorla, tehditle ya da işkenceyle ifade alınamaz, fiziksel ya da ruhsal zarara uğrayan kişinin tazminat talebinde bulunma hakkı vardır. 2- Devlet, bireyi düşünce, din ya da siyaset alanında her türlü baskıdan korumakla yükümlüdür. 3- Zorla çalıştırma, kölelik ve köle ticareti, kadın ve çocuk ticareti ve seks ticareti yasaktır.	الفصل الثاني الحريات المادة 37 أولاً أ - حرية الإنسان وكرامته مصونة. ب - لا يجوز توقيف أحد أو التحقيق معه إلا بموجب قرار قضائي. ج - يحرم جميع أنواع التعذيب النفسي والجسدي والمعاملة غير الإنسانية، ولا عبرة بأي اعتراف انتزع بالإكراه أو التهديد أو التعذيب، وللمتضرر المطالبة بالتعويض عن الضرر المادي والمعنوي الذي أصابه، وفقاً للقانون. ثانياً : تكفل الدولة حماية الفرد من الإكراه الفكري والسياسي والديني. ثالثاً: يحرم العمل القسري "السخرة"، والعبودية وتجارة العبيد "الرقيق"، ويحرم الاتجار بالنساء والأطفال، والاتجار بالجنس.
Madde 38 Kamu düzenine ve ahlaka aykırı olmadıkça devlet 1- Her türlü ifade özgürlüğünü. 2- Basın, yayın , medya ve dağıtım özgürlüğünü. 3- Toplantı ve barışçıl protesto özgürlüğünü güvence altına alır.	المادة 38 تكفل الدولة وبما لا يخل بالنظام العام والآداب: أولاً حرية التعبير عن الرأي بكل الوسائل. ثانياً - حرية الصحافة والطباعة والإعلان والإعلام والنشر. ثالثاً - حرية الاجتماع والتظاهر السلمي وتنظم بقانون.
Madde 39 1- Siyasal örgüt ve parti kurma ve üyesi olma hakkı güvence altındadır ve yasayla düzenlenir. 2- Hiç kimse bir siyasal parti ya da örgütün üyesi olmaya ya da üyesi kalmaya zorlanamaz.	المادة 39 أولاً - حرية تأسيس الجمعيات والأحزاب السياسية، أو الانضمام إليها مكفولة، وينظم ذلك بقانون. ثانياً - لا يجوز إجبار أحد على الانضمام إلى أي حزب أو جمعية أو جهة سياسية، أو إجباره على الاستمرار في العضوية فيها.
Madde 40 Posta, telgraf, telefon, elektronik araçlar ya da başka yöntemler aracılığıyla haberleşme ve değiş tokuş özgürlüğü güvence altındadır. İletilen bilgiler yasaya da güvenlik gereksinimi olmadıkça izlenemez, dinlenemez ve ifşa edilemez.	المادة 40 حرية الاتصالات والمراسلات البريدية والبرقية والهاتفية والإلكترونية وغيرها مكفولة، ولا يجوز مراقبتها أو التنصت عليها، أو الكشف عنها، إلا لضرورة قانونية وأمنية، وبقرار قضائي.

Madde 41 Iraklılar kendi dinleri, mezhepleri, inançları ve seçimleri doğrultusunda kimliklerine uygun yaşamak konusunda özgürdür ve bu durum yasayla düzenlenir.	المادة 41 العراقيون أحرار في الالتزام بأحوالهم الشخصية حسب دياناتهم أو مذاهبهم أو معتقداتهم أو اختياراتهم وينظم ذلك بقانون.
Madde 42 Herkes düşünce (vicdan ve ideoloji) özgürlüğüne sahiptir.	المادة 42 لكل فرد حرية الفكر والضمير والعقيدة.
Madde 43 1- Her dinin ve mezhebin mensupları , (a) dini ibadetlerini Hüseyinilerin dinsel törenleri de dahil yerine getirmekte. (b) dini vakıfları ve kurumları idare etmekte özgürdür ve bu durum yasayla düzenlenir. 2- Devlet, ibadet özgürlüğünü ve ibadet yerlerinin korunmasını güvence altına alır.	المادة 43 أولاً - إتباع كل دين أو مذهب أحرار في: أ - ممارسة الشعائر الدينية بما فيها الشعائر الحسينية. ب - إدارة الأوقاف وشؤونها ومؤسساتها الدينية، وينظم ذلك بقانون. ثانياً - تكفل الدولة حرية العبادة وحماية أماكنها.
Madde 44 1- Irak yurttaşları Irak içinde ve dışında hareket, seyahat ve ikamet etme özgürlüğüne sahiptir. 2- Hiçbir Iraklı, ülkesinden sürgün edilemez, uzak-laştırılmaz, ülkesine geri dönmesi yasaklanamaz.	المادة 44 أولاً - للعراقي حرية التنقل والسفر والسكن داخل العراق وخارجه. ثانياً - لا يجوز نفي العراقي، أو إبعاده، أو حرمانه من العودة إلى الوطن.
Madde 45 1- Devlet, sivil toplum kuruluşlarının etkinliğini artırmaya ve meşru hedeflerini barışçıl yöntemler kullanarak gerçekleştirmeleri için onları destekler, gelişmeleri ve bağımsızlıklarını korumayı sağlar. Bu, yasayla düzenlenir. 2- Devlet, Iraklı aşiretlerin ve kabilelerin durumlarını iyileştirmeye çalışır, gelişmekte olan topluma katkıda bulunacak din, hukuk ve yüksek insani değerlerle uyum içindeki meseleleriyle ilgilenir ve insan haklarına aykırı aşiret geleneklerini yasaklar.	المادة 45 أولاً - تحرص الدولة على تعزيز دور مؤسسات المجتمع المدني، ودعمها وتطويرها واستقلاليتها، بما ينسجم مع الوسائل السلمية لتحقيق الأهداف المشروعة لها، وينظم ذلك بقانون. ثانياً - تحرص الدولة على النهوض بالقبائل والعشائر العراقية وتهتم بشؤونها بما ينسجم مع الدين والقانون وتعزز قيمها الإنسانية النبيلة وبما يساهم في تطوير المجتمع وتمنع الأعراف العشائرية التي تتنافى مع حقوق الإنسان.
Madde 46 Bu anayasada yer alan herhangi bir hak veya özgürlükten faydalanmaya, sadece bir yasayla veya o yasaya dayanarak sınırlama getirilebilir. Ancak, söz konusu sınırlama hak ve özgürlüğün özüne dokunamaz.	المادة 46 لا يكون تقييد ممارسة أي من الحقوق والحريات الواردة في هذا الدستور أو تحديدها إلا بقانون أو بناء عليه، على ألا يمس ذلك التحديد والتقييد جوهر الحق أو الحرية.
III. FEDERAL OTORİTELER	الباب الثالث السلطات الاتحادية
Madde 47 Federal otoriteler yasama, yürütme ve yargı makamlarından oluşur. Söz konusu makamlar güçler ayrılığı ilkesine göre görevlerini yerine getirir.	المادة 47 تتكون السلطات الاتحادية من السلطات التشريعية والتنفيذية والقضائية، تمارس اختصاصاتها ومهامها على أساس مبدأ الفصل بين السلطات.

I. YASAMA ORGAN	الفصل الأول السلطة التشريعية
Madde 48 Federal yasama organı Temsilciler Konseyi ve Birlik Konseyi'nden oluşur.	المادة 48 تتكون السلطة التشريعية الاتحادية من مجلس النواب ومجلس الاتحاد.
Temsilciler Konseyi (Parlamento).	الفرع الأول: مجلس النواب
Madde 49 1- Temsilciler Konseyi, her 100.000 Irak vatandaşına bir temsilci düşecek sayıda seçilmiş üyeden oluşur. Bu üyeler bütün Irak halkını temsil eder; genel, doğrudan, gizli oyla seçilir ve bütün halk gruplarını temsil etmeye çalışırlar. 2- Temsilciler Konseyi'ne üye olmak için aday olan herkes tam nitelikli bir Iraklı olmalıdır. 3- Adaylık ve seçmenlik koşulları ile seçimlere ilişkin her şey yasayla düzenlenir. 4- Temsilciler Konseyi, istifa eden, görevden alınan ya da vefat eden üyelerinin yerine kimlerin ne koşullarla geçeceğine ilişkin bir yasa hazırlar. 5- Temsilciler Konseyi üyeliği ile başka bir resmi görevi aynı anda yürütmek yasaktır. 6- Seçim yasası, kadınlara Millet Meclisinde üye sayısının 1/4 den daha az olmayan bir temsil imkanı sağlanmayı amaçlar.	المادة 49 أولاً - يتكون مجلس النواب من عدد من الأعضاء بنسبة مقعد واحد لكل مائة ألف نسمة من نفوس العراق يمثلون الشعب العراقي بأكمله، يتم انتخابهم بطريق الاقتراع العام السري المباشر، ويراعى تمثيل سائر مكونات الشعب فيه. ثانياً - يشترط في المرشح لعضوية مجلس النواب أن يكون عراقياً كاملاً الأهلية. ثالثاً - تنظم بقانون شروط المرشح والناخب وكل ما يتعلق بالانتخاب ينظم بقانون. رابعاً - يستهدف قانون الانتخابات تحقيق نسبة تمثيل للنساء لا تقل عن الربع من عدد أعضاء مجلس النواب. خامساً - يقوم مجلس النواب بسن قانون يعالج حالات استبدال أعضائه عند الاستقالة أو الإقالة أو الوفاة سادساً - لا يجوز الجمع بين عضوية مجلس النواب وأي عمل أو منصب رسمي آخر.
Madde 50 Temsilciler Konseyi üyeleri göreve başlamadan önce aşağıdaki şekilde ant içerler: "Yasal görevlerimi ve sorumluluklarımı bağlılıkla ve adanmışlıkla yerine getireceğime, Irak'ın bağımsızlığını ve egemenliğini koruyacağıma, Irak halkının çıkarlarının bekçisi olacağıma, Irak topraklarını, göklerini, sularını, servetini, demokratik federal sistemini koruyacağıma, kamunun ve özel sektörün haklarını ve yargının bağımsızlığını korumak için çalışacağıma ve kanunları dürüst ve tarafsız olarak uygulayacağıma Allah'ın adıyla ant ederim. Allah şahidimdir".	المادة 50 يؤدي عضو مجلس النواب اليمين الدستورية أمام قسم بالله " :المجلس قبل أن يباشر عمله بالصيغة الآتية العلي العظيم أن أؤدي مهماتي ومسؤولياتي القانونية بتقاني وإخلاص وان أحافظ على استقلال العراق وسيادته، وأرعى مصالح شعبه واسهر على سلامة أرضه وسمائه ومياهه وثرواته ونظامه الديمقراطي الاتحادي وان اعمل على صيانة الحريات العامة والخاصة واستقلال القضاء والتزم بتطبيق التشريعات "بأمانة وحياد، والله على ما أقول شهيد.
Madde 51 Temsilciler Konseyi kendi işleyişini düzenlemek amacıyla kendi içinde bir sistem oluşturur.	المادة 51 يضع مجلس النواب نظاماً داخلياً له لتنظيم سير العمل فيه.
Madde 52 1- Temsilciler Konseyi, bir üyenin üyeliğinin uygun olup olmadığına itirazı takip eden 30 gün içinde üçte iki çoğunlukla karar verir. 2- Konseyin kararı, yayınlanmasını izleyen 30	المادة 52 أولاً - يبيت مجلس النواب في صحة عضوية أعضائه خلال ثلاثين يوماً من تاريخ تسجيل الاعتراض، بأغلبية ثلثي أعضائه.

gün içinde Yüksek Federal Mahkeme tarafından reddedilebilir.	ثانياً - يجوز الطعن في قرار المجلس أمام المحكمة الاتحادية العليا خلال ثلاثين يوماً من تاريخ صدوره.
Madde 53 1- Temsilciler Konseyi'nin oturumları aksi gerek-medikçe herkese açık olarak yapılır. 2- Oturum raporları Konsey'in uygun gördüğü biçimle yayınlanacaktır.	المادة 53 أولاً - تكون جلسات مجلس النواب علنية إلا إذا ارتأى لضرورة خلاف ذلك. ثانياً - تنشر محاضر الجلسات بالوسائل التي يراها المجلس مناسبة.
Madde 54 Cumhurbaşkanı, genel seçimlerin sonuçlarının onaylanmasını takip eden 15 gün içinde bir cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle konseyi toplantıya çağırır. Konsey başkanının ve yardımcılarının seçileceği oturuma en yaşlı üye başkanlık eder. Yukarıda belirtilen süre kesinlikle uzatılamaz.	المادة 54 يدعو رئيس الجمهورية مجلس النواب للانعقاد بمرسوم جمهوري خلال خمسة عشر يوماً من تاريخ المصادقة على نتائج الانتخابات العامة، وتنفذ الجلسة برئاسة أكبر الأعضاء سناً لانتخاب رئيس المجلس ونائبيه، ولا يجوز التمديد لأكثر من المدة المذكورة آنفاً.
Madde 55 İlk oturumunda konsey, doğrudan ve gizli oylama sonucu salt çoğunlukla başkanını, ilk yardımcısını sonra da ikinci yardımcısını seçecektir.	المادة 55 ينتخب مجلس النواب في أول جلسة له رئيساً، ثم نائباً أول ونائباً ثانياً بالأغلبية المطلقة لعدد أعضاء المجلس بالانتخاب السري المباشر.
Madde 56 1- Konsey, ilk oturumla başlayıp dördüncü yılın sonunda biten dört takvim yılı süreyle görev yapar. 2- Yeni Temsilciler Konseyi seçimi dört yıllık sürenin bitiminden 45 gün önce yapılır.	المادة 56 أولاً - تكون مدة الدورة الانتخابية لمجلس النواب أربع سنوات تقويمية، تبدأ بأول جلسة له، وتنتهي بنهاية السنة الرابعة. ثانياً - يجري انتخاب مجلس النواب الجديد قبل خمسة وأربعين يوماً من تاريخ انتهاء الدورة الانتخابية السابقة.
Madde 57 Temsilciler Konseyi'nin bir yıl içinde sekizer ay süreli iki yasama dönemi vardır. Bu dönemlerde yapılacaklar iç kurallarla belirlenir. Genel bütçenin konseye sunulduğu dönem, bütçe onaylanmadan sona ermeyecektir.	المادة 57 لمجلس النواب دورة انعقاد سنوية بفصلين تشريعيين أمدهما ثمانية أشهر، يحدد النظام الداخلي كيفية انعقادهما، ولا ينتهي فصل الانعقاد الذي تعرض فيه الموازنة العامة إلا بعد الموافقة عليها.
Madde 58 1- Cumhurbaşkanı, başbakan , Temsilciler Konseyi başkanı ve konseyin 50 üyesi olağanüstü oturum isteğinde bulunabilir, böyle bir durumda toplantının gündemi oturumu gerekli kılan konularla sınırlı olacaktır. 2- Temsilciler Konseyi'nin yasama döneminin süresi yapılacak işleri bitirmek için cumhurbaşkanı, başbakan, Temsilciler Konseyi başkanı ya da 50 üyenin isteği üzerine en fazla 30 gün uzatılabilir.	المادة 58 أولاً - لرئيس الجمهورية أو لرئيس مجلس الوزراء أو لرئيس مجلس النواب أو لخمسين عضواً من أعضاء المجلس، دعوة مجلس النواب إلى جلسة استثنائية، ويكون الاجتماع مقتصرًا على الموضوعات التي أوجبت الدعوة إليه. ثانياً - يتم تمديد الفصل التشريعي لدورة انعقاد مجلس النواب بما لا يزيد على ثلاثين يوماً، لانجاز المهام التي تستدعي ذلك، بناءً على طلب من رئيس الجمهورية أو رئيس مجلس الوزراء أو رئيس مجلس النواب أو خمسين عضواً من أعضاء المجلس.

Madde 59 1- Temsilciler Konseyi oturumlarında yetersayıya üyelerin salt çoğunluğunun katılımıyla ulaşılır. 2- Aksi belirtilmedikçe (ve yeterli katılım olduğu takdirde) Temsilciler Konseyi'nde kararlar salt çoğunluğun oyuyla alınır.	المادة 59 أولاً - يتحقق نصاب انعقاد جلسات مجلس النواب بحضور الأغلبية المطلقة لعدد أعضائه. ثانياً - تتخذ القرارات في جلسات مجلس النواب بالأغلبية البسيطة، بعد تحقق النصاب ما لم ينص على خلاف ذلك.
Madde 60 1- Yasa tasarıları Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından Millet Meclisi'ne sunulur. 2- Yasa tasarıları 10 milletvekili veya ilgili komisyonlardan biri tarafından Millet Meclisi'ne sunulur.	المادة 60 أولاً - مشروعات القوانين تقدم من رئيس الجمهورية ومجلس الوزراء. ثانياً - مقترحات القوانين تقدم من عشرة من أعضاء مجلس النواب، أو من إحدى لجانه المختصة.
Madde 61 Temsilciler Konseyi'nin görevleri şunlardır: 1- Federal kanunları çıkarmak. 2- Yürütme organının çalışmalarını izlemek. 3- Yasayla düzenlenecek biçimde, antlaşmalar ya da uluslararası anlaşmaları Temsilciler Konseyi üyeleri-nin üçte iki çoğunluğunun oyuyla onaylamak. 4- Cumhurbaşkanı'nı seçmek. 5- (a) Yüksek Yargı Konseyi'nin teklifi üzerine salt çoğunluğun oyuyla Federal Temyiz Mahkemesi'nin başkanı ve üyelerinin, Genel Savcılık Dairesi başkanının ve Yargı Teftiş Dairesi başkanının, (b) Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine büyükelçile-rin ve özel rütbeli görevlilerin, (c) Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine genelkurmay başkanının, yardımcılarının, en az tümen komutanı rütbe sinde bulunanların ve istihbarat teşkilatı başkanının ata-malarını onamak. 6- (a) Temsilciler Konseyi'nin salt çoğunluğunun oyuyla kabul edilen soruşturma gerekçesini içeren talep üzerine cumhurbaşkanını soruşturmaya tabi tutmak. (b) Yüksek Federal Mahkemece 1- Anayasa yeminini bozmak. 2- Anayasa'yı ihlal etmek. 3- Vatana ihanet suçlarıyla mahkum edilmesi halin-de Temsilciler Konseyi'nin salt çoğunluğunun oyuyla cumhurbaşkanının yetkilerini elinden almak. 7- (a) Temsilciler Konseyi üyeleri başbakana ve ba-kanlara kendi alanlarındaki herhangi bir konuya ili şkin so-ru sorına ve üyeleri cevaplama hakkına sahiptirler. Cevap üzerine görüş bildirme hakkı yalnızca soruyu sorana	المادة 61 يختص مجلس النواب بما يأتي: أولاً - تشريع القوانين الاتحادية. ثانياً - الرقابة على أداء السلطة التنفيذية. ثالثاً - انتخاب رئيس الجمهورية. رابعاً - تنظيم عملية المصادقة على المعاهدات والاتفاقيات الدولية بقانون يسن بأغلبية ثلثي أعضاء مجلس النواب. خامساً - الموافقة على تعيين كل من: أ - رئيس وأعضاء محكمة التمييز الاتحادية ورئيس الادعاء العام ورئيس هيئة الإشراف القضائي بالأغلبية المطلقة، بناءً على اقتراح من مجلس القضاء الأعلى. ب - السفراء وأصحاب الدرجات الخاصة باقتراح من مجلس الوزراء. ج - رئيس أركان الجيش، ومعاونيه، ومن هم بمنصب قائد فرقة فما فوق، ورئيس جهاز المخابرات، بناءً على اقتراح من مجلس الوزراء. سادساً - أ - مساءلة رئيس الجمهورية بناءً على طلبٍ مسبب بالأغلبية المطلقة لعدد أعضاء مجلس النواب. ب - إعفاء رئيس الجمهورية بالأغلبية المطلقة لعدد أعضاء مجلس النواب، بعد إدانته من المحكمة الاتحادية العليا في إحدى الحالات الآتية: 1- الحنث في اليمين الدستورية. 2- انتهاك الدستور. 3- الخيانة العظمى. سابعاً - أ - لعضو مجلس النواب أن يوجه إلى رئيس مجلس الوزراء والوزراء أسئلة في أي موضوع يدخل في اختصاصهم ولكل منهم الإجابة عن أسئلة الأعضاء، وللأسئلة وحده حق التعقيب على الإجابة. ب - يجوز خمسة وعشرين عضواً في الأقل من

görevlilerini salt çoğunluğun kararıyla sorgulama ve görevden alma hakkına sahiptir. 9- (a) Cumhurbaşkanı ve başbakanın ortak isteği üzerine savaş hali ve olağanüstü hal ilanını üçte iki çoğunluğun oyuyla onamak. (b) Olağanüstü hal 30 günlüğüne uygulanabilir, ancak bu süre her seferinde onaylanarak uzatılabilir. (c) Başbakana savaş hali ya da olağanüstü hal ilanı durumunda ülkeyi yönetmesi için gereken yetkiler verilir. Bu yetkiler anayasaya aykırı olmayacak şekilde yasayla düzenlenir. (d) Başbakan, savaş hali ya da olağanüstü hal ilanı süresinde uygulanan önlemleri ve alınan sonuçları bu halle-rin sona ermesini takip eden 15 gün içindele Temsilciler Konseyi'ne sunar.	التي تمكنه من إدارة شؤون البلاد في أثناء مدة إعلان الحرب وحالة الطوارئ وتنظم هذه الصلاحيات بقانون بما لا يتعارض مع الدستور. د - يعرض رئيس مجلس الوزراء على مجلس النواب الإجراءات المتخذة والنتائج في أثناء مدة إعلان الحرب وحالة الطوارئ خلال خمسة عشر يوماً من انتهائها.
Madde 62 1- Bakanlar Kurulu genel bütçe bilançosunu ve ni-hai muhasebe tablosunu Temsilciler Konseyi'nin onayına sunar. 2- Temsilciler Konseyi genel bütçenin bölümlerini yeniden düzenleme, bütçeyi kısma ve gerektiğinde Ba-kanlar Kurulu'nelan genel maliyetlerin artırılmasını talep etme hakkına sahiptir.	المادة 62 أولاً - يقدم مجلس الوزراء مشروع قانون الموازنة العامة والحساب الختامي إلى مجلس النواب لإقراره. ثانياً - لمجلس النواب إجراء المناقشة بين أبواب وفصول الموازنة العامة، وتخفيض مجمل مبالغها، وله عند الضرورة أن يقترح على مجلس الوزراء زيادة إجمالي مبالغ النفقات.
Madde 63 1- Temsilciler Konseyi başkanı, yardımcıları ve konsey üyelerine tanınan haklar ve ayrıcalıklar yasayla düzenlenir. 2- a- Temsilciler Konseyi üyeleri, toplantılar sırasında ileri sürelikleri düşüncelerden sorumlu tutulamaz; bu düşüncelerden ötürü mahkemelerde yargılanamazlar. b- Ağır bir suçla itham edilmedikçe ya da suçüstü yaka-lanmadıkça ve üyelerin salt çoğunluğunun oyuyla dokunul-mazlığının kaldırılması kararı alınmadıkça, hiçbir konsey üyesi konseyin çalışma dönemi süresince tutuklanamaz. c- Ysama dönemi dışında milletvekillerinin cürüm işlemekle suçlanmadığı ve Meclis Başkanının bu yönde karar vermediği veya milletvekilinin cürüm işlerken suçüstü yakalanmadığı sürece tutuklanmaz.	المادة 63 أولاً - تحدد حقوق وامتيازات رئيس مجلس النواب ونائبيه وأعضاء المجلس بقانون. ثانياً - أ - يتمتع عضو مجلس النواب بالحصانة عما يدلي به من آراء في أثناء دورة الانعقاد ولا يتعرض للمقاضاة أمام المحاكم بشأن ذلك. ب - لا يجوز إلقاء القبض على العضو خلال مدة الفصل التشريعي إلا إذا كان متهماً بجناية، وبموافقة الأعضاء بالأغلبية المطلقة على رفع الحصانة عنه أو إذا ضبط متلبساً بالجرم المشهود في جناية. ج - لا يجوز إلقاء القبض على العضو خارج مدة الفصل التشريعي إلا إذا كان متهماً بجناية، وبموافقة رئيس مجلس النواب على رفع الحصانة عنه، أو إذا ضبط متلبساً بالجرم المشهود في جناية.
Madde 64 1- Temsilciler Konseyi, üyelerinin üçte birinin ya da başbakanın isteği üzerine ve cumhurbaşkanının ona-yıyla, üyelerinin salt çoğunluğunun oyuyla feshedilir. Konsey, başbakan için gensoru görüşmeleri yapılırken	المادة 64 أولاً - يحل مجلس النواب بالأغلبية المطلقة لعدد أعضائه، بناءً على طلب من ثلث أعضائه، أو طلب من رئيس مجلس الوزراء وبموافقة رئيس الجمهورية، ولا يجوز حل المجلس في أثناء مدة

feshedilemez. 2- Temsilciler Konseyi dağıldıktan en geç 60 gün sonra cumhurbaşkanı ülke genelinde seçim kararı alır. Bu durumda Bakanlar Kurulu (istifa etmiş) sayılır ve günlük işleri yürütmek için görevine devam eder.	استجواب رئيس مجلس الوزراء. ثانياً - يدعو رئيس الجمهورية، عند حل مجلس النواب، إلى انتخابات عامة في البلاد خلال مدة أقصاها ستون يوماً من تاريخ الحل، ويعد مجلس الوزراء في هذه الحالة مستقياً ويواصل تصريف الأمور اليومية.
II. FEDERAL MECLİS Madde 65 Kurulan "Birlik Konseyi" adlı yasama konseyi bölgeler ile (bölgelere dahil olmayan) eyaletlerden temsil-ciler içerir (Konseyin yapısı, üyelik koşulları, sorumluluk alanları ve diğer ilgili konular Vekiller Konseyi'nin üçte iki çoğunluğunun oyuyla hazırlanan yasayla düzenlenir).	الفرع الثاني:- مجلس الاتحاد المادة 65 أولاً - يتم إنشاء مجلس تشريعي يدعى بـ"مجلس الاتحاد" يضم ممثلين عن الأقاليم والمحافظات غير المنتظمة في إقليم، وينظم تكوينه وشروط العضوية فيه واختصاصاته، وكل ما يتعلق به بقانون يسن بأغلبية ثلثي أعضاء مجلس النواب.
II. YÜRÜTME ORGANI Madde 66 Federal yürütme organı cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşur. Yetkilerini anayasa ve yasalar doğrultusunda kullanır.	الفصل الثاني السلطة التنفيذية المادة 66 تتكون السلطة التنفيذية الاتحادية من رئيس الجمهورية ومجلس الوزراء، تمارس صلاحياتها وفقاً للدستور والقانون.
I. CUMHURBAŞKANI Madde 67 Cumhurbaşkanı ülkenin başkanı ve ulusal birliğin simgesidir, millet egemenliğini temsil eder ve anayasaya bağlılığın, Irak'ın bağımsızlığının ve birliğinin korunmasının ve toprak bütünlüğünün yasalar uyarınca koruyucusudur.	الفرع الأول:- رئيس الجمهورية المادة 67 رئيس الجمهورية هو رئيس الدولة ورمز وحدة الوطن يمثل سيادة البلاد، ويسهر على ضمان الالتزام بالدستور، والمحافظة على استقلال العراق، وسيادته، ووحدته، وسلامة أراضيه، وفقاً لأحكام الدستور.
Madde 68 Cumhurbaşkanı adayı: 1- Anne-babası Iraklı olmak suretiyle doğuştan Iraklı olmalıdır. 2- Yasal olarak yetkin olup 40 yaşına basmış olmalıdır. 3- İyi itibarı ve siyasal deneyimi olmalıdır; doğruluğu, dürüstlüğü, hakkaniyeti ve vatana bağlılığıyla bilin-melidir. 4- Yüz kızartıcı bir suçtan hüküm giymemiş olmalıdır.	المادة 68 يشترط في المرشح لرئاسة الجمهورية أن يكون: أولاً - عراقياً بالولادة ومن أبوين عراقيين. ثانياً - كامل الأهلية وأتم الأربعين سنة من عمره. ثالثاً - ذا سمعة حسنة وخبرة سياسية ومشهوداً له بالنزاهة والاستقامة والعدالة والإخلاص للوطن. رابعاً - غير محكوم بجريمة مخلة بالشرف.
Madde 69 1- Cumhurbaşkanlığı görevine atama kuralları ya-sayla düzenlenir. 2- Cumhurbaşkanına bir ya da daha fazla vekil seçme kuralı yasayla düzenlenir.	المادة 69 أولاً - تنظم بقانون أحكام الترشيح لمنصب رئيس الجمهورية. ثانياً - تنظم بقانون أحكام اختيار نائب أو أكثر لرئيس الجمهورية.
Madde 70 1- Temsilciler Konseyi adaylar arasından	المادة 70 أولاً - ينتخب مجلس النواب من بين المرشحين رئيساً

cumhur-başkanını üçte iki çoğunlukla seçer. 2- Adaylardan hiçbiri gerekli çoğunluğu elde edemezse en yüksek oya sahip iki aday yarışır ve ikinci tur-da oyların çoğunu alan aday cumhurbaşkanı ilan edilir.	للجمهورية بأغلبية ثلثي عدد أعضائه. ثانياً - إذا لم يحصل أي من المرشحين على الأغلبية المطلوبة يتم التنافس بين المرشحين الحاصلين على أعلى الأصوات ويعلن رئيساً من يحصل على أكثرية الأصوات في الاقتراع الثاني.
Madde 71 Cumhurbaşkanı, Millet Meclisi huzurunda, anayasanın 50. maddesinde yer alan şekilde yemin eder.	المادة 71 يؤدي رئيس الجمهورية اليمين الدستورية أمام مجلس النواب بالصيغة المنصوص عليها في المادة (50) من الدستور.
Madde 72 1- Cumhurbaşkanlığı süresi 4 yıl ile sınırlıdır. 2- (a) Cumhurbaşkanlığı süresi Vekiller Konseyi'nin görev süresinin bitimiyle sona erer. (b) Cumhurbaşkanı yeni Yekiller Konseyi seçiminin sonuna ve ilk toplantısına kadar görevini yapmaya devam eder. Yeni cumhurbaşkanı seçimi konseyin ilk toplantısından sonraki 30 gün içinde yapılmalıdır. (c) Cumhurbaşkanlığı makamı başka bir sebepten do-layı boşalırsa zorunlu süreyi doldurmak için yeni bir cumhurbaşkanı seçilir.	المادة 72 أولاً - تحدد ولاية رئيس الجمهورية بأربع سنوات ويجوز إعادة انتخابه لولاية ثانية فحسب. ثانياً - أ - تنتهي ولاية رئيس الجمهورية بانتهاء دورة مجلس النواب. ب - يستمر رئيس الجمهورية بممارسة مهماته إلى ما بعد انتهاء انتخابات مجلس النواب الجديد واجتماعه، على أن يتم انتخاب رئيس جديد للجمهورية خلال ثلاثين يوماً من تاريخ أول انعقاد له. ج - في حالة خلو منصب رئيس الجمهورية لأي سبب من الأسباب، يتم انتخاب رئيس جديد لإكمال المدة المتبقية لولاية رئيس الجمهورية.
Madde 73 Cumhurbaşkanı aşağıdaki yetkilere sahiptir: 1- Başbakanın tavsiyesi üzerine uluslararası suçlar, terörizm, mali ve idari görevleri kötüye kullanma ya da kişisel haklara karşı işlenen suçlardan hüküm giyenler dışındaki mahkumlar için özel af ilan etmek. 2- Temsilciler Konseyi onayını takiben antlaşma ve uluslararası anlaşmaları imzalamak (anlaşmalar cumhur-başkanına ulaştıktan 15 gün sonra imzalanmış kabul edilir). 3- Temsilciler Konseyince çıkarılan yasaları onay-lamak ve yürürlüğe koymak. Bu yasalar (cumhurbaşkanına ulaştıktan) 15 gün sonra onaylanmış kabul edilir. 4- Seçilmiş Temsilciler Konseyi'ni seçim sonuçla-rının onaylanmasından sonraki 15 günü aşmayan bir süre içinde ya da anayasada belirtilen diğer durumlarda top-lanmaya çağırarak. 5- Başbakanın tavsiyesi üzerine ve yasaya uygun olarak madalya ve nişan takmak. 6- Büyükelçileri kabul etmek. 7- Cumhuriyet kararnamelelerini yayınlamak.	المادة 73 يتولى رئيس الجمهورية الصلاحيات الآتية. أولاً - إصدار العفو الخاص بتوصية من رئيس مجلس الوزراء باستثناء ما يتعلق بالحق الخاص والمحكومين بارتكاب الجرائم الدولية والإرهاب والفساد المالي والإداري. ثانياً - المصادقة على المعاهدات والاتفاقيات الدولية، بعد موافقة مجلس النواب وتعد مصادقا عليها بعد مضي خمسة عشر يوماً من تاريخ تسلمها. ثالثاً - يصادق ويصدر القوانين التي يسنها مجلس النواب، وتعد مصادقا عليها بعد مضي خمسة عشر يوماً من تاريخ تسلمها. رابعاً - دعوة مجلس النواب المنتخب للانعقاد خلال مدة لا تتجاوز خمسة عشر يوماً من تاريخ المصادقة على نتائج الانتخابات، وفي الحالات الأخرى المنصوص عليها في الدستور. خامساً - منح الأوسمة والنياشين بتوصية من رئيس مجلس الوزراء وفقاً للقانون. سادساً - قبول السفراء. سابعاً - إصدار المراسيم الجمهورية. ثامناً - المصادقة على أحكام الإعدام التي تصدرها

8- İlgili mahkemelerce verilmiş ölüm cezası karar-larını onaylamak. 9- Anma törenleri ve seremonilerde silahlı kuvvet-lerin liderliğini üstlenmek. 10- Anayasada belirtilen diğer cumhurbaşkanlığı yetkilerini kullanmak.	المحاكم المختصة. تاسعاً - يقوم بمهمة القيادة العليا للقوات المسلحة للإغراض التشريفية والاحتفالية. عاشراً - ممارسة أية صلاحيات رئاسية أخرى واردة في هذا الدستور.
Madde 74 Cumhurbaşkanının maaşını ve harcırahı yasayla belirlenir.	المادة 74 يحدد بقانون راتب ومخصصات رئيس الجمهورية.
Madde 75 1- Cumhurbaşkanı başbakana yazılı istifasını suna-bilir ve istifası Temsilciler Konseyi'ne sunulduktan 7 gün sonra geçerli kabul edilir. 2- Yokluğu esnasında bir "vekil" cumhurbaşkanına vekalet eder. 3-Vekil, cumhurbaşkanlığı makamı hangi sebepten boş olursa olsun cumhurbaşkanına vekalet eder ve Tem-silciler Konseyi makamın boşalmasından sonraki 30 gün içinde yeni bir cumhurbaşkanı seçmek zorundadır. 4- Cumhurbaşkanlığı makamı boş olduğunda cum-hurbaşkanına vekalet edecek bir vekil olmaması duru-munda, Temsilciler Konseyi'nin başkanı cumhurbaşkanına vekalet eder; anayasadaki yasalar uyarınca makamın boşalmasından sonraki 30 gün içinde yeni bir cumhur-başkanı seçilmelidir.	المادة 75 أولاً : لرئيس الجمهورية تقديم استقالته تحريريا إلى رئيس مجلس النواب، وتعد نافذة بعد مضي سبعة أيام من تاريخ إيداعها لدى مجلس النواب. ثانياً: يحل نائب رئيس الجمهورية محل الرئيس عند غيابه. ثالثاً: يحل نائب رئيس الجمهورية محل رئيس الجمهورية عند خلو منصبه لأي سبب كان وعلى مجلس النواب انتخاب رئيس جديد خلال مدة لا تتجاوز ثلاثين يوما من تاريخ الخلو. رابعاً: في حالة خلو منصب رئيس الجمهورية يحل رئيس مجلس النواب محل رئيس الجمهورية في حالة عدم وجود نائب له على أن يتم انتخاب رئيس جديد خلال مدة لا تتجاوز ثلاثين يوما من تاريخ الخلو، وفقا لأحكام هذا الدستور.
II. BAKANLAR KURULU	الفرع الثاني:- مجلس الوزراء
Madde 76 1- Cumhurbaşkanı, Temsilciler Konseyi'nin ilk otu-rumunu takip eden 15 gün içinde Bakanlar Kurulu'nu oluşturması için parlamenter çoğunluğa sahip partinin adayını görevlendirir. (Bu anayasanın 70'inci maddesinin ikinci fıkrasının 'b' benelinde belirtildiği üzere atamanın cumhurbaşkanı seçiminden sonraki 15 gün içinele yapılması gerektiği durumlar dışında). 2- Başbakan göreve atanmasından en geç 30 gün sonra Bakanlar Kurulu'nun üyelerinin adını vermekle görevlidir. 3- Atanan başbakan ikinci fıkrada belirtilen süre içinde Bakanlar Kurulu'nu oluşturamazsa cumhurbaşkanı 15 gün içinde yeni bir başbakan adayı atar. 4- Atanan başbakan Bakanlar Kurulu üyelerinin isimlerini ve bakanlık programını Temsilciler Konseyi'ne sunar. Başbakan, bakanları ayrı ayrı onaylanıp bakanlık programı salt çoğunluk tarafından	المادة 76 أولاً: يكلف رئيس الجمهورية مرشح الكتلة النيابية الأكثر عددا بتشكيل مجلس الوزراء خلال خمسة عشر يوما من تاريخ انتخاب رئيس الجمهورية. ثانيا: يتولى رئيس مجلس الوزراء المكلف تسمية أعضاء وزارته خلال مدة أقصاها ثلاثون يوما من تاريخ التكليف. ثالثا : يكلف رئيس الجمهورية مرشحا جديدا لرئاسة مجلس الوزراء خلال خمسة عشر يوما عند إخفاق رئيس مجلس الوزراء المكلف في تشكيل الوزارة خلال المدة المنصوص عليها في البند "ثانيا" من هذه المادة. رابعا : يعرض رئيس مجلس الوزراء المكلف أسماء أعضاء وزارته، والمنهاج الوزاري، على مجلس النواب، ويعد حائزا ثقتها عند الموافقة على الوزراء منفردين والمنهاج الوزاري، بالأغلبية المطلقة. خامسا: يتولى رئيس الجمهورية تكليف مرشح آخر بتشكيل الوزارة خلال خمسة عشر يوما في حالة عدم نيل الوزارة الثقة.

onaylandığında güve-noyu almış kabul edilir. 5- Bakanlar Kurulu güvenoyu almazsa cumhurbaşkanı 15 gün içinde yeni bir kabine kurması için başka bir adayı görevlendirir.	
Madde 77 1- Başbakan cumhurbaşkanı olmak için gereken şartları taşımalıdır. Üniversite ya da dengi bir okuldan mezun olmuş olup 35 yaşından genç olmamalıdır. 2- Bakanlar, Temsilciler Konseyi adaylarında ara-nan şartları taşımalı ve üniversite ya da dengi bir okul mezunu olmalıdırlar.	المادة 77 أولاً : يشترط في رئيس مجلس الوزراء ما يشترط في رئيس الجمهورية وان يكون حائزاً الشهادة الجامعية أو ما يعادلها وأتم الخامسة والثلاثين سنة من عمره. ثانياً: يشترط في الوزير ما يشترط في عضو مجلس النواب وان يكون حائزاً الشهادة الجامعية أو ما يعادلها.
Madde 78 Başbakan ulusun genel politikasıyla ilgili doğrudan yürütme yetkisine sahiptir, silahlı kuvvetlerin başkumandanıdır, Bakanlar Kurulu'nun yönetimini üstlenir ve oturumlarına başkanlık eder.	المادة 78 رئيس مجلس الوزراء هو المسؤول التنفيذي المباشر عن السياسة العامة للدولة، والقائد العام للقوات المسلحة، يقوم بإدارة مجلس الوزراء ويترأس اجتماعاته، وله الحق بإقالة الوزراء، بموافقة مجلس النواب.
Madde 79 Başbakan ve Bakanlar anayasanın 50. maddesinde yer alan yemini içerler.	المادة 79 يؤدي رئيس وأعضاء مجلس الوزراء اليمين الدستورية أمام مجلس النواب بالصيغة المنصوص عليها في المادة (50) من الدستور.
Madde 80 Bakanlar Kurulu'nun görevleri şunlardır: 1- Devletin genel politikasını planlayıp uygulamak; bakanların ve bakanlığa bağlı olmayan dairelerin çalışmalarını denetlemek. 2- Yasa tasarısı sunmak. 3- Yasaların uygulanabilmesi için tüzük, yönetme-lik ve kararlar çıkarmak. 4- Genel bütçe tasarısını, nihai muhasebe tablosunu ve kalkınma planını hazırlamak. 5- Temsilciler Konseyi'nin onayına bakanlık müsteşarları, büyükelçiler, özel rütbeliler, genelkurmay başkanı ve yardımcıları, en az tümen komutanı rütbesinde bulunanlar, milli istihbarat teşkilatı başkanı ve güvenlik güçleri başkanlarının atamalarıyla ilgili tavsiyeler sunmak. 6- Antlaşma ve uluslararası anlaşmalarda müzakerelerde bulunmak, bunları imzalamak ya da imzalaması için vekil tayin etmek.	المادة 80 يمارس مجلس الوزراء الصلاحيات الآتية: أولاً: تخطيط وتنفيذ السياسة العامة للدولة والخطط العامة والإشراف على عمل الوزارات والجهات غير المرتبطة بوزارة. ثانياً: اقتراح مشروعات القوانين. ثالثاً: إصدار الأنظمة والتعليمات والقرارات بهدف تنفيذ القوانين. رابعاً: إعداد مشروع الموازنة العامة والحساب الختامي وخطط التنمية. خامساً: التوصية إلى مجلس النواب بالموافقة على تعيين وكلاء الوزارات والسفراء وأصحاب الدرجات الخاصة، ورئيس أركان الجيش ومعاونيه ومن هم بمنصب قائد فرقة فما فوق، ورئيس جهاز المخابرات الوطني، ورؤساء الأجهزة الأمنية. سادساً: التفاوض بشأن المعاهدات والاتفاقيات الدولية والتوقيع عليها أو من يخوله.
Madde 81 1- Başbakanlık makamı herhangi bir sebepten dolayı boşalırsa Cumhurbaşkanı bu görevi de üstlenir. 2- Bu durumda Cumhurbaşkanı, anayasanın 76. maddesi uyarınca 15 gün içerisinde yeni	المادة 81 أولاً: يقوم رئيس الجمهورية مقام رئيس مجلس الوزراء عند خلو المنصب لأي سبب كان. ثانياً: عند تحقق الحالة المنصوص عليها في البند "أولاً" من هذه المادة يقوم رئيس الجمهورية بتكليف مرشح آخر بتشكيل الوزارة خلال مدة لا تزيد على

bir adayı Hükümeti kurmakla görevlendirir.	خمسة عشر يوما ووفقا لأحكام المادة (76) من هذا الدستور.
Madde 82 Başbakan, bakanlar ve aynı statüdekiler aylık ve harcırahları yasayla belirlenir.	المادة 82 تنظم بقانون رواتب ومخصصات رئيس وأعضاء مجلس الوزراء ومن هم بدرجتهم.
Madde 83 Başbakan ve bakanların Temsilciler Konseyi'ne karşı sorumlulukları müşterek ve şahsidir.	المادة 83 تكون مسؤولية رئيس مجلس الوزراء والوزراء أمام مجلس النواب تضامنية وشخصية.
Madde 84 1- Güvenlik güçlerinin ve istihbarat teşkilatının görevleri yasayla düzenlenir; görevleri ve yetkilerinin sınırları belli olan, insan hakları ilkelerine uygun bir şekilde çalışması gereken bu kurumlar ve Temsilciler Konseyi tarafından denetlenir. 2- Milli istihbarat teşkilatı, Bakanlar Kurulu'na bağlıdır.	المادة 84 أولاً: ينظم بقانون عمل الأجهزة الأمنية وجهاز المخابرات الوطني وتحدد واجباتها وصلاحياتها، وتعمل وفقاً لمبادئ حقوق الإنسان وتخضع لرقابة مجلس النواب. ثانياً: يرتبط جهاز المخابرات الوطني بمجلس الوزراء.
Madde 85 Bakanlar Kurulu kendi işleyişini düzen-lemek amacıyla kendi içinde bir sistem oluşturur.	المادة 85 يضع مجلس الوزراء نظاماً داخلياً لتنظيم سير العمل فيه.
Madde 86 Bakanlıkların yapısı, işlevleri, sorumlu-lukları ve bakanın yetkileri yasayla düzenlenir.	المادة 86 ينظم بقانون تشكيل الوزارات ووظائفها واختصاصاتها وصلاحيات الوزير.
III. YARGI ORGANI Madde 87 Yargı bağımsızdır ve farklı tür ve dü-zeylerde mahkemelerce temsil edilir; bu mahkemeler ka-rarlarını hukuka göre alırlar.	الفصل الثالث السلطة القضائية المادة 87 السلطة القضائية مستقلة وتتولاها المحاكم على اختلاف أنواعها ودرجاتها وتصدر أحكامها وفقاً للقانون.
Madde 88 Yargıçlar bağımsızdırlar ve üzerlerinde yasalardan başka otorite yoktur. Hiçbir kuvvet yargıya ya da adalet işlerinin müdahale edemez.	المادة 88 القضاة مستقلون لا سلطان عليهم في قضائهم لغير القانون، ولا يجوز لأية سلطة التدخل في القضاء أو في شؤون العدالة.
Madde 89 Federal yargı yetkisi, Yüksek Yargı Konseyi, Yüksek Federal Mahkeme, Federal Temyiz Mahkemesi, Savcılık Dairesi, Yargı Teftiş Dairesi veya-sayla düzenlenen diğer federal mahkemelerin elindedir.	المادة 89 تتكون السلطة القضائية الاتحادية من مجلس القضاء الأعلى، والمحكمة الاتحادية العليا، ومحكمة التمييز الاتحادية، وجهاز الادعاء العام، وهيئة الإشراف القضائي، والمحاكم الاتحادية الأخرى التي تنظم وفقاً للقانون.
I. YÜKSEK YARGI KURULU Madde 90 Yüksek Yargı Konseyi yasaya uygun bir şekilde hukuki işleri yürütür.	الفرع الأول:-- مجلس القضاء الأعلى المادة 90 يتولى مجلس القضاء الأعلى إدارة شؤون الهيئات القضائية، و ينظم القانون طريقة تكوينه واختصاصاته وقواعد سير العمل فيه.

Madde 91 Yüksek Yargı Konseyi'nin yetkileri şunlardır: 1- Federal yargı sistemini yönetip denetlemek. 2- Federal Temyiz Mahkemesi başkanı ve üyelerini, başsavcayı ve Yargı Teftiş Dairesi başkanını seçmek ve onay için parlamentoya sunmak. 3- Federal yargı sisteminin yıllık bütçesini belirlemek ve onay için parlamentoya sunmak.	المادة 91 يمارس مجلس القضاء الأعلى الصلاحيات الآتية: أولاً: إدارة شؤون القضاء والإشراف على القضاء الاتحادي. ثانياً: ترشيح رئيس وأعضاء محكمة التمييز الاتحادية ورئيس الادعاء العام ورئيس هيئة الإشراف القضائي وعرضها على مجلس النواب للموافقة على تعيينهم. ثالثاً: اقتراح مشروع الموازنة السنوية للسلطة القضائية الاتحادية وعرضها على مجلس النواب للموافقة عليها.
II. FEDERAL YÜKSEK MAHKEME Madde 92 1- Yüksek Federal Mahkeme mail ve idari açıdan bağımsızdır. 2- Yüksek Federal Mahkeme belli sayıda hakim ve sayıları ve göreve seçilme şekilleri parlamento üyelerinin üçte ikisi tarafından onaylanmış bir yasayla belirlenecek (İslam hukuku) uzmanlarından oluşur.	الفرع الثاني:- المحكمة الاتحادية العليا المادة 92 أولاً : المحكمة الاتحادية العليا هيئة قضائية مستقلة ماليا وإداريا. ثانياً: تتكون المحكمة الاتحادية العليا من عدد من القضاة وخبراء في الفقه الإسلامي وفقهاء القانون، يحدد عددهم وتنظم طريقة اختيارهم وعمل المحكمة بقانون يسن بأغلبية ثلثي أعضاء مجلس النواب.
Madde 93 Yüksek Federal Mahkeme'nin görevleri şunlardır: 1- Yasaların ve daimi yönetmeliklerin anayasaya uygunluğunu kontrol etmek. 2- Anayasa metnini yorumlamak. 3- Federal yasaların (kararlar ve kuralların, yönet-melikler ve federal otorite tarafından alınmış önlemlerin) uygulanmasında ortaya çıkan davaları yönetmek. (Yasa Bakanlar Kurulu'nun ve halkın doğrudan mahkemeye başvurma haklarını güvence altına alır). 4- Federal hükümet ile bölgelerin, eyaletlerin hükümetleri ve yerel idareler arasında çıkan anlaşmazlıklara ilişkin karar almak. 5- Bölgelerin ve eyaletlerin hükümetleri arasında çıkan anlaşmazlıklara ilişkin karar almak. 6- Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlara yönelik suçlamalara ilişkin karar almak. 7- Genel seçim sonuçlarını onaylamak. 8- (a- Federal yargı kurumu, bölgesel yargı yet-kilileri ve bir bölgenin parçası olmayan eyaletler arasındaki anlaşmazlıklara ilişkin karar almak.) (b- Bölgesel kurumlar ile bir bölgenin parçası olmayan eyaletler arasındaki anlaşmazlıklara ilişkin karar almak.)	المادة 93 تختص المحكمة الاتحادية العليا بما يأتي: أولاً: الرقابة على دستورية القوانين والأنظمة النافذة. ثانياً: تفسير نصوص الدستور. ثالثاً: الفصل في القضايا التي تنشأ عن تطبيق القوانين الاتحادية والقرارات والأنظمة والتعليمات والإجراءات الصادرة عن السلطة الاتحادية، ويكفل القانون حق كل من مجلس الوزراء وذوي الشأن من الأفراد وغيرهم حق الطعن المباشر لدى المحكمة. رابعاً: الفصل في المنازعات التي تحصل بين الحكومة الاتحادية وحكومات الأقاليم والمحافظات والبلديات والإدارات المحلية. خامساً: الفصل في المنازعات التي تحصل فيما بين حكومات الأقاليم أو المحافظات. سادساً: الفصل في الاتهامات الموجهة إلى رئيس الجمهورية ورئيس مجلس الوزراء والوزراء وينظم ذلك بقانون. سابعاً: المصادقة على النتائج النهائية للانتخابات العامة لعضوية مجلس النواب. ثامناً: أ- الفصل في تنازع الاختصاص بين القضاء الاتحادي والهيئات القضائية للأقاليم والمحافظات غير المنتظمة في إقليم. ب- الفصل في تنازع الاختصاص فيما بين الهيئات القضائية للأقاليم أو المحافظات غير المنتظمة في إقليم.

Madde 94 Yüksek Federal Mahkeme'nin aldığı kararlar bütün yetkili kurumları bağlar.	المادة 94 قرارات المحكمة الاتحادية العليا باتة وملزمة للسلطات كافة.
III. GENEL HÜKÜMLER Madde 95 Özel ve ayrıcalıklı mahkemeler kurmak yasaktır.	الفرع الثالث:- أحكام عامة المادة 95 يحظر إنشاء محاكم خاصة أو استثنائية.
Madde 96 Mahkemelerin kurulması, bu mahkemelerin çeşidi, derecesi ve görevleri, ve yargıç, Genel Savcılık Dairesi üyelerinin atanmaları, disiplin altında tutulmaları ve emekliye ayrılmalara ilişkin kurallar yasayla düzenlenir.	المادة 96 ينظم القانون تكوين المحاكم وأنواعها ودرجاتها واختصاصاتها، وكيفية تعيين القضاة و خدمتهم، وأعضاء الادعاء العام، وانضباطهم، وإحالتهم على التقاعد.
Madde 97 Hakimlere kanunda belirtilmiş durumlar hariç dava açılmaz; kanun aynı zamanda onlarla ilgili kuralları belirler ve onlara açılacak disiplin soruşturmalarını düzenler.	المادة 97 القضاة غير قابلين للعزل إلا في الحالات التي يحددها القانون كما يحدد القانون الأحكام الخاصة بهم وينظم مساءلتهم تأديبيا.
Madde 98 Hakim ve yargı üyelerinin aşağıdakileri yapması yasaktır: 1- Aynı anda hem bir yargı kurumunda hem de yasamaya da yürütme kurumunda görev yapmak ya da başka bir işte çalışmak. 2- Herhangi bir partiyet ya da siyasi örgüte üye olmak ve politik aktivitelere katılmak.	المادة 98 يحظر على القاضي وعضو الادعاء العام ما يأتي: أولاً: الجمع بين الوظيفة القضائية والوظيفتين التشريعية والتنفيذية أو أي عمل آخر. ثانياً: الانتماء إلى أي حزب أو منظمة سياسية، أو العمل في أي نشاط سياسي.
Madde 99 Askeri yargı yasayla belirlenir. Askeri mahkemelerin silahlı kuvvetler üyeleri ve güvenlik güçlerince işlenmiş askeri nitelikli suçlarla sınırlı olan so-rumlulukları kanunlar çerçevesinde düzenlenir.	المادة 99 ينظم بقانون، القضاء العسكري، ويحدد اختصاص المحاكم العسكرية التي تقتصر على الجرائم ذات الطابع العسكري التي تقع من أفراد القوات المسلحة، وقوات الأمن، وفي الحدود التي يقررها القانون.
Madde 100 Herhangi bir idari karar ya da eylemin mahkemede sorgulanmasını engelleyecek yasalar çıkarmak yasaktır.	المادة 100 يحظر النص في القوانين على تحصين أي عمل أو قرار إداري من الطعن.
Madde 101 Yasaların muaf tuttukları dışında, idari yargının görevlerini, tavsiye verme, yasaları yorumlama, yargı önünde devleti ve diğer kamu kuruluşlarını temsil etme gibi görevleri yerine getirmek üzere bir danıştay kurulması yasalar uyarınca mümkündür.	المادة 101 يجوز بقانون، إنشاء مجلس دولة يختص بوظائف القضاء الإداري، والإفتاء، والصياغة، وتمثيل الدولة وسائر الهيئات العامة أمام جهات القضاء إلا ما استثنى منها بقانون.
IV. BAĞIMSIZ KURUMLAR Madde 102 İnsan Hakları Yüksek Komisyonu, Ba-ğımsız Yüksek Seçim Kurulu ve Entegrasyon Ajansı, Temsilciler Konseyi'nin denetiminde bağımsız kurumlar olarak tanımlanır. işleyişleri yasayla	الفصل الرابع الهيئات المستقلة المادة 102 تعد المفوضية العليا لحقوق الإنسان والمفوضية العليا المستقلة للانتخابات، وهيئة النزاهة، هيئات مستقلة

düzenlenir.	تخضع لرقابة مجلس النواب، وتنظم أعمالها بقانون.
Madde 103 1- Irak Merkez Bankası, Mali Teftiş Dairesi, med-ya ve iletişim dairesi ve dini vakıflar mali ve idari açıdan bağımsız kabul edilir. Bu kurumların işleyişleri yasayla düzenlenir. 2- Irak Merkez Bankası, Temsilciler Konseyi'ne karşı sorumludur; Mali Teftiş Dairesi ile medya ve iletişim dairesiye Temsilciler Konseyi'ne bağlıdır. 3- Diyanet İşleri Vakfı Bakanlar Kurulu'na bağlıdır.	المادة 103 أولاً: يعد كل من البنك المركزي العراقي، وديوان الرقابة المالية، وهيئة الإعلام والاتصالات ودواوين الأوقاف، هيئات مستقلة مالياً وإدارياً، وينظم القانون عمل كل هيئة منها. ثانياً: يكون البنك المركزي العراقي مسؤولاً أمام مجلس النواب، ويرتبط ديوان الرقابة المالية وهيئة الإعلام والاتصالات بمجلس النواب. ثالثاً: ترتبط دواوين الأوقاف بمجلس الوزراء.
Madde 104 Bakanlar Kurulu'na bağlı Şehitlik Kurumu'nun işleyişi ve yetkileri yasayla düzenlenir.	المادة 104 تؤسس هيئة تسمى مؤسسة الشهداء ترتبط بمجلس الوزراء وينظم عملها واختصاصاتها بقانون.
Madde 105 Bölgelerin ve bir bölgeye ait olmayan eyaletlerin bazı federal devlet kurumları, elçilikler, dernekler, heyetler ve bölgesel ve uluslararası konferansların yönetimlerine eşit katılım haklarını güvence altına almak üzere bir kamu kuruluşu oluşturulur. Bu kurum Federal Hükümet, bölgeler ve bir bölgeye ait olmayan eyaletlerin temsilcilerinden oluşup yasayla düzenlenir.	المادة 105 تؤسس هيئة عامة لضمان حقوق الأقاليم والمحافظات غير المنتظمة في إقليم في المشاركة العادلة في إدارة مؤسسات الدولة الاتحادية المختلفة والبعثات والزمالة الدراسية والوفود والمؤتمرات الإقليمية والدولية وتتكون من ممثلي الحكومة الاتحادية والأقاليم والمحافظات غير المنتظمة في إقليم وتنظم بقانون.
Madde 106 Federal gelirlerin kontrolü ve dağıtımı için Federal Hükümet'ten, bölge ve eyaletlerden uzman-lar ve temsilcilerden oluşan bir kamu kuruluşu kurulur. Bu kuruluş aşağıdaki sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdür: 1- Uluslararası bağış, yardım ve borçların, bölgeler ve bölgeye ait olmayan eyaletlerin hak ettiği ölçüde adil dağılımını sağlamak. 2- Federal finans kaynaklarının en iyi şekilde kul-lanılıp dağıtıldığını temin etmek. 3- Bölgesel hükümet ve eyaletlere kararlaştırılan oranlarda para ayrılması işleminin şeffaf ve adil olmasını sağlamak.	المادة 106 تؤسس بقانون هيئة عامة لمراقبة تخصيص الواردات الاتحادية وتتكون الهيئة من خبراء الحكومة الاتحادية والأقاليم والمحافظات وممثلين عنها وتضطلع بالمسؤوليات الآتية: أولاً: التحقق من عدالة توزيع المنح والمساعدات والقروض الدولية بموجب استحقاق الأقاليم والمحافظات غير المنتظمة في إقليم. ثانياً: التحقق من الاستخدام الأمثل للموارد المالية الاتحادية واقتسامها. ثالثاً: ضمان الشفافية والعدالة عند تخصيص الأموال لحكومات الأقاليم أو المحافظات غير المنتظمة في إقليم وفقاً للنسب المقررة.
Madde 107 Federal Kamu Hizmeti Konseyi adında bir konsey kurulacak ve federal kamu hizmetinin ta-yinler ve terfiler dahil olmak üzere bütün görevlerini dü-zenlemekle sorumlu olacaktır. Bu konseyin kuruluş ko-şulları ve sorumlulukları yasayla düzenlenir.	المادة 107 يؤسس مجلس يسمى مجلس الخدمة العامة الاتحادي يتولى تنظيم شؤون الوظيفة العامة الاتحادية بما فيها التعيين والترقية، وينظم تكوينه واختصاصاته بقانون.
Madde 108 İhtiyaç ve gereklilik dahilinde başka bağımsız	المادة 108 يجوز استحداث هيئات مستقلة أخرى حسب الحاجة

kuruluşlar kurmak yasalara bağlı olmak şartıyla mümkündür.	والضرورة بقانون.
IV. FEDERAL MAKAMLARIN GÖREV ALANLARI Madde 109 Federal güçler Irak'ın bütünlüğünü, bağımsızlığını, egemenliğini, ve demokratik federal sis-temini ayakta tutar.	الباب الرابع اختصاصات السلطات الاتحادية المادة 109 تحافظ السلطات الاتحادية على وحدة العراق وسلامته واستقلاله وسيادته ونظامه الديمقراطي الاتحادي.
Madde 110 Federal güçler aşağıdaki yetkilere sahiptir: 1- Dış politika oluşturmak, diplomatik temsillerde bulunmak, uluslararası uzlaşma ve anlaşmalarda müzakerede bulunmak, borç anlaşmalarında müzakerede bulunmak ve bunları imzalamak, etkili dış ticaret ve ekonomi politikaları oluşturmak. 2- Irak'ın sınır güvenliği ve savunmasını emniyet altına almak için silahlı kuvvetleri kurup işlemlerini sağlamak dahil olmak üzere ulusal savunma politikası oluşturup yürürlüğe koymak. 3- Finans ve gümrük politikaları oluşturmak, para basmak, Irak'taki bölge ve eyaletler arasındaki ticari politikaları organize etmek, ulus için genel bütçe tasarlamak, para politikalarını oluşturup merkez bankasını kurmak ve idare etmek. 4- Ağırlık ve uzunluk ölçülerini yeniden düzenlemek. 5- Vatandaşlık ve uyruğa kabul edilme ile ikamet ve barınma haklarını düzenlemek. 6- Posta ve yayın dalga boyu politikasını düzenlemek. 7- Genel bütçeyi ve yatırım bütçelerini oluşturmak. 8- Irak dışındaki su rezervleri ile ilgili politika planlamak, uluslararası hukuk ve gümrük kuralları doğrultusunda Irak'a akan su miktarını garanti altına almak. 9- Genel nüfus sayımı yapmak.	المادة 110 تختص السلطات الاتحادية بالاختصاصات الحصرية الآتية: أولاً: رسم السياسة الخارجية والتمثيل الدبلوماسي والتفاوض بشأن المعاهدات والاتفاقيات الدولية وسياسات الاقتراض والتوقيع عليها وإبرامها ورسم السياسة الاقتصادية والتجارية الخارجية السيادية. ثانياً: وضع سياسة الأمن الوطني وتنفيذها، بما في ذلك إنشاء قوات مسلحة وإدارتها لتأمين حماية وضمان امن حدود العراق، والدفاع عنه. ثالثاً: رسم السياسة المالية والكمركية وإصدار العملة وتنظيم السياسة التجارية عبر حدود الأقاليم والمحافظات في العراق ووضع الميزانية العامة للدولة ورسم السياسة النقدية وإنشاء بنك مركزي وإدارته. رابعاً: تنظيم أمور المقاييس والمكاييل والأوزان. خامساً: تنظيم أمور الجنسية والتجنس والإقامة وحق اللجوء السياسي. سادساً: تنظيم سياسة الترددات البثية والبريد. سابعاً: وضع مشروع الموازنة العامة والاستثمارية. ثامناً: تخطيط السياسات المتعلقة بمصادر المياه من خارج العراق وضمان مناسيب تدفق المياه وتوزيعها العادل داخل العراق. وفقاً للقوانين والأعراف الدولية. تاسعاً: الإحصاء والتعداد العام للسكان.
Madde 111 Petrol ve gaz bütün bölge ve eyaletler-deki Irak halkının malıdır.	المادة 111 النفط والغاز هو ملك كل الشعب العراقي في كل الأقاليم والمحافظات.
Madde 112 1- Elde edilen gelirin nüfus dağılımına uyumlu bir şekilde bütün ülkeye adilce dağıtılması koşuluyla federal hükümet, halihazırda çıkarılan petrol ve gaz rezervlerini, üretici bölge ve eyaletlerin hükümetleriyle işbirliği	المادة 112 أولاً: تقوم الحكومة الاتحادية بإدارة النفط والغاز المستخرج من الحقول الحالية مع حكومات الأقاليم والمحافظات المنتجة على أن توزع وارداتها بشكل منصف يتناسب مع التوزيع السكاني في جميع أنحاء

için-de kontrol eder. Ülkenin farklı bölgelerinde dengeli bir gelişme sağlamak amacıyla, bir önceki rejim tarafından adil olmayan bir şekilde yoksun bırakılan (zarar gören) bölgeler için belli bir süre için bir kota belirlenir. Bu durum yasayla düzenlenir. 2- Federal hükümet ile üretici bölge ve eyaletlerin hükümetleri, petrol ve gaz zenginliğinin Irak halkına en üst düzeyde fayda sağlaması amacıyla en modern teknik-ler ve pazar prensiplerine dayanan ve yatırımı teşvik eden gerekli stratejik politikaları geliştirir.	blad, me tahdid huse lmede maddede llaqlim mtezzerre w tti hremt mha bssure mchfe m qbl nizam sabsq w tti tzerret bcd zk bma ywm ttnme m tawazne llemnats m mhtlfe m blad w nzm zk bqanon. tanba: tqom hkkume althade w hkkumat alqlm w mchafats mntje ma brsm salsats lstratjje llaزمة لتطویر ثروة النفط والغاز بما يحقق أعلى منفعة للشعب العراقي معتمدة احدث تقنيات مبادئ السوق وتشجيع الاستثمار.
Madde 113 Tarihi, eserler, mevkiler, yapılar, el yazmaları ve sikkeler ulusal servet olup federal otorite yetkisinde kalarak bölge ve vilayetler ile yardımlaşarak idare edilir. Bu husus yasayla düzenlenir.	المادة 113 تعد الآثار والمواقع الأثرية و البنى التراثية والمخطوطات والمسكوكات من الثروات الوطنية التي هي من اختصاص السلطات الاتحادية، وتدار بالتعاون مع الأقاليم والمحافظات وينظم ذلك بقانون.
Madde 114 Aşağıdakiler federal hükümet ile böl-gesel güçlerin ortak görevleridir: 1- Bölgesel (hükümetlerle ve bölge statüsünde olma-yan eyaletlerle) koordinasyon halinde gümrükleri idare etmek. 2- Temel elektrik enerjisi kaynaklarını düzenlemek ve dağıtmak. 3- Bölgesel hükümetlerle ve (bölge statüsünde ol-mayan eyaletlerle) uyum halinde, çevre kirliliğini önle-mek ve temizliği korumak amacıyla çevre politikaları oluşturmak. 4- Genel planlama ve kalkınma politikaları oluşturmak. 5 - Bölgesel hükümetlerle ve (bölge statüsünde olma-yan eyaletlerle) birlikte genel sağlık politikaları oluşturmak. 6- Bölgesel hükümetler ve (bölge statüsünde olma-yan eyaletlere) danışarak genel eğitim ve doğum politikaları oluşturmak. 7- Genel su rezervleri politikası oluşturup suyun eşit dağıtımını sağlamak. Bu durum yasayla düzenlenir.	المادة 114 تكون الاختصاصات الآتية مشتركة بين السلطات الاتحادية وسلطات الأقاليم: أولاً: إدارة الكمارك بالتنسيق مع حكومات الأقاليم والمحافظات غير المنتظمة في إقليم، وينظم ذلك بقانون. ثانياً: تنظيم مصادر الطاقة الكهربائية الرئيسية وتوزيعها. ثالثاً: رسم السياسة البيئية لضمان حماية البيئة من التلوث والمحافظة على نظافتها بالتعاون مع الأقاليم والمحافظات غير المنتظمة في إقليم. رابعا : رسم سياسات التنمية والتخطيط العام. خامسا: رسم السياسة الصحية العامة بالتعاون مع الأقاليم والمحافظات غير المنتظمة في إقليم. سادسا: رسم السياسة التعليمية والتربوية العامة بالتشاور مع الأقاليم والمحافظات غير المنتظمة في إقليم. سابعاً : رسم سياسة الموارد المائية الداخلية وتنظيمها بما يضمن توزيعاً عادلاً لها، وينظم ذلك بقانون.
Madde 115 Federal otoritelerin yetki alanına mah-sus olanlar dışındaki bütün yetkiler bölgelerin (ve bölge statüsünde olmayan eyaletlerin) yetki alanındadır. İhtilaf halinde federal hükümet ve bölgeler arasında paylaştırılmış yetkilerde öncelik bölgenin yasalarına verilecektir.	المادة 115 كل ما لم ينص عليه في الاختصاصات الحصرية للسلطات الاتحادية يكون من صلاحية الاقاليم والمحافظات غير المنتظمة في إقليم والصلاحيات الأخرى المشتركة بين الحكومة الاتحادية والأقاليم تكون الأولوية فيها لقانون الأقاليم و المحافظات غير المنتظمة في إقليم في حالة الخلاف بينهما.

V. BÖLGESEL OTORİTLER I. BÖLGELER Madde 116 Irak cumhuriyetinin federal sistemi başkent, bölgeler, merkezi yönetim dışındaki eyaletler ve yerel yönetimlerden oluşur.	الباب الخامس سلطات الأقاليم الفصل الأول الأقاليم المادة 116 يتكون النظام الاتحادي في جمهورية العراق من عاصمة وأقاليم ومحافظات لامركزية وإدارات محلية
Madde 117 1- Bu anayasa, yürürlüğe girdiğinde, Kürdistan böl-gesini ve mevcut iktidarını federal bir bölge olarak tanır. 2- Bu anayasanın içerdiği hükümler uyarınca oluş-turulacak her yeni bölge tanınır.	المادة 117 أولاً: يقر هذا الدستور عند نفاذه إقليم كردستان، وسلطاته القائمة إقليمياً اتحادياً. ثانياً: يقر هذا الدستور الأقاليم الجديدة التي تؤسس وفقاً لأحكامه.
Madde 118 Temsilciler Konseyi, ilk oturumundan sonraki altı ay içerisinde, salt çoğunlukla yeni bölge oluş-turma konusundaki yürütme prosedürlerini düzenleyen bir kanun çıkarır.	المادة 118 يسن مجلس النواب في مدة لا تتجاوز ستة أشهر من تاريخ أول جلسة له، قانوناً يحدد الإجراءات التنفيذية الخاصة بتكوين الأقاليم بالأغلبية البسيطة للأعضاء الحاضرين.
Madde 119 Her eyalet aşağıdaki yollardan biri ile yapılacak referandum istemine bağlı olarak bölge oluşturma hakkına sahiptir: 1- Bölge oluşturmak isteyen eyaletlerin eyalet konseyi üyelerinin üçte birinin talebi. 2- Bölge oluşturmak isteyen eyaletlerin seçmenlerinin onda birinin talebi.	المادة 119 يحق لكل محافظة أو أكثر تكوين إقليم بناء على طلب بالاستفتاء عليه، يقدم بإحدى طريقتين: أولاً: طلب من ثلث الأعضاء في كل مجلس من مجالس المحافظات التي تروم تكوين الإقليم. ثانياً: طلب من عُشر الناخبين في كل محافظة من المحافظات التي تروم تكوين الإقليم.
Madde 120 Her bölge kendi anayasasını yazar, bölgenin iktidarının ve yetki alanının yapısını ve genel anayasaya aykırı olmayacak şekilde bu iktidarın kullanılma mekanizmalarını belirler.	المادة 120 يقوم الإقليم بوضع دستور له، يحدد هيكل سلطات الإقليم، وصلاحياته، وآليات ممارسة تلك الصلاحيات، على أن لا يتعارض مع هذا الدستور.
Madde 121 1- Federal otoritenin yetki alanına mahsus durumlar hariç, bölge hükümetlerinin anayasaya bağlı kalmak koşuluyla yasama, yürütme ve yargı güçlerini kullanma hakları vardır. 2- Bölgesel otorite, Federal otoritenin yetki alanına mahsus durumlar hariç, federal ve bölgesel yasalar arasında oluşabilecek bir çelişkide, federal yasanın bölgede uygulanması için gereken değişiklikleri yapma hakkına sahiptir. 3- Federal gelirler, bölgelere ait görev ve (sorumlu-lukları) karşılamaya yetecek şekilde, (bölgelerin). Kay-nakları, ihtiyaçları ve (nüfus oranları) göz önüne alınarak bölgeler arasında adil bir şekilde pay edilir.	المادة 121 أولاً: لسلطات الأقاليم الحق في ممارسة السلطات التشريعية والتنفيذية والقضائية وفقاً لأحكام هذا الدستور، باستثناء ما ورد فيه من اختصاصات حصرياً للسلطات الاتحادية. ثانياً: يحق لسلطة الإقليم تعديل تطبيق القانون الاتحادي في الإقليم، في حالة وجود تناقض أو تعارض بين القانون الاتحادي وقانون الإقليم بخصوص مسألة لا تدخل في الاختصاصات الحصرية للسلطات الاتحادية. ثالثاً: تخصص للأقاليم والمحافظات حصة عادلة من الإيرادات المحصلة اتحادياً، تكفي للقيام بأعبائها ومسؤولياتها، مع الأخذ بعين الاعتبار مواردها وحاجاتها، ونسبة السكان فيها. رابعاً: تؤسس مكاتب للأقاليم والمحافظات في السفارات والبعثات الدبلوماسية لمتابعة الشؤون الثقافية

4- Eyalet ve bölgeler kültürel, sosyal ve yerel gelişmeleri takip etmek üzere elçilikler ve diplomatik kurum-larda ofisler oluşturacaktır. 5- Bölgesel hükümetler, başta polis, güvenlik ve bekçiler gibi iç güvenlik kuvvetlerinin oluşturulması ve düzenlenmesi görevi olmak üzere bölge yönetiminden sorumludur.	والاجتماعية والإنمائية. خامساً: تختص حكومة الإقليم بكل ما تتطلبه إدارة الإقليم، وبوجه خاص إنشاء وتنظيم قوى الأمن الداخلي للإقليم كالشرطة والأمن وحرس الإقليم.
II. BİR BÖLGEYE DAHİL OLMAYAN VİLAYETLER Madde 122 1- Eyaletler il, ilçe ve köylerden oluşur. 2- Herhangi bir bölgeye bağlı olmayan eyaletlere. merkezi yönetim yerine yerel yönetimlere dayalı bir sis-tem oturtma ilkesi doğrultusunda, (kendi işlerini yürüt-meleri) için geniş çaplı idari ve mali yetki verilmiş olup, bu durum yasayla düzenlenir. 3- Eyalet konseyi tarafından seçilen eyalet valisi, konsey tarafından kendisine verilen sorumlulukları yerine getirecek en yüksek yürütme yetkisine sahip kişi kabul edilir 4- Eyalet konseyi ve valinin nasıl seçileceği ve yetkilerinin neler olacağı yasayla düzenlenir. 5- Eyalet Meclisi hiçbir bakanlık ya da bakanlığa bağlı olmayan bir partinin tahakküm veya denetimi altında olamaz ve mali açıdan bağımsızdır.	الفصل الثاني المحافظات التي لم تنتظم في إقليم المادة 122 أولاً: - تتكون المحافظات من عدد من الاقضية والنواحي والقرى. ثانياً: - تمنح المحافظات التي لم تنتظم في إقليم الصلاحيات الإدارية والمالية الواسعة، بما يمكنها من إدارة شؤونها على وفق مبدأ اللامركزية الإدارية، وينظم ذلك بقانون. ثالثاً: - يُعد المحافظ الذي ينتخبه مجلس المحافظة، الرئيس التنفيذي الأعلى في المحافظة، لممارسة صلاحياته المخول بها من قبل المجلس. رابعاً: - ينظم بقانون، انتخاب مجلس المحافظة، والمحافظ، وصلاحياتهما. خامساً: - لا يخضع مجلس المحافظة لسيطرة أو إشراف أية وزارة أو أية جهة غير مرتبطة بوزارة، وله مالية مستقلة.
Madde (123) İki tarafın onayı olması durumunda eyalet yetkileri federal hükümete ya da federal hükümet yetkileri eyaletlere verilebilir ve bu durum yasayla düzenlenir.	المادة 123 يجوز تفويض سلطات الحكومة الاتحادية للمحافظات أو بالعكس، بموافقة الطرفين وينظم ذلك بقانون.
III. BAŞKENT Madde 124 Bağdat, idari sınırlarıyla Irak cumhuriyetinin başkentidir; Bağdat eyaleti ve idari sınırlarından oluşur, statüsü yasayla belirlenir (ve herhangi bir bölgeye bağlanamaz).	الفصل الثالث العاصمة المادة 124 أولاً: بغداد بحدودها البلدية عاصمة جمهورية العراق، وتمثل بحدودها الإدارية محافظة بغداد. ثانياً: ينظم وضع العاصمة بقانون. ثالثاً: لا يجوز للعاصمة أن تنضم لإقليم.
IV. YEREL YÖNETİMLER Madde 125 Bu (anayasa) Türkmenler, Kildaniler, Asuriler ve diğer unsurlar gibi çeşitli etnik grupların idari, siyasal, kültürel hakları ile eğitim haklarını güvence altına alır.	الفصل الرابع الإدارات المحلية المادة 125 يضمن هذا الدستور الحقوق الإدارية والسياسية والثقافية والتعليمية للقوميات المختلفة كالتركمان، والكلدان والاشوريين، وسائر المكونات الأخرى، وينظم ذلك بقانون.

VI. SONUC VE GEÇİŞ HÜKÜMLERİ**I. SONUC HÜKÜMLERİ****Madde 126**

1- Cumhurbaşkanı ile Bakanlar Kurulu veya Temsilciler Konseyi üyelerinin beşte biri anayasa değişikliği önerisinde bulunabilir.

2- Bu anayasanın birinci kısmında belirtilen temel ilkeler (ve bu anayasanın ikinci kısmında belirtilen hak ve özgürlükler) yalnızca iki parlamento döneminin ardından, Temsilciler Konseyi üyelerinin üçte ikisinin onayı, halk oylaması ve cumhurbaşkanının yedi gün içerisinde onayı ile değiştirilebilir.

3- Bu maddenin ikinci bendinde anılanlar dışındaki maddeler Temsilciler Konseyi üyelerinin üçte ikisinin oyu, genel referandumda halkın rızası ve cumhurbaşkanının yedi gün içerisinde onayı ile değiştirilebilir.

4- İlgili bölgenin yasama konseyinin anlaşması ve genel referandumda nüfusun çoğunluğunun onay vermesi durumu dışında, bölgenin federal hükümete mahsus yetkiler dışında kalan yetkilerini kısıtlayan değişiklikler yapılamaz.

5- (a) Değişiklikler cumhurbaşkanının onaylamaması durumunda, bu maddenin ikinci ve üçüncü bentlerinde belirtilen sürelerin bitiminde onaylanmış kabul edilir.

(b) Değişiklikler resmi gazetede yayımlandıklarında yürürlüğe girmiş kabul edilir.)

Madde 127

Cumhurbaşkanının, başbakan ve Bakanlar Kurulu'nun, Temsilciler Konseyi başkanının, üyelerinin ve delegelerinin, yargı otoritesinin üyelerinin ve özel statüdeki kişilerin yetkilerini devletten bir şey almak veya kiralamak, devlete bir şey satmak veya kiralamak, devlete bu konularla ilgili dava açmak, temsilci, İthalatçı veya müteahhit olarak anlaşma yapmak için kullanmaları yasaktır.

Madde 128

Kanun ve yargı hükümleri halk adına çıkarılır.

Madde 129

Kanunlar resmi gazetede yayınlanır ve yasalarda aksi belirtilmedikçe, yayımlandıkları tarihten itibaren yürürlüğe girer.

الباب السادس**الأحكام الختامية والانتقالية****الفصل الأول****الأحكام الختامية****المادة 126**

أولاً- لرئيس الجمهورية ومجلس الوزراء مجتمعين أو لخمس (5/1) أعضاء مجلس النواب، اقتراح تعديل الدستور.

ثانياً- لا يجوز تعديل المبادئ الأساسية الواردة في الباب الأول والحقوق والحريات الواردة في الباب الثاني من الدستور، إلا بعد دورتين انتخابيتين متعاقبتين، وبناء على موافقة ثلثي أعضاء مجلس النواب عليه، وموافقة الشعب بالاستفتاء العام ومصادقة رئيس الجمهورية خلال سبعة أيام.

ثالثاً- لا يجوز تعديل المواد الأخرى غير المنصوص عليها في البند (ثانياً) من هذه المادة إلا بعد موافقة ثلثي أعضاء مجلس النواب عليه، وموافقة الشعب بالاستفتاء العام، ومصادقة رئيس الجمهورية خلال سبعة أيام.

رابعاً- لا يجوز إجراء أي تعديل على مواد الدستور من شأنه أن ينتقص من صلاحيات الأقاليم التي لا تكون داخلة ضمن الاختصاصات الحصرية للسلطات الاتحادية إلا بموافقة السلطة التشريعية في الإقليم المعني وموافقة أغلبية سكانه باستفتاء عام.

خامساً-

أ- يعد التعديل مصادقاً عليه من قبل رئيس الجمهورية بعد انتهاء المدة المنصوص عليها في البند (ثانياً) و (ثالثاً) من هذه المادة في حالة عدم تصديقه.

ب- يعد التعديل نافذاً من تاريخ نشره في الجريدة الرسمية.

المادة 127

لا يجوز لرئيس الجمهورية ورئيس وأعضاء مجلس الوزراء ورئيس مجلس النواب ونائبيه وأعضاء المجلس وأعضاء السلطة القضائية وأصحاب الدرجات الخاصة أن يستغلوا نفوذهم في أن يشتروا أو يستأجروا شيئاً من أموال الدولة أو أن يؤجروا أو يبيعوا لها شيئاً من أموالهم أو أن يقاضوها عليها أو أن يبرموا مع الدولة عقداً بوصفهم ملتزمين أو موردين أو مقاولين.

المادة 128

تصدر القوانين والأحكام القضائية باسم الشعب.

المادة 129

تنشر القوانين في الجريدة الرسمية، ويعمل بها من تاريخ نشرها، ما لم ينص على خلاف ذلك.

Madde 130 Yasalar bu anayasaya uygun biçimde iptal edilmedikleri veya değiştirilmedikleri sürece yürürlükte kalırlar.	المادة 130 تبقى التشريعات النافذة معمولاً بها، ما لم تلغ أو تعدل وفقاً لأحكام هذا الدستور.
Madde 131 Bu anayasada sözü geçen her türlü referandum kararı, aksi belirtilmediği takdirde, salt çoğunluğun oyuyla alınır.	المادة 131 كل استفتاء وارد في هذا الدستور يكون ناجحاً بموافقة أغلبية المصوتين ما لم ينص على خلاف ذلك.
II. GEÇİŞ HÜKÜMLER Madde 132 1- Devlet siyasi tutukluların ve eski diktatörlük rejiminden zarar görmüş kimselerin refahını güvence altına alır. 2- Devlet şehit ailelerine ve terörist saldırılarda yarananlara tazminat ödemeyi garanti eder. 3- Birinci ve ikinci bentlerin yerine getirilmesi için gerekenler yasayla düzenlenir.	الفصل الثاني الأحكام الانتقالية المادة 132 أولاً تكفل الدولة رعاية ذوي الشهداء و السجناء السياسيين والمتضررين من الممارسات التعسفية للنظام الدكتاتوري المباد. ثانياً تكفل الدولة تعويض أسر الشهداء والمصابين نتيجة الأعمال الإرهابية. ثالثاً ينظم ما ورد في البندين (أولاً) و(ثانياً) من هذه المادة بقانون.
Madde 133 Temsilciler Konseyi ilk oturumunda kendi iç işleyiş biçimine karar verilene kadar Geçici Ulusal Meclis'in iç işleyiş biçimini uygular.	المادة 133 يعتمد مجلس النواب في جلسته الأولى النظام الداخلي للجمعية الوطنية الانتقالية، لحين إقرار نظام داخلي له.
Madde 134 Irak Yüksek Ağır Ceza Mahkemesi, diktatör rejimin ve ileri gelen mensuplarının suçlarını inceleyen bağımsız bir yargı kurumu olarak işleyişine devam eder. Görevi tamamlanınca Temsilciler Konseyi tarafından yasa ile feshedilebilir.	المادة 134 تستمر المحكمة الجنائية العراقية العليا بأعمالها بوصفها هيئة قضائية مستقلة بالنظر في جرائم النظام الدكتاتوري البائد ورموزه ولمجلس النواب إلغاؤها بقانون بعد إكمال أعمالها.
Madde 135 1- Baas Karşıtı Ulusal Komite, işleyişini düzenleyen yasalar çerçevesinde, yargı ve yürütme organlarıyla eşgüdüm içinde bağımsız bir kurum olarak işleyişini sürdürür. Komite Parlamente'ye bağlıdır. 2- Temsilciler Konseyi Komiteyi görevini tamam-ladığında (salt çoğunlukla) feshedebilir. 3- Cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar, parlamento başkanı ve parlamento üyeleri, Federal Konsey başkanı ve üyeleri ve bölgelerdeki tüm benzer makamlara aday olanlarda, yargı mensuplarında ve Ulusal Baas'tan Arındırma Komitesi'nin altındaki diğer makamlarda bulunanlarda bu komitenin hükümlerine dahil olmama şartı aranır. 4- Bu maddenin üçüncü bendinde belirtilen şartlar yasa ile kaldırılana kadar geçerliliğini	المادة 135 أولاً - تواصل الهيئة الوطنية العليا لاجتثاث البعث أعمالها بوصفها هيئة مستقلة بالتنسيق مع السلطة القضائية والأجهزة التنفيذية في إطار القوانين المنظمة لعملها وترتبط بمجلس النواب. ثانياً - لمجلس النواب حل هذه الهيئة بعد انتهاء مهمتها بالأغلبية المطلقة. ثالثاً - يشترط في المرشح لمنصب رئيس الجمهورية ورئيس وأعضاء مجلس الوزراء ورئيس وأعضاء مجلس النواب ورئيس وأعضاء مجلس الاتحاد والمواقع المتناظرة في الأقاليم وأعضاء الهيئات القضائية والمناصب الأخرى المشمولة باجتثاث البعث وفقاً للقانون أن يكون غير مشمول بأحكام اجتثاث البعث. رابعاً - يستمر العمل بالشروط المذكورة في البند (ثالثاً) من هذه المادة ما لم تحل الهيئة المنصوص عليها في البند "أولاً" من هذه المادة.

korur. 5- Kapatılmış Baas Partisine üye olmak yargılanmak için yeterli daynak sayılmaz. Üye Baası kökten kazıma hükümleri ve onların mucibince çıkan talimatların kapsamı dahilinde olmadığı sürece, yasal haklardan ve güvenlikten eşit şekilde yararlanır. 6- Millet Meclisi üyeleri arasında bir heyet teşkil ederek, adalet, objektiflik ve şeffaflığı sağlamak amacıyla, Baas Partisinin Kökünü Kazıma Yüksek Kurulu ve devlet organlarının uygulamalarını gözden geçirir, denetler ve yasalara uyumluluğunu inceler. Bu heyetin kararları Millet Meclisi onayına sunulur.	خامساً - مجرد العضوية في حزب البعث المنحل لا تعد أساساً كافياً للإحالة إلى المحاكم، ويتمتع العضو بالمساواة أمام القانون والحماية ما لم يكن مشمولاً بأحكام اجتناث البعث والتعليمات الصادرة بموجبه. سادساً - يشكّل مجلس النواب لجنة نيابية من أعضائه لمراقبة ومراجعة الإجراءات التنفيذية للهيئة العليا لاجتناث البعث ولأجهزة الدولة لضمان الموضوعية والشفافية والنظر في موافقتها للقوانين. وتخضع قرارات اللجنة لموافقة مجلس النواب.
Madde 136 1- Mülkiyet Hakları Ajansı yasalar çerçevesinde yargı ve yürütme organlarıyla eşgüdüm içinde bağımsız bir kurum olarak görevine devam eder ve Temsilciler Konseyi'ne bağlıdır. 2- Temsilciler Konseyi bu kurumu üçte iki çoğunlukla feshedebilir.	المادة 136 أولاً تواصل هيئة دعاوى الملكية أعمالها بوصفها هيئة مستقلة بالتنسيق مع السلطة القضائية والأجهزة التنفيذية وفقاً للقانون وترتبط بمجلس النواب. ثانياً. لمجلس النواب حل الهيئة بأغلبية ثلثي أعضائه.
Madde 137 Bu anayasadaki Birlik Konseyi'yle ilgili maddeler, anayasanın kabulünden sonraki ikinci parlamento döneminde Temsilciler Konseyi tarafından üçte iki çoğunlukla karar alınana kadar yürürlüğe giremez.	المادة 137 يؤجل العمل بأحكام المواد الخاصة بمجلس الاتحاد أينما وردت في هذا الدستور إلى حين صدور قرار من مجلس النواب بأغلبية الثلثين بعد دورته الانتخابية الأولى التي يعقدها بعد نفاذ هذا الدستور.
Maddde 138 1- Bu anayasada yer verilen (Cumhurbaşkanı) deyimini (Başkanlık Konsey) olarak okunur. Cumhurbaşkanı ile ilgili hükümler, bu anayasa yürürlüğe girdikten bir dönem sonra uygulamaya geçer. 2-a- Millet Meclisi, devlet başkanını ve iki yardımcısını seçer. Bunlar başkanlık konseyi adı altında bir konsey teşkil edeler. Konsey üyeleri tek liste olarak 2/3 çoğunlukla seçilirler. b- Bu anayasada Cumhurbaşkanı'nın azledilmesiyle ilgili hükümler başkanlık konseyi başkanı ve üyeleri için de geçerlidir. c- Millet Meclisi, üye sayısını dörtte üçünün oyuyla yetersizlik veya dürüst olmama gerekçeleriyle başkanlık konseyi üyelerinden herhangi birini azledebilir. d- Başkanlık konseyi başkan ve üyeliklerinden	المادة 138 أولاً يحل تعبير (مجلس الرئاسة) محل تعبير (رئيس الجمهورية) أينما ورد في هذا الدستور ويعاد العمل بالأحكام الخاصة برئيس الجمهورية بعد دورة واحدة لاحقة لنفاذ هذا الدستور. ثانياً: أ. ينتخب مجلس النواب رئيساً للدولة ونائبين له يؤلفون مجلساً يسمى (مجلس الرئاسة) يتم انتخابه بقائمة واحدة وبأغلبية الثلثين. ب. تسري الأحكام الخاصة بإقالة رئيس الجمهورية الواردة في هذا الدستور على رئيس وأعضاء هيئة الرئاسة. ج. لمجلس النواب إقالة أي عضو من أعضاء مجلس الرئاسة بأغلبية ثلاثة أرباع عدد أعضائه بسبب عدم الكفاءة أو النزاهة. د. في حالة خلو أي منصب في مجلس الرئاسة ينتخب مجلس النواب بثلثي أعضائه بديلاً عنه. ثالثاً. يشترط في أعضاء مجلس الرئاسة ما يشترط في عضو مجلس النواب على أن يكون:

birisi herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde, millet meclisi bu makama üyelerini 2/3 sinin oyuyla yeni bir üye seçer.

3- Başkanlık Konseyi üyelerinin Millet Meclisi üyesi şartları taşımanın yanı sıra;

a- 40 yaşını tamamlamış olması.

b- İyi üne sahip, yolsuzluktan uzak ve dürüstlükle tanınır olması.

c- Yasaklanan partinin bir üyesi ise, Baas Partisi iktidardan düşmeden 10 yıl önce istifa etmiş olması.

d- 1991 yılında meydana gelen ayaklanmanın bastırılmasında ve Anfal hareketine katılmamış olması, Irak milletine karşı bir suç işlememiş olması gerekir.

4- Başkanlık Konseyi kararlarını oybirliğiyle alır. Bir üye, diğer üyeleri birini yerine vekil tayin edebilir.

5-a- Millet Meclisinin çıkarttığı yasa ve aldığı kararlar başkanlık konseyine sunulur. Başkanlık konseyi yasa ve kararların sunulmasını takip eden 10 gün içerisinde bunları onaylar ve yayımlar. Bölge oluşturulmasıyla ilgili 118. Ve 119. Maddeler bu hükme istisna teşkil ederler.

b- Başkanlık Konseyi, yasa ve kararları onaylamadığı takdirde itiraz konukarı yeniden görüşülmek üzere Millet Mecilisine iade edilir. Meclis, itiraz edilen maddeleri yeniden gözden geçirdikten sonra bu hususları oylar. Nitelikli çoğunlukla kabul edilen yasa ve kararlar onaylanmak üzere tekrar başkanlık konseyine sunulur.

c- Başkanlık Konseyi kendisine sunuları yasa ve karar tasarılarını 10 gün içerisinde onaylamadığı takdirde, Millet Meclisine iade edilir. Millet Meclisi, bu defa bu yasa ve karar tasarılarını üye sayısını 3/5 çoğunluğuyla aynen kabul ettiği takdirde bunlar onaylanmış addedilir ve ütüraz hakkı düşer.

6- Başkanlık Konseyi, bu anayasada yer alan Cumhurbaşkanının yetkilerini kullanır.

Madde 139

İlk seçim döneminde bakanlar kurulu başkanının iki yardımcısı olur.

أ. أتم الأربعين عاما من عمره.

ب. متمتعا بالسمعة الحسنة والنزاهة والاستقامة.

ج. قد ترك حزب البعث المنحل قبل سقوطه بعشر سنوات إذا كان عضوا فيه.

د. ألا يكون قد شارك في قمع الانتفاضة في عام 1991 أو الأنفال ولم يقترب جريمة بحق الشعب العراقي.

رابعاً- يتخذ مجلس الرئاسة قراراته بالإجماع ويجوز لأي عضو أن ينيب احد العضوين الآخرين مكانه. خامساً:

أ. ترسل القوانين والقرارات التي يسنها مجلس النواب إلى مجلس الرئاسة لغرض الموافقة عليها بالإجماع وإصدارها خلال عشرة أيام من تاريخ وصولها إليه باستثناء ما ورد في المادتين (118) و(119) من هذا الدستور والمتعلقتين بتكوين الأقاليم.

ب. في حالة عدم موافقة مجلس الرئاسة، تعاد القوانين والقرارات إلى مجلس النواب لإعادة النظر في النواحي المعترض عليها والتصويت عليها بالأغلبية وترسل ثانية إلى مجلس الرئاسة للموافقة عليها.

ج. في حالة عدم موافقة مجلس الرئاسة على القوانين والقرارات ثانية خلال عشرة أيام من تاريخ وصولها إليه تعاد إلى مجلس النواب الذي له أن يقرها بأغلبية ثلاثة أخماس عدد أعضائه، غير قابلة للاعتراض و تعد مصادقا عليها.

سادساً: يمارس مجلس الرئاسة صلاحيات رئيس الجمهورية المنصوص عليها في هذا الدستور.

المادة 139

يكون لرئيس مجلس الوزراء نائبان في الدورة الانتخابية الأولى.

Madde 140 1- Yürütme organı, Irak Geçici İdare Yasasını 58. Maddesini tüm fıkralarıyla uygulamasının tamamlanması için gerekli adımları atar. 2- Irak Geçici İdare Yasasının 58. Maddesinde yer alan ve Geçiş Hükümetinin sorumluluğunda uygulanan hususlar, bu anayasaya uygun olarak seçilecek yürütme organı tamamı yerine getirilene değin sürdürülür. Bu çalışmalar, normalleştirme, nüfus sayımı ve sakinlerinin iradesini tespit için Kerkükte ve diğer anlaşmazlık bölgelerinde en geç 31/12/2007 tarihinde referandum düzenlenmesi tamamlanmalıdır.	المادة 140 أولاً: تتولى السلطة التنفيذية اتخاذ الخطوات اللازمة من قانون إدارة (58) لاستكمال تنفيذ متطلبات المادة الدولة العراقية للمرحلة الانتقالية بكل فقراتها. ثانياً: المسؤولية الملقاة على السلطة التنفيذية في الحكومة الانتقالية والمنصوص عليها في المادة (58) من قانون إدارة الدولة العراقية للمرحلة الانتقالية تمتد وتستمر إلى السلطة التنفيذية المنتخبة بموجب هذا الدستور على أن تنجز كاملة (التطبيق، الإحصاء وتنتهي باستفتاء في كركوك والمناطق الأخرى المتنازع عليها لتحديد إرادة مواطنيها) في مدة أقصاها الحادي والثلاثون من شهر كانون الأول سنة ألفين وسبعة.
Madde 141 1992 yılından bu yasa Kürdistan Bölgesinde çıkartılar yasalar yürürlükte kalmaya devam eder. Mahkeme kararları ve sözleşmeler dahil olmak üzere, Kürdistan Bölgesel Hükümeti tarafından alınan kararlar, Kürdistan Bölgesi yasaları gereğince ve bölgenin ilgili makamları tarafından değiştirilmedikçe, iptal edilmedikçe ve bu anayasayla çelişmedikleri sürece geçerli sayılır.	المادة 141 يستمر العمل بالقوانين التي تم تشريعها في إقليم كردستان منذ عام 1992 وتعد القرارات المتخذة من حكومة إقليم كردستان - بما فيها قرارات المحاكم والعقود - نافذة المفعول ما لم يتم تعديلها أو إلغاؤها حسب قوانين إقليم كردستان من قبل الجهة المختصة فيها، و ما لم تكن مخالفة لهذا الدستور.
Madde 142 1- Millet Meclisi, çalışmaya başladığında, Irak toplumunun bileşenlerini temsil eden bir komisyom oluşturulur. Bu komisyon 4 ay geçmemesi gereken bir sürede Anayasa üzerinde yapılması mümkün olan gerekli tadilat önerisi raporunu Millet Melisine sunar. Komisyon, önerileri karara bağladıktan sonra, lağvedilir. 2- Heyet tarafından önerilen tadilat tek paket olarak Millet Meclisi oyuna sunulur ve Meclis üyelerinin nitelikli çoğunluğu ile kararlaştırılır. 3- İkinci fıkrada geçen şekilde tadilat Millet Meclisi tarafından onaylanması tarihinden itibaren en geç 2 ay içerisinde referanduma sunulur. 4- Oy verenlerin çoğu olumlu oy ve 3 veya veya fazla ilde oy verenlerin 3/4 sinin ret oyu kullanmadığı takdirde referandum tadilatı	المادة 142 أولاً - يشكّل مجلس النواب في بداية عمله لجنة من أعضائه تكون ممثلة للمكونات الرئيسية في المجتمع العراقي مهمتها تقديم تقرير إلى مجلس النواب، خلال مدة لا تتجاوز أربعة أشهر، يتضمن توصية بالتعديلات الضرورية التي يمكن إجراؤها على الدستور. وتحلّ اللجنة بعد البت في مقترحاتها. ثانياً - تعرض التعديلات المقترحة من قبل اللجنة دفعة واحدة على مجلس النواب للتصويت عليها، وتعد مقرة بموافقة الأغلبية المطلقة لعدد أعضاء المجلس. ثالثاً - تطرح المواد المعدلة من قبل مجلس النواب، وفقاً لما ورد في البند (ثانياً) من هذه المادة على الشعب للاستفتاء عليها خلال مدة لا تزيد على شهرين من تاريخ إقرار التعديل في مجلس النواب. رابعاً - يكون الاستفتاء على المواد المعدلة ناجحاً بموافقة أغلبية المصوتين، وإذا لم يرفضه ثلثا المصوتين في ثلاث محافظات أو أكثر. هـ - يستثنى ما ورد من هذه المادة من أحكام المادة (126) المتعلقة بتعديل الدستور، إلى حين الانتهاء من

onaylamış addedilir. 5- Bu maddedeki tadilat karara bağlanıncaya kadar, bu maddede geçen hükümler Anayasas tadilatı ile ilgili 126. Maddenin hükümlerinden müstesna kilinir.	البت في التعديلات المنصوص عليها في هذه المادة.
Madde 143 Yeni Irak Hükümeti kurulduktan sonra Geçici İdari Yasa ve eki 53/a ve 58. Madde dışında iptal edilir.	المادة 143 يلغى قانون إدارة الدولة العراقية للمرحلة الانتقالية وملحقه عند قيام الحكومة الجديدة، باستثناء ما ورد في الفقرة (أ) من المادة (53) و المادة (58) منه.
Madde 144 İşbu anayasa referandumla onaylanmasından, Resmi Gazetede yayınlanmadından ve bu anayasa uyarınca hükümet kurulduktan sonra yürürlüğe gerir.	المادة 144 يعد هذا الدستور نافذاً بعد موافقة الشعب عليه بالاستفتاء العام ونشره في الجريدة الرسمية و تشكيل الحكومة بموجبه.

EK 3. 2009 TARİH VE 3 SAYILI KUZHEY IRAK BÖLGESİ İLLER KANUNU

قانون المحافظات لاقليم شمال العراق المرقم 3 لسنة 2009

**2009 TARİH VE 3 SAYILI KUZHEY IRAK
BÖLGESİ İLLER KANUNU**

MADDE 1 Aşağıdaki terimlerle bu kanun amaçlarını göstermek için kullanılan anlamlar kastelimektedir: 1- Bölge: kürdistan-İrak bölgesi. 2- Parlamenter: kürdistan-İrak Parlamentosu. 3- Bakanlar kurulu: bölgesel bakanlar kurulu. 4- Bakanlık: bölgesel içişleri bakanlığı. 5- Bakan: bölgesel içişleri bakanı. 6- Vilayet: coğrafi sınırları içinde idari birim ve kazalar, nahiyeler (ilçeler) ve köylerden oluşmaktadır. 7- İdari birim-vilayet, kaza, nahiye. 8- İdari birim başkanı-vali, kaymakam, nahiye müdürü. 9- Meclis: vilayet meclisi. 10- Yerel meclis: kaza yerel meclisi, nahiye yerel meclisi. 11- Meclisler: idari birimler meclisleri.	المادة 1 يقصد بالتعابير الآتية المعاني المبينة إزائها لأغراض هذا القانون: أولاً: الإقليم: إقليم كوردستان - العراق. ثانياً: البرلمان: برلمان كوردستان - العراق. ثالثاً: مجلس الوزراء: مجلس وزراء الإقليم. رابعاً: الوزارة: وزارة الداخلية للإقليم. خامساً: الوزير: وزير الداخلية للإقليم. سادساً: المحافظة: وحدة أدارية ضمن حدودها الجغرافية وتتكون من أقضية ونواحي و قرى. سابعاً: الوحدة الإدارية - المحافظة، القضاء، الناحية. ثامناً: رئيس الوحدة الإدارية - المحافظ، القائمقام، مدير الناحية. تاسعاً: المجلس: مجلس المحافظة. عاشراً: المجلس المحلي: المجلس المحلي للقضاء، المجلس المحلي للناحية. حادي عشر: المجالس: مجالس الوحدات الإدارية.
MADDE 2 Bu kanun meclisler, başkanlar ve üyelerinin otoritelerin dağıtılması, genel hizmetlerin vatandaşlara ulaştırılması, toplum çıkarlarını ve haklarını korumak ve bölgesel idari birimlerin idaresini geliştirmekte idari merkezileştirmemenin ilkesinin yerleştirilmesi için yetkileri ve sorumluluklarını belirler.	المادة 2 يحدد هذا القانون صلاحيات ومسؤوليات المجالس و رؤسائها و أعضائها لترسيخ مبدأ اللامركزية الإدارية في توزيع السلطات و تحسين إيصال الخدمات العامة إلى المواطنين و المحافظة على حقوق و مصالح المجتمع و تطوير إدارة الوحدات الإدارية في الإقليم.
MADDE 3 Bölge idari olarak illere bölünür iller de kazalara kazalar da nahiyelere bölünür aşağıda görüleceği üzere ilin bütçesi içerisinde her idari birimin bağımsız maliyeti ve kurumsal kimliği olur.	المادة 3 يقسم الإقليم إدارياً إلى محافظات و المحافظات إلى أقضية و الأقضية إلى نواحي و تكون لكل وحدة إدارية شخصية معنوية و ذمة مالية مستقلة ضمن ميزانية المحافظة.
MADDE 4 Mecliler doğrudan genel seçim yoluyla oluşur yapılan en yeni nüfus sayısına göre ilin meclisi yirmi beş üyeden oluşur beş yüz bin kişiyi geçtiği durumda her iki yüz bin kişi için bir üye eklenir ancak adayların listeleri kadınların da temsil edecek şekilde olmalıdır ki kadınların temsil üye sayısında yüzde otuzdan az olmamalıdır.	المادة 4 يشكل مجلس المحافظة عن طريق الانتخابات العامة المباشرة، و يتكون من (25) خمسة و عشرين عضواً و يضاف إليهم عضو واحد لكل (200000) مائتي ألف نسمة لما زاد عن (500000) خمسمائة ألف نسمة حسب أحدث الإحصائيات المعتمدة على أن يكون تنظيم قوائم المرشحين بالشكل الذي يضمن نسبة تمثيل للنساء لا تقل عن (30%) من عدد أعضائه.
MADDE 5 İl meclis bölgede maliye ve idari işleri düzenlemek için kararları yönetmelikleri ve	المادة 5 مجلس المحافظة هو السلطة الرقابية ضمن الحدود الإدارية للمحافظة و له حق إصدار القرارات و

talimatları çıkarma hakkına sahiptir böylece merkezi olmayan idari prensibe göre bölge işlerini yönetimini denetleyebilir. Irakta ve bölgede çıkarılan anayasalar ve yasalara aykırı olmaz.	الأنظمة و التعليمات لتنظيم الشؤون الإدارية و المالية في المحافظة بما يمكنها من الإشراف على إدارة شؤون المحافظة وفق مبدأ اللامركزية الإدارية وبما لا يتعارض مع الدستور و القوانين النافذة في الإقليم.
MADDE 6 – 9 - 12 Meclis (İl) ve (Kaza) ve (İlçe) bölge sınırlar içerisinde aşağıdakilerle ilgilenir: Birinci: Meclisin yapacağı ilk oturumda meclis üyeleri sayısına göre, üyeler arasından mutlak çoğunlukla meclis başkanı ve yardımcısı seçilir. Bu oturuma, seçimlerin sonuçlar onayladığı tarihten itibaren on beş gün içerisinde (Vali), (Kaymakam) ve (İlçe Müdürü) davet eder. Oturumun yapılması için davet edilmediği durumda meclis, seçimlerin sonuçları onaylandığı tarihten itibaren on altıncı gün öğlen saat on ikide ve üyelerin yaşta en büyük olanı başkanlık yaparak toplanır. İkinci: 1- Üyelik şartlarından biri kaybolduğunda veya aşağıdaki sebeplerden biri gerçekleştiğinde üye sayısının üçte biri isteği üzerine meclis başkanı veya yardımcısı görevden alınır. Başkan veya yardımcısı üye sayısının üçte ikisi onayı ile görevden alınır. A- Dürüst olmamak veya görev makamını istismar etmek. B- Kamu parasını gereksiz yere harcamak. C- Görevlerini kasıtlı ihmal etmek. 2- Meclis başkanı veya yardımcısı görevden alma kararına, kararı teslim aldığı tarihten itibaren on beş gün içerisinde ilgili idari mahkemelerde iki bin sekiz yılının on dört no'lu bölgenin Şura Meclisi kanunu maddelerine göre itiraz edebilir. Üçüncü: 1- Meclis üyeleri sayısının mutlak çoğunluğu ile meclis üyeleri arasından, ilk oturumun yapıldığı tarihten itibaren en fazla oduz gün içerisinde Vali seçilir. 2- Meclis üyeleri sayısının mutlak çoğunluğun alamayan adaylar, en yüksek oy sayısını alan adaylar arasında yarışma yapılır ve ikinci oylamada en yüksek oy sayısını alan kazanır.	المادة 6 – 9 – 12 يختص مجلس المحافظة والقضاء والناحية كل في حدود منطقته بما يلي: أولاً: انتخاب رئيس المجلس و نائبه من بين أعضائه بالأغلبية المطلقة لعدد أعضاء المجلس في أول جلسة يعقدها المجلس التي يدعو لها المحافظ خلال خمسة عشر يوماً من تاريخ المصادقة على نتائج الانتخابات و في حالة عدم دعوته للانعقاد يجتمع المجلس تلقائياً في الساعة الثانية عشر ظهراً في اليوم السادس عشر من تاريخ المصادقة على نتائج الانتخابات و تتعقد الجلسة برئاسة اكبر الأعضاء سناً. ثانياً: 1- إقالة رئيس المجلس أو نائبه بناء على طلب ثلث عدد أعضائه ويعتبر الرئيس أو نائبه مقالاً بموافقة 3/2 ثلثي عدد أعضائه عند فقده أحد شروط العضوية أو تحقق أحد الأسباب الآتية: أ- عدم النزاهة أو استغلال المنصب الوظيفي. ب- التسبب في هدر المال العام. ج- الإهمال أو التقصير المتعمد في أداء الواجب. 2- لرئيس المجلس أو نائبه الطعن في القرار المتخذ بالإقالة لدى المحكمة الإدارية المختصة خلال مدة خمسة عشر يوماً من تاريخ تبليغه بالقرار وفق أحكام قانون مجلس الشورى لإقليم كردستان رقم 14 لسنة 2008 ثالثاً: 1- انتخاب المحافظ من بين أعضاء المجلس بالأغلبية المطلقة لعدد أعضاء المجلس، خلال مدة أقصاها ثلاثون يوماً من تاريخ انعقاد أول جلسة له. 2- ذا لم يحصل أي من المرشحين على الأغلبية المطلقة لعدد أعضاء المجلس يتم التنافس بين المرشحين الحاصلين على أعلى الأصوات و يعد فائزاً من يحصل على أكثرية الأصوات في الاقتراع الثاني. رابعاً: 1- استجواب المحافظ أو احد نائبيه بناءً على طلب ثلث أعضائه و عند عدم قناعة الأغلبية البسيطة بأجوبة المستجوب يعرض طلب الإقالة للتصويت في جلسة ثانية و يعتبر المحافظ أو احد نائبيه مقالاً بعد موافقة المجلس بأغلبية ثلثي عدد أعضائه و يكون طلب الإقالة أو التوصية بها مستنداً على أحد الأسباب الحصرية الواردة في الفقرة (ثانياً) من هذه المادة. 2- للمحافظ ونائبيه الطعن في القرار المتخذ بالإقالة لدى المحكمة الإدارية المختصة خلال مدة خمسة عشر

Dördüncü: 1- Üyelerin üçte birinin isteği üzerine Vali veya yardımcılarının biri sorgulanır. Sorgulananın cevapları ile ikna olmayam basit çoğunluk, görevden alma talebi ikinci oturumda oylamaya verilir, Üye sayısının üçte ikisi çoğunluğuyla onaylandıktan sonra Vali veya yardımcılarının biri görevden alınmış sayılır. Görevden alma talebi, bölgede iller kanununun altıncı maddesinin (ikinci) fıkrasında geçen sebeplerden dolayı olur.

2- Vali veyardımcıları görevden alma kararına, tebelluğ tarihinden itibaren on beş gün içerisinde ilgili idari maçkemede itiraz edebilir.

Beşinci: 1- İlin bütçe projesine eklemek için meclisin bütçe projesini hazırlamak.

2- Üye sayısının mutlak çoğunluğu ile ihale edilen ilin bütçe projesini Vali tarafından onaylamak. Ayrıca il merkezine, kazalara ve ilçelere uzmanlıkların dağıtımında kanun standartlarını göz önünde bulundurmak, daha sonra bölge hükümetinin maliye bakanlığına göndermek.

Altıncı: Bakanlıklar ile koordinasyonu yaparak ilin genel siyasetini çizmek ve kalkındırmak için stratejik planlar koymak.

Yedinci: İlk oturum tarihinden itibaren bir ay içerisinde meclis üyeleri sayısının mutlak çoğunluğu ile meclis çalışmalarının iç sistemini onaylamak.

Sekizin: Maliye ve idari işlerin düzenlenmesi için kararlar, yönetmelikler ve talimatlar çıkarmak. Ayrıca ilde genel hizmetlerin yönetimini geliştirmek.

Dokuzuncu: İlin geliştirilmesi ile ilgili projelerin kanunlarını önermek ve ilgili bakanlık aracılığıyla bakanlar meclisine göndermek.

Onuncu: Projelerden ilin önceliklerini belirlemek, üye sayısının mutlak çoğunluğu ile herhangi bir bakanlıkla koordine ederek yıllık bütçeye giren her hangi bir yerel projeyi düzenlemek. Ancak bu düzenleme planlarde bahsi geçen harcama sınırlarının dışına

Yوما من تاريخ التبليغ.
خامساً : 1- إعداد مشروع موازنة المجلس لدرجها في مشروع موازنة المحافظة.

2- إقرار مشروع موازنة المحافظة المحال إليها من قبل المحافظ بموافقة الأغلبية المطلقة لعدد أعضائه على أن تراعى المعايير القانونية و النظامية في توزيع التخصيصات لمركز المحافظة والأقضية والنواحي و رفعها إلى وزارة المالية في حكومة الإقليم.

سادساً: رسم السياسة العامة للمحافظة بالتنسيق مع الوزارات و وضع الخطط الاستراتيجية لتنميتها بما ينسجم مع التنمية الوطنية و الإقليم.

سابعاً: إقرار النظام الداخلي لعمل المجلس بالأغلبية المطلقة لعدد أعضاء المجلس خلال شهر من تاريخ أول جلسة له.

ثامناً: إصدار القرارات و الأنظمة و التعليمات و تقديم التوصيات لتنظيم الشؤون الإدارية و المالية و تحسين إدارة الخدمات العامة في المحافظة.

تاسعاً: اقتراح مشاريع القوانين الخاصة بتطوير المحافظة و رفعها إلى مجلس الوزراء عن طريق الوزارة المعنية.

عاشراً: تحديد أولويات المحافظة من المشاريع و له تعديل أي مشروع محلي يرد ضمن الموازنة السنوية لأية وزارة بالتنسيق معها بالأغلبية المطلقة لعدد أعضائه على أن لا يؤدي هذا التعديل الى الزيادة في حدود الصرف المذكور في الخطط و على ان لا يتعارض مع فاعلية تنفيذ الاهداف الوطنية في الاقليم وله تعديل او إيقاف أي مشروع آخر بموافقة (3/2) ثلثي عدد أعضائه.

حادي عشر: الرقابة على جميع أنشطة الهيئات التنفيذية المحلية لضمان حسن اداء اعمالها باستثناء المحاكم و الوحدات العسكرية و حرس الاقليم (البشمرقة) و الجامعات و الكليات و معاهد التعليم العالي و البحث العلمي و الدوائر ذات الاختصاص الاتحادي في المحافظة.

ثاني عشر: 1- المصادقة بالأغلبية المطلقة لعدد اعضاء المجلس على ترشيح ثلاثة من أصل خمسة مرشحين يقدمهم المحافظ لاشغال منصب نائبي المحافظ و يصدر امر تعيين اثنين منهم من قبل مجلس الوزراء.

2- المصادقة بالأغلبية المطلقة لعدد اعضاء المجلس على ترشيح ثلاثة مرشحين من اصل خمسة يقدمهم المحافظ لاشغال مناصب المدراء العامين في المحافظة و يصدر الامر بتعيين احدهم من قبل مجلس الوزراء.

3- اقتراح اعفاء المدراء العامين في المحافظة

hükümetinden il sınırlar içerisinde yardım yapmasını istemek. On yedinci: Vatandaşların görmesi için yerel bülten çıkarmak. Bu bültende meclis tarafından çıkarılan tüm kararları, yönetmelikleri, talimatları ve emirleri yayınlamak.	
MADDE 7 Vali üyelik şartlarından birini kaybettiğinde ve il meclisi kararı çıktıktan sonra görevden alınmış sayılı. Vali çıkarılan karara tebelluğ edildiği tarihten itibaren on beş gün içerisinde ilgili idari mahkemede itiraz edebilir.	المادة 7 يعد المحافظ مقالاً عند فقدانه لأحد شروط العضوية بعد صدور قرار مجلس المحافظة بهذا الشأن وللحفاظ الطعن في القرار المتخذ لدى المحكمة الادارية المختصة خلال خمسة عشر يوماً من تاريخ تبليغه.
MADDE 8 Kazanın yerel meclisi elli bin kişiden az olan kaza yedi üyeden oluşur ve her elli bin kişi için bir üye daha eklenir. Ancak adayların listeleri kadınların da temsil edecek şekilde olmalıdır ki kadınların temsil üye sayısında yüzde otuzdan az olmamalıdır.	المادة 8 يشكل المجلس المحلي للقضاء عن طريق الانتخابات العامة المباشرة و يتكون من (7) سبعة اعضاء للقضاء الذي يقل عدد نفوسه عن خمسين الف نسمة و يضاف إليهم عضو عن كل خمسين الف نسمة يزيد عن الحد المذكور على ان تنظم قوائم المرشحين بالشكل الذي يضمن نسبة مشاركة للنساء لا تقل عن (30%) من الاعضاء.
MADDE 10 Eğer kaza yerel meclisi ve vilayet meclisi kararları arasında çelişki bulunursa alınan karar vilayetin geneli ile ilişkili ise öncelik vilayet meclisinin olur.	المادة 10 في حالة التعارض بين قرارات المجلس المحلي للقضاء و قرارات مجلس المحافظة تكون الاولوية للأخير اذا كان القرار المتخذ متعلقاً بعموم المحافظة.
MADDE 11 İlçenin yerel meclisi yirmi beş bin kişiden az olan ilçe beş üyeden oluşur ve her yirmi beş bin kişi için bir üye daha eklenir ancak adayların listeleri kadınların da temsil edecek şekilde olmalıdır ki kadınların temsil üye sayısında yüzde otuzdan az olmamalıdır.	المادة 11 يشكل المجلس المحلي للناحية عن طريق الانتخابات العامة المباشرة و يتكون من (5) اعضاء للناحية التي يقل عدد نفوسها عن خمسة و عشرون الف نسمة و يضاف اليهم عضو عن كل (25000) خمس و عشرين الف نسمة يزيد عن الحد المذكور على ان تنظم قوائم المرشحين بالشكل الذي يضمن نسبة مشاركة للنساء في المجلس لا تقل عن (30%) من عدد الاعضاء.
MADDE 13 Eğer nahiye yerel meclisi ve kaza yerel meclisi kararları arasında çelişki bulunursa alınan karar kazanın genel işleri ile ilişkili ise öncelik kaza yerel meclisinin olur.	المادة 13 في حالة تعارض قرار المجلس المحلي للناحية مع قرار المجلس المحلي للقضاء تكون الاولوية لقرار المجلس المحلي للقضاء، اذا كان متعلقاً بشؤون عموم القضاء.
MADDE 14 Birinci: Meclisler üyeliğine adaylık şartları aşağıdakilerdir:	المادة 14 اولاً: يشترط في المرشح لعضوية المجالس ما يلي: 1- ان يكون عراقياً كامل الاهلية اتم الخامسة و

1- Iraklı olmalı ve olduğunda yirmi beş yaşında olmalıdır. 2- İller meclisleri ve kazaların yerel meclisleri adayları için en az ortaokul diplomasını veya denkliğini almış olması gerek. İlçelerin yerel meclisleri adayları için de ne ilkokul diplomasını ne denkliğini almış olması gerek. 3- İyi ahlaklı , karakterli ve iyi davranışlı olmalı ve ahlaksızlık içeren her hangi bir işlememiş olmalı. 4- Medeni işlerin siciline göre idari birimin fertlerinden biri olmalı veya daimi bir şekilde on yıldan az olmayan süreyle ikamet etmiş olmalı. Ancak ikamet nedeni demografik değişimi için olmamalıdır. 5- Silahlı kuvvetler ve iç güvenlik güçlerinin fertlerinden olmamalıdır. 6- Baas rejiminin planladığı veya uyguladığı veya gerçekleştirdiği suçlarda ortak olmamalıdır. İkinci: Seçim dönemi süresi dört yıldır. İlk oturumdan itibaren başlar ve dördüncü yılın bitiminde sona erer. Üçüncü: Üye zamanını meclis çalışmalarına adanmış olmalı. - Başkanlar meclislerinin oturumunda başkanlık yaparlar ve oturumun yönetiminden sorumlu olurlar. Mutlak çoğunluğun katılımıyla yeterli çoğunluk tamamlanır. - Üyelere toplantının programı başkan tarafından tebelluğ edilir. Üye programa bir madde veya daha fazla ekleyebilir, çoğunlukla kabul veya reddedebilir. - Meclisler, göreviyle ilgili her hangi bir memurun katılmasını isterler. - Meclisteki oylamalar, açık oylama yoluyla yapılır ve üye sayısı çoğunluğunun isteği üzerine gizli de yapılır. Kararlar katılanların çoğunluğuyla alınır. Eşit olduğu durumda başkanın seçtiği taraf kazanır.	العشرين سنة من عمره عند الترشيح. 2- ان يكون حاصلاً على الشهادة الاعدادية او ما يعادلها على الاقل بالنسبة لمرشحي مجالس المحافظات و المجالس المحلية للاقضية و على الشهادة الاساسية او مايعادلها بالنسبة لمرشحي المجالس المحلية للنواحي. 3- ان يكون حسن السيرة و السمعة و السلوك و غير محكوم بجناية او جنحة مخلة بالشرف. 4- ان يكون من ابناء الوحدة الادارية بموجب سجل الاحوال المدنية او مقيماً فيها بشكل مستمر لمدة لا تقل عن عشر سنوات على ان لا يكون اقامته فيها لأغراض التغيير الديمغرافي. 5- ان لا يكون من افراد القوات المسلحة و قوى الأمن الداخلي. 6- ان لا يكون مشتركاً في الجرائم التي خطط لها او نفذها او ارتكبها النظام البعثي. ثانياً: مدة الدورة الانتخابية اربع سنوات تقويمية تبدأ من اول جلسة له و تنتهي بنهاية السنة الرابعة. ثالثاً: يجب ان يكون العضو متفرغاً لأعمال المجلس.
MADDE 15 1- Meclis başkanları meclislerinin oturumlarına başkanlık yaparlar ve idaresinden sorumlu olurlar ve mutlak çoğunluğu	المادة 15 1- يرأس رؤساء المجالس جلسات مجالسهم و يكونون مسؤولين عن ادارتها و يكتمل النصاب فيها بحضور الاغلبية المطلقة.

bulunmasıyla yetersayı gerçekleşir. 2- Başkan tarafından toplantı programı üyelere bildirilir ve üye programa bir veya daha fazla madde ilave edilmesini tavsiye edebilir ve çoğunluk bunu reddeder veya kabul eder. 3- Meclislerin vazifesi işe alakalı işlerde herhangi bir memurun bulunmasını talep edebilir. 4- Meclislerde oylama alanı oylama ile yapılır ve eğer üyelerin sayısının çoğunluğu gizli olmasını talep etmesi üzerine gizli de yapılabilir ve kararlar bulunan çoğunlukla alınır ve eğer oylama eşitlik olursa başkanın oy kullandığı taraf seçilir.	2- يبلغ الاعضاء ببرنامج الاجتماع من قبل الرئيس و يجوز للعضو ان يقترح اضافة مادة او اكثر الى البرنامج و للأكثرية رفضه او قبوله. 3- للمجالس طلب حضور اي موظف في الشؤون التي لها علاقة بوظيفته. 4- يجري التصويت في المجالس بطريقة الاقتراع العلني و يجوز جعله سرياً بناء على طلب اغلبية عدد الاعضاء و تتخذ القرارات باغلبية الحاضرين و عند التساوي يرجح الجانب الذي يصوت له الرئيس.
MADDE 16 1- Meclis başkanı ve üyeleri vilayet meclisi huzurunda aşağıdaki yemini içerler (Yüce Allah'a yemin içerim ki Irak-kürdistan bölgesinin birliğini ve toprak güvenliğini ve halkın çıkarlarını korumaya ve bölgeden çıkan anayasa ve kanunlara bağlı kalmaya ve işimi samimiyet, doğruluk, emanet ve tarafsız yerine getirmeye yemin içerim ve Allah dedikleime şahittir). 2- Vali bu maddenin (1)'de gösterilen yemini bölgesel başkan huzurunda ve içişleri bakanının bulunmasıyla yerine getirir. 3- Kaymakam ve nahiye müdürü bu maddenin (1)'de gösterilen yemini içişleri bakanının huzurunda ve Valinin bulunmasıyla yerine getirir.	المادة 16 أولاً: يؤدي رئيس واعضاء المجالس اليمين التالية امام مجلس المحافظة: (اقسم بالله العظيم ان احافظ على وحدة اقليم كوردستان-العراق و سلامة اراضيه و ارعى مصالح الشعب و التزم بالدستور والقوانين النافذة في الاقليم و ان اؤدي عملي بأخلاص وصدق و امانة و حياد والله على ما اقول شهيد). ثانياً: يؤدي المحافظ اليمين المنصوص عليها في (أولاً) من هذه المادة امام رئيس الاقليم بحضور وزير الداخلية. ثالثاً: يؤدي القائمقام و مدير الناحية اليمين المنصوص عليها في (أولاً) من هذه المادة امام وزير الداخلية بحضور المحافظ.
MADDE 17 Her idari birimin bir uygulama heyeti vardır. Bu heyete idari birimin başkanı başkanlık yapar ve yerel dairelerin başkanları bu heyete üye olur. Aşağıdaki konularla ilgilenir: 1- İdari birimin yıllık bütçe projesini hazırlamak ve idari birimi meclisine göndermek. 2- İdari birimin kalkınma planını hazırlamak. 3- İlgili makamlardan çıkarılan kanunları, kararları ve talimatları uygulamak. 4- Ortak konularda koordinasyon yapmak. 5- İdari birimin meclisine projelerin önermek. 6- İdari birimi meclisinden veya idari birimi başkanından kendisine verilen konuların çalışmalarını yapmak.	المادة 17 يكون لكل وحدة ادارية هيئة تنفيذية يرأسها رئيس الوحدة الادارية و يكون رؤساء الدوائر المحلية اعضاءاً فيها و يختص بالامور التالية: أولاً: إعداد مشروع الميزانية السنوية للوحدة الادارية و رفعه الى مجلس الوحدة الإدارية. ثانياً: إعداد خطة التنمية للوحدة الإدارية. ثالثاً: تنفيذ القوانين و القرارات و التعليمات الصادرة من السلطات المختصة. رابعاً: التنسيق في المواضيع المشتركة. خامساً: اقتراح مشاريع القرارات لمجلس الوحدة الإدارية. سادساً: دراسة المواضيع المحالة إليها من مجلس الوحدة الادارية او رئيس الوحدة الإدارية.

MADDE 18

Birinci: Vali ilde ilk uygulama sorumlusudur ve meclis huzurunda da sorumludur. Hukuk ve memurluk hizmetlerinde bakanlığın vekilidir. Vali idari olarak içişleri bakanlığına bağlıdır .

İkinci: Vali makamına aday olanın en az üniversite diploması almış. Ayrıca il meclisi üyeliğine gereken diğer şartların da bulunması gerekmektedir.

Üçüncü: Valinin meclis tarafından seçildiği tarihten itibaren on beş gün içerisinde tayin kararnamesi çıkar.

Dördüncü: Her valinin deneyimli ve üniversite mezunu olmuş iki yardımcısı olur. Bu yardımcıları genel müdür makamında olurlar ve tayinleri bakanlar meclisi tarafından çıkar.

المادة 18

اولاً: المحافظ هو المسؤول التنفيذي الاول في المحافظة و مسؤول امام المجلس و هو بدرجة خاصة (وكيل وزارة) فيما يخص الحقوق و الخدمة الوظيفية و يرتبط المحافظ ادارياً بوزارة الداخلية .

ثانياً: يشترط في المرشح لمنصب المحافظ ان يكون حاصلاً على شهادة جامعية اولية كحد أدنى اضافة الى الشروط المطلوب توافرها في عضو مجلس المحافظة .

ثالثاً: يصدر مرسوم إقليمي بتعيين المحافظ خلال خمسة عشر يوماً من تاريخ انتخابه من قبل المجلس . رابعاً: يكون لكل محافظ نائبان حاصلان على شهادة جامعية و من ذوي الخبرة و الاختصاص و يكونان بدرجة مدير عام و يصدر أمر تعيينهما من قبل مجلس الوزراء .

MADDE 19 – 24 - 25

Vali, Kaymakam ve İlçe Müdürü, herkes bölge sınırları içerisinde aşağıdakiler ile yetkilidir

Birinci: Yerel dairelerin başkanları ile birlikte ilin bütçe projesini hazırlar ve meclise sunar.

İkinci: İlgili bakanlıkları koordine yaparak, ilin sınırları içerisinde bölge hükümetinin genel siyasetini uygular.

Üçüncü: Çıkarılan kanunlara göre, il meclisinin aldığı kararları uygular.

Dördüncü: İli, konferanslarda, seminerlerde ve çağrıldığı toplantılarda temsil eder.

Beşinci: İldeki mahkemeler, askeri birimleri, bölge muhafızları (Peşmerge), üniversiteler, fakülteler, yüksek eğitim enstitüleri ve bilimsel araştırma hariç, kamu hizmetlerini denetlemek ve kontrol etmek.

Altıncı: 1. Yerel yönetimlerin personellerini, kanunda belirtildiği üzere memurluk derecelerinin yadinci derecesi ve aşağısında onları ilgili makamlar tarafından onaylanan almalak planına göre il düzeyinde tayin emirlerini çıkarmak.

2- İldeki yerel personelleri kanunda bahsi geçen memurluk derecelerinde tespit etmek

Yedinci: İl düzeyinde yerel yönetimlerin personelleri hakkında yasal ve idari önlemler almak.

المادة 19 – 24 – 25

يمارس المحافظ والقائم مقام ومدير الناحية الكل في حدود منطقتهم المهام و الصلاحيات الآتية:

اولاً: اعداد مشروع موازنة المحافظة بالاشتراك مع رؤساء الدوائر المحلية و رفعها الى المجلس .

ثانياً: تنفيذ السياسة العامة لحكومة الأقليم في حدود المحافظة بالتنسيق مع الوزارات المعنية .

ثالثاً: تنفيذ القرارات التي يتخذها مجلس المحافظة وفق القوانين النافذة .

رابعاً: تمثيل المحافظة في المؤتمرات و الندوات و المحافل التي يدعى اليها .

خامساً: الإشراف على سير المرافق العامة في المحافظة و تفتيشها باستثناء المحاكم و الوحدات العسكرية و حرس الاقليم (اليشمرقة) و الجامعات و الكليات ومعاهد التعليم العالي و البحث العلمي .

سادساً: 1- اصدار امر تعيين موظفي الإدارات المحلية وتنسيبهم على مستوى المحافظة ممن هم في الدرجة السابعة فما دون من سلم الدرجات الوظيفية المنصوص عليها في القانون الذين يتم ترشيحهم من الدوائر المختصة وفقاً لخطة الملاك المصدقة من الجهات المعنية .

2- تثبيت الموظفين المحليين في المحافظة في سلم الدرجات الوظيفية المنصوص عليها في القانون . سابعاً: إتخاذ الإجراءات الإدارية و القانونية بحق موظفي الإدارات المحلية على مستوى المحافظة .

ثامناً: مسؤولية استتباب الأمن و النظام في المحافظة و له ان يأمر الشرطة و الأجهزة الأمنية بالتحقيق وفقاً للقانون في الجرائم التي تقع ضمن حدود المحافظة

Sekizinci: İlde güvenin ve sistemin sağlanma sonrumluluğu. İlde emniyet komitesi başkanı olarak il sınırları içerisinde işlenen suçları kanuna göre, polis ve emniyet organlarına soruşturma emri verebilir.

Döküzüncü: Meclis üyeleri sayısının mutlak çoğunluğu onayladıktan sonra, polis merkezleri açma veya kapatma talebinde bulunma.

Onuncu: Vatandaşların haklarını, canlarını ve mallarını korumak ve güven ve emniyeti sağlamak.

Emniyet organları bunları gerçekleştiremediği durumda, bu görevlerin gerçekleştirilmesi için konu işleri bakanına arz edilir.

On birinci: 1- Aşağıdaki durumların birisinde meclis kararlarına itiraz edilebilir:

Birinci:

A- Çıkarılan kanunlara veya anayasaya aykırı ise.

B- Meclisin ilgi alanında değil ise.

C- Bütçeye veya bölge hükümetinin genel planına aykırı ise.

2- Vali , kararı tebelluğ edildiği tarihten itibaren en fazla on beş gün içerisinde meclise iade eder.

3- Meclis Valinin belirttiği cezayı kaldırmayıp kararına ısrar ederse, kararın sonuçlanması için idari mahkemeye gönderilir.

On ikinci: Vali bazı yetkilerini yardımcılara, kaymakamlara veya ilçe müdürüne bırakabilir. Aşağıdaki gibi herkes idari birimine göre.

başvurte رئيساً للجنة الأمنية في المحافظة.

تاسعاً: طلب استحداث أو إلغاء مراكز الشرطة بعد مصادقة المجلس بالأغلبية المطلقة لعدد اعضاءه.

عاشراً: الحفاظ على الأمن و النظام و حماية حقوق المواطنين و ارواحهم و ممتلكاتهم و في حالة عدم قدرة الاجهزة الامنية على تحقيق ذلك يعرض الأمر على وزير الداخلية مبيناً مقدار القوة الكافية لإنجاز تلك الواجبات.

حادي عشر: أولاً: الاعتراض على قرارات المجلس في احدى الحالات الآتية:

1- اذا كانت مخالفة للدستور او القوانين النافذة.

2- اذا لم تكن من اختصاصات المجلس.

3- اذا كانت مخالفة للخطة العامة لحكومة الأقليم او للموازنة.

ثانياً: يقوم المحافظ بأعادة القرار الى المجلس خلال مدة اقصاها (خمسة عشر يوماً) من تأريخ تبليغه به، مشفوعاً بإسباب اعتراضه و ملاحظاته.

ثالثاً: اذا اصرر المجلس على قراره، دون إزالة المخالفة التي بينها المحافظ، فعليه إحالته الى المحكمة الادارية للبت في الأمر.

ثاني عشر: للمحافظ تخويل بعض صلاحياته الى نوابه او القائمقام او مدير الناحية كل في امور وحدته الإدارية.

MADDE 20

1- Valinin olmadığı durumda, Valinin görevlerini yardımcılarının biri yapar.

2- Vali üç aydan fazla sağlık sebeplerden dolayı görevini yapamaz ise, emekliliğe çıkarılır. Meclis, kanunda geçen aynı mekanizme ile yeni bir Vali seçer ve yeni bir Vali seçilene kadar. Valinin görevlerini yardımcılarının biri yapar.

المادة 20

1- في حالة غياب المحافظ ينوب عنه احد نوابه لاداء مهامه طيلة فترة الغياب.

2- في حالة عجز المحافظ عن اداء مهامه لاسباب صحية مدة تزيد على ثلاثة اشهر تتم إحالته على التقاعد و على المجلس انتخاب محافظ جديد بنفس الآلية المذكورة في هذا القانون و يقوم احد نوابه بمهامه لحين انتخاب المحافظ الجديد.

MADDE 21 Vali ve yardımcılarını meclis seçim döneminin bitmesinin ardından ve yeni meclis tarafından yerlerine kimsenin seçilmesine kadar günlük işlerini yerine getirirler.	المادة 21 يستمر المحافظ و نائبيه في تصريف الامور اليومية بعد انتهاء مدة الدورة الانتخابية للمجلس و الى حين انتخاب من يخلفهم من قبل المجلس الجديد.
MADDE 22 Birinci: İlgili bakan , bazı yetkilerini valiye verilir. İkinci: Bakanlığa bağlı olmayan kurumlar ve bakanlıklar, ilde yapacakları işlerde valinin görüşlerini almaları ve il kapsamında dairelerde yapacakları görüşlerin denetlenmesi için valiye bildirmeleri gerek. Üçüncü: İl kapsamında kamu hizmetleri ve daireler başkanları aşağıdakilere taahhüt etmeleri gerekmektedir. 1- Şube daireler ile yapılacak resmi görüşmeleri valiye bildirmeleri gerekmektedir. 2- Raporları valiye göndermek. 3- Valiye ildeki güvenlik işlerini , önemleri işleri veya birden fazla daireler ile ilgili davaları veya personellerin davranışlarını bildirmek. 4- Valiye doğrudan yerel şube dairelerin başkanları görevlerine başladıklarını veya ayrıldıklarını bildirmek. Dördüncü: Valli , il düzeyinde gerçekleştirdiği projelerin detaylarını ilgili bakanlıklara bildirmelidir.	المادة 22 اولاً: للوزير المختص منح بعضاً من صلاحياته الى المحافظ. ثانياً: على الوزارات و الجهات غير المرتبطة بوزارة استطلاع رأي المحافظ في الامور التي تروم القيام بها في المحافظة و اعلام المحافظ بالمخاطبات التي تجريها مع دوائرها و مرافقها في نطاق المحافظة، لأطلاعها عليها، ومراقبة تنفيذها. ثالثاً: على رؤساء الدوائر و المرافق العامة في نطاق المحافظة الالتزام بما يلي: 1- إعلام المحافظ بمخاطباتهم الرسمية، مع دوائرها الفرعية. 2- رفع التقارير الى المحافظ بخصوص الامور التي تحال اليهم. 3- احاطة المحافظ علماً بأعمالهم التي لها مساس بالأمن او الامور المهمة او القضايا التي تتعلق بأكثر من دائرة واحدة في المحافظة او سلوك موظفيهم. 4- اعلام المحافظ بمباشرة رؤساء الدوائر الفرعية المحلية لمهام وظائفهم او انفكاكهم منها. رابعاً: على المحافظ اعلام الوزارات المعنية بتفاصيل المشاريع التي تنجزها على مستوى المحافظة و التي لها علاقة باختصاصات تلك الوزارات.
MADDE 23 Birinci: Kaymakam ve ilçe müdürü, idari birimlerinde en üstüm uygulama memuru olarak sayılırlar. İkinci: Kaymakam ve ilçe müdürü il meclisi üyeliğın gereken şartların bulunması ile birlikte, kaymakamın üniversite diplomasını almış olmalı ve ilç müdürü kanunda üniversit diplomasını almış olmalıdır. Üçüncü: kaymakam ve ilçe müdürü meclisleri tarafından seçildikten sonra, yada bakanlar tarafından tayinleri ile ilgili emir çıkarır. Dördüncü: kaymakam genel müdür makamında ve ilç müdürü genel müdür yardımcısı makamında olur.	المادة 23 اولاً: يعد القائمقام ومدير الناحية اعلى موظفين تنفيذيين في وحدتيهما الادارية. ثانياً: يشترط في القائمقام و مدير الناحية بالاضافة الى الشروط المطلوب توافرها في عضو مجلس المحافظة ان يكون القائمقام من حملة شهادة جامعية، و مدير الناحية حاصلاً على شهادة جامعية في القانون. ثالثاً: تصدر رئاسة مجلس الوزراء امراً وزارياً بتعيين كل من القائمقام و مدير الناحية خلال مدة خمسة عشر يوماً بعد انتخابهما من قبل مجلسيهما. رابعاً: يكون القائمقام بدرجة مدير عام و مدير الناحية بدرجة معاون مدير عام. خامساً: عند غياب القائمقام يكلف المحافظ احد مدراء النواحي التابعة للقضاء للقيام بمهامه، و عند غياب مدير الناحية يكلف مدير الشرطة في الناحية للقيام

Beşinci: kaymakamın olmadığı durumunda, Vali kazaya bağlı bir ilçe müdürünü kaymakamın görevlerini yapmaya görevlendirir. İlçe müdürünün olmadığı durumunda ilçedeki polis müdürünü görevlendirir.	بمهامه.
MADDE 26 1- Kaza veya nahiye'nin yenilenmesi (gelişimi) vilayet meclisi önerisi, bakan onayı ve bakanlar kurulu tasdiğine binaen bölgesel kararname ile değiştirilir ve eğer bakan onaylamaz ise de münakaşa edilmesi için bakanlar kuruluna sunulur ve bakanlar kurulunun kararı geçerli olur. 2- Kaza sınırının düzenlenmesi ve isim ile merkezinin değiştirilmesi bölgesel kararname, vilayet meclisi önerisi, bakan onayı ve bakanlar kurulu tasdiği ile olur. 3- Nahiye sınırının düzenlenmesi ve isim ile merkezinin değiştirilmesi vilayet meclisi önerisi doğrultusunda bakanın çıkardığı karar ile olur.	المادة 26 أولاً: يستحدث القضاء او الناحية بمرسوم اقليمي بناءً على اقتراح مجلس المحافظة وبموافقة الوزير و مصادقة مجلس الوزراء و في حالة عدم موافقة الوزير فيرفع الى مجلس الوزراء مشفوعاً بمطالعة و يكون قرار مجلس الوزراء باتاً. ثانياً: تعدل حدود القضاء و يغير اسمه و مركزه بمرسوم إقليمي و بإقتراح من مجلس المحافظة وبموافقة الوزير و مصادقة مجلس الوزراء. ثالثاً: تعدل حدود الناحية و يغير اسمها و مركزها ببيان يصدره الوزير بناءً على إقتراح مجلس المحافظة.
MADDE 27 İldeki mali kaynaklar aşağıdakilerden oluşmaktadır: Birinci: Bölgenin genel bütçesi içerisinde, bölge hükümetinin şehre tahsisi ettiği kaynaklar. İkinci: İlin sunduğu hizmetlerden tahsil edilen gelirler ve tahsil edilen gelirler maliye bakanlığına bildirilir. Üçüncü: Bakanlar meclisi onayı ile aldığı bağış ve yardımlar. Dördüncü: Böylece çıkarılan kanunlara göre, devletin menkul mallarını satma ve kiraya verme bedellerinden tahsil edilen gelirler.	المادة 27 تتكون الموارد المالية للمحافظة مما يأتي: أولاً: ما تخصصه حكومة الاقليم للمحافظة ضمن الميزانية العامة للأقليم. ثانياً: الايرادات المتحصلة للمحافظة من جراء الخدمات التي تقدمها و اشعار وزارة المالية بالاييرادات المتحققة. ثالثاً: التبرعات والهبات التي تحصل عليها بموافقة مجلس الوزراء. رابعاً: الايرادات المتحصلة من بدلات بيع و ايجار اموال الدولة المنقولة وفقاً للقوانين النافذة في الاقليم.
MADDE 28 İdari birimler ve meclisleri, bölgede mali denetim ofisi denetimi altında maliye bakanlığında geçerli olan muhasebe sistemini kullanır.	المادة 28 تقوم ادارة الوحدات الادارية ومجالسها باتباع النظم المحاسبية المعتمدة.
MADDE 29 İdari birimler dairesi ve meclisler bölgesel mali denetim divanı denetimine tabi olur.	المادة 29 دوائر الوحدات الادارية و المجالس لرقابة ديوان الرقابة المالية في الاقليم.

MADDE 30

Birinci:

1- İdari birimlerin yerel meclis üyeleri, meclis içerisinde yapılan tartışmalarda görüşlerini özgür bir şekilde ifade edebilirler.

2- İdari birimin yerel meclis üyesini, meclisten yazılı onay almadan tutuklanamaz veya takip edilemez. Ancak suçüstü yakalandığında tutuklanabilir.

3- İdari birimin yerel meclis üyesi görev süresi boyunca kanunu uygulamakla görevlidir.

4- Meclisler başkanlarına ve üyeleri, bakanlar meclisi tarafından belirlenerek aylık mükafat verilir.

5- Meclisler başkanlarına ve üyeleri görev süreleri bitiminde, üye iken son altı ayda aldıkları mükafatın değerini alırlar.

6- Üyenin mecliste çalışması, yükselmesine ve emekliliğine sayılır.

İkinci- İlin meclisler başkanları ve üyeleri birinci seçim dönemi için aşağıdakileri hak ederler.

1- Hizmet esnasında aldıkları aylık mükafatın yüzde seksenin emeklilik maaşı olarak alırlar.

2- Görev bitimi maaş mükafatları , görevde iken son altı ayda aldıkları mükafatları karşılar.

MADDE 31

Birinci: Meclisler üye sayısının üçte biri isteği üzerine , üye sayısının üçte iki çoğunluğu ile meclisler kendisini çözümler.

İkinci: Aşağıdaki durumların birinde meclis, kazanın yerel meclisi veya ilçenin yerel meclisi konusunda kaymakamın isteği üzerine üye sayısının üçte iki çoğunluğu ile çözülür.

1- Kendisine verilen görev ve işleri ihlal etmek.

2- Kalmaları kamu menfaati için zararlı ise.

3- Görevlerini yerine getiremeyecek hale gelirse.

4- Kanunları veya anayasayı ihlal ederse.

Üçüncü: Çözölmüş meclisler veya üye sayısının üçte biri, çözölmeye kararı çıkışı tarihinden itibaren on beş gün içerisinde idari mahkeme huzurunda itiraz edebilir. Mahkeme

المادة 30

أولاً: 1- يتمتع أعضاء المجالس المحلية للوحدات الإدارية بحرية تامة في أبداء آرائهم في المناقشات داخل المجلس.

2- لا يجوز ملاحقة أو توقيف عضو المجلس المحلي للوحدة الإدارية دون استحصل موافقة المجلس التشريعية إلا في حالة التلبس بجناية أو جنحة.

3- يعد عضو المجلس المحلي للوحدة الإدارية أثناء مدة عضويته مكافئاً بخدمة عامة لأغراض تطبيق قانون العقوبات.

4- تمنح مكافأة شهرية مقطوعة لرؤساء المجالس و أعضائها تحدد من قبل رئاسة مجلس الوزراء.

5- يمنح رؤساء و أعضاء المجالس عند انتهاء مدتهم الانتخابية مكافئة تعادل ما كان يتقاضاه من مكافآت للشهر الستة الأخيرة من عضويته و لا يحجب ذلك ما يستحقه بموجب قانون تقاعد الخدمة المدنية النافذ من مكافئة نهاية الخدمة نتيجة خدمته الوظيفية.

6- يحتسب عمل العضو في المجلس خدمة لأغراض العلاوة و الترفيع و التقاعد.

ثانياً: يستحق رؤساء و أعضاء مجالس المحافظات للدورة الانتخابية الأولى:-

1- راتباً تقاعدياً بنسبة (80%) من المكافأة الشهرية التي كانوا يتقاضوها أثناء الخدمة.

2- مكافأة رواتب نهاية الخدمة تعادل ما كانوا يتقاضونها من مكافآت للشهر الستة الأخيرة من خدمتهم.

المادة 31

أولاً: تحل المجالس نفسها بأغلبية ثلثي أعضائها بناء على طلب ثلث الأعضاء.

ثانياً: للمجلس حل المجالس المحلية بأغلبية (23) ثلثي عدد أعضائها بناء على طلب من القائمقام بالنسبة للمجلس المحلي للقضاء أو مدير الناحية بالنسبة للمجلس المحلي للناحية في إحدى الحالات التالية:

1- الإخلال الجسيم بالأعمال و المهام الموكلة إليه.

2- إذا كان بقاؤها مضرراً بالمصلحة العامة.

3- إذا أصبحت عاجزة عن أداء مهامها.

4- في حالة خرق الدستور أو مخالفة القوانين.

ثالثاً: للمجالس المنحلة أو ثلث أعضائها الاعتراض على قرار الحل أمام المحكمة الإدارية خلال خمسة عشر يوماً من تاريخ صدوره و على المحكمة البت في الاعتراض خلال ثلاثين يوماً.

رابعاً: للبرلمان حل مجلس المحافظة بالأغلبية المطلقة لعدد أعضائها بناء على طلب من مجلس الوزراء أو

طلب من ثلث عدد أعضائها إذا تحقق أحد الأسباب

ise itirazı otuz gün içerisinde kesinleştirin. Dördüncü: Bölgedeki iller kanunun otuz birinci maddenin ikinci fıkrasında belirlenen sebeplerin bir gerçekleşirse, parlamento il meclisini bakanlar meclisi veya üye sayısının üçte biri isteği üzerine çözebilir. Beşinci: Parlamento öneriyi onayladığı durumda, kararın çıkarılış tarihinden itibaren altmış gün içerisinde yeni meclis için seçimlerin yapılacağı ilanını verir.	المبينة في الفقرة (ثانياً) من هذه المادة. خامساً: في حالة موافقة البرلمان على الاقتراح يتم الاعلان عن موعد اجراء انتخاب المجلس الجديد خلال مدة ستين يوماً من تاريخ اصدار القرار.
MADDE 32 Bölgede iller kanunun altıncı maddenin ikinci fıkrasında belirlenen sebeplerden dolayı, ilgili il meclisi tarafından üye sayısının üçte iki çoğunluğu ile yerel meclislerin üyelerini ve idari birimlerin başkanlarını kaymakam ve ilçe müdürü görevden alabilir.	المادة 32 يجوز اقالة عضو المجالس المحلية و رؤساء الوحدات الادارية (القائمقام و مدير الناحية) من قبل مجلس المحافظة المعنية بأغلبية ثلثي عدد اعضائه للأسباب الواردة في الفقرة (ثانياً) من المادة السادسة من هذا القانون.
MADDE 33 1- Aşağıdaki durumlarda meclisler deki üyelikler son bulur: a- Seçim dönemi süresinin bitmesi. b- Üyenin vefatı. c- İşini devam ettirmeye engel olacak bir güçsüzlük veya hastalığa yakalanması uzman sağlık komisyonundan çıkan bir karara binaen. d- İstifa etmesi üyelerin çoğunluğunun onayından sonra. e- Geçerli bir neden olmadan dört ay içinde meclisin üst üste (ardına) beş toplantısına katılmaması veya sekiz toplantıya katılmaması nedeniyle görevden atılması. 2- Meclis üyelerin sayı çoğunluğu ile üyeliğe son vermesi eğer üye üyelik şartlarından birisini yerine getirmemesi veya bu kanundaki altıncı maddenin (2) fıkrasındaki yer alan sebeplerden birisi durumunda. 3- Meclis üyesi 2008 yılı 14 nolu Irak-kürdistan bölgesi şura meclisi kanunu hükümleri doğrultusunda bölgesel ilgili idari mahkeme önünde bu maddenin (1) 3 ve 5 fıkrası ve (2) fıkra istinad edilen üyelik bitirme kararına itiraz edebilir. Nihai hükümler.	المادة 33 اولاً: تنتهي العضوية في المجالس في الحالات التالية: 1- انتهاء مدة الدورة الانتخابية. 2- وفاة العضو. 3- اصابته بعجز او مرض يمنعه من الاستمرار في عمله بناءً على قرار صادر من لجنة طبية مختصة. 4- استقالة العضو بعد موافقة المجلس بأغلبية عدد أعضائه. 5- اقالة العضو بسبب عدم حضوره خمس جلسات متتالية او غيابه ثمانية جلسات المجلس خلال مدة أربعة أشهر دون عذر مشروع. ثانياً: للمجلس انهاء العضوية بالاغلبية المطلقة لعدد اعضائه في حالة فقدان العضو لشروط من شروط العضوية او تحقق احد الاسباب الواردة في الفقرة (ثانياً) من المادة السادسة من هذا القانون. ثالثاً: لعضو المجلس الطعن بقرار انهاء العضوية المستند الى الفقرات (3،5) من أولاً و الفقرة ثانياً من هذه المادة امام المحكمة الادارية المختصة في الاقليم وفق احكام قانون مجلس الشورى لأقليم كوردستان- العراق رقم (14) سنة 2008 .
MADDE 34 Meclis vilayetteki temel tasarım haritası veya idari birimler tasarımını tekrar etmesini onaylaya bilir.	المادة 34 للمجلس المصادقة على خريطة التصميم الأساسي أو إعادة التصميم للوحدات الادارية في المحافظة.

MADDE 35 Belediyeler Bakanlığının önerisi doğrultusunda ve bakanlar kurulunun yayınlacağı özel bir düzenlemeyle bağlı olan idari birimler olarak iller, kendi belediye meclislerini oluştururlar.	المادة 35 يُشكّل مجلس المحافظة المجالس البلدية للوحدات الإدارية بنظام خاص يصدره مجلس الوزراء باقتراح من وزارة البلديات.
MADDE 36 Meclisler parlamentonun denetimine tabi olur.	المادة 36 تخضع المجالس لرقابة البرلمان.
MADDE 37 1969 yılı düzenlenmiş (159) nolu vilayetler kanunu geçerliği durdurulması.	المادة 37 ايقاف نفاذ قانون المحافظات رقم (159) لسنة 1969 المعدل.
MADDE 38 Bölgesel idari birimler meclisleri seçimleri zamanı bakanlar kurulu başkanlığınca açıklanan beyanname ile belirlenir.	المادة 38 يحدد موعد انتخابات مجالس الوحدات الادارية في الاقليم ببيان تصدره رئاسة مجلس الوزراء.
MADDE 39 Bu kanun hükümlerine zıt düşen kanuni metin veya kararlar ile amel yapılamaz.	المادة 39 لايعمل باي نص قانوني او قرار يتعارض مع احكام هذا القانون.
MADDE 40 Bakanlar kurulu ve ilgili diğer taraflar bu kanun hükümlerini uygulamaları gerek.	المادة 40 على مجلس الوزراء و الجهات ذات العلاقة تنفيذ احكام هذا القانون.
MADDE 41 Bu kanun önümüzdeki meclisler seçim döneminden itibaren uygulanmaya başlanır ve resmi gazetede yayımlanır (vakayı kürdistan).	المادة 41 ينفذ هذا القانون ابتداء من الدورة الانتخابية المقبلة للمجالس و ينشر في الجريدة الرسمية (وقائع كوردستان) .
POZİTİF SEBEPLER Bu kanun genel hizmetlerin vatandaşlara ulaştırılmasını kolaylaştırmak ve iyileştirmek için ve toplumun haklarını ve çıkarlarını korumak hedefiyle otoritelerin dağıtılmasında merkezleştirmeme ilkesini gerçekleştirmek amacıyla bölgesel vilayet meclislerinin ihtisasları ve yetkilerini düzenlemesi, yönetilmesi ve geliştirilmesini organize etmek için yasallaştırıldı.	أسباب الموجبة لغرض تنظيم اختصاصات وصلاحيات مجالس المحافظات وادارتها في الاقليم وتطويرها ولتحقيق مبدأ اللامركزية في توزيع السلطات بهدف تسهيل وتحسين ايصال الخدمات العامة للمواطنين والمحافظة على حقوق ومصالح المجتمع فقد شرع هذا القانون.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Faiq Abdulkareem Haji AL HABASH

Doğum Yeri ve Tarihi: Irak - Duhok - Zaho - 24.5.1988

Eğitim Durumu

Lise Öğrenimi: Zaho Lisesi

Lisans Öğrenimi: Duhok Üniversitesi - Kanun ve Siyaset Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Gaziantep Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü - Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

Bildiği Yabancı Diller: Türkçe - Arapça - Kürtçe - İngilizce

Bilimsel Veya Mesleki Faaliyetleri: Avukatlık

E-Posta Adresi: faiqpasha8893@gmail.com